

В. О. Андрущенко

ТИПОЛОГІЯ
ТЕКСТОВОЇ
ЗВ'ЯЗНОСТІ

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ГОРЛІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

В. О. Андрущенко

ТИПОЛОГІЯ ТЕКСТОВОЇ ЗВ'ЯЗНОСТІ

Монографія

Дніпропетровськ

«Літограф»

2016

Відповідальний редактор:

Загнітко Анатолій Панасович – доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, головний науковий співробітник Українського мовно-інформаційного фонду НАН України.

Рецензенти:

Манакін Володимир Миколайович – доктор філологічних наук, професор, декан факультету журналістики Запорізького національного університету.

Приходько Анатолій Миколайович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики перекладу Запорізького національного технічного університету.

А 14 Андрущенко В. О. Типологія текстової зв'язності : Монографія / В. О. Андрущенко. – Дніпропетровськ : «Літограф», 2016. – 249 с.

ISBN 978-617-7379-05-7

Монографію присвячено дослідженню особливостей універсально-закономірної реалізації категорії зв'язності як провідної текстової ознаки горизонтально-вертикального компонування формально-семантичного й функційно-змістового просторів художньо-текстових утворень германських та слов'янських мов у рамках надфразної єдності зі встановленням специфіки формалізації мовного загалу когезійних засобів останньої маніфестацією ланцюгового, паралельного та інтегративного внутрішньотекстових міжреченневих синтаксичних зв'язків у корелятивній співвіднесеності зі смисловими міжреченневими відношеннями в англійській, німецькій, російській та українській мовах.

Диференційовано спектр вияву мовних чинників зв'язності як структурно-формальної й функційно-семантичної категорії на універсальний основний, периферійний та руйнівний фонди, встановлено універсальну ієрархію співвідношення пріоритетних і другорядних когезійних засобів репрезентації категорійної зв'язності в художньо-текстовому цілому германських та слов'янських мов з опертям на власний підхід нашарування відповідних когезійних маркерів за умови їхнього ізольованого функціонування.

Адресовано широкому колу лінгвістів – науковим працівникам, викладачам, аспірантам, магістрантам, студентам старших курсів, усім, хто цікавиться лінгвістичним аналізом тексту.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 6 від 23 грудня 2015 р.)*

ISBN 978-617-7379-05-7

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЕВОЛЮЦІЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ НА ВНУТРІШНЬОТЕКСТОВУ СТРУКТУРНУ ОРГАНІЗОВАНІСТЬ ...	10
1.1. Поняття тексту в аспекті його внутрішньої організації.....	10
1.2. Рівневі параметри тексту як структурно й змістово утвореної величини.....	32
1.3. Особливості вияву маркованих засобів когезії в художньотекстових структурах германських та слов'янських мов.....	49
РОЗДІЛ 2. КОГЕЗІЯ У ВИМІРІ КАТЕГОРІЙНОЇ СТРУКТУРНО- ЦІЛІСНОЇ ІЄРАРХІЇ ТЕКСТОВОГО ЦІЛОГО	61
2.1. Співвідношення категорійної зв'язності із текстовими категоріями членованості, цілісності та континууму.....	61
2.2. Роль когезії в компонуванні надфразної єдності та абзацу як основних структурно-семантичних та структурно-прагматичних одиниць текстового утворення.....	73
2.3. Когезія як функційно-семантична категорія.....	115
РОЗДІЛ 3. ТЕКСТОТВІРНІ ВИЯВИ КАТЕГОРІЙНОЇ ЗВ'ЯЗНОСТІ В ТЕМАТИКО-СИНХРОННИХ ХУДОЖНЬОТЕКСТОВИХ ЄДНОСТЯХ ГЕРМАНСЬКИХ ТА СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ	125
3.1. Основні і периферійні засоби реалізації когезії.....	125
3.2. Корелятивність категорії зв'язності зі смисловими внутрішньотекстовими міжреченневими відношеннями.....	140
3.3. Поширені тенденції руйнації типових форм когезії як текстотвірний чинник.....	159
ВИСНОВКИ	172
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	183
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	208

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	209
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	210
ДОДАТКИ	215
SUMMARY	247

ВСТУП

Розвиток поняття „текст” датовано з кінця 40-х років ХХ століття, коли воно постало власне-лінгвістичним поняттям з переліком термінологічних значень („надфразна єдність”, „складне синтаксичне ціле”, „текст”, „дискурс”) і, отримавши структурно-граматичний опис, ознаменувало собою один з об’єктів лінгвістичного дослідження, що в 60–70-ті роки призвело до становлення самостійної наукової лінгвістичної дисципліни – лінгвістики тексту.

Відтоді аналіз текстової одиниці здійснюється за такими напрямками: 1) *структурно-граматичний* (40–60-ті роки) – формальні засоби та різновиди зв’язності (когезія) тексту (Р. де Богранд, Р. Гасан, М. Гелдей, Т. ван Дейк, В. Дресслер, Х. Ізенберг, І. Севбо, Д. Фівегер та ін.); 2) *семантичний* (70-ті роки) – смислова близькість слів, семантичний повтор тощо як вияви когерентності тексту (Е. Агрікола, В. Берзон, В. Бухбіндер, С. Гіндін, Т. ван Дейк, О. Падучева та ін.); 3) *соціокомунікативний* (90-ті роки) – текст як засіб спілкування, певний комунікативний акт, комунікативний витвір, тип мовленнєвої дії (Н. Д. Арутюнова, О. П. Воробйова, Т. В. Матвєєва, Т. В. Радзієвська, З. Я. Тураєва та ін.); 4) *прагматичний* у межах соціокомунікативного підходу – текст як певним чином побудоване організоване мовлення (В. І. Карасик, А. В. Кінцель, В. В. Красних, М. М. Правдін, Ю. О. Сорокін, І. П. Сусов та ін.); 5) тлумачення тексту у світлі сучасної *синергетичної парадигми* як певного об’єкта, що лише в контакті з людиною, яка продукує та сприймає його, просякнутий її енергією, думкою, оживає, стає рухливим, динамічним, сповненим смислу (К. І. Белоусов, Н. А. Блазнава, О. Ю. Корбут, Г. Г. Москальчук, В. А. Пищальникова та ін.).

Сучасний погляд на текст здебільшого постає комплексним інтегруванням окреслених підходів та новітніх концепцій дослідження останнього, за якими *текст* – це рівневе (сукупність *формального, семантичного, комунікативного, парадигматичного рівнів* (Н. С. Болотнова, М. П. Брандес, А. П. Загнітко, К. А. Філіпов, І. Я. Чернухіна та ін.)) горизонтально й вертикально структуроване

змістово-функційне тема-ремне ціле низки членованих текстових одиниць – *надфразних єдностей* (НФС) (І. Р. Гальперін, А. П. Загнітко, О. І. Москальська, Т. М. Ніколаєва, Є. А. Реферовська, Г. Я. Солганик, З. Я. Тураєва та ін.), формально-семантичну й комунікативно-сміслову побудову яких забезпечує вершинна ознака категорійно-текстового апарату – *категорія зв'язності* (*когезія / когерентність*) (Л. Г. Бабенко, Р. де Богранд, Н. С. Валгіна, І. Р. Гальперін, Р. Гасан, М. Гелідей, В. Дресслер, А. П. Загнітко, О. О. Селіванова та ін.) – у корелятивному співвідношенні із текстовими категоріями *цілісності, членованості* та *континууму* мовними засобами свого вираження, вибір яких зумовлений інтенційно навантаженим ідейним задумом адресанта (М. В. Всеволодова, А. П. Загнітко, О. О. Залевська, М. М. Правдін, В. П. Руднев, Ю. О. Сорокін, З. Я. Тураєва, І. Я. Чернухіна та ін.), що закладений у художній твір.

Відповідно до цього специфіка дослідження й аналізу формального структурування й змістового наповнення внутрішньої категорійно-рівневої художньотекстової системи, що забезпечує номенклатура засобів мовної маніфестації категорійної зв'язності кореляцією внутрішньотекстових міжреченневих синтаксичних зв'язків (ВТМСЗ) (І. Р. Гальперін, Р. Гасан, М. Гелідей, А. П. Загнітко, Г. Я. Солганик та ін.) та смислових міжреченневих відношень (СМВ) (А. П. Загнітко), дозволяє виявити граматико-сміслові чинники формування зв'язного художньотекстового цілого германських та слов'янських мов у закономірних рамках НФС. Все це дозволяє кваліфікувати категорію зв'язності як універсальну мовну закономірність горизонтального структурування й вертикального змістово-функційного насичення художньотекстової континуумної надфразно-фрагментарної моделі германських та слов'янських мов унаслідок простеження типово-диференційованих ознак граматичної формалізації того чи того когезійного засобу (КЗ) в англійській, німецькій, російській та українській мовах.

Метою дослідження постає необхідність простеження закономірностей універсально-специфічного вияву категорійної зв'язності в лінійно-формальній та

вертикально-смісловій побудові внутрішніх художньотекстових утворень германських та слов'янських мов.

Пропонована праця поглиблює сутність категорії зв'язності як формально-семантичної вершинної ознаки тексту, уперше простежує універсально-диференційовані мовні властивості останньої в горизонтально-вертикальній організації художньотекстових єдностей германських та слов'янських мов. До того ж, розмежовує фонд КЗ реалізації категорійної зв'язності на основний і периферійний з огляду на власний підхід нашарування низки когезійних чинників за умови їхнього ізольованого функціонування, які співвіднесено в удосконаленій універсальній ієрархії КЗ лінгвістичної маніфестації категорії зв'язності, а також розширює універсальний перелік руйнівних форм її типового вияву в художньотекстових цілих германських та слов'янських мов.

У монографії зв'язність (*когезія* (формальна зв'язність) / *когерентність* (семантична зв'язність)) розглядається як ієрархічно-пріоритетна категорія текстового утворення, зумовлюючи його провідні ознаки – членованість, континуум та цілісність, які, у свою чергу, зумовлюють її. Унаслідок цього можливим постає простеження співвіднесеності категорійно-текстових ознак із рівнями текстового цілого: *когезія* (формальний рівень), *когерентність* (семантичний рівень), *континуум* і *членованість* (комунікативний рівень), *цілісність* (парадигматичний рівень).

При цьому НФС слід кваліфікувати як визначальну текстову структурно-семантичну одиницю смислового рівня та мініатюрну згорнуту схему художньотекстового утворення, провідними чинниками влаштування якої постають власне-текстові характеристики – структурна, смислова та комунікативна цілісність.

Пропонована наукова робота кваліфікує зв'язність як формально-структурну та функційно-семантичну категорію. Як формально-структурна категорія, зв'язність маніфестована загалом КЗ горизонтальної реалізації ланцюгового, паралельного та інтегративного внутрішньотекстових міжреченневих синтаксичних зв'язків у рамках інтегрованих НФС. Як функційно-семантична ознака, зв'язність вертикально

виявлювана корелятивним співвідношенням окреслених ВТМСЗ та СМВ у сукупності НФС в межах абзаців, контактено чи дистантно комбінованих – власне-художньотекстовій структурі. Як наслідок, добір КЗ, репрезентований кореляцією ВТМСЗ та СМВ, засвідчує функціонування формально-семантичної категорійної зв'язності як універсальної мовної закономірності горизонтально-вертикальної побудови внутрішніх художньотекстових цілих германських та слов'янських мов із простеженням специфіки граматичної формалізації того чи того КЗ в англійській, німецькій, російській та українській мовах.

Відповідно до цього категорія зв'язності зумовлює виокремлення аналогічних *тематичних ліній* та *номінативних ланцюгів*, забезпечуваних наскрізно-функційними горизонтально й вертикально співвіднесеними локалізованими елементами симетрії та емоційно-чуттєвими домінантами емотивно-психічної сфери внутрішнього конфлікту персонажів, експліковані глибинні смисли яких формують універсальний змістово-семантичний простір художньотекстових єдностей германських та слов'янських мов тематико-синхронного виміру.

Лінгвістичний фонд КЗ вияву категорійної зв'язності диференціюється на основний і периферійний, що передбачає фіксованість універсально-ієрархічної кореляції провідних та другорядних КЗ у художньотекстових утвореннях германських та слов'янських мов. Проте типовий загальний КЗ формально-семантичної реалізації категорійної зв'язності зазнає руйнації внаслідок універсальної тенденції маніфестації неповних речень як визначального структурно-граматичного й функційно-сміслового текстотвірного чинника формування емотивно-експресивного та стилістичного пластів художньотекстових цілих германських та слов'янських мов.

Матеріалом дослідження слугує вибірка одиниць (2000 НФС з кожної з досліджуваних мов) творів художньої літератури тематико-синхронного виміру (8 романів I половини ХХ століття), що вичленовано самостійно з художньотекстових континуумів германських та слов'янських мов за визначеними

ознаками сегментації останніх на НФС, загальна кількість яких становить 8000 фіксацій.

У першому розділі монографії – „Еволюція лінгвістичних поглядів на внутрішньотекстову структурну організованість” – простежено еволюцію лінгвістичних поглядів на внутрішню рівнево-структурну організованість тексту як формально-змістової величини, визначено провідні одиниці останнього з огляду на особливості його влаштованості в германських та слов’янських мовах лінгвістичною маніфестацією категорії зв’язності.

Другий розділ „Когезія у вимірі категорійної структурно-цілісної ієрархії текстового цілого” присвячено висвітленню площини горизонтально-вертикального вияву універсального загалу КЗ категорійної зв’язності (як ієрархічно-пріоритетної структурно-семантичної текстової ознаки в корелятивному співвідношенні із категоріями членованості, цілісності та континууму) реалізацією ВТМСЗ у германській та слов’янській надфразно-текстовій моделі зі специфікою репрезентації того чи того КЗ в англійській, німецькій, російській та українській мовах.

У третьому розділі пропонуваної праці „Текстовірни вияви категорійної зв’язності в тематико-синхронних художньотекстових єдностях германських та слов’янських мов” диференційовано спектр вияву мовних чинників зв’язності як формально-функційної категорії на основний, периферійний та руйнівний фонди з опертям на власний підхід нашарування окреслених когезійних маркерів за умови їхнього ізольованого функціонування, засвідчено універсалізовану кореляцію ВТМСЗ та СМВ у формуванні змістово-сміслового тла художньотекстового цілого германських та слов’янських мов.

РОЗДІЛ 1.
ЕВОЛЮЦІЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ НА
ВНУТРІШНЬОТЕКСТОВУ СТРУКТУРНУ ОРГАНІЗОВАНІСТЬ

1.1. Поняття тексту в аспекті його внутрішньої організації

Розвиток поняття „текст” можна датувати з кінця 40-х років ХХ століття, коли воно постало власне-лінгвістичним поняттям з переліком термінологічних значень („надфразна єдність”, „складне синтаксичне ціле”, „текст”, „дискурс”) й, отримавши структурно-граматичний опис, ознаменувало собою один з об’єктів лінгвістичного дослідження. Саме в цей час провідним постає співвіднесення поняття „текст” з реченням як більш ємною одиницею того самого порядку. Так, у 1947 році О. Беліч у статті, присвяченій класифікації лінгвістичних дисциплін, зазначав, що в граматичному вияві одиниць мови слід надати окреме місце ланцюгу речень, поєднаних спільністю значення, які й становлять певне синтаксично-семантичне ціле (цит. за: [121, с. 4]).

Поняття „співдружність речень” розвивається в працях К. Бооста, який виклав перелік важливих засобів структурного оформлення зв’язку між реченнями (лексичні повтори, вживання артиклів, займенників, контекстуально обґрунтований еліпс, вживання часових форм дієслів, парні сполучники, перерахування, питальні слова). „Нитки, що простягнені від одного речення до іншого, є настільки численними, – писав К. Боост, – утворюють таку щільну сітку, що можна говорити про сплетіння речень у єдину сітку так, що кожне окреме речення нерозривно пов’язане з рештою” (цит. за: [121, с. 5]).

Перші паростки ідей лінгвістики тексту пов’язують з роботами З. Гаррися, К. Пайка, М. Поспелова, Ч. Фриза та їхніх послідовників, що були присвячені аналізу структури складних синтаксичних єдностей та міжфразових зв’язків.

На початку 50-х років ХХ століття поняття дискурсу – цілого висловлення як об’єкта лінгвістичного аналізу – набуло розвитку в американській лінгвістиці у

зв'язку з працями З. Гарриси, який запропонував методика дистрибутивного аналізу зв'язного тексту. Розглядаючи текст-дискурс як одиницю вищого рівня порівняно з реченням, а саме речення як конститuent цілого тексту-дискурсу, дослідник найбільшу увагу приділяв не стільки цілісності дискурсу, скільки методам його сегментації, класифікації його сегментів та їхньої організації шляхом трансформації та субституції в певні класи [121, с. 6].

Не менш чітко виступив з обґрунтуванням складного синтаксичного цілого як особливої одиниці синтаксису М. Поспелов, який стверджував, що за формальним показником складне синтаксичне ціле являє собою „замкнену синтаксичну структуру”, тобто групу речень, „синтаксично об'єднаних різними засобами: сурядними сполучниками приєднувальної функції, різного типу безсполучниковими приєднувальними зв'язками, тим чи іншим сполученням двочленних та одночленних речень, співвіднесеністю вживання форм присудків за їхніми часовими ознаками тощо” [121, с. 4].

Ідеї дослідження тексту у 60-ті роки ХХ століття надзвичайно швидко розповсюджувалися в Європі, де своєрідним центром лінгвістики тексту постала Німеччина. Інші регіональні лінгвістики Європи, де вкоренилися семіотичні традиції, а також успішно розвивалися концепції актуального членування речення та комунікативного динамізму, виявилися також сприйнятливими до текстової проблематики. Зацікавлення науковців лінгвістичним вивченням та дослідженням тексту у 60-ті та 70-ті роки призвело до становлення самостійної наукової лінгвістичної дисципліни – лінгвістики тексту, основу якої забезпечує визначення тексту як найвищої одиниці синтаксичного рівня з властивою їй особливою будовою й структурою. Одним з теоретичних імпульсів до появи лінгвістики тексту вважають концепцію ієрархічної організації мови (рівневого лінгвістичного аналізу) Е. Бенвеніста, у якій, на думку Т. М. Ніколаєвої, було закладено ідею автономного моделювання текстового рівня [212, с. 317]. Як зазначає Т. В. Радзівська, у рамках вже зазначеного підходу „від речення до тексту” дослідження тексту інтерпретувалось як аналіз його компонентів – абзаців, тема-ремних послідовностей,

анафори, механізмів семантичного повтору [155, с. 53]. Текст розглядався здебільшого як предметний об'єкт, що розкладається на частини, як когерентна множинність речень [125, с. 18]. Комунікативна сутність тексту сприймалась як постулат і на конкретному матеріалі майже не вивчалась [155, с. 53].

Як наслідок, у межах **структурно-граматичного** напрямку дослідження тексту увага дослідників була зосереджена на засобах та різновидах зв'язності тексту. Побачили світ граматики тексту Т. ван Дейка, Х. Ізенберга, О. Москальської, Я. Петефі, монографії з проблем структури та синтаксису зв'язного тексту Р. Гарвега, С. Гіндіна, В. Дресслера, І. Севбо, статті В. Берзона, О. Падучевої, М. Пфютце, Ц. Тодорова, Д. Фівегера, де розглядаються проблеми кореференції, повтору, замін, анафори, дейксисту; компоненти структури тексту (абзац, складне синтаксичне ціле, надфразна єдність), тема-ремне членування тексту, типологія міжфразових логічних відношень, імплікація, пресупозиція [165, с. 47]. Зв'язний текст, на думку науковців цього підходу, являє собою певну (завершену) послідовність речень, пов'язаних за змістом одне з одним у рамках загального задуму автора [16, с. 6].

Так, Р. Гарвег наголошує, що лінгвістика тексту намагається віднайти текстотвірні закономірності, властиві всім текстам, і тлумачить текст як послідовність мовних одиниць, що утворена неперервним ланцюгом субститутів у двох вимірах – парадигматичному та синтагматичному, визнаючи роль нових займенників в організації тексту [16, с. 10]. Для лінгвістики тексту важливим постає пошук відношень між висловленнями, а не просто перелік показників зв'язку останніх. Т. ван Дейк пропонує в доборі конекторів для висловлення спиратися на вже досліджену систему відношень між простими реченнями в межах складного [58, с. 157]. У свою чергу, І. Севбо трактує текст як послідовність спрощених синтаксичних структур і відносно взаємопов'язаних елементарних думок [164, с. 11], вбачаючи „головну властивість тексту, що відрізняє його від не зв'язного набору фраз, у повторі однакових та семантично близьких понять в абзаці” [164, с. 46].

Зокрема Л. В. Щерба вважає, що „синтагми можуть об'єднуватися в групи вищого порядку з різними інтонаціями і врешті-решт утворюють фразу – завершене ціле” [213, с. 47]. Ураховуючи все це, Т. М. Ніколаєва виокремлює три основні текстові засоби зв'язку: 1) інтонацію; 2) порядок слів; 3) експліцитні сегментні показники текстових відношень – „дрібних слів” службового характеру [125, с. 32].

У свою чергу, В. Дресслер зазначає: „У застосуванні до текстів слід також розрізняти одиницю системи мови (текстему, потенційний текст, емічний текст (віртуальний) та актуальний, конкретно промовлений текст (етичний текст))” [64, с. 127]. Такому вирішенню питання сприяли й інтенсивні дослідження у сфері структури тексту. Встановлюючи ієрархію мовних знаків, П. Гартман підкреслює, що провідним і визначальним мовним знаком є текст, що складається з остаточно впорядкованої більшості частотних знаків [121, с. 11]. Дослідник також пропонує визначення тексту як інформативно успішного послідовного зв'язку між уже згадуваними й ще не згадуваними семантемами, що потребує побудови. П. Гартман розрізняє текстотвірні елементи, що формують контекст – встановлений правилами порядок слідування елементів та формотвірні конститuentи тексту; комбінація, що виникає внаслідок відношень приналежності, реалізується в текстотвірних анафоричних зв'язках (прямої та зворотної спрямованості) [211, с. 97].

Цікавими є погляди на текст німецьких учених-лінгвістів, що ґрунтуються на двох основних підходах: пропозиційному – текст розглядається як статична, нечленована в часі єдність, та комунікативному – текст як єдність, яка розчленована в часі послідовністю мовних дій. У визначенні тексту науковці на перший план висувають то одні, то інші трактування. Так, М. Пфютце, виокремлюючи морфологічні та синтаксичні засоби зв'язку в структурі тексту, убачає текстом „певну у функційно-смысловому відношенні впорядковану групу речень або аналогічних одиниць (елементів), що завдяки семантичним та функційним взаємовідношенням дозволяють сприйняти все висловлення як відносно завершену смыслову єдність” [152, с. 226]. К. Гайдольф характеризує текст як послідовний ланцюг речень, що витворюють висловлення в комунікативному процесі внаслідок

виникнення певних необхідних умов [197, с. 318]. Такі умови зумовлено єдністю референції (анафоричні й катафоричні відношення), лексичною єдністю (повтор у тексті позначуваного предмета), єдністю комунікативної перспективи (рема-темне членування речень, що наслідують одне одного), часовою єдністю та єдністю поглядів. Е. Агрікола висуває три ознаки тексту: сплетіння семантичних відношень окремих речень; інтеграція окремих тем (елементів тексту) з відображенням реальності, їхнє перетворення в упорядковану змістову єдність; відносна завершеність і замкненість цієї єдності. Текст, таким чином, складається із завершеного упорядкованого ряду семантично інтегрованих тем, тобто речень або їхніх аналогів, що в силу свого знакового характеру забезпечують комплексне відбиття реального змісту, породжуючись у комунікативному процесі в часовій та лінійній послідовності [197, с. 319]. На думку вченого, засобом зв'язку текстом постає як однократне, так і багатократне відтворення значення в однакових або близьких смислових одиницях кожної з двох або більше текстом, що наслідують одна одну. Завдяки однократній чи багатократній рекуренції семантично еквівалентних елементів у тексті виникає ізотопія (парна або ланцюгова) – синонімія, антонімія, контраст та перифразування. Аналогічне поняттю „ізотопія” поняття „номінативний ланцюг” було запропоноване Д. Фівегером, сутність якого полягає в тому, що одного разу введене до тексту позначення предмета (номінація) засобами однократної чи багатократної рекуренції повністю або частково відтворюється (повторюється) [197, с. 320].

Лінгвістична діяльність польських науковців була спрямована на дослідження й обґрунтування тексту як зв'язного. „Для всіх сфер знань, які займаються комунікацією, постає проблема структури тексту, що являє собою певне завершене інформаційне ціле, та умов, за яких ця структура сприймається як зв'язна, яка щось повідомляє”, – пише М. Майєнова. Зв'язність, за визначенням М. Майєнової, – це „така властивість тексту, завдяки якій він охоплюється його адресатом як висловлення певного відправника, адресоване певному одержувачу щодо єдиної теми” [108, с. 432]. Говорячи про зв'язність тексту, польські вчені, перш за все,

мають на увазі питання повторюваності елементів, що стосується семантики й не завжди виявляється на лексичному рівні. Н. Леонтьєва зазначає, що в кожному реченні має бути певна мінімальна інформація, яка вже утримувалася в попередньому реченні [218, с. 327].

Чеські ж лінгвісти працюють у напрямі визначення тексту як мовної категорії, аналізу структури тексту, типів зв'язку в межах тієї чи тієї структури, а також дослідження загальних питань зв'язності тексту. На думку К. Гаузенблаза, текст постає однією з основних одиниць комунікації та має ряд відмінних особливостей: тексту, утвореному певною послідовністю компонентів, властивий лінійний та обмежений характер, його основу складають синтагматичні відношення. Як відомо, лише текст, у якому домінує синтагматика, являє собою змістове ціле [52, с. 343]. Не менш важливими є досягнення науковця у сфері структури тексту та його організації з урахуванням понять теми й реми, тобто його тема-ремної побудови. Так, дослідник виокремлює дві функції теми – перспективну та проспективну. У першому випадку тематизація певних елементів змісту означає їхнє виділення та послідовну градацію в цілому висловленні, при цьому одні комплекси значень виходять на передній план, інші відступають на задній план; неначе виникає перспектива в розташуванні складових частин. Друга функція – проспективна – полягає в тому, що тема слугує вихідним пунктом у подальшому розвитку значення й одночасно є планом (проспектом), який реалізується в ході самої побудови комунікантом. К. Гаузенблаз наголошує, що тему актуального членування й тему в тому значенні, в якому цей термін вживається в аналізі структури літературного твору, поєднує не лише назва: елемент актуального членування входить як складова частина до загальної тематичної структури тексту. У художніх творах можливості тематичної побудови реалізуються по-різному – зв'язність між темою та загальним змістом твору є тією базою, на якій ґрунтується динаміка семантичної будови [52, с. 346]. Конструктивна значущість теми визначає актуальність запропонованої Ф. Данешем класифікації тематичних послідовностей. Під цим терміном розуміється вибір та організація тем висловлення, їхній взаємозв'язок та ієрархія, їхні

відношення до гіпертем текстових єдностей вищого порядку (параграфів, глав, розділів), до всього тексту та певної ситуації. Так, лінгвіст встановлює три основні типи тематичних послідовностей (ТП):

1. Проста лінійна ТП (ТП з лінійною тематизацією рем): кожна рема (Р) стає темою (Т) наступного висловлення.

2. ТП з константною темою: до теми, що, наприклад, вводить ремою вступного висловлення, приєднуються нові реми, сама ж тема залишається незмінною.

3. ТП з похідними темами: кожне висловлення утримує свою власну тему (похідну від головної), що виявляється у формулюванні відповідного питання [52, с. 350].

У такий спосіб дослідники розглядають текст як цілісний об'єкт вивчення з позицій лінгвістики тексту, пропонують визначення тексту як певної організованої за відповідними законами єдності, що складається з мовних одиниць – речень, поєднаних між собою, і які утворюють вагоміші одиниці – надфразні єдності – тематичні відрізки тексту, параграфи, глави, розділи, що слугують для передачі певного завершеного змісту, який відповідає цілям комунікації [159, с. 5].

Цілісний текст структурується низкою окремих елементів (що постають „з'єднувачами” тексту: власні імена, особові, вказівні та відносні займенники, деякі прислівники, іменники, а також номінативні групи з вказівним займенником на початку речень, повтори лексичних одиниць чи навіть цілих суджень [26, с. 185]), окремих відрізків тексту, які хоч і входять до загальної смислової та формальної структури тексту й пов'язані між собою, але водночас являють собою завершені чи відмежовані один від одного відрізки оповіді чи опису. Ці відрізки тексту („надфразні єдності” [159, с. 6]) становлять певні серії речень, що поєднані між собою не лише логічно, семантично, але й формально, лінгвістично.

К. Кожевникова, розмірковуючи над поняттям „текст”, зауважує, що „не слід до тексту підходити як до вищої мовної чи мовленнєвої одиниці, яка складається з ієрархічно нижчих одиниць (речення – надфразна єдність – абзац – глава – ціле).

Швидше за все текст – ідеальна вища комунікативна одиниця, що тяжіє до смислової замкненості та завершеності, констатувальною ознакою якої є зв'язність, що виявляється щоразу в інших параметрах, на різних рівнях тексту та в різній сукупності частотних зв'язків” [87, с. 66]. Р. Барт зазначає, що предметом лінгвістики тексту постає „певний завершений відрізок мовлення, що являє собою певну єдність з погляду змісту, що передається з метою комунікації і має відповідну цій меті внутрішню організацію” [21, с. 418]. Хоча й паралельно наголошує, що „у тексті ... немає потреби поважати, яку б не було організацію, цілісність; його можна дробити...” [21, с. 419].

Можна погодитися з твердженням М. Йоніце про те, що зв'язність є невід'ємною ознакою будь-якого тексту, ознакою, що виявляється в його смисловій цілісності мовними засобами вираження [159, с. 6]. О. Леонтьєв, аналізуючи текст як функційно завершене мовлення без цілі, наголошує на тому, що „зв'язність здебільшого постає умовою цілісності, але цілісність не може повністю визначатися через зв'язність. З іншого боку, зв'язний текст не завжди наділений такою характеристикою, як цілісність” [211, с. 51].

На початку 70-х років було сформульовано принцип когерентності тексту, докладно описано явища лексичної та граматичної когезії, встановлено основні схеми тема-ремного спрямування тексту, опрацьовано принципи делімітації текстових єдностей. Все це дозволило побачити в складному синтаксичному цілому (тексті) синтаксичну одиницю, чітко делімітовану, що має власну внутрішню структуру і становить певну модельовану одиницю мови [121, с. 11].

Саме в ці роки виникають передумови для повороту від текстової граматики до **текстової семантики**, що зумовлено дослідженнями з семантики синтаксису, текстової зв'язності, а також зближенням лінгвістики тексту з текстологією, зокрема з її нарративним аспектом (аналіз нарративної структури тексту – розповіді про послідовність подій тощо [212, с. 318]), спрямованим на встановлення відношень внутрішнього змісту тексту. Первинно текстова семантика зберігала відбиток логічної структурованості та впливу ключових ідей текстової граматики – лінійного

слідування одиниць, проте доволі стрімко звернулась до багат шаровості, різноплановості та глобальності семантичного змісту тексту [165, с. 48]. Постулатом цього підходу постало твердження: всі висловлення тексту пов'язані не лише лінійною, але й глобальною когерентністю (**герменевтичний напрям** у дослідженні текстової структури, націлений на вияв і тлумачення глибинних, прихованих смислів, часто не виражених мовними засобами, закладеними в тексті). Отже, текст почав аналізуватися не просто як сукупність ланцюгових мікроструктур, але як певна глобальна єдність, макроструктура. У 1972 році Т. ван Дейк увів поняття семантичної макроструктури, „щоб здійснити абстрактний семантичний опис глобального змісту – глобальної зв'язності дискурсу” [59, с. 46]. Уважалося, що текст, позбавлений макроструктури, не є осмисленим [58, с. 156]. Певні макроструктури аналізувались науковцем на основі зв'язку різних граматичних конекторів і макроконекторів, ґрунтуючись загалом на текстовій граматиці. Однак дослідник, встановлюючи локальну зв'язність між сусідніми реченнями дискурсу, зазначав, що зв'язність цілого не може отримати повного пояснення лише простеженням локальних зв'язків між пропозиціями; для вияву певної форми глобальної організації необхідні значення вищого рівня [59, с. 46]. У сучасній лінгвістиці тексту поняття „макроструктура” трактується як семантична схема, що являє собою загальну форму дискурсу і реалізується в конкретних семантичних поняттях: тема, топік, загальний смисл, основний зміст і под. [144, с. 235].

Так, проблема зв'язності почала розглядатися в ракурсі глобальної семантичної зв'язності, а також у плані семантичної еквівалентності як основи об'єднання речень у зв'язний текст з огляду на смислову близькість слів, семантичний повтор, міжфразові валентності (Е. Аґрікола, В. Берзон, В. Бухбіндер, С. Гіндін, О. Падучева та ін.) [165, с. 48]. Когерентність тексту постала результатом взаємодії логіко-семантичного, синтаксичного і стилістичного різновидів когезії, причому основу когерентності забезпечує саме логіко-семантична когезія речень. Відповідно С. Гіндін констатує певного типу ґносеологічну первинність семантичної зв'язності серед відбудованих корелятивів єдності тексту [16, с. 51].

Однією з глобально-глибинних ознак тексту постає його єдність як у плані змісту, так і в плані вираження [113, с. 12]. У плані змісту – це єдність смислу. Тісно пов'язаними з поняттям семантичної зв'язності (когерентності) виступають поняття „смысл”, „смысловая структура”, „загальна смысловая структура”, „логіко-смысловая структура”, „смысловая цілісність” тощо, за якими закріплений різний зміст навіть в одного й того самого автора [190, с. 5]. А. І. Новіков проводить аналогію між смисловою структурою і тема-ремним членуванням тексту, чітко відмежовуючи її від змісту тексту, співвіднесеного з денотативним рівнем [190, с. 5]. Фундаментальною ознакою тексту О. О. Леонтьєв вважає цілісність, яка на противагу зв'язності становить властивість тексту як смислової єдності, як єдиної структури і відбивається на всьому тексті [144, с. 237]. Цілісність – наслідок внутрішніх смислових зв'язків елементів тексту, зв'язність – зовнішніх, формальних, конвенціональних [144, с. 237].

К. А. Долінін визначає поняття „смысл текста” і „смысл твору”, наголошуючи, що там, де відкривається поле для різноманітних інтерпретацій, вичерпується смысл тексту й актуалізується смысл твору (цит. за: [32, с. 51–52]). Далі науковець править, що чіткої межі між окресленими поняттями не встановлено: не можна тлумачити смысл твору (довільність асоціацій, пов'язаних із сюжетом, ситуаціями, портретами персонажів і под.), не спираючись на смысл тексту (семантика мовних одиниць), точно так психологічно неможливо намагатися інтерпретувати смысл тексту, повністю абстрагуючись від того, що ми знаємо про автора, жанр, епоху [32, с. 52]. У свою чергу, І. Р. Гальперін вважає, що смысл тексту передусім зумовлений змістово-фактуальною (ЗФІ) і змістово-концептуальною інформацією (ЗКІ) – перша є лінійною і пронизує весь твір, її можна визначити як поверхневу, друга – прихована і глибинна, вертикальна, що може бути видобута шляхом семантико-стилістичного аналізу [46, с. 27].

Як зазначає Т. М. Ніколаєва, становлення лінгвістики тексту відбувалося у зламний у парадигмальному відношенні період, коли намітився й очікувався перехід від дескриптивно-статичного структурного аналізу тексту до вивчення тексту як

мови в дії, зокрема тексту в комунікативних процесах [125, с. 11]. Слушно зауважує щодо цього коментування З. Шмідт, констатуючи, що на протигагу визначеному раніше тлумаченню поняття „текст” як когерентної множинності речень, а сьогодні в рамках сучасного його включення до ланцюга зв’язків, „текст” уже постійно трактується як „множинність висловлень у їхній функції та відповідно – як соціокомунікативна реалізація текстуальності” [211, с. 97].

Відтак, у 90-ті роки ХХ століття в лінгвістиці тексту з розвитком прагматики, соціолінгвістики, когнітивної психології текст почав аналізуватися (з огляду на процесуальний, функційний, інтеракційний аспекти) як засіб спілкування, певний комунікативний акт, комунікативний твір, тип мовленнєвої дії – **соціокомунікативний** підхід у дослідженні текстової структури [155, с. 53]. Перше місце в лінгвістиці тексту поряд з проблемами семантичної або формальної близькості послідовно розташованих висловлень посідають проблеми комунікативності тексту та засобів її досягнення. Як результат, дослідницька думка рухалася в дещо протилежному напрямі – від тексту до його елементів: абзаци, окремі речення, граматичні засоби, лексичні одиниці почали тлумачитися з погляду тієї функції, яку вони виконують у цілісному текстовому утворенні.

До концептуального апарату лінгвістики тексту увійшли поняття ілюкції (інтенції) тексту, текстуальності, інтертекстуальності, адресованості (фактора адресата) [154, с. 5], генеративних типів текстів, типу комунікативного процесу, до якого належить текст (наукове, побутове мовлення), категорії контактності, комунікативних стратегій автора, комунікативної ефективності [212, с. 318], комунікативно-функційної систематизованої типології текстів (наукові, публіцистичні, ділові, рекламні, тексти інструкцій та оголошень, астрологічні прогнози, анекдоти, листи тощо) [154].

Вивчення тексту крізь призму окресленого підходу зумовило розширення складу текстових категорій за рахунок комунікативних (Н. Д. Арутюнова, О. П. Воробйова, З. Я. Тураєва); формування комунікативно-функційних та прагматичних концепцій та моделей тексту (Т. ван Дейк, Г. Г. Почепцов,

Т. В. Радзівська); опис інтерактивності автора та читача, текстових стратегій, гармонізації та ефективності (О. П. Воробйова, Т. В. Матвеева, Т. В. Радзівська) [165, с. 49].

Невід'ємним від розвитку функційно-комунікативного підходу постає **прагматичний** аналіз тексту, завданням якого є вивчення соціокультурних, ситуативно-поведінкових, статусних, психологічних, когнітивних і мовних чинників комунікативної взаємодії індивідів [166, с. 716].

Текст як продукт комунікативно-прагматичної природи являє собою вербальну реалізацію комунікативних настанов учасників спілкування: вибір мовних засобів задля найкращого впливу, що залежить від специфіки комунікативного акту і визначає закони текстотворення, тобто синтаксис тексту (сукупність правил лінеаризації, зв'язку та граматико-морфологічного оформлення релевантних для розгортання тексту складників і правил їхнього розподілу) [210, с. 80–81]. Текст розуміється не просто як граматично пов'язана послідовність речень, а як комплексна мовленнєва дія, за допомогою якої той, хто говорить (пише), намагається встановити певні комунікативні зв'язки з тим, хто слухає (читає) [199, с. 54]. Дослідження тексту як форми комунікації можливе за умови комплексного аналізу його структури, семантики та прагматики в комунікативно-дійовому аспекті з урахуванням мовної особистості, яка стоїть за текстом [35, с. 226].

Тобто представники цього підходу (В. І. Карасик, А. В. Кінцель, В. В. Красних, М. М. Правдін, Ю. О. Сорокін, І. П. Сусов та ін.) текстом вважають лише певним чином побудоване організоване мовлення [74, с. 11].

Так, Ю. О. Сорокін наголошує, що текст є не що інше, як певна послідовність мовних (мовленнєвих) знакових засобів з ознаками зв'язності, цілісності та емотивності. Під текстом дослідник розуміє „не лише графічно зафіксоване повідомлення, але складне ціле, що перебуває на перетині поза- та внутрішньотекстових зв'язків: лише на основі їхнього зіставлення можна говорити про поняття тексту” [178, с. 12]. І. П. Сусов вважає правомірним використання

терміна „текст” не лише щодо письмового, а й усного мовлення, а також у трактуванні тексту як засобу динамічної взаємодії комунікантів [175, с. 10]. А. В. Кінцель трактує текст як комунікативно спрямований вербальний витвір, якому властива структурно-сміслова єдність, зумовлена його емоційною домінантою (цит. за: [74, с. 13]), у той час як В. В. Красних виокремлює екстралінгвістичний, когнітивний, семантичний і власне-лінгвістичний аспекти тексту як складника дискурсу, що має ті самі основні особливості, які є характерними для комунікативного акту як такого [92, с. 12].

Сутність філософії поняття „текст” В. П. Руднев пояснює системою принципів, основними з яких постають такі: 1) всі елементи тексту взаємопов’язані; 2) текст не є застигла сутність, а діалог між автором, читачем та культурним контекстом (цит. за: [74, с. 14]). За таких умов, текст існує лише в діалоговому режимі з читачем та інтерпретатором, а це засвідчує наявність того факту, що не існує „єдиного правильного” розуміння читаного: кожен вичитує з тексту те, що відповідає його цілям, очікуванням, рівню компетенції і под. [74, с. 16].

Слушною є думка М. М. Правдіна щодо того, що смисл тексту, що виникає за його створення, актуалізується лише в процесі сприйняття формальної (матеріальної) сторони тексту. Творець тексту дотримується певного плану реалізації свого замислу – концепція плану мовленнєвої поведінки автора, у свідомості якого знаходять відображення різноманітні ознаки реальної дійсності, їхній відбір і порядок викладу в комунікативному процесі [149, с. 16–18]. Називаючи цю концепцію „комунікативною стратегією”, З. Шмідт трактує її як „план оптимальної реалізації наміру автора в комунікативному процесі з урахуванням всіх об’єктивно-суб’єктивних чинників та умов комунікації, що встановлює внутрішню і зовнішню структуру тексту, зумовлює використання та організацію мовних засобів вираження” [211, с. 97], а це означає стиль [177, с. 142].

Вочевидь правильно зазначав К. Гаузенблаз, що стиль тексту виявляється в „селекції й аранжуванні текстотвірних елементів не лише на рівнях власне-лінгвістичної структури, але й на рівнях змісту” [47, с. 60–61]. Тобто

зв'язність тексту та його смислова цілісність забезпечувані не лише ієрархією тематичних відношень і навіть не використанням засобів формально виражених, але й також включенням таких механізмів смислової зв'язності (немовних структур, наявних у предметному світі: умовивід, асоціації, досвід тощо), що видобуті певним типом культури і закріплені у свідомості її носіїв, хоча й не завжди мають свої зовнішні показники на рівні природної мови [65, с. 167]. Прибічники цього погляду (С. О. Васильєв, Г. В. Дорофєєв, Ю. С. Мартем'янов) наголошують, що синтаксис відіграє незначну роль у програмі аналізу та розуміння висловлення, і схильні повністю заперечувати цінність та ефективність тих моделей, що засновані на феномені повторюваності семантичних одиниць тексту [65, с. 173–176]. „Недостатньо володіти набором еталонних лексичних одиниць та синтаксичних структур речення, для цього потрібно мати у свідомості абстрактні інваріантні „суперструктури”, що, реалізуючись у тексті одним зі своїх варіантів, забезпечують зв'язок між фразами, абзацами, надфразними єдностями, главами, описами подій, ситуацій, персонажів і под.” [41, с. 171]. Домінантним різновидом зв'язку в художньому тексті є імпліцитна зв'язність, заснована на імплікаціях (невиражених смислах) та пресупозиціях (загальний фонд знань автора і читача) [185, с. 319].

На думку О. О. Залевської, реципієнт рухається від фізичного сприйняття тексту через миттєве, спонтанне розуміння та співвіднесення з контекстом (у широкому розумінні) до глибшого розуміння, співвіднесеності з фондом знань та пресупозиціями і далі до інтелектуально-емоційного сприйняття тексту та усвідомлення його смислу – концепту [74, с. 32].

Будь-яка інтерпретація тексту має базуватися на відновленні структури комунікативного акту (стратегії комунікації) встановленням екстралінгвістичного контексту для однозначного розуміння тексту. Екстралінгвістичні чинники (ЕЧ), що є вихідними у створенні тексту, можуть бути зумовленими 1) *специфікою акту комунікації*, що має відношення як до адресанта, так і адресата мовлення (психологічні види і засоби комунікації); 2) *особою адресанта* (творця тексту) – це соціальне становище, ідеологія, професія, освіта тощо і відповідно до цих ЕЧ – мета

висловлення, вибір теми, підбір і виклад фактологічного матеріалу, вибір жанру; 3) *особою адресата* тексту – соціальне становище, ідеологія, професія, освіта, світогляд, фонові знання [177, с. 139].

Намір автора тексту є провідним ЕЧ, який і визначає вибір жанру та стилю викладу текстового змісту. Мова, як матеріалізація думки, з огляду на яку в інтерпретації тексту розкривається смисл тексту, що забезпечується одночасно горизонтальним і вертикальним контекстами, диктується цими ЕЧ [177, с. 140–141].

У такий спосіб успіх викриття прихованих (глибинних) смислів тексту забезпечується не лише нашаруванням значень мовних одиниць та простеженням поєднання останніх, але й необхідним загальним фондом знань, певним комунікативним тлом [34, с. 266] – пресупозиції, концепти, фонові знання, імплікації, урахування екстралінгвістичних чинників тощо, що і формують вертикальний контекст текстової одиниці.

З усього вище зазначеного зрозумілим є те, що інтерпретація змісту тексту можлива лише завдяки аналізу всього екстра- та інтралінгвістичного, що лежить в основі тексту [177, с. 142–143].

Цікавими є погляди на текст дослідників, які трактують зміст цього поняття у світлі нової **синергетичної парадигми** (К. І. Белоусов, Н. А. Блазнава, О. Ю. Корбут, Г. Г. Москальчук, В. А. Пищальникова та ін.). Текст існує як певний об'єкт лише в контакт з людиною, яка продукує та сприймає його, лише просякнутий її енергією, думкою, оживає, стає рухливим, динамічним, сповненим смислу.

Відтак, Г. Г. Москальчук тлумачить текст як відкриту неврівноважену систему, упорядкованість якої виникає і підтримується завдяки постійному притоку енергії ззовні, від людини; водночас зауважується, що форма тексту є результатом взаємодії смислопороджувальної активності людини та репрезентативної функції мови; це комбінується з акцентуванням уваги на структурній самоорганізації тексту: форма виникає на перетині системи та оточення як результат інтегративного

процесу [123, с. 255–263]. Аналогічної думки дотримується В. А. Пищальникова: „До сприйняття реципієнтом художній текст існує як фізичне тіло, як сукупність тіл мовних знаків, що перетворюються на власне-знаки, коли в процесі сприйняття тексту тіла знаків асоціюються зі смислами, видобутими з вербальної пам'яті читача тексту” [144, с. 235]. Тіло тексту, що береться само по собі, без людини, яка його означає, не несе відповідної внутрішньої енергетики й не може самостійно організовуватися структурно [74, с. 25].

Саме в цей час загострюється питання встановлення сутності понять „дискурс” і „текст” та необхідності їхнього розмежування. Проблема дискурсу, як живому процесу спілкування і найзагальнішій категорії міжособистісної інтеракції, присвячені праці вітчизняних лінгвістів: М. М. Бахтіна, Ф. С. Бацевича, В. В. Богданова, Т. М. Дрідзе, М. Л. Макарова, О. О. Селіванової, Ю. С. Степанова та ін. [192, с. 530–531]. Під дискурсом розуміється зв'язне мовлення, тобто актуалізований текст, що включає зв'язну послідовність мовленнєвих актів у комунікативно-прагматичний контекст, на відміну від тексту як послідовності речень. Дискурс – це мова, занурена в життя, у соціальний контекст. Акцент в інтерпретації дискурсу ставиться на його інтеракціональній природі. Дискурс – це сукупність мисленнєво-мовленнєвих дій комунікантів, пов'язаних із пізнанням, осмисленням і презентацією світу мовцем, реконструкцією мовної картини світу реципієнтом, у той час як текст – це статична, зв'язна і цілісна проміжна стадія дискурсу [192, с. 531].

На думку М. Голянич, між текстом і вербалізованим дискурсом є багато спільного, до того ж останній неможливий без першого: „... у них реалізуються певні змістові і формальні категорії, вони містять змістово-фактуальну, концептуальну й підтекстову інформацію, можуть розглядатися в синтагматичному й парадигматичному планах, мають свою структуру і свою граматику” [51, с. 159].

Водночас Ф. Бацевич між текстом і дискурсом убачає певні відмінності:

1) текст – ніби „застиглий” дискурс; це дискурс, позбавлений динаміки, „живих” обставин спілкування (часу, місця, умов), учасників комунікативної дії, які

виступають носіями психологічних, психічних, когнітивних, соціальних особливостей;

2) на відміну від дискурсу, текст позбавлений паралінгвістичних засобів;

3) текст – одиниця лінгвістичного аналізу, дискурс – комунікативного; співвідношення між текстом і дискурсом екстраполюють співвідношення між реченням і висловлюванням: у висловлюванні речення об'єднується із соціальним контекстом його використання;

4) текст є одиницею лінгвальною, а дискурс – соціолінгвальною, інтерактивною (і трансактивною);

5) термін „дискурс”, на відміну від терміна „текст”, не застосовують до давніх текстів, зв'язки яких із життям не відтворюються безпосередньо [23, с. 164].

У нашому дослідженні ми розумітимемо **дискурс** як лінгвосоціокультурну актуальну взаємодію, що здійснюється суб'єктами мовленнєвої діяльності задля досягнення комунікативних цілей та реалізується в основній формі організації та продукті цієї взаємодії – тексті. Задля викладу власного трактування поняття „текст” проаналізуємо деякі погляди лінгвістів на цю одиницю.

У сучасній лінгвістиці не існує однозначної думки щодо тлумачення такої динамічної величини як текст. О. О. Селіванова пропонує низку причин, що зумовлюють відсутність єдиної дефініції тексту: 1) формально-структурна різноплановість текстів; 2) функційно-жанрова, стилістична різноманітність текстів; 3) різниця у підходах до вивчення тексту; 4) абсолютизація його формально-структурного аспекту, орієнтація визначення тексту на одну або кілька категорій [165, с. 26–29].

До трактування поняття „текст” більшість науковців підходить з різних позицій. Одні лінгвісти вважають, що текстом може бути тільки писемне мовлення, інші вчені беруть до уваги передусім не форму мовлення, а структурно-семантичні ознаки або намагаються витлумачити поняття „текст” з огляду на його рівневу будову (формальний, семантичний, комунікативний, парадигматичний рівні),

забезпечувану окресленими аспектами дослідження й аналізу форми (структури), функції та змісту текстової одиниці.

Здебільшого поняття „текст” дефініюють як писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими й формально-граматичними зв'язками, а в загально-композиційному, дистантному плані – спільною тематичною і сюжетною заданістю [194, с. 679]. Текст – об'єднана смисловим зв'язком послідовність знакових одиниць, основними властивостями якої є зв'язність та цілісність [100, с. 507].

З. Я. Тураєва розглядає текст „як упорядковану множинність речень, поєднаних різними типами лексичного, логічного й граматичного зв'язку, що здатна передавати певним чином організовану і спрямовану інформацію. Текст являє собою складне ціле, що функціонує як структурно-семантична єдність” [191, с. 11].

За І. Р. Гальперіним, „текст – це витвір мовленнєвотворчого процесу, завершений, об'єктивований у вигляді писемного документа, літературно оброблений згідно з типом цього документа, твір, що складається з назви (заголовка) і ряду особливих одиниць (надфразних єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, і який має певну цілеспрямованість і прагматичну настанову” [46, с. 18].

На думку М. І. Откупшикової, текст – „чітко фіксована послідовність речень, пов'язаних одне з одним семантично, що передає певний зв'язний смисл і постає вираженою різноманітними мовними засобами” [135, с. 27].

Г. Я. Солганик уважає, що текст – це „об'єднана смисловим та граматичним зв'язком послідовність мовних одиниць: висловлень, надфразних єдностей, фрагментів, розділів” [176, с. 16].

В. О. Лукін формулює сутність тексту „як повідомлення, яке існує у вигляді такої послідовності знаків, що характеризується формальною зв'язністю, змістовою

цілісністю та формально-семантичною структурою і виникає внаслідок їхньої взаємодії” [105, с. 5].

А. Ф. Папіна, порівнюючи текст з висловленням, зазначає, що під терміном „текст” треба розуміти й окреме висловлення (речення), і складне синтаксичне ціле, і завершений витвір [138, с. 15].

А. П. Загнітко наголошує, що текст – це інструмент комунікації, причому комунікативна функція тексту визначається як основна, тобто об’єкту притаманна власна структура, і як одиниця комунікації він існує у взаємодії з іншими компонентами / елементами системи комунікації [70, с. 13].

Для І. Я. Чернухіної текст постає стилістично маркованим засобом безпосередньої чи опосередкованої комунікації, метою якої є повне розкриття теми, що репрезентовано єдністю форми та змісту останньої, і яка складається з мовних одиниць, що виконують комунікативну функцію [207, с. 6]. У свою чергу, М. В. Всеволодова визначає текст „як мовленнєве комунікативне утворення, функційно спрямоване на реалізацію позамовної мети” [45, с. 246].

Ю. М. Скребнев зауважує, що „функційна характеристика тексту може бути визначена як його комунікативність – властивість нести певним чином організовану і спрямовану інформацію. Структурна характеристика текстової одиниці зводиться до її членування та лінійності її конститuentів. Семантична ознака тексту (на противагу випадковому набору самостійних речень) полягає в його когерентності, тобто зв’язності” [173, с. 61–65].

Уніфікуючи висунуті науковцями погляди, ми вважатимемо **текстом** рівнєве (інтегрування *формального, семантичного, комунікативного, парадигматичного рівнів*) лінійно й тема-ремно (катафорично-анафорично, ретроспективно-проспективно) структуроване змістово-функційне ціле сукупності провідних членованих текстових одиниць – **НФЄ** (І. Р. Гальперін, А. П. Загнітко, А. Ф. Папіна, Ю. М. Скребнев, Г. Я. Солганик, З. Я. Тураєва), формально-семантичну й комунікативно-сміслову побудову яких забезпечує вершинна ознака категорійно-текстового апарату – **категорія зв’язності** (у корелятивному співвідношенні із

текстовими категоріями **цілісності**, **членованості** та **континууму** (І. Р. Гальперін, А. П. Загнітко, В. О. Лукін)) – мовними засобами свого вираження (М. І. Откупщикова), вибір яких зумовлений смисловим навантаженням інтенційного задуму адресанта (М. В. Всеволодова, А. П. Загнітко, Ю. М. Скребнев, З. Я. Тураєва, І. Я. Чернухіна), що закладений у художній твір.

Спроби визначення сутності поняття „текст” нерозривно пов’язані з виявом та простеженням ознак, властивостей, характеристик останнього – **категорій тексту**.

О. П. Воробйова розглядає два підходи до вияву текстових категорій: перший передбачає, що текст, формуючись, набуває певних властивостей – категорій, інший ґрунтується на тому, що власне-категорії формують або укладають текст [44, с. 46–48].

У цьому розрізі О. М. Мороховський виділяє два типи ознак текстовості: диференційні та інтеграційні. Відношення інтеграційності зумовлює наявність ознаки розгорнутості тексту, якій притаманні континуум, політопія, прогресія та інші; цілісності тексту – інформативність, когезія, ретроспекція, проспекція, модальність, завершеність; дискретності – членування, автосемантичність відрізків тексту [120, с. 6–7].

У загальній системі тексту І. Р. Гальперін розмежовував такі текстові категорії: 1) інформативність, 2) когезія (зчеплення), 3) континуум, 4) членованість, 5) ретроспекція, 6) проспекція, 7) модальність, 8) інтеграція, 9) завершеність, 10) автосемантия відрізків тексту [46], властиві будь-якому тексту.

Для З. Я. Тураєвої принциповим постає поділ текстових категорій на структурні (зв’язність, інтеграція, прогресія, стагнація) та змістові (образ автора, художній простір і час, інформативність, причиново-наслідкові зв’язки, підтекст) [191, с. 31]. У цьому ж вимірі В. В. Одинцов диференціює категорії змісту та форми. До перших дослідник відносить власне-зміст (предмет мовлення), тему, ідею твору; до останніх – композицію, мову, прийоми зображення, а сюжет поєднує категорії змісту та категорії форми [134, с. 24].

З опертям на кваліфікацію тексту як мовної одиниці, що функціонує як автономне повідомлення, Б. М. Лейкіна її чинними показниками визначає категорії зв'язності та цілісності [99, с. 38].

Т. В. Матвеева зараховує цілісність (цільність, інтегративність), зв'язність (когезію), викінченість (завершеність), відмежованість до глобальних текстотвірних ознак. Зв'язність має логіко-лінгвістичний характер та виявляється чітким формальним вираженням [113, с. 9].

Важливим постає дослідження основних текстових категорій. **Зв'язність** (забезпечувана дихотомією **когезія** (структурно-граматична зв'язність) / **когерентність** (семантико-змістова зв'язність) [166, с. 175]) розглядається як головна ознака тексту, що постає за умови міжзнакової взаємодії, заснованої на зв'язку елементів тексту, яка зумовлена авторським задумом та особливостями мовної системи, що стоїть за текстом і визначає цілісність мовленнєвого повідомлення [35, с. 147]. **Цілісність** тексту розглядається головним чином або з позицій його семантико-функційної єдності, або з огляду на його синтактико-формальну зв'язність [77, с. 100].

Простеження особливостей **зв'язності** (*когезія* (мовно маніфестовані одиниці) / *когерентність* (семантичні значення, що закріплені за цими мовними одиницями)) компонентів художньотекстового цілого, що зумовлює категорія **цілісності** (ідея, намір автора), яка, у свою чергу, зумовлена лінгвістичним вираженням категорії зв'язності, постає можливим за умови **членованості** художньотекстового **континууму** на мінімальні текстові структурно-змістові одиниці – НФС – як певні мікротексти (мікротеми, мікросмисли), сукупність яких і формує цілісно-смісловий макротекст (макротему, макросмисл) художнього твору, що забезпечує саме реалізація категорії зв'язності.

Для **художнього тексту** як естетичного та зображувально-виразного засобу опосередкованої комунікації характерні ті самі ознаки, що властиві тексту загалом [207, с. 10]. Художній текст – це письмовий текст – явище одночасно статичне (незмінне у своїх формально-змістових особливостях) і динамічне (поступове

розгортання змісту в процесі його сприйняття читачем) [207, с. 9]. Ю. М. Лотман пропонує визначення поняття „художній текст” як певним чином організованої вторинної семіотичної комунікативної системи, якій властива наявність мовних знаків, специфічність набору цих знаків та особлива структура відношень цих знаків [103, с. 67–69]. М. Ю. Сидорова розуміє художній текст як реалізацію мовної системи, засіб її існування, як втілення задуму автора, як знакову модель дійсності, що адекватно виконує комунікативну функцію [171, с. 366].

Отже, дослідження внутрішньої структурної організації текстового утворення в рамках НФЄ як мініатюрної згорнутої схеми останнього крізь призму сформульованих підходів, а саме: *структурно-формального, семантичного, комунікативно-функційного, прагматико-парадигматичного*, формує уявлення про текст як, безумовно, структурно, змістово, функційно й цілісно побудовану пластово-рівневу систему, сформовану та забезпечувану корелятивним співвідношенням провідних категорійно-текстових ознак – категорій **зв’язності**, **цілісності**, **членованості** та **континууму**, пріоритетною серед яких постає *категорія зв’язності*, репрезентована дихотомією *когезія / когерентність*.

Таким чином, проаналізувавши сутність окреслених науковцями дефініцій тексту та дослідивши встановлений перелік провідних ознак останнього з огляду на зазначені аспекти підходи, ми вважаємо за доцільне запропонувати власне тлумачення такого багатовимірного поняття як „текст”, за змістом якого і розв’язуватимемо проблематику заявленого питання.

На нашу думку, **текст** – вербалізована цілісно-викінчена рівнево-пластова структурно-семантична величина прагматико-комунікативної природи, утворена інтегруванням мікротематичних текстових одиниць – НФЄ, об’єднаних експліцитно-імпліцитними, синтагматично-парадигматичними й синтаксично-смысловими зв’язками та відношеннями, що формують макротему текстового цілого та активують інтенційний задум автора, закодований горизонтально-вертикальною ієрархічною системою мовних чинників, забезпечуваних реалізацією вершинної категорійно-текстової ознаки – зв’язності (дихотомією вияву структурно-

формальної когезії та змістово-цілісної когерентності) – у корелятивному співвідношенні із категоріями цілісності, членованості та континууму.

1.2. Рівневі параметри тексту як структурно й змістово утвореної величини

Загальновідомим є той факт, що дослідження тексту як лінгвістичної категорії відбувається у мовознавстві у таких площинах: *семантичній* (взаємодія мовних знаків у вираженні смислу: проблеми дистрибуції й вибору мовних знаків для підсилення експресивності та виразності тексту; семантична сумісність смислів; контамінація, конденсація і под.), *граматичній* (вираження граматичних категорій та особливості їхньої взаємодії, вплив мовних одиниць на значення граматичних конструкцій; питання синтаксичної синонімії та варіантів, можливостей трансформацій; питання текстово-граматичних категорій), *прагматико-комунікативній* (текст як повідомлення, його локутивні, іллокутивні та перлокутивні параметри, герменевтика), *композиційній*, дотичній до літературознавства (взаємодія граматичних, семантичних засобів у генеруванні тексту) [34, с. 263].

Важливими складниками структури текстової (мовленнєво-мисленнєвої) діяльності постають автор (адресант тексту), читач (адресат), відображена дійсність, знання якої відбиваються у тексті, та мовна система, з якої автор обирає мовні засоби, що дозволяють йому адекватно втілити свій творчий задум [17, с. 13]. Зазначені складники відповідно відбивають сукупність рівнів структури текстового утворення, у світли яких і досліджується текстова одиниця, а саме: формально-синтаксичного, змістово-семантичного та комунікативно-парадигматичного.

На доцільності застосування рівнево-аспектного підходу в аналізі внутрішньої текстової структури, що становить собою інтегративну систему синтагматично-горизонтальних (план вираження) та парадигматично-вертикальних (план змісту) відношень, наголошують більшість дослідників.

Так, з огляду на окреслені властивості тексту (літературна або стилістична обробка, поділ його на низку особливих едностей та одиниць, одиниці та відношення різних планів та рівнів, парадигматичні, синтагматичні та інтегративні відношення між одиницями, смислова дискретність дискурсу, модальний характер, прагматична настанова, предикативність і особливо змістовий аспект тексту [207, с. 7]) І. Я. Чернухіна пропонує досліджувати текст (художній текст) у таких аспектах: формальному, змістовому (смисловому), функційному (комунікативному) та прагматичному [207, с. 7–8].

К. А. Філіпов зазначає, що об'єктивний опис семантичної і синтаксичної структури тексту без урахування прагматичного аспекту в акті комунікації є неможливим і наголошує на необхідності досліджувати текст у трьох вимірах: синтаксичному, змістовому й комунікативно-прагматичному [199, с. 51–52].

І. Я. Чернухіна відповідно до визначених аспектів у природно зв'язному тексті розрізняє два рівні: структурно-смисловий (його одиниця НФС – витвір, укладений самостійними реченнями, що характеризуються структурно-смисловою кореляцією) та власне-семантичний (його одиниця – абзац, в особливостях композиції якого відображається семантична динаміка тексту) [206, с. 155–156]. Єдність форми та змісту тексту дозволяє виокремити в ньому такі структурні рівні, як лексичний, синтаксичний та композиційно-синтаксичний [207, с. 9].

Лексичний рівень тексту – рівень прямих та переносних номінацій, представлених, у першу чергу, словами, а також словосполученнями.

Синтаксичний рівень тексту – рівень, одиниці якого репрезентовані одиницями лексичного рівня, що постають носіями окремих смислів загальної теми, – фрази, надфразні едності, складні цілі та абзаци.

Композиційно-синтаксичний рівень тексту – рівень, що забезпечує розвиток теми й організовує одиниці лексичного та синтаксичного рівнів у власне-одиниці: епізоди, глави, цілий текст [207, с. 10]. У такий спосіб специфіка тексту полягає в

протиріччі між лінійністю формальної та розгалуженням змістової організації [207, с. 9].

Науковці також виокремлюють у тексті фонетичний, морфологічний, лексичний, синтаксичний рівні з наданням особливої уваги лексичному рівню [103, с. 59].

Н. С. Болотнова відповідно до комунікативно-дійового підходу до тексту як системно-структурного витвору вважає доцільним розгляд двох універсальних рівнів тексту з огляду на лінгвістичний та екстралінгвістичний аспекти: *інформативно-сміслового* (його підрівні – фонетичний, морфологічний, лексичний, синтаксичний і тематичний, предметно-логічний (денотативний), сюжетно-композиційний) та *прагматичного* (підрівні – експресивно-стилістичний, функційно-стилістичний та емоційний, образний, ідейний) [35, с. 240–241].

Художньому тексту властива безліч ярусів ієрархічно організованих рівнів: 1) мовного / словесного, 2) суперсегментного і 3) сюжетного. Сюжетний рівень постає результатом взаємодії мовного / словесного та суперсегментного рівнів. Мовний / словесний рівень розпадається на такі підрівні: а) лексико-морфологічний і б) синтактико-граматичний, що являють собою послідовність дискретних одиниць, які формують власне-словесне висловлення і яким притаманна структурність їхніх відношень. Суперсегментний рівень репрезентовано ритміко-інтонаційними, паралінгвістичними і кінетичними рядами, що зумовлюють прагматично орієнтовані суперлінійні характеристики тексту [182, с. 84].

На основі функційного підходу щодо двох функцій „образу автора” (гносеологічної та аксіологічної) та мовнотвірної функції письменника М. П. Брандес [38, с. 88] виділяє композиційно-мовленнєвий, емоційно-оцінний, індивідуально-психологічний та мовно-стилістичний рівні художнього тексту.

Ми, у свою чергу, приєднуємося до вище сформульованих дослідниками поглядів на текст як певним чином структуровану й семантично утворену величину корелятивним інтегруванням **формально-граматичного, змістово-семантичного** й

функційно-парадигматичного рівнів, забезпечуваних засобами мовної реалізації категорійної зв'язності.

Із рівневою влаштованістю тексту тісно пов'язана проблема його членування: встановлення одиниць тексту та одиниць аналізу останнього. Одиниці тексту й одиниці аналізу тексту – поняття різні. Під **одиницями тексту** слід розуміти його елементи-складники в діалектичній єдності їхньої форми та змісту, що відповідають певним рівням його організації й зв'язані ієрархічними відношеннями; під **одиницями аналізу тексту** – умовно вичленовані частини тексту будь-якої довжини, що зумовлено аспектом дослідження, його метою і завданнями [35, с. 249].

Не виключено збіг одиниць тексту й одиниць аналізу тексту, оскільки теорія текстового членування – одне зі складних та актуальних питань лінгвістики і стилістики тексту [35, с. 249].

Вважаємо за необхідне зазначити те, що деякі дослідники розмежовують *власне-текстові одиниці* (складне синтаксичне ціле) і *невласне-текстові одиниці*, до яких відносять фонему, морф, слово, словосполучення та висловлення з урахуванням їхніх текстотвірних функцій [35, с. 250].

Частіше як одиниці тексту розглядають *слово* (К. І. Белоусов, Ю. М. Лотман, Г. Г. Москальчук, І. Я. Чернухіна та ін.), *висловлення* (А. П. Загнітко, Г. В. Колшанський, О. О. Шахматов та ін.) або *речення* (Г. Я. Солганик та ін.). Поряд з цим серед текстових одиниць називають *надфразу єдність* (І. Р. Гальперін, А. П. Загнітко, О. І. Москальська, Т. М. Ніколаєва, Є. А. Реферовська та ін.), *абзац* (С. Г. Іл'єнко та ін.), *період* (Л. І. Байкова, А. П. Загнітко та ін.), *складне синтаксичне ціле* (І. Р. Гальперін, А. П. Загнітко, Н. Д. Зарубіна, Г. О. Золотова, Л. М. Лосєва, О. І. Москальська та ін.) і *власне-текст* (А. П. Загнітко та ін.).

Структурно-смысловими частинами тексту постають зачин, розгортання, кінцівка і різного типу блоки, діалогійні єдності, висловлення.

Структурно-прагматичними частинами тексту є: частини, розділи, параграфи, абзаци [70, с. 42].

Слушним є твердження Н. С. Болотнової, що саме *лексична структура тексту* слугує базисом формування смислової структури та смислового розгортання останнього, тобто динаміки вияву різних смислів та смислових ознак явищ художнього світу автора, вербально виражених [35, с. 357]. Лексична структура тексту визначає його семантичну структуру, а семантична – смисловою [35, с. 363].

Тому більшість дослідників (К. І. Белоусов, Ю. М. Лотман, Г. Г. Москальчук, І. Я. Чернухіна та ін.) центральною одиницею тексту вважають **слово**. Ю. М. Лотман називає слово провідною одиницею словесної художньої побудови [103, с. 203]. На думку К. І. Белоусова, підхід до семантичної цілісності тексту „від ССЦ” реалізує синтагматичний (горизонтальний, сукцесивний) напрямок у процесі розвитку теми, не враховуючи парадигматичне (вертикальне, симультативне) її становлення. Унаслідок цього необхідним у процесі виокремлення мікротем тексту постає аналіз такої одиниці як *слово* задля простеження зв’язків у структурі відношень ключових слів між собою [28, с. 149]. Г. Г. Москальчук зауважує, що на мовних (поверхневих) рівнях організації тексту повтор (здебільшого лексичних одиниць чи окремих фрагментів цілого тексту [123, с. 257]) виступає важливим компонентом, яким формується тема цілісного повідомлення [123, с. 258]. Окреме слово є визначальним складником цілого тексту, що має особливе значення для художніх творів [207, с. 9–10].

Погоджуючись із поглядами науковців, зазначимо, що, на нашу думку, певні рекурентно-симетричні **лексичні одиниці** (лексеми, словоформи) або набір субститутивних антецедентів на їхнє позначення (синонімічний, антонімічний, перифрастичний, дериваційний, гіпонімічний, тематичний повтори) у рамках художньотекстового цілого, формуючи провідні змістово-тематичні й функційно-парадигматичні імпліцитно-глибинні лінії останнього, посідають первинне місце в ієрархічному співвідношенні основних і периферійних засобів реалізації категорійної зв’язності.

Висловлення – це структурно-семантична і комунікативна одиниця, що концептуально об’єднує значення лексичних, граматичних, логіко-семантичних,

комунікативних рівнів, співвіднесених з контекстом, з конкретними ситуаціями, з національно-мовними, фоновими знаннями адресантів і адресатів, з лінгвістичною і змістовою пресупозицією (передзнанням), з мовною картиною світу учасників комунікації. Висловлення являє собою як одне слово, просте речення, групу речень зі стрижневим реченням у її основі, так і весь текст (звертання, вигуківі структури, редуковані репліки в діалозі; номінативні ланцюжки, номінативні теми як лінгвістичний передтекст; парцеляти, приєднувальні конструкції, вільні синтаксеми як посттекстові структури. Висловлення найбільшою мірою корелює з реченням [70, с. 41–42].

Період постає як синтактико-синтаксичний інтонаційно маркований витвір, що в силу своїх формально-структурних та змістових боків виявляє певного типу самостійність (автосемантичність), відносну незалежність від контексту і навіть тексту [18, с. 223].

Основною одиницею тексту є **надфразна єдність (складне синтаксичне ціле)** – структурно-семантичне, функційно-логічне поєднання двох чи більше речень, що виокремлюється абсолютно формально в будь-яких текстах та не порушує ієрархічної структури смислу в тексті. Для найменування групи речень у лінгвістичній літературі існує ціла низка термінів: „великий контекст” (Т. І. Сильман), „прозаїчна строфа” (Г. Я. Солганик), „повідомлення” (В. М. Волошинов), „комунікат” (К. Гаузенбляз), „складне синтаксичне ціле” або „(складна) синтаксична єдність” (М. С. Поспелов), „надфразна єдність” (Л. А. Булаховський), „висловлення” (О. С. Ахманова), „абзац” (О. М. Пешковський), „текст” (Л. Єльмслев), „ланцюг речень” (З. Гаррис), „граматична одиниця вища за речення” (М. Гелідей) тощо [111, с. 8–10]. Усі ці терміни передбачають одні й ті самі вимоги: наявність смислової та синтаксичної (формальної) зв’язності між реченнями в межах цієї одиниці.

Цілісний твір може членуватися на дрібніші текстові структурно-смислові частини: складне синтаксичне ціле – ССЦ або надфразні єдності – НФЄ. Під НФЄ (ССЦ) маються на увазі уривки мовлення у формі послідовності двох і більше

самостійних речень, об'єднаних спільністю теми в смислові блоки. Якщо брати за основу твердження, що НФС – це текст у мініатюрі, то очевидним постає той факт, що висловлення, складне синтаксичне ціле (надфразна єдність), текст – це комунікативний вербальний акт письмового або усного мовлення. Йому притаманна зовнішня (формальна) і внутрішня (семантична, прагматична) влаштованість, що забезпечувана внаслідок цілісності, логічної послідовності і зв'язності його частин [70, с. 37]. Під зв'язним текстом розуміють комунікативно завершений відрізок мовленнєвого висловлення, що охоплює дві і більше самостійні синтаксичні одиниці (надфразні єдності), об'єднані однією смисловою мікротемою [110, с. 115]. НФС – сукупність семантично та граматично поєднаних висловлень, яка характеризується єдністю теми й особливим синтаксичним зв'язком складників [166, с. 487]. Надфразні смислові єдності („семантичні перекликання” (Ю. І. Левін), „реляції” (Р. Барт)) визначають внутрішню динаміку тексту, що поряд із цілісністю і зв'язністю постає його невід'ємним атрибутом [205, с. 449]. Досить часто під складним синтаксичним цілим розуміють найбільшу синтаксичну єдність, що складається з двох або декількох комунікативних одиниць, пов'язаних у тематичному, лексичному, граматичному, а також ритміко-мелодійному плані [128, с. 117]. Надфразна (композиційно-мовленнєва) єдність являє собою комунікативну одиницю, що реалізує перехід від висловлення і ланцюжка висловлень, які не є власне-текстом, до тексту в повному смислі цього слова [203, с. 114]. Опис НФС як семантично й структурно організованої послідовності мінімум двох речень чи висловлень пропонує А. І. Дородних [63, с. 32–33].

На думку О. І. Москальської, одиницями лінгвістики тексту та об'єктами її дослідження можна назвати: 1) надфразну єдність (**мікротекст**), 2) цілісний мовленнєвий витвір (**макротекст**). Цілісність тексту, органічне скріплення його частин, властива як надфразній єдності, так і цілісному мовленнєвому витвору [121, с. 112]. Загальний смисл тексту нашаровується адресатом поступово накопиченням та аналізом інформації його мінімальних смислових частин –

мікротекстів [113, с. 23]. Відповідно сам текст є відбиттям процесу формування смислу [21, с. 397].

Тобто текст, як система, розглядається як **макроструктура**, що складається з **мікроструктур** – сегментів (абзац, глава, параграф і под.). На синтагматичній (горизонтальній) вісі відбувається лінійне зчеплення мікроструктур. На парадигматичній (вертикальній) вісі – мікроструктури співвідносяться з макроструктурою засобом формування наративного простору, єдиної теми, ідеї тексту. Рівнем когезії вважають синтагматичний рівень тексту, рівнем когерентності – парадигматичний [86, с. 16].

Тому постає можливим членування тексту (контексту) на мовні одиниці нижчих рівнів (абзац, період, надфразна єдність), що укладають макроструктуру тексту і забезпечують його цілісність шляхом дистантної реалізації смислових і формально-мовних міжфразових зв'язків. У результаті відповідного розподілу інформації вздовж всієї глибини тексту і складної взаємодії його структурних одиниць на семантичному рівні формується макросемантика тексту (а він має також і мікросемантику) [19, с. 627]. Особливо важливим є викриття прихованих смислів (підтексту) у художньому тексті, репрезентованого **текстовим** (вираженням граматичними, лексичними, семантичними, прагматичними засобами), **передтекстовим** (пресупозиція), **надлінеарним**, **притекстовим** та **підтекстовим** типами й рівнями інформації [70, с. 42].

Задля простеження структурного, семантичного та комунікативного насичення НФС (ССЦ) доцільним постає дослідження вихідного тлумачення поняття надфразної єдності (мікротексту) О. І. Москальською як певним чином організованого закритого ланцюга речень, що становлять єдине висловлення. Тісний взаємозв'язок складових частин тексту (когерентність) виявляється одночасно у вигляді структурної, смислової та комунікативної цілісності, що співвідносяться між собою як форма, зміст і функція [121, с. 112].

Структурна цілісність полягає в наявності у тексті численних зовнішніх сигналізаторів зв'язків між реченнями. Вони вказують на те, що НФС – це також

структурне ціле [121, с. 113]. Відношення між реченнями НФС можуть бути виражені як граматичними (формальними), так і лексичними засобами – порядок слідування елементів, співвіднесеність граматичних форм, лексичний паралелізм, протиставлення тощо [111, с. 19]. Засобами зв'язності у НФС постають повтори, анафоричні займенники, ви́до-часові та спосо́бові дієслівні форми, порядок слів (речень), кореферентні ряди, вставні слова, паралелізм, інтонування і под. [166, с. 487].

Поєднання речень у ССЦ може бути контактним і дистантним. Структурно ССЦ здебільшого складається з трьох компонентів: **зачину, розгоргання і кінцівки** [70, с. 43].

На думку Н. І. Серкової, проблема НФС є лексико-синтаксичною. „Власне-синтаксичні особливості цієї одиниці не можуть бути зрозумілими без належного звернення до її лексичної структури” (цит. за: [111, с. 28]). Найбільш прийнятним для опису НФС автор вважає метод дескрипторів, запропонований О. С. Ахмановою та С. Є. Нікітіною [111, с. 28].

Дескриптор – це слово чи група слів, що відіграють важливу роль у розкритті основного змісту певної НФС. Кожний текст можна описати через сукупність дескрипторів номенклатурного характеру (НД), предикативного чи модального характеру (МД) та показники відношень (ПВ). НД – це такі класи слів, що формуються за ознакою „сміслової еквівалентності”, це „найменування” (позначення) предмета, якості, процесу, заявлених „статично”. Члени групи МД позначають: 1) існування (зі значенням „так” і „ні” чи + і –); 2) ймовірність: а) високий ступінь ймовірності, б) малий ступінь ймовірності, в) неможливість; 3) зобов'язання: а) необхідність, б) рекомендація, в) непотрібність. Група слів ПВ становить певну сукупність показників зв'язку НД та МД у тексті [111, с. 28]. Однак запропонований метод дескриптивного опису сутності НФС має здебільшого суб'єктивний характер (вибір дескрипторів, ключових слів реалізовуватиметься по-різному різними людьми) і для аналізу НФС залишається проблематичним [111, с. 29].

У свою чергу, Г. Я. Солганик заявляє, що повтор однакових слів на перетині та всередині сусідніх речень зумовлює природні зв'язки між реченнями, перехід від одного до іншого. На думку дослідника, саме лексичний повтор виступає показником синтаксичного зв'язку речень, структурної співвіднесеності останніх. Повтору слова, його заміні займенником чи синонімічним словом властивий лексичний та синтаксичний характер [176, с. 211]. Досліджуючи природу прозаїчних строф (ССЦ) (найбільш ємних структурно-семантичних одиниць, що забезпечують тісну семантико-синтаксичну єдність речень у прозі), науковець виокремлює з їхньої численної кількості два структурних види: прозаїчні строфи з ланцюговим зв'язком і прозаїчні строфи з паралельним зв'язком [176, с. 210]. Крім того, у побудові прозаїчних строф Г. Я. Солганик розмежовує два плани: 1) власне-семантичний, що відбиває внутрішню організацію строфи і є пов'язаним із синтаксичними засобами поєднання речень, та 2) композиційно-тематичний, що окреслює зовнішній малюнок, контур строфи, характер розвитку думки, теми. Саме другий план, наявність власної внутрішньотекстової композиції, постає провідною ознакою ССЦ [176, с. 113].

Смислова цілісність тексту полягає в єдності його теми. Під темою цілого тексту чи мікротексту О. І. Москальська розуміє смислове ядро тексту, його кондесований та узагальнений зміст. НФЄ є монотематичною. Об'єднання всіх складників речень НФЄ навколо однієї теми є виявом її смислової цілісності. Смислова єдність НФЄ забезпечувана мінімальним тематичним планом. Речення утримує просте повідомлення. НФЄ утримує декілька повідомлень, об'єднаних спільною темою. Тематичний зміст НФЄ є мінімальним щодо загального контексту. Межі НФЄ визначаються завершеністю її смислового змісту [121, с. 114], коли НФЄ постає викінченим відрізком розповіді, а „завершеність” зумовлена єдністю „теми” („підтеми”) компонентів НФЄ (речень). Уважається, що верхньою межею є певне топікальне речення, яке синтезує зміст НФЄ та підлягає розвитку [111, с. 26].

Проте смислова єдність не може бути характерною ознакою НФЄ, оскільки це властивість такої лінгвістичної одиниці як речення. До того ж, „декілька

повідомлень, об'єднаних спільною темою”, мають місце також, наприклад, і в складносурядних реченнях. Тому поняття „сміслова єдність” не може бути покладено в основу виокремлення НФС. Визначальною ознакою НФС постає відносна тематична самостійність та завершеність певної сукупності висловлень, яку вона зберігає за вилучення з тексту, а також наявність особливих міжфразових зв'язків у межах складного синтаксичного цілого [35, с. 252].

У структурі НФС кожне речення посідає відповідне місце, визначене загальним змістом уривку. Порядок слідування речень у синтагматичному ряді відіграє важливу роль у змісловій організації НФС. Конвергенція формально-граматичних, лексичних та стилістичних зв'язків диктує кожного разу свою неповторну „субординацію” зміслів речень у межах НФС: одне речення може стати провідним змісловим центром НФС, решта уточнюють, поглиблюють його змісл [93, с. 52]. Одночасно ця система зв'язків між реченнями перетворює НФС на „сміслову цілісну єдність” [93, с. 52]. У художньому творі, за слушним зауваженням Ю. М. Лотмана, не семантика окремих одиниць встановлює зв'язки в межах НФС, а зв'язки в межах речень та поміж їхніми лексичними елементами визначають змісл всього висловлення [103, с. 246]. Проте саме зв'язок між реченнями забезпечує семантичний контекст для реалізації актуалізованого слова, що постає найбільш залежним від семантики цілої НФС і є тісно пов'язаним з темою уривку [93, с. 54]. Отже, окрім спільного зміслового стрижня тексту – загальної теми – оформленню низки речень у текст сприяє сукупність засобів, лексичних та граматичних [128, с. 124]. Серед лексичних засобів на особливу увагу заслуговують так звані „топіки” у розумінні В. Коха і Е. Аґріколи – слова та сталі словосполучення, що з'являються за умови спільної предметної співвіднесеності в послідовно розташованих реченнях. Декілька топиків утворюють топикальний ланцюг, що пронизує весь текст або його частину і реалізує зв'язок між окремими частинами тексту. У кожному тексті можна виокремити декілька топикальних ланцюжків, що формуються в пучки [128, с. 124].

Комунікативна цілісність тексту виявляється в тому, що кожне наступне речення НФЄ в комунікативному плані спирається на попереднє, просуваючи висловлення від відомого до нового (невідомого). Аналіз зовнішніх ознак НФЄ свідчить про те, що зазвичай до її складу входить одне (перше) автосемантичне і низка наступних після нього синсемантичних речень [67, с. 29], у результаті чого встановлюється тема-ремний ланцюг, що характеризується викінченістю й визначає межі НФЄ [121, с. 113]. Побудова ССЦ, його модель, композиція пов'язані з наявністю / відсутністю зв'язку з попереднім текстом. Перехід від однієї теми до іншої є маркованим показником, що ознаменовує кінець однієї НФЄ і початок іншої.

У цьому разі необхідно диференціювати **автосемантичні** й **синсемантичні** зачин, розгортання та кінцівку. Автосемантичність засвідчує самодостатність певного компонента, для розуміння якого немає потреби в поверненні до попереднього знання, досвіду тощо. У синсемантичності враховується смислова пресупозиція – попередня інформація, фонові знання, що є суттєвими не тільки для конкретного тексту, але й для життєвого досвіду адресанта і адресата [70, с. 43].

Факт членування тексту та виокремлення незалежних частин – НФЄ – здебільшого залежить від прагматичної настанови творця тексту, зацікавленого в тому, щоб спрямувати увагу реципієнта та забезпечити передання необхідного обсягу інформації відносно „без втрат”. Тому форма членування має загальноприйнятну графічну норму і реалізується за допомогою виокремлення певної частини тексту в окремий абзац. Тобто автосемантичність зростає і протиставляється формально вираженій синсемантичності [67, с. 32], що зумовлює появу різних типів автономних відрізків, смислова насиченість яких залежить від індивідуальних стильових особливостей відправника тексту, різноманіття екстралінгвістичних чинників та форми їхнього відбиття у свідомості художника. НФЄ – незалежне ціле, компоненти НФЄ – залежні частини, що в семантичному плані набувають смислової синсемантиї. За своєю природою НФЄ є автосемантичними з таким ступенем структурної й смислової завершеності, що дозволяє висвітити новий тематичний план незалежно від семантичного змісту

наближених висловлень і з мінімальною структурною залежністю від безпосереднього контекстуального оточення [67, с. 30].

Утім І. Р. Гальперін зазначає, що „у поєднанні смислів окремих НФЄ, змістів окремих глав, розділів і под. у єдине ціле інтеграція нейтралізує відносну автосемантию цих частин та підпорядковує їх загальній інформації, що міститься у творі” [46, с. 124].

Суперечливим для багатьох науковців залишається питання встановлення меж НФЄ (ССЦ). Проблема виокремлення основних одиниць тексту (текст реалізує свої ознаки та категорії через ССЦ [109, с. 178]) тісно переплітається з проблемою текстових категорій зв'язності, цілісності, членованості та континууму, що дозволяють делімітувати текст на ССЦ (НФЄ) задля загального аналізу його змістово-сислового тла. Структурно-сислове членування тексту на ССЦ пов'язане із семантичним розгортанням тексту, з виділенням у ньому мікротем, що розвивають, уточнюють, конкретизують основну тему літературного твору. Фактично подібне членування, з одного боку, виявляє смислові шматки в лінійному просторі тексту, а з іншого – сприяє укладанню вертикального, змістового контексту, зумовленого стягненням ССЦ, об'єднаних тематично [17, с. 165]. Провідними ознаками складного синтаксичного цілого, необхідними задля структурно-сислового членування тексту, постають його *сислова єдність*, зумовлена єдністю мікротеми, *текстові функції*, тобто роль у семантичному розгортанні тексту, і *власне-внутрішня композиційна будова* [17, с. 167]. Основний перелік характерних властивостей НФЄ, що виявляються під час практичних текстових досліджень, забезпечують такі: 1) структурна завершеність, 2) ритміко-інтонаційна єдність, 3) сислова викінченість, 4) монотематичність, 5) відносна незалежність від контексту [67, с. 31]. Доцільними критеріями делімітації художнього тексту на ССЦ І. А. Сиров вважає: 1) тематичний, 2) семантико-граматичний, 3) комунікативний [185, с. 319].

Членування тексту на НФЄ з опертям на сисловий зміст є не що інше як інтуїтивний поділ тексту автором на абзаци, тобто поняття НФЄ у такій

інтерпретації співвідноситься з поняттям абзацу, межі якого реєструються червоним рядком [111, с. 27].

Більшість зарубіжних учених, що стоять біля витоків теорії тексту, наголошують, що речення не втратило своєї значущості й з позицій нових теорій (В. Дресслер, М. Пфютце, П. Сгалл) [190, с. 4]. Аналіз речення як структурної та комунікативної одиниці тексту зумовлює невизначеність меж НФЄ і множинність гіперсинтаксичних зв'язків у тексті, про що пише М. І. Откупщикова: „... Лінійний відрізок тексту, що складається з двох чи більше речень та виокремлений за певним різновидом зв'язку, може частково накладатися на відрізок, визначений за іншим типом зв'язку, „початок” якого перебуває у первинно взятому відрізку і под.” [135, с. 69]. Необхідним постає розмежування понять „речення” та „НФЄ”. Беручи до уваги концепцію структурної організації мови як ієрархічно побудованої системи мовних рівнів, що перебувають між собою в певних закономірних відношеннях [93, с. 51], речення виступає базисною одиницею синтаксичного рівня, а одиницею суперсинтаксичного рівня – НФЄ. Сенси речення та НФЄ не є рівноправними, оскільки речення є компонентом НФЄ, одиницею нижчого рівня [93, с. 52].

Нерідко евристичним постає не лише дослідження окремих речень у складі НФЄ для глибшого аналізу їхньої структури та змісту, але й встановлення ступеня ізоморфізму (структурної відповідності) композиційної будови складного синтаксичного цілого і тексту, до якого воно входить.

Так, Л. М. Лосева зазначає, що „... визначити формальні ознаки завершеності ССЦ доволі складно, якщо не сказати більше, що просто неможливо” [102, с. 43].

НФЄ (ССЦ) можуть дорівнювати **абзацу**, можуть бути більшими або меншими за абзац чи охоплювати один і більше абзаців [102, с. 43].

На думку І. Р. Гальперіна, найменшою й водночас основною одиницею дослідження тексту постає не НФЄ, а абзац, тобто одиниця не синтаксичного, а власне-композиційного рівня. Це стосується тих випадків, коли НФЄ членується на декілька абзаців або абзац охоплює декілька НФЄ, і коли межі НФЄ та абзацу збігаються. Насправді, І. Р. Гальперін убачає конститuentами тексту надфразні

єдності, а не речення, яким відводить роль конститuentів надфразної єдності [46, с. 72].

Н. І. Серкова ж врівноважує НФЄ та абзац: НФЄ становить відрізок мовленнєвого ланцюга, що зазвичай складається з двох або декількох речень, характеризується синтаксичною організованістю, комунікативною самостійністю й позначений на письмі червоним рядком, а за вимови – „діеремами більш ніж у дві мори” (пауза у звучанні, що сигналізує кінець речення [111, с. 23]) [111, с. 11].

Ототожнення абзацу, що є результатом суб’єктивного членування тексту автором, зі ССЦ також постає неможливим, оскільки непоодинокими є випадки, коли абзаци являють собою лише частину ССЦ або охоплюють декілька ССЦ [193, с. 118]. ССЦ може відповідати лише автосемантичний структурно завершений абзац, що виражає цілісну думку [193, с. 123]. Зовсім протилежний погляд щодо спроб розмежування НФЄ в одному ряді з такими складниками тексту як абзац, розділ, частина, том тощо має А. І. Дородних, наголошуючи, що ці частини тексту виокремлюються автором, а НФЄ – ні. У такий спосіб дослідник позбавляє НФЄ можливості претендувати на статус одиниці тексту [63, с. 32–33].

Значними є розходження у спробах витлумачити абзац. Так, наприклад, Т. І. Сильман розглядає абзац у трьох планах: як поняття друкарське, синтаксичне й літературно-композиційне. „Абзац у його класичній, „нормальній” формі є певна синтаксично-інтонаційна єдність, що складається з одного чи декількох речень, поєднаних між собою синтаксичними (сполучниково-прислівниковими) зв’язками, лексико-займенниковими повторами та спільною загальною темою (предметом викладу)” (цит. за: [128, с. 117]). Таким чином, абзац у формулюванні дослідницею функціонує як одиниця монотематична, а перехід до нового абзацу ознаменовує перехід до нової теми [128, с. 117].

Л. Г. Фридман, виокремлюючи синтаксичний, літературно-композиційний, стилістичний аспекти абзацу, вважає його як монотематичним, так і політематичним мовленнєвим комплексом, що характеризується єдністю змісту та

особливою інтонацією. Абзац складається з низки самостійних речень, пов'язаних між собою експліцитними та імпліцитними засобами (цит. за: [128, с. 117]).

Абзац відмежовується від інших абзаців доволі тривалою паузою й окреслюється відносно закритою темою або сам постає частиною теми, коли входить як складова частина до певної послідовності абзаців. Як композиційна одиниця абзац є монотематичним [128, с. 117].

Уніфікуючи окреслені науковцями погляди, констатуємо, що **НФС**, на відміну від **абзацу** як смислово-семантичної одиниці формального рівня, суб'єктивно (прагматично й композиційно) вичленованої автором задля полегшеного сприйняття реципієнтом її тематико-змістових блоків, постає визначальною формально-семантичною одиницею тексту смислового рівня.

Текст можна розглядати і як систему пропозицій, мікротем і под., і як систему, організовану на інших підставах: сюжеті, композиції, мотивах, системі персонажів тощо [28, с. 44].

В організації художніх творів типу роману вагому роль відіграють сюжетні структури, що виступають інваріантом щодо безлічі реальних подій. У цьому разі йдеться про **фабулу** – сукупність пов'язаних між собою подій, про що повідомляється у творі, – якій протистоїть **сюжет** – ті самі події, але в їхньому викладі у тому порядку, у якому вони подані у творі, у тому зв'язку, у якому представлені у творі повідомлення про них (цит. за: [65, с. 169]).

Композиційна структура є доволі важливою, оскільки забезпечує текст як цілісну єдність. „Композиція художнього твору здебільшого організована послідовністю функційно різнорідних елементів, послідовністю структурних доміант різних рівнів” [103, с. 336]. Поняття композиції визначає інші, не сюжетні зв'язки між різними частинами твору, композиція тексту постає більш формальною структурою, аніж сюжет. Якщо сюжетні зв'язки виявляються на змістовому рівні й становлять важливий компонент семантики художнього твору, то композиційні структури зв'язують формально виражені частини тексту [65, с. 170].

Слушно зауважує Т. В. Матвеева щодо тексту як викінченого мовленнєвого цілого, за умови чого **композиція** – це побудова, розташування частин, структура мовленнєвого витвору [113, с. 109]. У композиції виокремлюють експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію і розв'язку [35, с. 232].

Композиція тексту структурно відображає одне з базових понять тексту – тему. Засобами мовного вираження композиції постає поділ тексту на частини і, власне, ці частини [113, с. 33]. Саме тематична характеристика та єдність теми відіграють важливу роль у сегментації частин тексту. З погляду композиційно-тематичної будови більшості письмових текстів можна виокремити такі частини-складники останніх: заголовок, зачин, середина й кінцівка, що формують єдине ціле – текст [128, с. 118].

Заголовок та епіграф – це результат стислого формулювання теми тексту [181, с. 157]. Відповідно до теорії топіків заголовок розглядається як перша ланка топікального ланцюжка, що постає наскрізною в тексті або його частинах (зачині, середині, кінцівці) [128, с. 124].

Зачин, або інтродуктивна частина тексту, за визначенням І. В. Арнольд, – це з огляду на композиційно-сюжетну організацію тексту сильна позиція, оскільки в цій визначальній для встановлення контакту з аудиторією частині тексту зустрічаються найважливіші елементи змісту всього твору [14, с. 24].

Більшість дослідників, аналізуючи письмові тексти з орієнтацією на їхню усну форму маніфестації (І. В. Арнольд, А. Вежицька, А. Г. Костецький), наголошують на необхідності включення зовнішніх друкарських засобів оформлення тексту до складу його основних ознак (форма, пунктуація, інтонація, пропуски, різновид шрифту, абзац, позначуваний червоними рядками і под.) [181, с. 151–154]. Зовнішні показники організації тексту є тісно пов'язаними з його внутрішніми ознаками, що й засвідчує сутність тексту як цілісного, зв'язного утворення [181, с. 157].

Дослідження структури тексту постає ключем до його смислової інтерпретації, оскільки структура тексту не лише виражає зміст останнього, але й відображає взаємозв'язок елементів формального і змістового планів тексту.

Саме будова тексту, його рівні та одиниці, особливості композиції, структуровані й марковані доборою мовного загалу виявляють формально-семантичну категорійну зв'язність, постають визначальними у втіленні авторського задуму, розгортанні інформації й реалізації адресантом прагматичної настанови, закладеної в художній твір, формуючи уявлення про текст, як, безумовно, структурно-змістову й комунікативно-парадигматичну системно-цілісну організованість.

Дослідивши параметрові одиниці структурування текстового утворення, інтегрованого *формальним, семантичним, комунікативним та парадигматичним рівнями*, спробуємо запропонувати власне трактування найголовнішої, на нашу думку, одиниці тексту – НФС, яким і послуговуватимемося надалі.

Отже, приєднуючись до сформульованої дослідниками дефініції НФС як згорнутої (мініатюрної) схеми текстового цілого (А. П. Загнітко, І. Р. Гальперін, О. І. Москальська, О. О. Селіванова, Г. Я. Солганик та ін.), уважатимемо **НФС** визначальну й найбільшу за протяжністю синтаксичну одиницю тексту, репрезентовану контактним або дистантним поєднанням двох чи більше самостійних реченневих структур (зачин, розгортання та кінцівка) мовно маніфестованими засобами реалізації категорійної зв'язності дихотомічним виявом когезії (формальна зв'язність) / когерентності (семантична зв'язність), сукупності яких, як і тексту зокрема, властиве певне структурно-семантичне оформлення, смислово-тематична викінченість та комунікативно-прагматична цілісність.

1.3. Особливості вияву маркованих засобів когезії в художньо-текстових структурах германських та слов'янських мов

Організаційна побудова тексту як рівневого структурно-формального, змістово-семантичного й функційно-парадигматичного цілого зумовлена певними мовними закономірностями, вияв яких інтегрує низку речень у НФС, а сукупність останніх – у текст. Внутрішню влаштованість тексту забезпечує система мовних одиниць, що представлена різними типами лексичного, синтаксичного, логічного й

стилістичного зв'язків. Той факт, що текст являє собою лінійну послідовність речень, тісно пов'язаних між собою як у смисловому, так і синтаксичному планах, засвідчує його структурну цілісність, що досягається використанням відповідних лексико-граматичних компонентів [114, с. 45].

Єдність, цілісність як ознака тексту визначає селекцію і комбінацію мовних засобів та виникає в результаті цієї селекції і комбінації. У створенні тексту лексико-граматичні засоби обираються автором, свідомо чи несвідомо, але відповідно до єдиного задуму із системи мови для формування єдності цілісного твору [171, с. 369].

Структурно й цілісно лінійно-синтагматичний текст постає парадигматично спрямованим на втілення інтенційно-комунікативного наміру автора (мета, ідея, тема, мотив), адекватне інтерпретування якого реципієнтом шляхом вилучення й аналізу певного добору впливових мовних засобів, закладених адресантом на всіх текстових рівнях, забезпечує лінгвістична маніфестація ієрархічно-пріоритетної ознаки текстового апарату – **категорійна зв'язність** (*когезія / когерентність*).

Вочевидь, мовні засоби, відібрані автором, сприяють розкриттю смислу, що закладений у тексті, і є інформативно позначеними або прагматично релевантними [187, с. 86]. На думку Т. В. Матвеевої, саме від функційної цільової настанови залежить добір складників та правила формально-семантичної організації тексту [113, с. 12]. Вибір мовних засобів у тексті – фонетичних, граматичних (морфологічних і синтаксичних), лексичних – повністю залежить від волевияву автора, його індивідуального стилю [17, с. 214]. Дискурс постає заснованим на доборі мовних засобів, зумовлених жанром, стилем, інтенцією автора. Текст постає результатом цього набору засобів і вибору відповідної моделі [109, с. 56].

Структурність тексту є співвіднесеною зі зв'язністю й цілісністю – основними гарантійними ознаками формування та сприйняття текстової структури. Структурованість – це єдність тексту, ієрархічна упорядкованість усіх змістових текстових підструктур [71, с. 44], опис якої має здійснюватися в семантико-синтаксичних категоріях [71, с. 48].

Аксіоматичним в устах практично всіх дослідників постає твердження про те, що текстова категорія зв'язності є однією з найбільш визначальних та провідних. Незважаючи на існування значної кількості моделей і концепцій семантичної організації тексту, послідовне лінійне розгортання і зв'язність є всеохопливими констатувальними текстовими характеристиками, на яких ґрунтується його семантична організація [114, с. 111]. Така теза детермінована розумінням внутрішньої організації текстової структури, зовнішня маніфестація якої знаходить своє вираження у показниках зв'язності – мовних і позамовних засобах, що забезпечують реалізацію текстової зв'язності.

Усе це дозволяє констатувати, що зв'язність тексту – одна з основних, конститутивних ознак тексту, що відображає його структурну, смислово-змістову й комунікативну сутність, відрізняючи його від випадкових послідовностей фраз певною організацією мовних засобів – фонетичних, лексико-семантичних та граматичних з урахуванням їхнього функційно-стилістичного нагромадження та відповідності певним мотивам, меті, намірам автора тексту [166, с. 175].

Досить часто дослідники не розмежовують сутності понять **цілісності** і **зв'язності**. У такий спосіб цілісність розглядається не як латентний проєкційний (концептуальний) стан тексту, але як сукупність формальних показників тексту [16, с. 63].

Аналогічну суміш ознак цілісності і зв'язності спостерігаємо, наприклад, і в роботі Б. М. Лейкіної. Аналізуючи „... загальні умови зв'язності та цілісності, що характеризують структуру складних білатеральних одиниць будь-якого мовного рівня”, дослідниця зазначає, що „їхню сукупність у загальному виді можна визначити як умову внутрішньої насиченості смислової структури аналізованої одиниці загалом (умова цілісності); за умови ненасиченості смислової структури, коли один чи більше з її складників відтворюються за рахунок контексту в рамках аналізованої одиниці і постає можливим побудова зв'язного графу смислової структури загалом (умова зв'язності) ... специфічні для тексту формальні показники зв'язності та цілісності – особливі зв'язувальні елементи...” [99, с. 39].

Зважаючи на зміст перших тлумачень зв'язності зарубіжними дослідниками як **когезії** (формальної (структурної) зв'язності тексту (від *англ. cohesion* – зчеплення)) (Р. де Богранд, Р. Гасан, М. Гелідей, В. Дресслер та ін.), що зумовлює організацію тексту як семантично зв'язного цілого – **когерентність** (Е. Агрікола, Р. Гасан, М. Гелідей, С. Гіндін, Т. ван Дейк та ін.), сучасні науковці переважно розвивають і поглиблюють погляди попередників.

Уже усталеним є виокремлення двох різновидів зв'язності: *когезії* – структурно-граматичного різновиду зв'язності і *когерентності* – змістово-семантичного різновиду зв'язності (А. П. Загнітко, О. О. Селіванова та ін.); розмежування *локальної* й *глобальної* зв'язності (Н. С. Валгіна, А. П. Загнітко та ін.), де перша (когезія) визначається як зв'язність лінійних послідовностей (висловлень, надфразних єдностей), а друга (когерентність) інтерпретується як смислово-внутрішня цілісність та єдність тексту.

Серед різновидів структурного зв'язку науковці також виокремлюють експліцитну й імпліцитну, а також лівобічну та правобічну (залежно від місця розташування сигналів зв'язку) зв'язність. *Експліцитна* зв'язність (Н. С. Валгіна, А. П. Загнітко та ін.) – зв'язність, позначена сигналами зв'язку (сполучниками, вставними словами та словосполученнями; перехід від теми до реми і под.). *Імпліцитна* зв'язність (Н. С. Валгіна, А. П. Загнітко та ін.) забезпечувана смисловою та позиційною кореляцією мовленнєво-мовних одиниць (без спеціальних словесних сигналів зв'язку).

Отже, когезія ґрунтується на тих чи тих засобах формування поверхневої структури тексту, за допомогою яких співвідносяться один з одним компоненти тексту [199, с. 126]. Текст як лінгвістична одиниця характеризується наявністю різного типу структурних, логіко-смислових зв'язків між його компонентами, що набувають конкретного вираження в текстуальних зв'язках, репрезентованих у тексті текстотвірними чинниками [76, с. 80].

На наш погляд, саме **зв'язність** тексту (*когезія* (формальна зв'язність – мовні одиниці) / *когерентність* (семантична зв'язність – значення, що закріплені за

мовними одиницями)) закономірним горизонтально-вертикальним виявом ієрархічної системи мовних маркерів, націлених на формально-семантичне кодування функційної інтенції автора (**цілісність**), закладеної в художньому творі свідомим чи несвідомим добором останніх, постає пріоритетною в ієрархічно-корелятивному співвідношенні провідних категорійно-текстових ознак.

Існує чималий загальний спеціальних мовних одиниць, що демонструють послідовний розвиток авторського задуму в розкритті обраної теми і за рахунок яких здійснюється логічне об'єднання різних фрагментів у більш ємні смислові блоки тексту. До числа таких одиниць слід віднести лексичні та лексико-синтаксичні засоби (сполучники, сполучні слова, прислівники із семантикою зв'язку, повнозначні лексичні одиниці поступово-логічної семантики, вставні слова, звороти аналогічної семантики) [120, с. 24–25].

Так, Т. М. Ніколаєва виокремлює засоби зв'язності формального виміру тексту: методи передачі кореференції особи та предмета (анафоричні структури, прономіналізація, лексичні повтори, видо-часові ланцюжки і под.), розподіл теми і реми висловлення відповідно до вимог актуального членування речення [125, с. 27]. Сюди можна віднести розгляд так званих актуалізованих категорій висловлення у їхньому відношенні до актуалізованих категорійних ознак цілісного тексту (ознаки темпоральності, часової локальності, модальності, персональності тощо), службові слова як маркери структури тексту [144, с. 223].

Основа зв'язності тексту, певною мірою, складає повтор, здебільшого реалізований на всіх його рівнях. Розрізняють такі *лексичні засоби зв'язності*: повтор того самого слова чи його форм; повтор спільнокоренових слів; синонімів; антонімів; омонімів; паронімів; варіантів; слів, об'єднаних родо-видовими, а також тематичними, асоціативними, ситуативними відношеннями; слів, що належать до однієї лексико-семантичної групи [35, с. 148].

Зміст тексту розгортається безпосередньо через основні форми руху матерії, що забезпечує когезійна зв'язність номенклатурою мовних засобів продукування тексту. Сміслова інформація формує загальний зміст тексту.

Смислово зв'язність у межах фрагментів мікротексту (ССЦ або НФЄ) зумовлює регулярна повторюваність (ключових) лексичних одиниць, їхніх синонімів та слів-субститутів: особових і вказівних займенників, прислівників, сполучникових слів [65, с. 164]. Г. Г. Москальчук зазначає, що саме аналіз лінійної послідовності мовних знаків у тексті з огляду на позиційно-композиційну ієрархію розподілу його частин засвідчує той факт, що регулярно повторювана локалізація елементів симетрії є репрезентантом його змістово-глибинної структури [123, с. 254–263]. Елементи симетрії (лексичні словоформи), реалізуючись на структурному рівні тексту, розкривають його тему в найбільш повному обсязі порівняно з іншими зонами тексту і формують концепт тексту [28, с. 35].

У такий спосіб принцип повторюваності семантичних елементів встановлює певну запрограмованість смислового розгортання тексту на використання засобів повтору – засобів зв'язування тексту в цілісну структуру [114, с. 135].

До *граматичних засобів зв'язності* (морфологічних і синтаксичних) зараховують, наприклад, видо-часові дієвідміни дієслів, єдність особово-способових граматичних форм і под.; вживання сполучників та сполучникових слів; займенників; порядок слів; використання типових речень (синтаксичний паралелізм) тощо [35, с. 148].

Сигналами структурної зв'язності між реченневими структурами в межах НФЄ слугують займенники та займенникові прислівники, вибір форми артикля, вживання часових форм дієслів і под., що активно беруть участь у встановленні лівобічних (анафоричних) і правобічних (катафоричних) зв'язків між реченнями, реалізуючи текстотвірну функцію. Основу когезії складають граматичні залежності: відношення референції – прономіналізація (відношення між займенником та його антецедентом), відношення кореференції (субституція, повтор (повна або часткова рекурсія), еліпс), за якими приховані складні референтні відношення (співвіднесеність об'єктів дійсності з їхнім мовним вираженням), а це має безпосереднє відношення до сфери семантики й прагматики, власне, до когерентності тексту [199, с. 140].

Зв'язок між реченнями в тексті забезпечується різними засобами. Так, різні типи зв'язності тексту були запропоновані американським ученим А. Гіллом, який виділив три яруси показників зв'язності: 1) сегментні; 2) супraseгментні; 3) ситуативні (екстралінгвістичні). Перші поділяються на кілька різновидів: а) лексичні (синоніми, лексичні повтори, антоніми, пароніми, слова зі спільною семою, споріднені слова тощо); б) граматичні (сполучникові слова, сполучники, демонстративи (вказівні займенники), морфологічне узгодження часу, способу дії, корелятивні слова, ступені порівняння, вставні слова і конструкції і под.); в) синтаксичні (порядок слів, порядок з'єднання частин тощо); г) стилістичні (еліпсис, синтаксичний паралелізм, питальні речення, градація і под.). До супraseгментних показників зв'язності належать інтонація, паузи, наголос. Екстралінгвістичні пов'язані зі структурою ситуацій, асоціаціями [166, с. 468].

Слушною є думка Н. С. Валгіної, що „семантико-структурна й комунікативна організація тексту зумовлена дотриманням деяких правил, серед яких неабияку роль відіграє вибір способу повторної номінації, порядку слів, типу модальності тощо” [40, с. 52]. С. О. Васильєв, у свою чергу, надає великого значення у забезпеченні смислових зв'язків між значущими компонентами мікротексту регулярній повторюваності ключових слів, слів-субститутів: особових і вказівних займенників (пронімінативів), прислівників, сполучникових слів [41, с. 164], що постають вагомими у репрезентації композиційно-структурної зв'язності тексту.

Доцільним є уведення поняття „текстова сітка” Л. О. Ноздріною, склад якої забезпечують морфологічні, лексичні, синтаксичні, словотвірні мовні засоби, вибір яких залежить від функційного стилю, жанру, типу тексту. Поверхнева структура зумовлена глибинною структурою – програмою, що визначає добір мовних засобів і формується сукупністю текстових сіток: 1) темпоральної, 2) локальної, 3) персональної, 4) референтної, 5) модальної [128, с. 29].

До того ж, текст як найбільша змістово-цілісна складна одиниця знакової комунікації має свою макро- і мікроструктури. **Макроструктура** тексту може бути надана у вигляді ієрархії смислових блоків різного порядку – предикацій, де

предикаціями першого порядку виступають мовні засоби, якими передано основну ідею повідомлення, предикаціями другого, третього та інших порядків – мовні засоби, якими репрезентовано загальний його зміст. Останні здебільшого функціонують як описова частина повідомлення [187, с. 87]. Вершинний концептуальний смисл (макроструктура) є варіативним, недостатньо конкретним та визначеним в інтерпретаційному аспекті. Процедура його дослідження має орієнтуватися на детальний і послідовний аналіз ієрархічно організованих мікроструктур [35, с. 351]. Тобто макроструктура інтегрує в собі провідні семантичні текстові форманти: тема, топік, окремі смисли тексту, імпліцитно-парадигматичні смислові зв'язки, що формують загальний смисл твору, які й спрямовані на активізацію визначальних глобалізованих ознак текстового цілого – тематико-семантична когерентна єдність, змістово-глибинна цілісність.

Мікроструктура тексту (власне-НФС) може бути представлена певним набором внутрішньотекстових зв'язків, що пов'язують опорні смислові вузли тексту. Такі смислові опори формують логіко-фактологічний ланцюг, що постає основним смисловим стрижнем тексту. Смислове навантаження цього ланцюга зумовлене предикацією першого порядку [187, с. 87]. Мікроструктури тексту репрезентують поверхневий смисл відповідних фрагментів тексту. Але дослідження поверхневих смислів відповідних мікроструктур є необхідним, оскільки в них побічно відбивається глобальний смисл і закладені основи його послідовної глобальної інтерпретації [35, с. 351].

Тобто декодування авторського задуму, що не має бути втраченим в адаптації літературно-художнього тексту, потребує оцінки кожного компонента адаптованого твору не лише з погляду його місця в змістово-смисловій структурі тексту, але й з огляду на ту роль, яку він відіграє у створенні образних уявлень. Тому інформативно-цільовий аналіз, здійснюваний на матеріалі літературно-художнього тексту, має передбачати, окрім вияву в тексті смислових блоків-предикацій різного порядку, ще й оцінку елементів тексту, співвіднесених з предикаціями другого, третього та інших порядків з урахуванням їхньої функційної

ролі у викритті основного конфлікту (план подій), у зображенні дійових осіб (суб'єктний план), у створенні образних картин (образний план) [187, с. 90–91].

Поміж літературознавчими категоріями, такими як *жанр*, *сюжет*, *система персонажів*, та рівнем мовних засобів побудови тексту, що традиційно закріпився в системі лінгвістики, окреслився рівень загальних текстотвірних принципів, що одночасно визначають організацію матеріальної послідовності речень та моделювання художнього світу. Фундаментальний принцип – „вертикальна” і „горизонтальна” єдність плану вираження та плану змісту художнього тексту – його більш поодинокі вияви (єдність диктуму (події провідної лінії оповіді) і модусу (зміна характеру розповіді залежно від носія думки), взаємодія лексико-граматичних засобів лінійності) реалізуються у художньому прозаїчному тексті крізь взаємозумовлену організацію системи подій та системи усвідомлень [171, с. 367]. Серед найбільш продуктивних модусно-диктумних засобів – конструктивні (повтор, актуальне членування, парцеляція, сполучники), номінативні (вибір іменної чи предикатної номінації), референтно-дейктичні (видо-часові форми предиката, неозначені займенники) [171, с. 275].

Сучасний аналіз мови художньої літератури спрямовано на пошук вагомих домінантних мовленнєвих засобів, що дозволяють виокремити головні, „ключові” слова, семантичні текстові поля і под., що й забезпечують цілісну єдність художнього тексту в його естетичному сприйнятті [17, с. 213]. Простеження вагомих домінантних мовленнєвих засобів художнього тексту постає можливим за умови аналізу його структурної, семантичної й комунікативної організації [17, с. 214]. Текстова домінанта зумовлена, у першу чергу, актуалізацією формальних засобів. Унаслідок цього це поняття слугує ефективним інструментом аналізу, перш за все, формальних засобів вираження змісту (лексико-синтаксичні засоби; повторюваність на лексико-семантичному, граматико-морфологічному та синтаксичному рівнях), найбільш визначальними серед яких постають граматичні та лексичні домінанти [17, с. 215–219].

З проблемою встановлення текстових домінант тісно пов'язане питання розмежування універсально-диференційованого спектру основних та периферійних засобів горизонтально-вертикальної реалізації категорійної зв'язності корелятивним співвідношенням ВТМСЗ (лівобічний (ланцюговий зв'язок – анафора), правобічний зв'язок (паралельний зв'язок – катафора), інтегративно-кумулятивний та коаліційно-імпліцитний внутрішньотекстові міжреченнєві зв'язки [70, с. 133]) та СМВ (інформаційні, пояснювально-мотивувальні, аргументаційні та коментувальні, концептуально-парадигматичні, асоціативно-образні [72, с. 485–486]) між компонентами реченнєвих структур НФС (у кількості 8000 одиниць) на структурно-формальному, змістово-семантичному й функційно-парадигматичному рівнях художньотекстових цілих германських та слов'янських мов тематико-синхронного виміру.

Провідними маркованими сигналізаторами формально-змістової кореляції ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ, ІВТМСЗ та СМВ відповідно постають засоби вияву ВТМСЗ: використання займенниково-субститутивних елементів, лексичний, синонімічний, антонімічний, дериваційний, перифрастичний, гіпонімічний, тематичний повтори; синтаксичний (лексичний) паралелізм, граматико-синтаксичні повтори, ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків, анафоричні та паралельні риторичні питання, неповнота синтаксичних конструкцій і под.; сполучники та сполучникові сполуки тощо.

Простеженням функціонування окреслених когезійних чинників маніфестації ВТМСЗ за критерієм ізольованості встановлено, що **універсальним пріоритетно-ієрархічним засобом реалізації категорійної зв'язності** (когезія / когерентність) у художньотекстових утвореннях германських та слов'янських мов постають *лексичні одиниці* (ЛВТМСЗ) (англійська мова – 69%, німецька мова – 68%, російська мова – 69%, українська мова – 70%) (див. додаток Р), рекурентно-симетричні й номінативно-тематичні ключові ланцюги яких, незалежні від решти КЗ, експлікують провідні комунікативно-змістові імпліцитні зв'язки в рамках тематико-синхронних

художньо-текстових єдностей аналізованих мов, засвідчуючи сутність *категорії зв'язності* ще й як *функційно-семантичної ознаки тексту*.

Типово-паралельними засобами формально-семантичного структурування художньо-текстових цілих германських та слов'янських мов, що перебувають на межі ядра та периферії загального фонду КЗ вияву категорійної зв'язності, доцільно вважати *синтаксичний паралелізм* (ПВТМСЗ) (англійська мова – 20%, німецька мова – 19,5%, російська мова – 20%, українська мова – 19%) та *ланцюгову однорідність часових форм дієслів-присудків* (ПВТМСЗ) (англійська мова – 25%, німецька мова – 25%, російська мова – 22%, українська мова – 25%), які, постаючи міцним фундаментом формування інших КЗ реалізації ПВТМСЗ, задають темп динаміки розгортання подій у художньому творі, функціонуючи як експресивно-емоційні виразники психологічної напруги й насиченості ідейно-інформативного текстового викладу.

Добір універсальних пріоритетних КЗ вияву категорійної зв'язності закладає стійкий формально-семантичний базис функціонування низки **універсальних периферійних КЗ: дейктично-службові елементи** (вказівно-займенникові слова (ЛВТМСЗ), сполучники (ІВТМСЗ), прийменники, прислівники, числівники, частки, модальні слова, вставні слова тощо).

Встановлений нами перелік ієрархічно співвіднесених основних та периферійних засобів реалізації когезійної зв'язності в рівневному текстовому цілому здебільшого наділений універсальною ознакою, властивою аналізованим НФС художньо-текстових утворень англійської, німецької, російської та української мов.

Ще однією універсальною рисою організації досліджуваних художньо-текстових структур германських та слов'янських мов виступає поширена тенденція руйнації типових форм когезії як текстотвірного чинника, що репрезентована *неповнотою синтаксичних конструкцій* (ПВТМСЗ) – *НР (власне-неповними*: контекстуальними, парцельованими, обірваними, сегментованими та *еліптичними* [72]). Умовою її реалізації постає емоційна напруга, спричинена душевно-психологічним станом головних персонажів, що і забезпечує

функціонування смислово-емотивних експресивних домінант у художньотекстових цілих германських та слов'янських мов тяжінням до синкретизму в рамках актуального синтаксису – збільшення кількості синтаксично й логічно незавершених фраз; руйнація цілісності надфразних єдностей і под. [16, с. 72]. НР, постаючи своєрідними маркерами структурної руйнації типових форм когезії, функціонують як визначальні емоційно-експресивні репрезентанти емотивно-смислової насиченості художньотекстового утворення й активатори найбільш провідних глибинно-підтекстових інформативних зв'язків останнього.

Невід'ємним від простеження *універсально-типового загалу мовно-когезійних форм реалізації категорійної зв'язності* в межах художньотекстових єдностей германських та слов'янських мов постає дослідження й нашарування *специфічно-диференційованих ознак* їхнього вияву в аналізованих мовах:

1) вживання артиклів, інфінітивних віддієслівних конструкцій, наявність пасивного стану дієслів і под., що притаманне германським мовам;

2) протиставлення чітко фіксованого прямого порядку слідування компонентів речення в германських мовах здебільшого інверсованому порядку в слов'янських мовах;

3) невідповідність морфологічних категорій дієслова (особи, числа, часу, аспекту (в англійській мові), стану і под.) у германських мовах видовим ознакам дієслів-присудків у слов'янських мовах; диференційоване структурування часових форм дієслів-присудків аналізованих мов;

4) специфічний добір абсолютних форм присвійних займенників в англійській мові, що запобігають повтору іменників, чим і встановлюють диференційовану ознаку вияву цього КЗ, на відміну від інших мов тощо.

Наближеною до специфічних ознак реалізації КЗ у германських та слов'янських художніх НФС виявом ВТМСЗ постає така характеристика тексту як лакунність.

Лакуни – базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад її текстів і сприйняття їх іншокультурними

реципієнтами через відсутність в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення. Лакуни поділяються на системні (мовні) й функційні (мовленнєві). Системні лакуни виявляються в зіставленні одиниць різних рівнів мовної системи залежно від рівня (фонетичного, лексичного, номінативного (невідповідність статусу найменувань у двох мовах, відповідником простого слова є композит або сполука), морфологічного, синтаксичного, стилістичного) [166, с. 321].

Отже, простеження універсального корпусу мовно маркованих КЗ закономірного вияву категорійної зв'язності (когезія / когерентність) реалізацією ВТМСЗ у межах НФС – горизонтально-вертикальних художньотекстових структурах германських та слов'янських мов – зі встановленням специфіки граматичної формалізації того чи того КЗ в англійській, німецькій, російській та українській мовах здебільшого спрямоване на засвідчення того факту, що *категорія зв'язності становить мовну формально-семантичну універсалію*, яка забезпечує структурне компонування, змістово-тематичне й інформативно-комунікативне насичення (*цілісність*) художньотекстових утворень германських та слов'янських мов тематико-синхронного виміру.

РОЗДІЛ 2. КОГЕЗІЯ У ВИМІРІ КАТЕГОРІЙНОЇ СТРУКТУРНО-ЦІЛІСНОЇ ІЄРАРХІЇ ТЕКСТОВОГО ЦІЛОГО

2.1. Співвідношення категорійної зв'язності із текстовими категоріями членованості, цілісності та континууму

Дослідження тексту пов'язане з виявом його постійних і перемінних ознак. Постійні ознаки мають характер категорій. З філософського погляду „категорія” – це широке поняття, у якому відображаються найзагальніші і найістотніші ознаки, зв'язки і відношення предметів, явищ об'єктивного світу. Поняття „текстова

категорія” з’явилося у лінгвістичній науці в 70-х роках ХХ століття. Текстова категорія – це ознака, що притаманна усім текстам (тобто типологічна ознака тексту) [192, с. 531–532]. Текст ніколи не моделюється однією текстовою категорією, але завжди сукупністю останніх [113, с. 13].

Саме тому питання про склад текстових категорій залишається суперечливим і дотепер. До числа основних ознак тексту дослідники (І. Р. Гальперін, С. Г. Іл’єнко, Г. В. Колшанський, Ю. О. Сорокін та ін.) зараховують цілісність (цілісність), зв’язність, смислову завершеність, окремість, прагматичність. До текстових категорій, що мають узагальнений, абстрагований характер, належать: континуум, когезія, автосемантия, модальність, інтеграція, ретроспекція та проспекція, членованість, експресивність і под. [35, с. 132].

Так, Р. де Богранд і В. Дресслер визначають такі критерії текстуальності: 1) зв’язність; 2) цілісність; 3) інтенційність; 4) прийнятність; 5) інтертекстуальність; 6) інформативність; 7) ситуативність, перші два з яких є внутрішньотекстовими, решта – зовнішньотекстовими [116, с. 41–42].

Серед загалу текстових ознак науковці найчастіше аналізують три: 1) *членування*, виокремлюючи речення як його одиницю; 2) *смислову цілісність*, пов’язуючи її з темою та ідеєю тексту, інформативністю, завершеністю висловлення, його викінченістю (наявність заголовка, зачину та кінцівки); 3) *зв’язність* тексту, яка розглядається на рівні моделей його тема-ремного розгортання; повторюваних слів; особових займенників; синонімів; антонімів; родових позначень; однокореневих слів; сполучників сурядності; часток та інших мовних засобів; порядку слів тощо [35, с. 135].

Переважає більшість учених (Л. Г. Бабенко, І. Р. Гальперін, Р. Гасан, М. Гелідей, В. Дресслер, А. П. Загнітко, О. О. Селіванова та ін.) основними універсальними ознаками тексту вважає **зв’язність** та **цілісність**, що перебувають між собою у відношенні взаємозумовленості, взаємодії і доповнення (діархії), хоча й трактує їх неоднозначно.

Першими тлумачення зв'язності, зокрема формальної (структурної) зв'язності тексту – **когезії** (від *англ. cohesion* – зчеплення), запропонували зарубіжні дослідники (Р. де Богранд, Р. Гасан, М. Гелідей, В. Дресслер та ін.). Так, В. Дресслер під когезією розуміє формальну зв'язність тексту, тобто зв'язок між реченнями в межах тексту, забезпечуваний формально-граматичними засобами мови на рівні поверхневої структури [64, с. 116]. Р. Гасан і М. Гелідей пропонують визначення когезії як добору значеннєвих відношень, що постає спільним для всіх текстів, відрізняє текст від „не-тексту” та слугує засобом встановлення взаємозалежності змісту окремих відрізків. Когезія не виявляє, що повідомляє текст; вона встановлює, як текст організовано в семантичне ціле [236, с. 16]. К. Кожевникова формальну зв'язність називає зовнішньою злітністю [88, с. 304], І. Р. Гальперін – інтегративністю, що забезпечує організованість тексту як семантично зв'язного цілого [46, с. 24].

Когезія задається самою системою тексту в ході його розвитку і тому є невід'ємною ознакою, що властива будь-якому типу тексту [192, с. 532]. За цієї умови **когерентність** – глибинні логіко-сміслові зв'язки між частинами тексту, такі, як мета, причина, ймовірність, темпоральні й локальні відношення. Когерентність тексту виступає результатом взаємодії логіко-семантичного, синтаксичного та стилістичного різновидів когезії, де основу когерентності становить саме логіко-семантична когезія речень [46, с. 24].

Тракування **зв'язності** сучасними науковцями здебільшого є удосконаленим поглибленням поглядів зарубіжних попередників. Відтак, А. П. Загнітко дає визначення зв'язності як однієї з основних, конструктивних текстових ознак, яка відображає змістову й структурну сутність тексту, виявляючись як на формальному, так і смисловому рівнях [70, с. 131]. У свою чергу, О. О. Селіванова розмежовує два різновиди зв'язності: когезію – структурно-граматичний різновид зв'язності тексту й когерентність – змістовий, семантичний різновид зв'язності [166, с. 230].

Під зв'язністю більшість дослідників (І. В. Арнольд, Г. В. Колшанський, І. П. Севбо, Т. І. Сильман та ін.) також розуміють здатність тексту утримувати

предмет обговорення упродовж низки висловлень, повертаючи його різними боками, і плавно переходити від одного предмета до іншого. Цьому змістовому наповненню текстової ознаки, названої зв'язністю, науковці приписують певне коло формальних засобів, якими виражена наявна текстова характеристика. До провідних засобів реалізації зв'язності тексту відносять: а) сполучники, сполучні слова та сполуки; б) анафоричні займенники різного типу; в) лексичні повтори; г) вживання синонімів, антонімів, елементів тієї самої родо-видової або іншої лексико-семантичної групи, відношення між якими заздалегідь відомі адресату [204, с. 143–144].

Зв'язність виявляється, по-перше, у формально-граматичних зв'язках одиниць тексту, по-друге, у наявності формальних механізмів та структур, які функціонують у природній мові на рівні вищому за речення і відбиваються в актуальному членуванні висловлень, порядку слів, зміні інтонації і под. [144, с. 224–225].

Цілісність тексту зумовлена концептуальністю текстового смислу, у зв'язку з чим вона постає переважно парадигматичною, становлячи собою вертикаль тексту. **Зв'язність**, на противагу цілісності, є лінгвістичною, вона зумовлена лінійністю компонентів тексту, тобто синтагматична (горизонталь тексту) [17, с. 41]. Ці категорії тісно взаємодіють одна з одною – цілісність зовнішньо матеріалізується через зв'язність, зв'язність зумовлена цілісністю й, у свою чергу, зумовлює її [17, с. 42].

Уніфікуючи й розвиваючи тлумачення зв'язності і цілісності зарубіжними та вітчизняними вченими (Л. Г. Бабенко, І. Р. Гальперінім, Р. Гасан, М. Гелідеєм, В. Дресслером, А. П. Загнінком, О. О. Селівановою та ін.), ми під **зв'язністю** розумітимемо структурно-семантичну категорію, репрезентовану горизонтально-вертикальною дихотомією **когезія** (формальна зв'язність – набір мовних одиниць) / **когерентність** (семантична зв'язність – семантичні значення, що закріплені за мовними одиницями), яка постає головною ознакою тексту відповідно співвіднесеною із *планом вираження* й *планом змісту*, виявляючись щоразу в інших параметрах, на різних рівнях тексту кореляцією ВТМСЗ та СМВ, маніфестованих

формально-семантичними варіаціями мовних засобів. **Цілісність** – змістово-смілова категорія парадигматичного глибинно-вертикального виміру, яка спрямована на декодування реципієнтом інформативно-тематичного змісту, ідеї (мотив, намір, інтенція автора) тексту, зашифрованих номенклатурою засобів мовного вираження категорії **зв'язності** (див. додаток А).

Тобто успіх викриття задуму адресанта, матеріально втіленого в тексті, адекватним мисленнєвим вилученням адресатом тематико-парадигматичних, глибинно-підтекстових та смислово-імплікативних зв'язків та відношень (**цілісність**) цілком і повністю залежить від прискіпливого дослідження останнім формально-семантичного мовного наповнення (**зв'язність**) художньотекстового утворення.

Необхідність аналізу тексту не як простої лінійної послідовності речень, а як комплексної структурно, семантично й комунікативно сформованої цілісної структури (О. І. Москальська [122, с. 16–17]) підтверджує той факт, що зв'язність (когезія / когерентність) / цілісність, постаючи важливими текстотвірними ознаками, мають досліджуватися у тісній взаємозалежності, взаємодії та взаємозумовленості.

Формальна організація тексту характеризується лінійністю, єдиним спрямуванням, уподібнюючись реченнєвій організації від початку до кінця. Змістова організація тексту постає різноспрямованою: підпорядкованою принципам лінійності, зворотного зв'язку й асоціативності (контрастності). Це означає, що сприйняття змісту, по-перше, послідовне; по-друге, ретроспективне, оскільки нові смисли постійно співвідносяться зі смислами вже відомими з тексту; по-третє, воно евристичне, бо окремі смисли можуть вступати в непередбачувані асоціативні зв'язки з певними раніше отриманими смислами або з пресупозицією читача і такі асоціації можуть залишатися у свідомості читача до кінця знайомства з текстом або зникати [207, с. 8–9].

Текст, як вербальний складник комунікативного процесу, постає немислимим поза співіснуванням неперервності (зв'язності) й дискретності (делімітації), оскільки лінійний характер мовленнєвого **континууму**, що найяскравіше

виявляється в текстових категоріях **проспекції** (знання подальшого перебігу подій, прогнозування) та **ретроспекції** (повернення в минуле), передбачає реалізацію в часі конкретних текстових фрагментів [117, с. 18].

У свою чергу, І. Р. Гальперін [46, с. 131] визначає континуум як певну послідовність фактів, подій, що розгортаються в просторі і часі. У художньому тексті наявний *фабульний континуум* (логічний розвиток топікальних зв'язків) та *сюжетний континуум* (текстова стагнація – уповільнення розгортання подій у тексті).

Ретроспекція, за І. Р. Гальперінім [46, с. 132], це ознака тексту, що змушує звертатися до раніше повідомленої змістово-фактуальної інформації (завжди вербально й експліцитно виражені факти, події, процеси), що диференціюється на авторську (позначену автором і вербалізовану в тексті) і читацьку (зумовлену утримуванням та актуалізацією у пам'яті адресата фрагментів уже прочитаного).

Дослідниця А. К. Гільдіна виокремлює два види експліцитної ретроспекції – залежно від характеру мовних засобів. Перший різновид заснований на повторі лексичних компонентів у різнорівневому оформленні (чергування різних засобів вираження того самого змісту – похідних одиниць (складних і афіксальних слів)) – *лексико-синтаксична* ретроспекція, інший – на повторі форми (моделі) вираження за умови зміни лексичного наповнення – *формальна* ретроспекція [48, с. 38–39].

Простеження особливостей реалізації категорії континууму, яка найповніше виявлювана через текстові категорії проспекції та ретроспекції, має здійснюватися з огляду на категорію членованості, функціонування яких зумовлює й забезпечує категорія зв'язності.

Проблема **делімітації** тексту, тобто його **сегментації**, перебуває в колі уваги ряду лінгвістів (Л. Г. Бабенко, І. Р. Гальперіна, А. П. Загнітка, О. І. Москальської, Г. Я. Солганика та ін.), які виокремлюють різні за своїми ознаками структурно цілісні компоненти тексту: складне синтаксичне ціле, надфразна єдність, абзац, прозаїчна строфа, мікротекст, текст тощо.

Так, І. Р. Гальперін виділяє два типи **членування** тексту: об'ємно-прагматичне (концептуально й стилістично зумовлене формальне, зовнішнє позначення текстових фрагментів графічними засобами: томи, книги, частини, глави, абзаци, надфразні єдності) й контекстно-варіативне (форми мовленнєвотвірних актів: 1) мовлення автора: а) розповідь; б) опис; в) міркування автора; 2) чуже мовлення: а) діалог (із вкрапленням авторських ремарок); б) цитатія; 3) невластне-пряме мовлення) [46, с. 133].

На думку В. В. Одинцова, виокремлення й опис структурних одиниць тексту має провадитися не тільки і навіть не стільки в аспекті синтаксису тексту, скільки в аспекті його семантики [133, с. 111].

Проводячи паралель між ССЦ та логічною єдністю, Г. Я. Солганик визначає структуру логічної єдності як найзагальнішого структурного типу зв'язку суджень, у якому рух думки здійснюється за умови розгортання предиката або суб'єкта попереднього судження – структурою першого речення вже зумовлено певний розвиток думки в наступному реченні та синтаксичний зв'язок з останнім [176, с. 93].

Адекватний аналіз надфразних єдностей у рамках функційної перспективи речення видається можливим переважно в семантичному відношенні, тобто в ракурсі тематичної прогресії між *темами* (те, що вже відомо) й *ремами* (те, що висловлюється як нова інформація) окремих речень щодо певної гіпертеми цілого висловлення [64, с. 113].

Обмін повідомленнями засобом тема-ремних елементів в усному чи письмовому тексті полягає в тому, що в окремих реченнях функціонують такі мовні елементи, які, з одного боку, вказують на наступні текстові одиниці, а з іншого, відсилають до вже використаних у тексті засобів [152, с. 219].

Тому, погоджуючись із запропонованою І. Р. Гальперіним типологією членування тексту, Л. Г. Бабенко вважає за необхідне членування тексту на складні синтаксичні цілі (або надфразні єдності) віднести до особливого різновиду членування, оскільки при цьому враховується не лише обсяг (розмір) частин чи

спрямованість на увагу читача, але, у першу чергу, внутрішня змістова й структурно-композиційна побудова ССЦ. Таке **членування** можна визначити як **структурно-сміслові** [17, с. 161], яке безпосередньо пов'язане із семантичним розгортанням тексту, зі встановленням у ньому мікротем, що розвивають, уточнюють, конкретизують основну тему літературного твору. Фактично подібне членування, з одного боку, виявляє смислові шматки в лінійному просторі тексту, а з іншого, сприяє утворенню вертикального, змістового контексту, зумовленого стягуванням тематично пов'язаних ССЦ [17, с. 165].

Категорія смислового членування розглядається як делімітація мовленнєвого потоку на сегменти, які диференціюються між собою за ступенем смислової ваги. Функція цієї категорії невід'ємно пов'язана із категорією інформативності [186, с. 11]. До лексичних засобів позначення смислового навантаження можна віднести лексичний повтор лексем; синонімічний повтор зі збільшенням у ньому ознаки якості; прямий поширений повтор висловлень; вживання дескрипторів. До граматичних засобів – паралельні синтаксичні конструкції, графічні засоби і под. [186, с. 12].

Приєднуючись до сформульованих дослідниками поглядів (Л. Г. Бабенко, І. Р. Гальперінім) щодо надання статусу основним членованим структурним одиницям текстового утворення, ми дотримуватимемось концепції, за якою **абзац** є смислово-семантичною одиницею формального рівня, прагматично й графічно виокремленою автором відповідно до тематико-композиційної побудови твору, а **НФЄ** – формально-семантичною одиницею смислового рівня.

Тобто смислова текстова структура розкривається за допомогою динамічної організації мовних засобів, яким властивий поліфункційний характер вираження текстових категорій [186, с. 22].

Відтак, вагомим постає набір спеціальних мовних одиниць (**зв'язність**), які вказують на напрямок розгортання (*проспективний* або *ретроспективний*) інформації, смислове відношення уведеного інформаційного фрагмента до іншого фрагмента чи до цілого тексту (**цілісність**), забезпечуючи послідовне тематичне

розкриття (**континуум**) авторського задуму та логічне об'єднання різних текстових фрагментів (**членованість**) у значніші смислові блоки.

До числа таких одиниць входять лексичні та лексико-синтаксичні засоби (сполучники, сполучні слова, прислівники семантики зв'язку, повнозначні лексичні одиниці поступово-логічної семантики, вставні слова та звороти аналогічної семантики), інтегрованою ознакою яких постає функція сегментації, тобто членування й одночасно зв'язності смислових фрагментів у рамках цілого тексту, завдяки чому увага адресата сконцентрована на етапах розгортання теми й встановленні смислової значущості й взаємозв'язку окремих фрагментів у цілому тексті [113, с. 24].

Отже, **зв'язність** тексту, активуючи його інші категорії, постає безпосередньо з ними співвіднесеною. Саме завдяки аналізу мовно маркованих засобів маніфестації категорійної зв'язності (*когезія / когерентність*) постає можливим визначення *ретроспективно-перспективного* напрямку розгортання подій у тексті (**континуум**) й встановлення меж **членованості** текстового потоку на НФС, що спрямовано на досягнення читачем **цілісності** (ідеї, задуму, наміру автора) текстово-інформативного повідомлення.

Власне-корелятивне співвідношення зв'язності із категоріями членованості й континууму формує цілісність тексту (див. додаток А), доцільне простеження якого має здійснюватися в межах НФС.

Уже нами було встановлено, що **НФС**, постаючи згорнутою (мініатюрною) схемою текстового цілого, становить визначальну формально-семантичну одиницю тексту смислового рівня, репрезентовану контактним або дистантним поєднанням двох чи більше самостійних реченневих структур (зачин, розгортання, кінцівка) мовними засобами реалізації категорійної зв'язності, сукупності яких, як і тексту зокрема, властиве певне структурно-семантичне оформлення, смислово-тематична насиченість та комунікативно-прагматична цілісність.

Критеріями членування тексту на НФС й визначення меж делімітації останніх з опертям на їхню смислову, комунікативну та структурну цілісність є зміна

мікротеми, марковані показники тотожного лексичного (граматичного) структурування виокремлених текстових фрагментів, порушення неперервності тема-ремного ланцюга, зовнішніх міжфразових зв'язків [122, с. 17], пор.: (1) англ. *As Martin Eden went down the steps, his hand dropped into his coat pocket. It came out with a brown rice paper and a pinch of Mexican tobacco, which were deftly rolled together in a cigarette. He drew the first whiff of smoke deep into his lungs and expelled it in a long and lingering exhalation* (6, с. 30); (2) нім. *Alba, auf der Schwelle, stand atemlos... Endlich senkte sie die Schultern mit Kraft, ließ über die Augen den Schleier und hob von der Tür die Matratze auf, die den Lärm des Platzes erstickt hatte* (7, с. 259); (3) рос. *Шелехов прошел к своей койке и прилег. Он устал, все кости пели от усталости – замучила шинель, не снимаемая целый вечер. Хотелось, чтобы скорее запутались мысли, обволоклись ватой забытья* (1, с. 22); (4) укр. *Степан несміливо увійшов і поклав у кутку свої клунки. Нахилиючись, він крізь щілину між дошками побачив своїх сусідів за перегородкою – пару корів, що спокійно ремигали коло ясел. Хлів – ось де він має жити!* (2, с. 30).

Типові приклади ((5)–(12), (13), (14), (17)–(19) і под.) реалізації категорії зв'язності виявом ЛВТМСЗ у межах художніх надфразно-текстових фрагментів германських та слов'янських мов засвідчують її обов'язкове підкріплення категоріями членованості, континууму й цілісності. Усе це дозволяє говорити про універсальність структурування різномовних НФС, що формально об'єднують контактено чи дистантно розташовані два (або більше) самостійні речення, перші з яких (у цьому разі незалежні зачини) утримують антецеденти – власні імена (англ. *Martin Eden* 'Мартін Іден', нім. *Alba* 'Альба', рос. *Шелехов*, укр. *Степан*), що в наступних реченнях (залежні розгортання та кінцівка) відповідно окреслено займенниковими субститутами (англ. *he* 'він', нім. *sie* 'вона', рос. *он*, укр. *він*), що і забезпечує встановлення меж НФС, характеризуючи її, з одного боку, ретроспективним спрямуванням художньотекстового континууму, а з іншого – проспективним розвитком подій.

Водночас уважаємо за необхідне зазначити те, що ознака залежності / незалежності речень у рамках НФЄ, на нашу думку, здебільшого постає відносним критерієм членованості тексту, оскільки в аналізованих художньотекстових структурах германських та слов'янських мов значною кількісною перевагою та якісно-смысловим навантаженням наділені саме залежні речення з варіативною займенниковою репрезентацією антецедентів (власних імен, загальних назв, тематико-ключових слів тощо) препозитивних речень для запобігання їхнього багаторазового повтору й простеження змістово-семантичних зв'язків між антецедентом та серією його повторів (субститутивного, лексичного, синонімічного, антонімічного, перифрастичного і под.) [123, с. 27], тим самим зв'язуючи текстові фрагменти.

Тому в дослідженні одиницею фактичного матеріалу обрано НФЄ із незалежними (у яких перебувають власне-антецеденти) й залежними (що утримують вказівно-замінювальні слова на позначення певних антецедентів) зачинами, логічний розвиток яких забезпечують розгортання та кінцівка. Тож чинниками членування текстового цілого на НФЄ уважатимемо: 1) структурну цілісність (два (зачин, кінцівка) або за потреби смислової викінченості більше самостійних речень (зачин, розгортання, кінцівка (за А. П. Загнітком [70, с. 43])), що скріплені між собою контактено чи дистантно формальними показниками зв'язності); 2) смислову цілісність (мікротематична сутність НФЄ, яка є невід'ємним складником макротемати тексту, забезпечуючи його цілісність); 3) комунікативну цілісність (співвідношення теми й реми як ретроспективно-проспективного напряму викладу інформації (за О. І. Москальською [121, с. 111–114])).

Утім простеження типових моделей ієрархічної кореляції текстових категорій у германських та слов'янських мовах, експлікованих мовно-лінгвістичною маніфестацією категорії зв'язності, засвідчує необхідність дослідження специфіки її граматичної формалізації в художньотекстових НФЄ англійської, німецької, російської та української мов. Задля демонстрації цього повернімося до наведеної НФЄ англійської мови (див. приклад (1)), у якій ЛВТМСЗ представлено ще одним

засобом вияву – заміною іменника загальної назви англ. *his hand* ‘його рука’ на позначення неістоти препозитивного речення вказівно-замінювальним словом англ. *it* ‘воно’ постпозитивного речення НФС, попри наявність стандартного розподілу іменників за трьома родами (англ. *he* ‘він’, *she* ‘вона’, *it* ‘воно’), що й становить особливість граматики-диференційованої формалізації категорійної зв’язності в аналізованій мові, на відміну від інших мов, у яких заміна всіх іменників загальної назви на позначення предметів та явищ неістоти забезпечувана вказівно-замінювальними словами щодо родового розподілу, пор.: у слов’янських мовах – (5) рос. *Море плескалось тут неподалеку, напротив, за белыми арками Графской пристани, плескалось, ходило, дыбилось мутно-зелеными полотнами. Оно угуливало за рейд, в котором плоско лежали и мглились корабли* (1, с. 100); (6) укр. *Листопад. Осінь переходила в стадію старечої цуплості, дні її були вже обчислені, її сльози вже вичерпувались перед неминучим кінцем. Вона стала тиха й холодна, нахмурена й спокійна напередодні сніжного загину, і кам’яні звуки міста глухіш бриніли в цій передсмертній порожняві* (2, с. 162) або згідно з усталено-означеним артиклем, закріпленим за іменником, у німецькій мові: (7) нім. *Um die Musik her begann ein Drehen: die Stadt tanzte. Sie lärmte in der Nacht, war bunt und tanzte* (7, с. 37) – у наведеному прикладі за іменником *Stadt* ‘місто’ препозитивної реченнєвої структури НФС закріплений означений артикль *die* на позначення жіночого роду, чим виправдана його заміна в постпозитивному реченні вказівно-замінювальним словом *sie* ‘вона’.

Отже, дослідження реалізації категорійної зв’язності (в ієрархічному співвідношенні із текстовими категоріями континууму, членованості та цілісності) як вершини категорійно-текстового апарату засобами вияву ВТМСЗ у межах германських та слов’янських НФС дозволяє не тільки встановити універсально-еталонну закономірну модель мовного вираження категорії зв’язності (когезія / когерентність) в англійській, німецькій, російській та українській мовах, а й простежити граматики-диференційований спектр формалізації когезійних маркерів, властивий тій чи тій мові.

2.2. Роль когезії в komponуванні надфразної єдності та абзацу як основних структурно-семантичних та структурно-прагматичних одиниць текстового утворення

Як уже наголошено, **зв'язність** (*когезія / когерентність*) у сукупності із категоріями **континууму** й **членованості** завжди розглядалася лінгвістами як найважливіша текстова категорія, що забезпечує **цілісність** тексту, оскільки прагматичне орієнтування художнього тексту має свою специфіку, яка відбивається на структурі тексту та виборі лінгвістичних одиниць його побудови [180, с. 75].

З проблемою визначення основних ознак тексту пов'язане питання про їхню співвіднесеність з рівнями текстового утворення, їхню реалізаційну взаємодію й взаємозалежність у межах художньотекстових структур, що і встановлює перелік критеріїв делімітації текстового цілого на мінімальні одиниці щодо текстових рівнів.

За І. Я. Чернухіною, у зв'язному тексті доцільно розрізняти два рівні: структурно-смысловий і власне-семантичний. Відповідно до цих двох рівнів тексту слід розмежовувати два види зв'язку самостійних речень у тексті – внутрішній зв'язок (на структурно-смысловому рівні) та зовнішній (на власне-семантичному: сполучники, вставні слова тощо). Самостійні речення можуть поєднуватися одночасно двома видами зв'язку [206, с. 155].

Одиницею структурно-смыслового рівня дослідниця вважає надфразну єдність, одиницею власне-семантичного рівня – абзац, в особливостях композиції якого відображена семантична динаміка тексту [206, с. 155].

І хоча питання про відповідність абзацу та НФС (Л. Г. Бабенко, І. Р. Гальперін, Л. М. Лосева, Л. Г. Фридман, І. Я. Чернухіна та ін.) залишається й дотепер суперечливим, ми, у свою чергу, спробували уніфікувати розгалужені погляди лінгвістів щодо статусу та рівневої належності основних членованих структурних одиниць текстового цілого й довести те, що **абзац** як смыслово-семантична величина постає суб'єктивно (прагматично й композиційно) вичленованою автором одиницею формального рівня задля полегшеного сприйняття реципієнтом тематико-змістових

блоків тексту, у той час як **НФЄ** є формально-семантичною одиницею смиислового рівня, що цілком дозволяє констатувати статус абзацу та НФЄ як структурно-семантичних та структурно-прагматичних одиниць.

Проте визначальною ознакою диференційного структурування абзацу та НФЄ є те, що межі абзацу є композиційно фіксованими та окресленими формально й семантично щодо певної теми, а межі НФЄ встановлюються з огляду на її структурно-семантичні параметри: 1) формальне маркування (*когезія*) семантично позначених мовних одиниць (*когерентність*) у контактено чи дистантно поєднаних самостійних реченнях текстового утворення; 2) смислова викінченість (висвітлення певної мікротеми, яка постає частиною глобальної макротеми тексту, формуючи його *цілісність*); 3) комунікативна вичерпність (*континуум* – ретроспективно-проспективні відношення, що забезпечують синтаксичну й смислову самостійність НФЄ навіть за вилучення її з контексту [198, с. 111] (*членованість*)).

Доцільність перевірки постулатів дослідження в рамках НФЄ зумовлена тим, що аналіз певних мовних елементів у ізольованих контекстах (окремих реченнях), а не в сукупності останніх (власне-НФЄ) позбавляє можливості простежити особливості граматико-синтаксичного оформлення й тематико-смиислового навантаження співвіднесених мовних одиниць, значення й функціонування яких цілком і повністю визначаються контекстом.

Усі надані структурно-семантичні параметри встановлення меж НФЄ в поєднанні із тенденцією розподілу всіх речень, що утворюють текст, на залежні й незалежні, складають єдиний вірний алгоритм смислового членування текстового цілого на НФЄ.

Залежними реченнями вважатимемо структурні типи речень, позначені показниками секвентності (сполучниками та сполучниковими сполуками); субституатами, антецеденти яких перебувають у сусідніх реченнях; вказівними та присвійними займенниками, які мають референт у попередніх реченнях; відносними часовими формами та усіченими структурами, осмислення яких можливе лише

завдяки сусіднім реченням. Незалежні речення позбавлені структурних особливостей залежних речень [215, с. 208].

Ознака залежності/ незалежності речень у межах НФС, на нашу думку, здебільшого постає відносним критерієм членованості текстового утворення, оскільки в аналізованих різномовних художньотекстових цілих доволі поширеними й функційно навантаженими постають саме залежні речення, що формально представлено загалом займенникових репрезентантів та лексичних одиниць семантичного повтору, забезпечуваних виявом категорії зв'язності, на позначення антецедентів препозитивних речень задля поглиблення концептуально-парадигматичних та змістово-сміслових зв'язків у макротемах художньотекстових структур германських та слов'янських мов. По суті йдеться вже про визначення меж НФС не лише з огляду на поверхневу реалізацію, але й на семантичну структуру (межі між пропозиціями) [163, с. 84], що постає можливим за умови дослідження зв'язності в сукупності речень – НФС.

Тому в наявному дослідженні структурно й семантично вичленовано НФС із незалежними (наявність антецедентів) й переважно залежними (займенниково-субститутивні елементи на позначення антецедентів) зачинами, формальний, логіко-смісловий та комунікативний розвиток яких підтримується розгортанням та кінцівкою.

Відтак, простеження універсально-диференційованого вияву структурно-семантичної **зв'язності** (в ієрархічній кореляції із текстовими категоріями *континууму* й *членованості*) як визначального чинника формування змістово-сміслові **цілісності** (макротеми, макросмислу) тексту крізь призму *формального, семантичного, комунікативного* та *парадигматичного* текстових рівнів має здійснюватися саме в межах мікротематичної НФС германських та слов'янських мов.

Серед окреслених текстових рівнів: формальний (мовні засоби зв'язності), комунікативний (тема / рема – зв'язок між новою інформацією і вже відомою) все більшої уваги набуває семантичний рівень. Усі компоненти тексту – від великих

(ССЦ) до дрібніших (слово) – мають бути семантично пов’язаними між собою і співвіднесеними із глобальним змістом тексту (парадигматичний рівень). Саме семантичний зв’язок – фундамент тексту, він визначає його єдність та цілісність. Усі часткові лексичні, формально-граматичні та інші вияви зв’язності зумовлені загальною семантичною ідеєю тексту [17, с. 182].

Унаслідок цього можливим постає простеження співвіднесеності пріоритетних категорійно-текстових ознак із рівнями текстового цілого: *когезія* (формальний рівень), *когерентність* (семантичний рівень), *континуум* і *членованість* (комунікативний рівень), *цілісність* (парадигматичний рівень).

Для опису текстової сутності Т. М. Ніколаєва пропонує констатувати існування двох моделей породження: вертикальної (ієрархічної) і горизонтальної (ланцюгової) [125, с. 35].

У цьому разі зосереджено увагу саме на особливостях структурування **горизонтальної моделі зв’язного художньотекстового цілого** аналізом когезійного вияву типово-специфічних форм реалізації ВТМСЗ у межах художніх надфразно-текстових фрагментів (НФЄ) германських та слов’янських мов.

Дослідники Р. Гасан і М. Гелідей наголошують на тому, що когезія виражена частково граматичними засобами (еліпс, сполучник), частково лексичними засобами (референція, субституція, лексична когезія) [236, с. 14], сукупність яких і становить певне смислове текстове тло.

На думку О. І. Москальської, найпоширенішими формально-змістовими засобами когезійного компонування художньотекстового системного цілого постають: регулярна повторюваність однорідних тематико-ключових слів; синонімічний та лексичний повтори як носії теми; явище прономіналізації; референція відповідних слів у масштабі надфразної єдності [121, с. 17–20].

Грунтуючись на формулюванні поняття когезії І. Р. Гальперіним як особливих видів зв’язку [46, с. 74–79], вважаємо, що засобом текстотворення постає сукупність внутрішньотекстових міжфразових синтаксичних зв’язків, вияв яких простежується

на всіх рівневих ярусах тексту лінгвістично-семантичною маніфестацією категорії зв'язності.

Так, Г. Я. Солганик з-поміж текстів за особливостями синтаксичних міжреченневих зв'язків розрізняє три різновиди: 1) тексти з ланцюговим зв'язком; 2) тексти з паралельним зв'язком; 3) тексти з приєднувальним зв'язком [176, с. 85]. У свою чергу, А. П. Загнітко виділяє лівобічний (ланцюговий зв'язок – анафора), правобічний зв'язок (паралельний зв'язок – катафора), інтегративно-кумулятивний та коаліційно-імпліцитний внутрішньотекстові міжреченнєві зв'язки [70, с. 133].

У нашому дослідженні до уваги взято погляди науковців (А. П. Загнітка, Г. Я. Солганика) у класифікації ВТМСЗ на ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ та ІВТМСЗ з відповідною номенклатурою засобів їхнього вияву (див. додаток Б) як визначальних чинників формування універсально-когезійної моделі побудови художніх НФС германських та слов'янських мов з певною специфікою їхньої граматико-синтаксичної формалізації в англійській, німецькій, російській та українській мовах, що забезпечує категорія зв'язності мовними засобами свого вираження.

КЗ реалізації *ланцюгового* внутрішньотекстового міжреченневого синтаксичного зв'язку [73, с. 611] як лінійної послідовності й смислово-семантичної єдності поєднаних компонентів НФС постають:

- **використання вказівно-замінювальних слів** на зразок англ. *he* 'він' (*she* 'вона', *it* 'воно'), *this* 'цей (ця, це)' (*that* 'той (та, те)') і под.; нім. *er* 'він' (*sie* 'вона', *es* 'воно'), *dieser* 'цей' (*diese* 'ця', *dies* 'це') тощо; рос. *он* (*она, оно*), *этот* (*эта, это*), *тот* (*та, то*) і под.; укр. *він* (*вона, воно*), *цей* (*ця, це*), *той* (*та, те*) тощо у постпозитивній реченнєвій структурі НФС на позначення останнього антецедента препозитивного речення:

(8) англ. *He glanced around the table. Opposite him was Arthur, and Arthur's brother, Norman. They were her brothers, he reminded himself, and his heart warmed toward them* (6, с. 20); (9) нім. *Vom Glockenturm aber blickte Don Taddeo. Er stand in der engen Krone des Turmes, er sah unter sich nur den Ring der Zinnen* (7, с. 428) (антецеденти, що представлено власними іменами, виражені відповідно

займенниками *they* ‘вони’, *er* ‘він’); (10) рос. *О, никто из его товарищей, сытых, обеспеченных теплыми комнатами, не знает, как может сжиться он, Шелехов! Он униженно почувствовал себя всего, пренебрегаемого, не нужного никому, в неуклюжей, перешитой, по бедности, шинели, в казенных рыжих сапогах* (1, с. 37); (11) укр. *Природа не обдарувала Степана співучою здібністю його народу, і він знову чужий був серед цієї громади. Але піти теж не міг. Він хотів щось сказати Надійці! Вона сиділа поруч нього, і пристрасне, нездійсненне зараз бажання торкнутись її руки, почути від неї тільки йому призначене слово тупо його кололо* (2, с. 55).

Диференційними ознаками формалізації наявного КЗ у НФС аналізованих мов виступають такі:

1) останні антецеденти препозитивних речень можуть бути виражені не тільки власними іменами, а й загальними назвами:

(12) англ. *There was nothing remarkable about the size of the eyes. They were neither large nor small, while their color was a non-descript brown; but in them smouldered a fire, or, rather, lurked an expression dual and strangely contradictory* (6, с. 253) (*eyes* ‘очі’ – *they* ‘вони’); (13) рос. *В контрольное траление выходят лишь мелкосидящие суда. Они шествуют все время попарно, теснясь каждое к невидимому берегу невидимого канала, почти на грани страшного поля* (1, с. 134); (14) укр. *Проходячи повз книгарню, він спинився коло вітрини й почав розглядати книжки. Вони були рідні йому ще змалку* (2, с. 27), окрім німецької мови, у якій останній антецедент попереднього речення, що представлений загальною назвою, у наступному реченні може бути замінений тільки означеним артиклем, що зумовлено економією використання мовних засобів у цій мові:

(15) нім. *Inzwischen schloß die Kleine ihr Fenster, Mama Paradisi das ihre; die Hühnerlucia und all ihr Lärm waren bis morgen dahin in die Gasse; und der Platz schlief weiter in seiner weißen Sonne, winklig beleckt von den Schatten. Der des Palazzo Torroni, am Eingang des Corso, lief spitz hinüber zum Dom, und vor der buckligen Kirchenfront malten die beiden säulentragenden Löwen ihr schwarzes Abbild aufs Pflaster. Wildgezackt*

sprang der Schatten des Glockenturmes bis an den Brunnen vor (7, с. 11) (*von den Schatten* ‘тінями’ – *der* ‘тінь’ – *der Schatten* ‘тінь’);

2) заміна останнього реченнєвого компонента препозитивного речення в англійській мові вказівно-замінювальними словами в сукупності з означеним артиклем *the: the latter (the last)* ‘останній’, *the other (another)* ‘інший’ і под., а в німецькій мові – власне-означеним артиклем (див. приклад (15)):

(16) англ. *They rode out into the hills several Sundays on their wheels, and Martin had ample opportunity to observe the armed truce that existed between Ruth and Olney. The latter chummed with Norman, throwing Arthur and Martin into company with Ruth, for which Martin was duly grateful* (6, с. 106) (*Olney – the latter* ‘останній’).

• **Повтор власних імен чи загальних назв або їхня заміна вказівно-замінювальними словами** на зразок англ. *he* ‘він’ (*she* ‘вона’, *it* ‘воно’), *this* ‘цей (ця, це)’ (*that* ‘той (та, те)’ і под.; нім. *er* ‘він’ (*sie* ‘вона’, *es* ‘воно’), *dieser* ‘цей’ (*diese* ‘ця’, *dies* ‘це’) тощо; рос. *он (она, оно), этот (эта, это), тот (та, то)* і под.; укр. *він (вона, воно), цей (ця, це), той (та, те)* тощо **чи родо-видовими поняттями**:

(17) англ. *Walter’s eyes shone with bitter mockery. They made Kitty a trifle uneasy* (8, с. 73); (18) нім. *Sogleich klappten ringsum Fensterläden an die Mauern, und Licht fiel herab. Die Häuser begannen sich wieder zu leeren, von Neugierigen, die noch die Mäuler wischten. Alle sammelten sich am Ausgange des Platzes, reckten die Arme nach dem Tor und lärmten mit* (7, с. 35) (заміна загальних назв англ. *eyes* ‘очі’, нім. *Neugierigen* (субстантивований прикметник) ‘допитливі’ відповідно вказівно-замінювальним словом *they* ‘вони’ та родо-видовим поняттям *alle* ‘всі’); (19) рос. *В жалобах и мечтах ехали люди в то позабытое утро и не замечали, что один молодой человек стоит среди них, уснуv на ногах. Он ехал без вещей и мешка: вероятно, имел другую посуду для хлеба – или просто скрывался* (3, с. 241); (20) укр. *Доц дрібно сік, дві тачанки поставлено нещільно поруч, між тачанками напнули ковдру, сам Половець, узявши шанцеву лопату, копав там притулок двом братам. Піт котився, як дріб, він був важкий і дебелий – цей четвертий Половець, колишній моряк торговельного флоту й контрабандист* (4, с. 333).

Специфіку вияву цього КЗ у надфразно-текстових фрагментах германських та слов'янських мов забезпечує:

1) заміна в англійській мові всіх загальних назв на позначення предметів та явищ неістоти вказівно-замінювальним словом *it* 'воно' попри стандартний розподіл іменників за трьома родами (англ. *he* 'він', *she* 'вона', *it* 'воно') (див. приклад (1) англ. *hand* 'рука' – *it* 'воно'), а в німецькій мові – вказівно-замінювальними словами відповідно до родової ознаки іменника, фіксованої означеним артиклем (див. приклад (7) нім. *die Stadt* 'місто' – *sie* 'вона');

2) у германських мовах повтор власних імен та загальних назв з відповідним означеним або неозначеним артиклями (на відміну від англійської мови, у німецькій мові ознаки роду, відмінка й частково числа виносяться на артиклі та артиклеподібні слова – прикметники, займенники):

(21) англ. *They buried him three hours later. It seemed horrible to Kitty that he must be put into a Chinese coffin, as though in so strange a bed he must rest uneasily, but there was no help for it. The coffin was lowered into the grave and the grave-diggers began to throw in the earth* (8, с. 226) (*into a coffin* 'у труну' – *the coffin* 'труна');

(22) нім. *Nur auf ihr noch war ein Streif Sonne. Die einsamen Klänge der Höhe; unten das Staunen der Stille: und da ging dort hinten in dem Sonnenstreif, allein und rasch, eine Frau in Schwarz entlang* (7, с. 27) (*ein Streif Sonne* 'смуга сонця' – *in dem Sonnenstreif* 'у смугі сонця');

3) особливість, яка зовсім невластива німецькій мові, заміни в слов'янських мовах власних імен, загальних назв вказівно-замінювальними словами рос. *этот* (*эта, это*), *тот* (*та, то*); укр. *цей* (*ця, це*), *той* (*та, те*), що не потребують після себе додаткового компонента, на відміну від англійської мови: функціонування вказівно-замінювальних слів англ. *this* 'цей (ця, це)' (*that* 'той (та, те)', *these* 'ці', *those* 'ті') тільки в поєднанні з іменником або займенниковим словом *one* (*ones*) і под.:

(23) рос. *Шелехов, мучительно хмурясь, открыл свет, повел на матроса скучные, вопрошающие глаза. Тот торопливо и виновато заулыбался* (1, с. 196);

(24) укр. *А вчитель був цікавіший. Цей щось мислив і чимсь жив. Учитель був колись господарем великого помешкання, і революція, відтинаючи ордерами кімнату по кімнаті, загнала його разом з недореквізованим й недоспроданим майном у цей куток, що нагадує острів після землетрусу* (2, с. 45); (25) англ. *He noticed a fellow with narrow-slitted eyes and a loose-lipped mouth. That one was vicious, he decided. On shipboard he would be a sneak, a whiner, a tattler* (6, с. 32) (*a fellow* ‘парубок’ – *that one* ‘той’).

- **Лексичний повтор елементів (дериваційний повтор):**

(26) англ. *They sat in silence for an hour. He sat quite still, in that same easy attitude, and stared with those wide, immobile eyes of his at the picture. His stillness was strangely menacing. It gave Kitty the feeling of a wild beast prepared to spring* (8, с. 56) (*still* ‘застиглий’ – *stillness* ‘застиглість’); (27) нім. *Er ging mit dem alten Sanger um den Postwagen herum; seine keuchende Stimme versank manchmal, denn das Volk schrie ihm zu. Viele schrien auf einmal, „Bravo, Maestro!“; andere: „Seht, er ist verrickt geworden!“ Und die meisten wußten nicht, wer gemeint war, und riefen „He, Masetti!“ nach dem Kutscher, der, stimmlos vom Schelten, an den Pferden zerrte* (7, с. 24) (*seine Stimme* ‘його голос’ – *stimmlos* ‘безголос’); (28) рос. *На отшибе съезжилась хатка без двора, видно кто-то наспех женился, поругался с отцом и выселился. Хата тоже стояла пустой, и внутри нее было жутко. Одно только на прощанье порадовало Захара Павловича – из трубы этой хаты вырос наружу подсолнух, – он уже возмужал и склонился на восход солнца зреющей головой* (3, с. 173); (29) укр. *І похорон відбувся. Дощ напинав свої вітрила, над степом зрідка пробігав вітер, добрячий дощ пронизував землю. По обличчю Панаса Половця бігли дощові краплі, збоку здавалося, що він слізно плаче коло готової могили, у всього загону текли дощові сльози, це була страшна річ, щоб отак плакав гірко цілий військовий загін, а дощ не вгавав* (4, с. 334).

Диференційованим чинником реалізації аналізованого КЗ у межах різномовних НФС є:

1) граматична формалізація префіксально-суфіксальних афіксів, флексійних закінчень варіативного укладання іменників, прикметників, прислівників тощо в германських та слов'янських мовах;

2) утворення форми герундію в англійській мові від інфінітивної основи дієслова додаванням закінчення *-ing*:

(30) англ. *He walked around the deck until that hurt too much, then sat in his chair until he was compelled to walk again. He forced himself at last to finish the magazine, and from the steamer library he culled several volumes of poetry. But they could not hold him, and once more he took to walking* (6, с. 364) (*to walk* ‘ходити’ – *walking* ‘ходіння’);

3) превалювання в німецькій мові відмінкових флексій артиклів та прикметників залежно від роду та відмінка над префіксально-суфіксальною побудовою дериваційного повтору. Іменники слабкої та мішаної відмін змінюють закінчення щодо відмінка:

(31) нім. *Der Marsch sprenge daher, man klatschte; der Advokat entriß sich dem Volk; er sah auf sich zu den großen rostigen Schlüssel kommen, den Don Taddeo mit beiden Händen vor sich hinhielt. Don Taddeo war bleich, als sei er tot; seine scharfroten Augen wichen nie von dem Advokaten* (7, с. 399) (*der Advokat* ‘адвокат’ – *von dem Advokaten* ‘з адвоката’).

- **Лексичний повтор:**

(32) англ. *Martin had faith in himself, but he was alone in this faith. Not even Ruth had faith. She had wanted him to devote himself to study, and, though she had not openly disapproved of his writing, she had never approved* (6, с. 113) (повтор лексеми *faith* ‘віра’);

(33) нім. *Das schöne Mädchen lächelte mit seinen blutroten Lippen und schüttelte den festen, knabenhaft frisierten Kopf. Indem ich sie ansah, wollte mir scheinen, sie gleiche der Rosa Kreisler, dem ersten Mädchen, in das ich mich einst als Knabe verliebt hatte, aber die war ja bräunlich und dunkelhaarig gewesen. Nein, ich wußte nicht, an wen dies fremde Mädchen mich erinnerte, ich wußte nur, es war etwas aus sehr früher Jugend, aus der Knabenzeit* (5, с. 114) (рекурентна лексема *das Mädchen* ‘дівчина’);

(34) рос. *Тьма вступала в комнаты, коридоры, дортуары. И внизу у матросов была*

тьма (1, с. 15); (35) укр. *В коридорах інституту був такий тиск, що Степан мимоволі розгубився. Потрапивши в могутній людський струмінь, він дав себе вести невідомо куди й нащо. Коли струмінь спинився коло якоїсь аудиторії, тільки тоді він спромігся спитати, де ж саме відбуватимуться іспити* (2, с. 37).

Специфіка граматичної формалізації лексичного повтору в межах НФЄ аналізованих мов полягає в наявності:

1) в англійській мові:

а) конвертованих слів:

(36) англ. *She certainly paid no attention to him then and if she danced with him it was because she was good-natured and was glad to dance with any one who asked her. She didn't know him from Adam when a day or two later at another dance he came up and stroke to her. Then she remarked that he was at every dance she went to* (8, с. 25) (*danced* ‘танцювала’ – *to dance* ‘танцювати’ – *dance* ‘танок’);

б) повторюваних лексем у *Possessive Case* (присвійному відмінку):

(37) англ. *This man from outer darkness was evil. Her mother saw it, and her mother was right. She would trust her mother's judgment in this as she had always trusted it in all things* (6, с. 27) (*mother* ‘мати’ – *her mother's judgment* ‘думка матері’);

в) абсолютної форми присвійних займенників (*hers* ‘її’, *yours* ‘твій (твоя, твоє)’ і под.), що флексійним маркером -s утримують у собі означуваний іменник, запобігаючи повтору останнього:

(38) англ. *There had been no quick, vigorous lip-pressure such as should accompany any kiss. Hers was the kiss of a tired woman who had been tired so long that she had forgotten how to kiss* (6, с. 39) (*kiss* ‘поцілунок’ – *hers was the kiss* ‘її (поцілунок) був поцілунком’);

2) у німецькій мові ускладненого словотвору, оформленого сполученням окремих лексем (див. приклади (22) нім. *ein Streif Sonne* ‘смуга сонця’ – *in dem Sonnenstreif* ‘у смугі сонця’; (33) нім. *der Knabe* ‘хлопчик’ – *das Knabenzeit* ‘отроцтво’ – *knabenhaft* ‘хлопчачий’);

3) в українській мові особливостей чергування літер *y-v* щодо позиції у реченні (після голосного звуку перед приголосним уживається *v*, перед приголосним звуком на початку слова – *y* (див. приклад (24) укр. *учитель* – *вчитель*);

4) у німецькій (див. приклад (31) нім. *der Advokat* ‘адвокат’ – *von dem Advokaten* ‘з адвоката’), українській та російській мовах повтору певної лексеми, забезпеченого зміною відмінкових форм останньої:

(39) рос. *Юнкера стукнули к ноге и развернулись против толпы ровной бездыханной шеренгой. Толпа тискалась к ним, заглядывала в чумные глаза, веселилась: она не знала про пули* (1, с. 29); (40) укр. *З дев'ятим квитком він обернувся до глядачів почервонілим від хвилювання обличчям і, розгорнувши, високо підніс його перед себе. Задоволений регіт знявся над юрбою – цей квиток теж був порожній* (2, с. 129), чого зовсім не спостерігаємо в англійській мові, де лексичний повтор завжди представлено вихідною формою лексеми, позбавленої спектру будь-яких відмінкових змін (див. приклад (32) англ. *faith* ‘віру’ – *in this faith* ‘у цій вірі’ – *faith* ‘віри’).

- **Синонімічний повтор:**

(41) англ. *Strength was what she needed, and he gave it to her in generous measure. And when he had gone, she would return to her books with a keener zest and fresh store of energy* (6, с. 70) (*strength* ‘сила’ – *energy* ‘енергії’); (42) нім. *Als ich an der Bibliothek vorüberkam, begegnete mir ein junger Professor, mit dem ich früher hie und da ein Gespräch geführt hatte, den ich bei meinem letzten Aufenthalt in dieser Stadt, vor einigen Jahren, sogar mehrmals in seiner Wohnung aufgesucht hatte, um mit ihm über orientalische Mythologien zu reden, ein Gebiet, mit dem ich damals viel beschäftigt war. Der Gelehrte kam mir entgegen, steif und etwas kurzichtig, und erkannte mich erst, als ich schon im Begriff war, an ihm vorüberzugehen* (5, с. 98) (*ein Professor* ‘один професор’ – *der Gelehrte* ‘вчений’); (43) рос. *Поезда начали ходить очень часто – это наступила война. Мастеровые остались к войне равнодушны – их на войну не брали, и она им была так же чужда, как паровозы, которые они чинили и заправляли, но которые возили незнакомых незанятых людей* (3, с. 200);

(44) укр. *Здалеку закружляв вихор, веретеном устав догори, розквітнув під небом, вигнутий стовп пилу пройшов шляхом, затьмаривши сонце, перебіг баштан, прогуз бойовищем, і полетіло вгору лахміття, шапки, падали люди, кидалися коні. І смерч розбився об купу коней і трупів, упав на землю зливою задушливого пилу, вітер одніс його далі, і, наче з хмари дощ, хилився він під подувом майстро* (4, с. 331).

Диференційовану площину вияву окресленого КЗ у рамках НФС германських та слов'янських мов становить:

1) в англійській мові усталено-фіксована форма називного відмінка лексем і неможливість структурної або флексійної зміни останніх залежно від артиклів, відмінків тощо (див. приклад (41) англ. *energy* ‘енергія’ – *a fresh store of energy* ‘свіжий запас енергії’);

2) у німецькій мові добір словоформ, гомогенних за значенням, але структурно диференційованих:

(45) нім. *Der Beifall des Volkes umstürmte sie, wie sie einander auf der Brust lagen. Der Gevatter Achille warf, über dem Gewimmel, sein weiß-rot-grünes Tuch rasend hin und her durch die blaue Luft* (7, с. 400) (*der Beifall des Volkes* ‘оплески народу’ – *über dem Gewimmel* ‘над натовпом’);

3) у російській та українській мовах набір лексем, споріднених за значенням, але формально виражених варіативним спектром відмінкових закінчень, що й зумовлює відмінність граматичної формалізації германських та слов'янських мов:

(46) рос. *Так наступила ночь. Шелехов поднялся на палубу, в теплую, почти безветренную тьму. Слабый огонек вежи прыгал неподалеку в ночной волне. Мир состоял из беззвездной мглы и плеска* (1, с. 172); (47) укр. *Та й сам він дедалі більше прихилився до одежі, як до художнього оформлення свого тіла. Люблячи його, почувачуючи його силу й доладність, він не міг не цікавитись убранням, що мало те тіло в пристойному образі виявляти, коли вже показувати голим його заборонено* (2, с. 172).

- **Антонімічний повтор:**

(48) англ. *Was it possible that he really designed her death? That would be the act of a madman. It was odd, the little shiver that ran through her as the thought occurred to her that perhaps Walter was not quite sane* (8, с. 101) (*madman* ‘божевільний’ – *sane* ‘у своєму розумі’); (49) нім. *Die einsamen Klänge der Höhe; unten das Staunen der Stille: und da ging dort hinten im Sonnenstreif, allein und rasch, eine Frau in Schwarz entlang. Sie war klein und schlank, ging vor Eile ein wenig geneigt; und in dem schwarzen Schleier, den die letzte Sonne durchleuchtete, sah Nello Gennari ein weißes, weißes Profil, dessen Lid gesenkt war und sich nicht hob* (7, с. 27) (*Schwarz* ‘у чорному’ – *in dem schwarzen Schleier* ‘у чорній шалі’ – *weißes Profil* ‘білий профіль’); (50) рос. *Утром Захару Павловичу не так хотелось идти на работу, как обыкновенно. Вечером он затосковал и лег сразу спать. Болты, краны и старые манометры, что всегда хранились на столе, не могли рассеять его скуки – он глядел на них и не чувствовал себя в их обществе. Что-то свербилло внутри его, словно скрежетало сердце на обратном, непривычном ходу* (3, с. 196); (51) укр. *Уже стемніло, коли вони, серед інших пар, зійшли на Володимирського горба, до пам’ятника, що зберіг у цьому закутку свій хрест, благословляючи ним тепер купання киян на пляжі. Вдень тут водять дітей з м’ячами та обручами, дихають свіжим повітрям стомлені урядовці і студенти читають у холодку мудрі книжки. Ввечері це обітована земля любові для покоївок, військових, юнаків та всіх тих, що не усвідомили ще переваг кімнатного кохання і його вигод* (2, с. 57).

Диференційною ознакою мовної маніфестації антонімічного повтору в межах аналізованих НФС постає:

1) в англійській мові оформлення лексемних одиниць, споріднених за значенням, деривативами заперечення: префіксами *-dis*, *-in*, *-un* і под., суфіксами *-less* тощо, внаслідок чого аналізовані словоформи перетворюються з гомогенних на амбівалентні:

(52) англ. *Tongue-tied by inexperience and by excess of ardor, wooing unwittingly and awkwardly, Martin continued his approach by contact. The touch of his hand was pleasant to her, and something deliciously more than pleasant. Martin did not know it, but*

he did know that it was not distasteful to her (6, с. 158) (*pleasant* ‘приємний’ – префікс *-dis* + лексема *tasteful* ‘приємний’ → *distasteful* ‘відразний’);

2) у німецькій мові функціонування прикметникових слівформ, протилежних за значенням, із флексійними закінченнями, встановленими відмінковими змінами артиклів, що позначають родову належність іменників, які ці прикметники характеризують (див. приклад (49) нім. *in dem schwarzen Schleier* ‘у чорній шалі’ (форма давального відмінка) – *weißes Profil* ‘білий профіль’ (форма називного відмінка) відповідно до іменників чоловічого роду *der Schleier* ‘шаль’, середнього роду *das Profil* ‘профіль’);

3) у слов’янських мовах репрезентація цього КЗ іменниковими амбівалентними слівформами.

- **Перифрастичний повтор:**

(53) англ. *Tuesday was a day of similar unremitting toil. The speed with which Joe worked won Martin’s admiration. Joe was a dozen of demons for work* (6, с. 137) (перифразування прямого найменування *the speed with which Joe worked* ‘швидкість, з якою працював Джо’ фразеологічним *a dozen of demons for work* ‘у роботі суцільний диявол’); (54) нім. *Gleich darauf ging eine Tür. Leichte Schritte liefen ganz oben ein paar Stufen herab, wieder zurück und enteilten. Er war hinterher. Um eine Ecke flatterte eine Rockfalte. Unter der Tür eines Zimmers erkannte er die dunkel fliehende Gestalt* (7, с. 242) (перифрастичний повтор неперифразованих прямих найменувань *das Mädchen* ‘дівчина’, *die Frau* ‘жінка’ забезпечено висхідною градацією семантично маркованих лексем метонімічного вияву *Leichte Schritte* ‘легкі кроки’ – *Rockfalte* ‘складка сукні’ – *Gestalt* ‘фігура’); (55) рос. *Наверху ветер бьет в лицо, море кругом колышет и несет свою синеющую вечность. Шелехов один над морем, над зыбью человеческих глаз. Не человек, а тугой, могучий парус... Это он мчит и мчит вперед зыблющеся, послушное судно* (1, с. 99) (перифрастично-стилістичний повтор репрезентовано метонімічним порівнянням офіцера корабля із самим судном та його частиною *парусом*); (56) укр. *Степанові спало на думку запропонувати увазі редколегії своє оповідання „Бритва”, що валялось у нього чернеткою без видимої*

мети. Діставши ухвалу, хлопець трохи почистив та підгострив її для масового гоління і виступив із своїм виробом перед аудиторією (2, с. 95) (перифразування прямих найменувань асоціативними щодо назви оповідання – бритва: редагувати оповідання, додати влучних виразів – почистити, підгострити; виступ з оповіданням перед аудиторією – масове гоління).

- **Гіпонімічний повтор:**

(57) англ. *The afternoon mail brought a letter from Ruth. As he read, mechanically his hand sought his pocket for the tobacco and brown paper of his old cigarette days. He was not aware that the pocket was empty, or that he had even reached for the materials with which to roll a cigarette* (6, с. 302) (повтор родового поняття *tobacco* ‘тютюн’ забезпечено його видовим виробом – *a cigarette* ‘сигара’); (58) нім. *Ihre Schultern zuckten, ihre Stirn preßte, als würde sie immer schwerer, die schmerzenden Hände gegen das harte Holz. Mit einem Ruck richtete sie sich auf, betrachtete diese Hände, betrachtete den See von Tränen, den ihre beiden Augen auf der Bank zurückgelassen hatten, und schüttelte langsam den Kopf...* (7, с. 258) (родове поняття *das Holz* ‘дерево’ представлено видовим *die Bank* ‘лавка в церкві’); (59) рос. *Еще и еще подкатывали, перегоняя друг друга и сопя, поезда – ораниенбаумские, петергофские. Из вагонов вываливались бороды, согнанные из всех, что есть в России, захиленных, сугробных деревень, месяцы гнилой селодочной похлебки, смрадное вповалку спанье друг на друге, разлука; вывалились те, которых предназначено было завтра тысячами сваливать в запертых эшелонах на фронт, в безымянную прорву* (1, с. 34); (60) укр. *Прихилившись до муру, притискуваний нахабними накотами юрби, хлопець стояв і дивився, блукаючи очима вздовж вулиці й не знаходячи її меж. Його итовхали дівчата у тонких блузках, яких тканина нечутно єдналася з голізною рук і плечей; жінки в капелюхах і серпанку, чоловіки в піджаках, юнаки без шапок, в сорочках із закасаними до ліктів рукавами; військові у важких, душних уніформах, покоївки, побравившись за руки, матроси Дніпрофлоту, підлітки, формені кашкети техніків, легкі пальта фертиків, масні куртки босяків* (2, с. 45).

Специфіку граматичної формалізації наявного КЗ у межах германських та слов'янських НФС становить:

1) в англійській мові виняткова форма множини іменників зі зміною кореневої голосної (*a man* ‘чоловік’ – *men* ‘чоловіки’, *a woman* ‘жінка’ – *women* ‘жінки’ і под.) поряд зі стандартною (додавання закінчень *-s*, *-es* до основи іменника) сукупно з неозначеними / означеними артиклями *a*, *an*, *the* або нульовим артиклем:

(61) англ. *Passing through the City Hall Park, he had noticed a group of men, in the centre of which were half a dozen, with flushed faces and raised voices, earnestly carrying on a discussion. He joined the listeners, and heard a new, alien tongue in the mouths of the philosophers of the people* (6, с. 56) (*a group of men* ‘група людей’ – *the listeners* ‘слухачі’ – *the philosophers* ‘філософи’);

2) у німецькій мові специфічна граматична система іменникових закінчень у формі множини, що визначаються означеним артиклем *der* (*die*, *das*) на позначення родової ознаки словоформи (див. приклад (18) односкладова лексема середнього роду нім. *das Haus* ‘будинок’ у формі множини *die Häuser* ‘будинки’ набуває закінчення *-er*, *a* → *ä*).

- **Лінійний тематичний (топікальний) повтор:**

(62) англ. *One day, because the days were so short, he decided to give up algebra and geometry. Trigonometry he had not even attempted. Then he cut chemistry from his study-list, retaining only physics* (6, с. 107) (тематичне поле формується навколо концепту *study-list* ‘навчальний план, навчання’, що схарактеризовано ключовими компонентами на позначення навчальних предметів *algebra* ‘алгебра’, *geometry* ‘геометрія’, *chemistry* ‘хімія’ і под.); (63) нім. *Die Nonne war fort. Weite Stille: – aber der lange gelbe Vorhang des letzten Fensters dort hinten bewegte sich; etwas Schwarzes raschelte herab; und unter der Türöffnung zur Seite des Hochaltars erschien Don Taddeo. Er beugte die Schultern, worauf Kalk lag; wie gebrochen ging er; sein entzündeter Blick irrte durch das Schiff. Wie unversehens Alba hervortrat, erschrak er, daß seine Soutane schlotterte. Bei ihrer bittenden Gebärde nach dem Beichtstuhl wich er jäh aus und zog, als*

sei ihm übel, das Gesicht zusammen (7, с. 258) (топікальний ланцюг компонентів *die Nonne* ‘чорниця’, *der Hochaltars* ‘вітвар’, *das Schiff* ‘частина храму’, *die Soutane* ‘сутана’, *der Beichtstuhl* ‘сповідальня’ спрямовано на викриття невербалізованого концепту *церква як релігійна установа*); (64) рос. *А год-два назад, в Петрограде, это ощущение войны* зловеще висело над каждой секундой жизни. *Мокрый ветер* полночи, случайно заставшей студента где-нибудь среди петербургских пустырей, говорил о пропащем, изрытом окопами поле, по которому шарят невидимые вражьи лапы, о страшном металлическом привкусе пули, ставшей узаконенным хозяином всего мира. И все это – мокрый ветер, и окопы, и пули – ждало его, предназначено было впереди для военнообязанного студента Шелехова (1, с. 120) (зміст мовно-експлікованого концепту негативної конотації *ощущение войны* насичений смисловим навантаженням тематико-ключових елементів *изрытое окопами поле*, *невидимые вражьи лапы*, *страшный металлический привкус пули* тощо); (65) укр. В цій безконечній сльоті люди здавались сірими, як і болото на вулиці. І коли одного дня сталося диво і сніг, стиснутий морозом, не поплив струмками в приготовану йому каналізацію, місто пишно розгорнуло свої білі артерії і гордовито піднесло своє чоло. Засипане холодними пластівцями, воно доходило апогея творчості, достигало, напружувалось, щоб навесні, скинувши вінчальну фату, починати своє завдання (2, с. 107) (імпліцитний концепт *місто* *взимку* експліковано тематичним набором компонентів *сльота*, *сніг*, *мороз*, *білі артерії* і под.).

Специфіку граматичної формалізації окреслених засобів вияву ЛВТМСЗ у рамках НФС германських мов здебільшого забезпечують означені (анафорична функція – відсилає адресата мовлення до попередньої інформації [148, с. 4]) й неозначені (катафорична функція – спрямовує реципієнта на інформацію, що наслідують його) артиклі, які відіграють у тексті організаційну роль, постаючи суто граматичним та універсальним засобом вираження референції імен [121, с. 102].

Попри подібну текстотвірну роль артиклів у германських мовах наявні певні розбіжності в їхньому функційному плані. Так, у німецькій мові, на відміну від англійської мови, означені артикли є чітко фіксованими за іменниками, сигналізуючи родову належність та подекуди зміну відмінкових форм останніх власним видозміненим структурним оформленням.

Простеження співвідношення інтенсивності граматико-формалізованого вираження категорії когезії реалізацією ЛВТМСЗ у германських та слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментах (див. табл. 1, додатки В, Д) засвідчує той факт, що загал проаналізованих КЗ вияву ЛВТМСЗ є типовим у формально-семантичному компонуванні НФС аналізованих мов, хоча й специфічно маніфестованим у кожній з них.

Однаково найпоширенішими КЗ реалізації ЛВТМСЗ постають: в англійській мові *повтор власних імен / загальних назв або їхня заміна вказівно-замінювальними словами* – 31%, *лексичний повтор* – 23%, *тематичний повтор* – 12%, *вказівно-замінювальні слова на позначення останніх антецедентів* – 10%, *синонімічний повтор* – 7%, *дериваційний повтор* – 6%, *антонімічний повтор* – 5%; у німецькій мові *повтор власних імен / загальних назв або їхня заміна вказівно-замінювальними словами* – 32%, *лексичний повтор* – 23,5%, *тематичний повтор* – 12,5%, *вказівно-замінювальні слова на позначення останніх антецедентів* – 9,5%, *синонімічний повтор* – 7%, *дериваційний повтор* – 5%, *антонімічний повтор* – 5%; у російській мові *повтор власних імен / загальних назв або їхня заміна вказівно-замінювальними словами* – 31%, *лексичний повтор* – 24%, *тематичний повтор* – 13%, *вказівно-замінювальні слова на позначення останніх антецедентів* – 10%, *синонімічний повтор* – 7%, *дериваційний повтор* – 5%, *антонімічний повтор* – 5%; в українській мові *повтор власних імен / загальних назв або їхня заміна вказівно-замінювальними словами* – 30%, *лексичний повтор* – 24%, *тематичний повтор* – 13%, *вказівно-замінювальні слова на позначення останніх антецедентів* – 9%, *синонімічний повтор* – 8%, *дериваційний повтор* – 5%, *антонімічний повтор* – 5%.

Таблиця 1.

Кількісне співвідношення інтенсивності граматико-формалізованого вияву категорії когезії реалізацією ланцюгового синтаксичного зв'язку в германських та слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментах

Ланцюговий внутрішньотекстовий міжреченнєвий синтаксичний зв'язок									
№	Засіб вияву	англійська		німецька		російська		українська	
		Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%
1.	<i>вказівно-заміновальні слова на позначення останніх antecedentів</i>	95	10	90	9,5	86	10	84	9
2.	<i>повтор власних імен / загальних назв та їхня заміна вказівно-заміновальними словами</i>	280	31	306	32	265	31	270	30
3.	<i>дериваційний повтор</i>	52	6	45	5	41	5	49	5
4.	<i>лексичний повтор</i>	210	23	223	23,5	205	24	218	24
5.	<i>синонімічний повтор</i>	67	7	65	7	62	7	70	8
6.	<i>антонімічний повтор</i>	48	5	44	5	40	5	42	5
7.	<i>перифрастичний повтор</i>	30	3	29	3	24	3	27	3
8.	<i>гіпонімічний повтор</i>	23	3	24	2,5	20	2	25	3
9.	<i>тематичний повтор</i>	105	12	119	12,5	112	13	120	13
Разом		910	100	945	100	855	100	905	100

За ступенем поширеності в структуруванні текстової єдності до ланцюгового синтаксичного зв'язку, на думку Г. Я. Солганика [176, с. 161–169], наближений саме **паралельний** внутрішньотекстовий міжреченнєвий синтаксичний зв'язок, суть якого полягає в співвіднесеності однакових форм всіх членів речення або тільки окремих у контактено поєднаних реченнях художнього надфразно-текстового цілого [73, с. 611–612], що свідчить про сильний та слабкий вияви інтенсивності наявного зв'язку. Саме паралельні конструкції забезпечують цілісність та симетрію тексту, посилюючи текстову когезію і надаючи тексту більшої прозорості [249, с. 6]. Засобами вияву ПВТМСЗ є:

- **Синтаксичний паралелізм структури:**

(66) англ. *To Kitty's surprise the Mother Superior took her in her arms and kissed her. The pressure of her pale lips on Kitty's cheeks, she kissed her first on one side and*

then on the other, was so unexpected that it made her flush and inclined to cry (8, с. 240); (67) нім. *Ach ja, ich kannte diese Erlebnisse, diese Wandlungen, die das Schicksal seinen Sorgenkindern, seinen heikelsten Kindern bestimmt hat, allzu gut kannte ich sie. Ich kannte sie, wie ein ehrgeiziger, aber erfolgloser Jäger die Etappen einer Jagdunternehmung, wie ein alter Börsenspieler die Etappen der Spekulation, des Gewinns, des Unsicherwerdens, des Wankens, des Bankerotts kennen mag* (5, с. 90) (синтаксичний паралелізм забезпечено граматико-тотожними повторами конструкцій англ. *kissed her* ‘поцілувала її’; нім. *ich kannte* ‘я знав’); (68) рос. *Теперь Захар Павлович на ходу вспоминал прошедшую жизнь и не сожалел о ней. Шел он сквозь село ради встречи неизвестных машин и предметов, что за той чертой, где могучее небо сходится с деревенскими неподвижными угольями. Шел он туда с тем сердцем, с каким крестьяне ходят в Киев, когда в них иссякает вера и жизнь превращается в дожитие* (3, с. 171); (69) укр. *Херсон – місто греків-вигнанців, чиновництва, рибалок; цвіте липа могутньо й задушливо над розпеченим каменем вулиць, сонце гріє по-південному, по-липневому, по-новому – в цей палючий дев'ятсот дев'ятнадцятий рік. Цвіте липа й пахне неймовірно, тече вулицями повною водою, марширує оleshківський партизанський загін у складі двох босих сотень – батальйон Шведа. Цвіте липа, мов кипить уключ кожне дерево зокрема, вирує дух липи над Херсоном, п'янкий і гострий, перед оркестром іде сам командир босого батальйону – товариш Швед, оleshківський морячок* (4, с. 349) (граматичний повтор представлено паралельними синтаксично-тотожними формами рос. *шел он*, укр. *цвіте липа*).

Специфіку граматичної репрезентації наявного КЗ у межах НФС германських та слов'янських мов засвідчують:

1) в англійській мові:

а) конструкції *there is / there are (there was / there were)* задля збереження завжди прямого порядку слідування компонентів речення в аналізованій мові, за умови якого обов'язковою постає схема: підмет + присудок + другорядні члени речення для компенсування відсутності головного члена речення – підмета:

(70) англ. *There was no check. He peered into the envelope, held it to the light, but could not trust his eyes, and in trembling haste tore the envelope apart. There was no check* (6, с. 194) (*there was no check* ‘чека не було’);

б) усталено-дієслівні конструкції (*statives*) на позначення стану (*to be* + прикметник або форма минулого часу дієслова (інфінітивна основа правильного дієслова + закінчення *-ed* або форма *Past (Participle II)* неправильного дієслова):

(71) англ. *He was amazed at the immense amount of printed stuff that was dead. He was amazed at the countless short stories, written lightly and cleverly he confessed, but without vitality or reality* (6, с. 112) (*he was amazed* ‘він був вражений’);

в) формальні підмети, репрезентовані інтродуктивним *it*, на позначення смислового підмета:

(72) англ. *She was surprised by a wanton thought that rushed into her mind. It seemed to her that if she could lay her two hands upon that neck that all its strength and vigor would flow out to her. She was shocked by this thought. It seemed to reveal to her an undreamed depravity in her nature* (6, с. 18) (*it seemed to her* ‘їй здавалось’);

г) неозначені займенники *nobody* ‘ніхто’, *nothing* ‘нічого’, *none* ‘ніхто (жоден)’ і под., що за умови заперечної форми речення змінюються на *anybody*, *anything*, *anyone* тощо в силу властивої аналізованій мові монозаперечної структури:

(73) англ. *But his chief trouble was that he did not know any editors or writers. And not merely did he not know any writers, but he did not know anybody who had ever attempted to write. There was nobody to tell him, to hint to him, to give him the least word of advice* (6, с. 112) (*he did not know any editors or writers* ‘він не знав жодного з видавців або письменників’ – *did he not know any writers* ‘він не знав жодного з письменників’ – *he did not know anybody* ‘він не знав нікого’ – *there was nobody* ‘не було хоч когось’);

д) заперечна (допоміжне дієслово минулого часу *did* + негативна частка *not* + інфінітив дієслова без частки *to*) форма минулого часу дієслова в препозитивному реченні, що набуває стверджувальної форми минулого часу (*Past Indefinite*) у постпозитивному реченні (додаванням закінчення *-ed* до інфінітивної основи

правильного дієслова або відповідною формою (*to know*–***knew***–*known*) неправильного дієслова):

(74) англ. *In truth, she was far from robust, and the need of her body and mind was for strength. But she did not know it. She knew only that no man had ever affected her before as this one had, who shocked her from moment to moment with his awful grammar* (6, с. 18) (*she did not know* ‘вона не знала’ – *she knew* ‘вона знала’);

е) часові дієслівні конструкції на позначення різновидів минулого часу (*The Past Indefinite Tense* – на позначення дії минулого часу; *The Past Perfect Tense* – на позначення дії, що передує дії минулого часу):

(75) англ. *He saw with wide eyes, and he could tell what he saw. He brought the pulsing sea before them, and the men and the ships upon the sea. He communicated his power of vision, till they saw with his eyes what he had seen* (6, с. 26) (*what he saw* ‘що він бачив’ – *what he had seen* ‘що він побачив’);

ж) інфінітивні конструкції, що функціонують у поєднанні з часткою *to* або без останньої після модальних дієслів:

(76) англ. *She wanted to lean toward this burning, blazing man that was like a volcano spouting forth strength, robustness, and health. She felt that she must lean toward him, and resisted by an effort* (6, с. 26) (*she wanted to lean toward* ‘вона хотіла прихилитися’ – *she must lean toward* ‘вона має прихилитися’);

2) у німецькій мові:

а) особливість розташування форм минулого часу (*Imperfekt*, *Perfekt*, *Plusquamperfekt*), забезпечуваних другою основною формою дієслова (*сильне* – утворення форми зі зміною кореневого голосного / *слабке* – утворення форми додаванням суфікса *-te*) (див. приклад (7) нім. *tanzte*–*tanzte* ‘танцював’ (форма минулого часу дієслова *Imperfekt* утворена додаванням суфікса *-te* до інфінітивної основи слабкого дієслова *tanzen* ‘танцювати’));

б) особові закінчення дієслівних форм, що узгоджуються з підметом не тільки в *Präsents*, а й в інших часових формах, однак у 1 та 3 особах однини *Imperfekt* є відсутніми:

(77) нім. *Er blieb stehen, er erhob langsam die gefalteten Hände. Seine Augen, die sich entschleierten, trafen den Schatten unter ihren Brauen. Einander gegenüber, schwiegen sie und blieben reglos* (7, с. 242) (*er blieb stehen* ‘він зупинився’ – *schwiegen sie und blieben reglos* ‘мовчали вони і залишались нерухомими’);

в) монозаперечна структура речення із запереченням дії за допомогою негативної частки *nicht* ‘не (ні)’ або запереченням наявності предмета, особи чи явища за допомогою заперечувального неозначеного артикля (неозначеного заперечувального займенника) *kein* у відповідній родовій та відмінковій формах:

(78) нім. *Renzo, der Gehilfe des Barbiers Bonometti, ließ seine kleine Bunte nicht aus den Armen, er wollte bei ihr bleiben und Sänger werden; er versuchte seinen Tenor zu zeigen und brachte vor Aufregung keinen Ton fertig. Die Freunde trösteten ihn; er sollte ein Stück mitfahren; auch sie kämen; und sie holten ihre Räder* (7, с. 422) (*ließ nicht aus den Armen* ‘не випускав з рук’ – *brachte vor Aufregung keinen Ton fertig* ‘від хвилювання не взяв жодної ноти’);

г) граматичні повтори часових форм дієслів з відокремленими / невідокремленими префіксами:

(79) нім. *Durch die himmelhohen Fenster eines Saales warf sich, zwischen zwei Wolken, die es überjagten, ein kleines angstvolles Sternenlicht auf einen eingesunkenen Thron, zersprungene Bilder und ein weißes Profil, das dahingleitend, in einem Schreien ohne Laut, den Mund aufriß. Den Augen des Verfolgers entstürzten Tränen; vor Tränen sah er die nicht, die dicht vor ihm laut atmete, strauchelte, ein Fenster aufriß* (7, с. 242) (*den Mund aufriß* ‘відкрила рота’ – *ein Fenster aufriß* ‘відчинила вікно’);

д) конструкції з нереальними порівняннями, що репрезентовано сполучником *als* ‘як’ + дієслово в одній з форм *Konjunktiv*:

(80) нім. *Don Taddeo war bleich, als sei er tot; seine scharfroten Augen wichen nie von dem Advokaten. Wenn eine Frau sich nach seiner Soutane bückte, um sie zu küssen, tat er eine rasche Wendung, sonst aber hielt er obwohl alle von ihm die Hände ließen, seine Schritte lange zurück, als wollte er diesen Gang verlängern, immer noch*

verlängern... (7, с. 400) (*als sei er tot* ‘наче був мертвий’ – *als wollte er diesen Gang verlängern, immer noch verlängern* ‘наче хотів цю ходу уповільнити’).

Граматичні системи германських та слов'янських мов значно різняться одна від одної: розгалужена система часових форм дієслів германських мов на противагу компактній системі слов'янських мов; відсутність у слов'янських мовах допоміжних часових дієслів у заперечній та питальній формах речень, що частково відбивається в граматичній структурі німецької мови у часових площинах *Präsents* та *Imperfekt*, на відміну від англійської мови; монозаперечна побудова речень германських мов на противагу полізаперечній слов'янських мов тощо.

- **Ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків:**

(81) англ. Arthur remained at the gate while Ruth climbed Maria's front steps. She heard the rapid click of the typewriter, and when Martin let her in, found him on the last page of a manuscript (6, с. 267) (*remained* ‘залишився’, *climbed* ‘піднялася сходами’, *heard* ‘почула’, *let in* ‘дозволив увійти’, *found* ‘застала його’);

(82) нім. Die Primadonna Flora Garlinda reichte noch einmal die Hand aus dem Fenster, nach dem Schneider Chiaralunzi, der reglos dastand und sie ansah. Er stürzte vor, mit plötzlich verstörtem Gesicht; aber der Wagen rollte schon wieder, der Schneider verfehlte die Hand, er stolperte (7, с. 423) (*reichte die Hand* ‘простягла руку’, *dastand* ‘стояв там’, *sie ansah* ‘дивився на неї’, *stürzte vor* ‘кинувся вперед’, *der Wagen rollte* ‘кареता рушила з місця’, *verfehlte die Hand* ‘не втримав руку’, *stolperte* ‘спіткнувся’);

(83) рос. С лестниц зудело: в опустелый зал уже вводили и строили матросов. Взводные офицеры, озабоченные и пасмурные, вели своих юнкеров и выстраивали их двойной шеренгой напротив (1, с. 9); (84) укр. В садку, де колись гулявся дитячими м'ячами, він забився в затінок і розгорнув свої твори, уважно роздивився на папір та обриси літер, тоді став поволі читати, як малописьменний першу по абетці книжку. Не пізнавши спочатку своїх рядків у новому зовнішньому вигляді, він збентежився, і це почуття поглибилось ще більше, коли нарешті з ними сполучився (2, с. 126).

Диференційований спектр граматичної формалізації аналізованого КЗ у межах НФЄ германських та слов'янських мов представлено:

1) у германських мовах відсутністю морфологічної ознаки виду (доконаного / недоконаного) дієслова. Максимально можливим в англійській мові постає вияв співвіднесених часових форм (переважно минулого часу *The Past Indefinite*, *The Past Continuous*, *The Past Perfect*, *The Future-in-the Past*) дієслів-присудків як паралельно-граматичних конструкцій, найуживанішою з яких є форма *The Past Indefinite Tense*, утворена від правильних (див. приклад (81) англ. *to remain* 'залишитися' – *remained* 'залишився', *to climb* 'підійматися сходами' – *climbed* 'піднялася сходами' тощо) / неправильних (там же: *to hear* 'чути' – *heard* 'почула', *to find* 'знайти' – *found* 'застала' і под.) дієслів;

2) у німецькій мові:

а) формами минулого часу (*Imperfekt*, *Perfekt*, *Plusquamperfekt*), забезпечуваних другою основною формою дієслова (*сильне* – утворення форми зі зміною кореневого голосного / *слабке* – утворення форми додаванням суфікса *-te*) (див. приклади (7), (67), (79), (82));

б) розташуванням особової форми дієслова в підрядних частинах на останньому місці, а безособової – на передостанньому:

(85) нім. *Der Advokat, der ihr am nächsten stand, fuhr ein wenig zurück; und dann huldigte er der Primadonna um so ehrfurchtsvoller, je weniger er sie vorher beachtet hatte. Er fragte sie, ob sie schon in der Scala gesunken habe* (7, с. 23) (*je weniger er sie vorher beachtet hatte* 'на яку спочатку він не звернув уваги' – *ob sie schon in der Scala gesunken habe* 'чи співала вона вже в Ла Скала'), проте, якщо в підрядній частині наявні дві інфінітивні форми, то дівідмінюване дієслово стоїть перед останніми:

(86) нім. *Wie der Cavaliere sie einander nannte, sahen sie sich an. Der Musiker war auf einmal verstummt, die junge Sängerin sah aus, als gälte es; und die Hände, die sie sich hätten reichen sollen, noch in der Schwebe, traten beide ein wenig zurück* (7, с. 24) (*die Hände, die sie sich hätten reichen sollen* 'руки, які вони мали б простягнути для привітання');

3) у слов'янських мовах узгодженням підмета й присудка за ознаками особи, числа, роду (переважно у формі минулого часу):

(87) рос. Луна дико вылетела из облаков. Землю объял ее свет роковой, бесноватый. Море поднималось чудным шумом, плескало отрадной влагой в сухие, неутоленные губы земли... (1, с. 152); (88) укр. Степан підвієся й сіє на ліжкові, розпатланий після сну, в розстебнутій сорочці, звисивши голі ноги. Із стільця, що стояв поруч, взяв цигарку й жадібно закурив, вбираючи дим безперестань, аж поки не спалив її до кінця. Потім закурив другу й знову почав думати (2, с. 218).

• **Анафорично-інверсоване розташування присудків щодо підметів:**

(89) англ. *The bubbles rubbed and bounded like tiny balloons against his cheeks and eyes as they took their upward flight. Then came pain and strangulation* (6, с. 367) (*came pain and strangulation* ‘охопили біль і задуха’); (90) нім. *So ging sie, die erweiterten Augen geradeaus, vorüber. Auf der Schwelle zögerte sie, wandte sich um nach ihm: ihre Blicke fielen ineinander, unmerklich nickten ihre Lider sich zu* (7, с. 258) (*ging sie* ‘йшла вона’, *zögerte sie* ‘уповільнила вона ходу’, *nickten ihre Lider sich* ‘здригнулися її повіки’); (91) рос. *Потом спустились к морю, гуляли вдоль берега по гранитной дамбе, о которую плескалась теплая влажная тьма. Плескалась и отбежала и вдруг билась о край с глухим взрывом, взметывая к звездам водяной смерч, под которым, повизгивая, пробежали женщины* (1, с. 129); (92) укр. *Прокинувся Степан так само непомітно. Нечутно над його головою вирізнялась блакить, і дріж, ніби вийшовши з води, прокотилась йому по тілі* (2, с. 39).

Специфічною ознакою реалізації окресленого КЗ у рамках НФС аналізованих мов є:

1) в англійській мові інверсоване передування допоміжними часовими (модальними) дієсловами смислових дієслів задля підсилення експресивно-емоційної цінності змісту повідомлення:

(93) англ. *One night he went to the theatre, on the blind chance that he might see her there, and from the second balcony he did see her. He saw her come down the aisle,*

with Arthur and a strange young man with a football mop of hair and eyeglasses, the sight of whom spurred him to instant apprehension and jealousy (6, с. 50) (he did see her ‘він таки побачив її’ – he saw her come down ‘він побачив, як вона спускалася’);

2) властиве слов’янським мовам інверсоване передуювання присудками підметів.

- **Лексичний паралелізм (анафора):**

(94) англ. *Now it was life he gruded. Life was not good; its taste in his mouth was without tang, and bitter. This was his peril. Life that did not yearn toward life was in fair way toward ceasing* (6, с. 359); (95) нім. *Und dieses wunderbare Mädchen – wenn ich doch ihren Namen gewußt hätte! Plötzlich ein Mensch, ein lebendiger Mensch, der die trübe Glasglocke meiner Abgestorbenheit zerschlug und mir die Hand hereinstreckte, eine gute, schöne, warme Hand! Plötzlich wieder Dinge, die mich etwas angingen, an die ich mit Freude, mit Sorge, mit Spannung denken konnte! Plötzlich eine Türe offen, durch die das Leben zu mir hereinkam!* (5, с. 132) (анафоричний повтор лексем англ. *life* ‘життя’, нім. *plötzlich* ‘раптово’); (96) рос. *Вся школа строится, как будто тайком, в помещении четвертого взвода, перед мглистой иконкой в углу. Раньше выводили торжественно в зал, где блистал церковный иконостас во всю высоту. Раньше во все глотки ревели юнкера, давая выход озорству* (1, с. 17); (97) укр. *Хай усі знають, що Степан Радченко пише оповідання, що він письменник, виступає в Академії і дістає оплески. Хай у сільбуді буде його книжка, і товариші, що він покинув, хай дивуються й заздять йому!* (2, с. 69).

Спільною граматичною ознакою вияву цього КЗ у межах НФС германських та слов’янських мов постає властива останнім мовна маніфестація анафоричного паралелізму не тільки лексемами, а й вказівно-замінювальними словами в абсолютному початку речень: (98) англ. *She loved the man whose arms were around her and whose lips were pressed to hers. She pressed more tightly to him, with a snuggling movement of her body* (6, с. 164); (99) нім. *Sie war klein und schlank, ging vor Eile ein wenig geneigt; und in dem schwarzen Schleier, den die letzte Sonne durchleuchtete, sah Nello Gennari ein weißes, weißes Profil, dessen Lid gesenkt war und sich nicht hob. Sie*

langte beim Portal an, stieg zwischen den Löwen hinauf, und schon schwamm vor dem Dunkel, das sie aufnahm, nur noch, kupferrot und besonnt, ihr großer Haarknoten – da wendete sie sich um, ganz um und sah, von oben, die Menschengasse hinab (7, с. 27) (лексичний паралелізм забезпечено займенниково-субститутивними елементами англ. *she* ‘вона’, нім. *sie* ‘вона’); (100) рос. *Он чувствовал под рукой холодную медь кортика – это офицерское достоинство и отличие, и чувствовал эту ночь и в ней всего себя, офицера, вот стоящего в вагоне, одинокого во всем мире, обремененного достоинством и долгом. Он принимает и эту ночь в коридоре и поля, задавленные войной, и будет вот так же спокоен, когда однажды, в такую же ночь, так же резко и действительно ощущая жизнь, пойдет на гибель, на безыменность* (1, с. 79); (101) укр. *Він – нова сила, покликана із сіл до творчої праці. Він – один з тих, що повинні стати на зміну гнилизні минулого й сміливо будувати своє майбутнє* (2, с. 31).

- **Анафоричні та паралельні риторичні питання:**

(102) англ. *It was their ignorance that astounded him. What was the matter with them? What had they done with their educations?* (6, с. 230); (103) нім. *Wer gedachte noch jener kleinen, zähen Zypresse hoch am Berge über Gubbio, die von einem Steinwurf geknickt und gespalten war und doch das Leben festgehalten und einen neuen, spärlichen Notwipfel getrieben hatte? Wer ward der fleißigen Hausmutter im ersten Stock und ihrer blanken Araukarie gerecht? Wer las nachts überm Rhein die Wolkenschriften der ziehenden Nebel? Es war der Steppenwolf* (5, с. 47) (анафорично-риторичні конструкції уведено питальними займенниковими словами англ. *what* ‘що’, нім. *wer* ‘хто’); (104) рос. *И сразу точно просыпается на этой отчетливой, самого его ужасающей высоте. Зачем он здесь? Зачем эти вскинутые на него изумленные глаза, тысячи глаз, загорелые скулы, белозубые рты, оценившие его беспощадным, не пускающим никуда вниманием?* (1, с. 98); (105) укр. *Дедалі більше від голоду й відрази до цього товариства Степана обіймала нудьга. І чому Левко з ними лагідний, як завжди? Невже й він такий? Невже вічна доля села – бути тупим, обмеженим рабом, що продається за посади й харчі, втрачаючи не тільки мету, а й людську гідність?*

(2, с. 53).

Специфіко-диференційована площина реалізації окресленого КЗ у НФЄ германських та слов'янських мов забезпечувана відмінною формалізацією останніх. Так, граматичне структурування проаналізованих фрагментів слов'янських та німецької мов цим КЗ тяжіє до аналогійності (див. приклади (103)–(105)): *питальне слово + дієслово у відповідній часовій формі* (за яким у німецькій мові фіксоване друге місце в реченні) + *підмет + другорядні члени речення*. В англійській мові, на відміну від німецької та слов'янських мов, побудова анафорично-риторичних паралельних питань репрезентована чітко усталеною схемою (див. приклад (102)): *питальне слово + допоміжне часове дієслово + підмет + відповідна форма смислового дієслова* (інфінітив без частки *to*, форма минулого часу дієслова тощо) + *другорядні члени речення*.

Аналогічна ж організація питальних речень теперішнього часу германських мов простежується за наявності в їхній структурі складеного іменного присудка, обов'язковий складник якого експлікується на письмі дієсловом-зв'язкою (англ. *to be* (нім. *sein*) 'бути') у відповідній граматичній формі, що й вирізняє формалізацію германських мов від слов'янських.

- **Вживання дієприслівникових / дієприкметникових зворотів:**

(106) англ. *And having dined, he sat down at his table-desk and completed before midnight an essay which he entitled 'Dignity of Usury'. Having typed it out, he flung it under the table, for there had been nothing left from the five dollars with which to buy stamps* (6, с. 182) (*having dined* 'пообідавши' – *having typed it out* 'надрукувавши його'); (107) нім. *Um eine Ecke flatterte eine Rockfalte. Unter der Tür eines Zimmers erkannte er die dunkel fliehende Gestalt. Dort hinten, wo eine lange Galerie in Schatten zusammenfiel, spreizte eine unsicher schimmernde Hand sich beschwörend rückwärts* (7, с. 242) (*fliehende Gestalt* 'фігуру, що втікала' – *schimmernde Hand* 'рука, що мерехтіла'); (108) рос. *Ручьи разрастались, надвигаясь все ближе, хлещась о море с яростной силой. Мутная многоэтажная громада отделилась от мглы и падала прямо на тральщик, затмевая всю ночь вокруг* (1, с. 177); (109) укр. *Схопивши під*

пахву портфеля, він швидко вийшов на вулицю, застібаючи по дорозі пальто, і скочив на трам, що довів його до окрвиконкому. Хапливо випивши в кав'ярні склянку чаю з марципаном, хлопець з'явився до редакції, спізнившись тільки на півгодини (2, с. 219).

Відмінність граматичної формалізації цього КЗ у різномовних НФС становить:

1) в англійській мові функціонування дієприкметника у формі *Participle I* (*Participle II*) з огляду на певні морфологічні ознаки дієслова (*Perfect / Non-Perfect, Active / Passive Voice*) (див. приклад (106) англ. *having dined* 'пообідавши' – *having typed it out* 'надрукувавши' – перфектна форма *Participle I* активного стану);

2) у німецькій мові наявність форм *Partizip I* (інфінітив дієслова + d + закінчення прикметника відповідно до артикля позначуваної ним відмінкової форми іменника) (див. приклад (107) нім. *fliehende Gestalt* 'фігура, що втікала' – *schimmernde Hand* 'рука, що мерехтіла'); *Partizip II* (додавання закінчення прикметника відповідно до артикля позначуваної ним відмінкової форми іменника до дієприкметника (власне-*Partizip II*);

3) у слов'янських мовах утворення дієприслівникових / дієприкметникових зворотів набором суфіксально-дериваційних елементів.

• **Неповнота синтаксичних конструкцій (еліпс, парцеляція, усічення, сегментація, контекстуальна неповнота і под.):**

(110) англ. *How different was her palm! He thrilled deliciously at the remembrance. Like a rose-petal, he thought; cool and soft as a snowflake* (6, с. 40) (*palm* 'долоня' – *like a rose-petal* 'наче пелюстка троянди' – *cool and soft as a snowflake* 'прохолодна та м'яка наче сніжинка'); (111) нім. *Auf der Schwelle zögerte sie, wandte sich um nach ihm: ihre Blicke fielen ineinander, unmerklich nickten ihre Lider sich zu. Der Priester schloß seine* (7, с. 258) (*nickten ihre Lider sich* 'ті повіки здригнулись' – *schloß seine* 'закрив свої'); (112) рос. *Небо болело ветреным, ядовито-красным закатом. Небо из какой-то постылой, сиротской осени...* (1, с. 189); (113) укр. *Степан відкинув з чола нависле волосся й почав хутко прибиратись. Витрусив френча, потер ліктем штани, щоб збити з них пил, і розв'язав свої клунки* (2, с. 31).

Особливістю диференційованого вияву окресленого КЗ у рамках НФС аналізованих мов є:

1) усталено-прямий порядок слідування компонентів речення германських мов, якому, на відміну від слов'янських мов, невластивий еліпс підмета, тобто відокремлення підмета від присудка різними реченневими структурами НФС;

2) в англійській мові повноцінне інформаційно-змістове навантаження допоміжних часових дієслів щодо смислових, які функціонують як емоційні доміанти і запобігають синтаксичному повтору граматичних конструкцій:

(114) англ. *But what he had seen in her eyes was soul – immortal soul that could never die. No man he had known, nor any woman, had given him the message of immortality. But she had (6, с. 30) (No man he had known, nor any woman, had given him the message of immortality ‘Жоден чоловік, жодна жінка, яких він знав раніше, не викликали в нього думок про безсмертя’ – *But she had* ‘А вона – викликала!’);*

3) у російській мові:

а) поширене функціонування парцельованих частин одного речення, центром перетину яких постає сполучникове слово *как будто*, тим самим структуруючи НФС:

(115) рос. *Он ни разу даже в мыслях не посягал на нее, не подумал о ней с чувственным любопытством. Как будто у нее было и не тело, как у прочих женщин, а некие неосозаемые, растворяющиеся в туман драгоценности (1, с. 145);*

б) безособові конструкції рос. *было невероятно, было приятно, было заметно, было немислимо* тощо на початку постпозитивних речень НФС, ретроспективно спрямованих на змістове доповнення препозитивних речень, що посилює зв'язок між ними як на формальному, так і на смисловому рівнях:

(116) рос. *Шелехов стоял у окна, нарочно утомляя себя, отдаляя минуту, когда лечь, укачаться, поплыть неслышимо в мечтаемый воздушный мир. Было приятно предощущать, как поезд будет мчать его, спящего, через ветер и мрак, через резкую бль городов, станций, деревень, через тысячеверстные пространства (1, с. 76);*

4) у слов'янських мовах безособові речення формалізовано дієсловом-зв'язкою рос. *быть*, укр. *бути* у формі минулого часу (рос. *было*, укр. *було*) (див. приклад (116)); структурування германських мов передбачає наявність безособових конструкцій англ. *it was* (нім. *es war*) 'було' у формі минулого часу, де елементи англ. *it* (нім. *es*) 'це' позначено інтродуктивною функцією.

- **Формальні компоненти переліку:**

(117) англ. *Her face was white and strained. She stood just inside the door, one hand against it for support, the other pressed to her side. She extended both hands toward him piteously, and started forward to meet him* (6, с. 346) (*one hand* 'одна рука' – *the other* 'інша рука' – *both hands* 'обидві руки'); (118) нім. *Ich stand einen Augenblick schnuppernd, roch an der blutigen grellen Musik, witterte böse und lüstern die Atmosphäre dieser Säle. Die eine Hälfte dieser Musik, die lyrische, war schmalzig, überzuckert und troff von Sentimentalität, die andre Hälfte war wild, launisch und kraftvoll. Und doch gingen beide Hälften naiv und friedlich zusammen und gaben ein Ganzes* (5, с. 49) (*die eine Hälfte dieser Musik* 'одна половина цієї музики' – *die andre Hälfte* 'інша половина' – *beide Hälften* 'обидві половини'); (119) рос. *Лобович* медленно приминал пальцем пепел в трубке; вахтенный *Кащенко*, похожий в своей нелепой бескозырке на китайца, скрутил из офицерского табачку цыгарку. *Оба* молча и раздумчиво попыхивали дымком (1, с. 155); (120) укр. *Радісним було його перше знайомство з міськими людьми. Перший – сухорлявий крамар, що його він міг би двома пальцями придушити. Другий – півбожесвільний учитель, прогнаний від школи із своєю мовою та витребеньками* (2, с. 44).

Специфіку вживання формальних компонентів переліку в германських мовах зумовлює незмінне функціонування останніх у поєднанні з означеними артиклями (англ. *the: the other* 'інший (інша, інше)', *the two* 'два (другий)' і под.; нім. *der (die, das): die eine* 'одна', *die andre* 'інша' тощо).

Дослідження особливостей співвідношення інтенсивності граматико-синтаксичної формалізації категорії когезії виявом ПВТМСЗ у художніх надфразно-текстових фрагментах германських та слов'янських мов (див. табл. 2, додатки Ж, З)

свідчить про те, що номенклатура КЗ реалізації ПВТМСЗ, з одного боку, є переважно типологічною, а з іншого, специфіко-диференційованою в кожній з аналізованих мов, відіграючи визначальну роль в організації зв'язного художньо-текстового надфразно-модельного блоку.

Відтак, аналогічно найпоширенішими засобами мовної маніфестації когезії реалізацією ПВТМСЗ виступають: в англійській мові *неповнота синтаксичних конструкцій* – 33%, *ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків* – 25%, *синтаксичний паралелізм* – 20%; у німецькій мові – *неповнота синтаксичних конструкцій* – 31%, *ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків* – 25%, *синтаксичний паралелізм* – 19,5%; у російській мові – *неповнота синтаксичних конструкцій* – 32%, *ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків* – 22%, *синтаксичний паралелізм* – 20%; в українській мові – *неповнота синтаксичних конструкцій* – 34%, *ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків* – 25%, *синтаксичний паралелізм* – 19%.

Таблиця 2.

Кількісне співвідношення інтенсивності граматико-формалізованого вияву категорії когезії реалізацією *паралельного синтаксичного зв'язку* в германських та слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментах

Паралельний внутрішньотекстовий міжреченневий синтаксичний зв'язок									
№	Засіб вияву	англійська		німецька		російська		українська	
		Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%
1.	<i>синтаксичний паралелізм</i>	136	20	129	19,5	141	20	132	19
2.	<i>ланцюгова однорідність часових форм дієслів</i>	170	25	166	25	159	22	168	25
3.	<i>інверсоване розташування присудків</i>	32	5	46	7	36	5	29	4
4.	<i>лексичний паралелізм (анафора)</i>	21	3	20	3	25	4	23	3
5.	<i>анафоричні / паралельні риторичні питання</i>	16	2	23	3,5	28	4	26	4
6.	<i>дієприкметникові / дієприслівникові звороти</i>	45	7	41	6	52	7	39	6
7.	<i>неповнота синтаксичних конструкцій</i>	224	33	203	31	228	32	235	34

Продовження табл. 2.									
1.		2.		3.		4.		5.	
8.	формальні компоненти переліку	36	5	32	5	41	6	33	5
Разом		680	100	660	100	710	100	685	100

У художньому текстовому цілому речення можуть інтегруватися в НФС внаслідок їхньої структурної цілісності й смислової єдності, що забезпечують засоби вияву *інтегративного* [73, с. 613] внутрішньотекстового міжреченнєвого синтаксичного зв'язку:

- **сполучники й сполучникові сполуки**, що семантично виражають відношення на позначення:

- сумісності подій (**кон'юнкція**: англ. *and* 'і (та)', *then* 'та', *besides* 'до того ж', *thus* 'так', *but* (= *and* 'і (та)') тощо; нім. *und* 'і (та)', *auch* 'також' і под.; рос. *и*, *а* (= *и*) тощо; укр. *і*, *та*, *але* (= *і*), *разом з тим* і под.):

(121) англ. *He had never offered to show her his work. A fastidious delicacy had prevented him. Besides, she had been studying heavily at the university, and he felt averse to robbing her of her time* (6, с. 113) (*besides* 'до того ж'); (122) нім. *Masetti schrie auf die Pferde ein, da lief noch der Baron Torroni, zur Jagd gerüstet, hinterher. Auch Polli, Acquistarace, der Kaufmann Mancafedo und der Herr Giocondi wollten mit hinein* (7, с. 422) (*auch* 'також'); (123) рос. *Шелехов не удержался, прилег на диван, прикрыв веки ладонями. И правда, тотчас же растворился в убаюкивающей, расплывчатой беспредметности* (1, с. 188); (124) укр. *Вечори обнімали його лясним неспокоєм, почуття страшної самотності гнітило його. І він терпів божевільний біль людини, що втратила особисте, – оте все, може, й дрібне, оті людські радощі та жалі, що дають життю смак і принаду* (2, с. 245);

- альтернативності (**диз'юнкція** – вибір одного з подій: англ. *or* 'або', *otherwise* 'або (чи)' і под.; рос. *или* тощо; укр. *або*, *чи* і под.):

(125) англ. *And then he turned and saw the girl. He likened her to a pale gold flower upon a slender stem. No, she was a spirit, a divinity, a goddess; such sublimated beauty was not of the earth. Or perhaps the books were right, and there were many such as she in*

the upper walks of life (6, с. 11) (*or* ‘чи’); (126) рос. *И Жека не подавала никаких признаков присутствия. Может быть, заботится теперь выйти из дому? Или спокойно сидит в своей комнате, перелистывая книгу, и лампа горит, зажженная на долгий вечер?* (1, с. 231); (127) укр. *Хіба ж природно визнавати недовершеність життя в даний момент і прагнути до нових форм його? Або взагалі наше життя засуджувати?* (2, с. 182).

Аналізованим НФС німецької мови інтегрування реченневих структур сполучниками альтернативності є непритаманним, окрім мовленнєвих зразків-висловлень у художньотекстовому цілому, які інколи утримують у собі сполучник альтернативності нім. *oder* ‘або’, що слугує не зоною перетину висловлень, а тільки структурним зв’язувальним чинником останніх.

- Протиставлення наявних подій (**контраюнкція**: англ. *nevertheless* ‘однак’, *and* (= *but* ‘але’), *but* ‘але’, *though* ‘хоча’ і под.; нім. *aber (nur)* ‘але’ тощо; рос. *но, зато, однако, а* (= *но*) і под.; укр. *але, напроти, а, проте, а проте, зате, та* (= *але*) тощо):

(128) англ. *He brought his great discovery to Ruth, sharing with her all his joy and wonder in it. But she did not seem to be so enthusiastic over it* (6, с. 105) (*but* ‘але’); (129) нім. *Er hatte ein Gesicht wie ein Hungernder. Aber ihre Worte gingen aus, wie er kaum anfing, sie zu verschlingen* (7, с. 25) (*aber* ‘але’); (130) рос. *Меньшевики? Скучная и трезвая бухгалтерия, без пожара, без музыки. А Шелехов стремился неистовствовать и воспламенять* (1, с. 168); (131) укр. *Простеливши ковдру на підлозі, він сів і почав шити. Але млюсть від тепла, що пашило йому в обличчя та груди, незабаром налила йому пальці, і голка з них упала додоу* (2, с. 153);

- відношення залежності (**субординація**: англ. *as* ‘коли’, *because of this* ‘тому’, *then* ‘потім’, *if* ‘якщо’ і под.; нім. *dann* ‘тоді (потім)’, *da* ‘тоді’, *als* ‘коли’, *wenn* ‘якщо (коли)’ тощо; рос. *потом, когда, затем, тогда, поэтому* і под.; укр. *бо, тому що, адже, так що, якщо, потім, щоб* тощо):

(132) англ. *He heard hundreds of technical words that were new to him, belonging to fields of thought that his meagre reading had never touched upon. Because of this he*

could not follow the arguments closely, and he could only guess at and surmise the ideas wrapped up in such strange expressions (6, с. 56) (because of this ‘тому’); (133) нім. *Erst wurde Händel gespielt, eine edle und schöne Musik, aber der Steppenwolf saß in sich versunken und ohne Anschluß, weder an die Musik noch an seine Umgebung. Dann kam ein anderes Stück, eine kleine Symphonie von Friedemann Bach, und da war ich ganz erstaunt zu sehen, wie nach wenigen Takten mein Fremdling anfing zu lächeln und sich hinzugeben, er sank ganz in sich hinein und sah, wohl zehn Minuten lang, so glücklich versunken und in gute Träume verloren aus, daß ich mehr auf ihn als auf die Musik achtete* (5, с. 27) (dann ‘потім’); (134) рос. *Сашиа цельми днями сидел на табуретке, в ногах больной, и женщина ему казалась такой же красивой, как его мать в воспоминаниях отца. Поэтому он жил и помогал больной с беззаветностью позднего детства, никем раньше не принятого* (3, с. 197); (135) укр. *Піскувати береги, що тяглися перед ним, безлюддя і теплі вітри, нагадуючи спокій села, додавали йому туги. Бо за горбом він почував місто і себе – одне з безлічі непомітних тілець серед каменю й розпорядку* (2, с. 39);

- **спеціальні речення (питальні, риторичні):**

(136) англ. *They were crossing the street. This would put him on the inside. He should be on the outside. Should he therefore drop her arm and change over? And if he did so, would he have to repeat the manoeuvre the next time? And the next?* (6, с. 99) (‘Вони переходили вулицю’ – ‘Тепер він опинився на внутрішньому боці тротуару’ – ‘А мав би бути на зовнішньому’ – ‘Чи треба йому випустити її руку й перейти на зовнішній бік?’ – ‘А що, коли їм доведеться переходити вулицю вдруге чи втретє?’); (137) нім. *Und das machte, daß Alba aufstand und, den Kopf gesenkt, auf den Heimweg trat. War ihr Schmerz nicht auch seiner? Gingen unser aller Schmerzen nicht ein in die große Harmonie der Welt?* (7, с. 427) (‘Ці думки примусили Альбу піднятися; похнюпивши голову, вона попростувала додому’ – ‘Хіба її горе не його горе?’ – ‘Та хіба всі наші біди не потопають у світовій гармонії?’); (138) рос. *Он отошел, полежал грудью на каменной ограде над морем. Он все-таки чего-то еще ждал. Зачем на Нахимовской остановился с Мерфельдом и не догнал ту до конца? А*

может быть, то была и не она? (1, с. 128); (139) укр. *Наперекір розумові й усім попереднім розрахункам, безнадійні думки, спочатку ніби питання, почали опановувати хлопця. Ну, навіщо було сюди забиватись? Що буде далі, як він житиме? Чом було не їхати до свого окружного міста на педкурси? До чого ці хлоп'ячі вигадки з інститутом і Кисвом?* (2, с. 28).

Аналізом співвідношення інтенсивності граматичної когезійної репрезентації ІВТМСЗ у германських та слов'янських художніх НФЄ встановлено (див. табл. 3, додатки К, Л), що спектр вияву наявного зв'язку здебільшого забезпечуваний частотністю функціонування сполучників та сполучникових сполук в англійській мові на позначення відношень *сумісності подій* – 56%, *протиставлення подій* – 15%, *залежності подій* – 12%, а також *групами спеціальних речень* – 14%; у німецькій мові – *сумісності подій* – 52%, *протиставлення подій* – 19%, *залежності подій* – 14%, а також *групами спеціальних речень* – 15%; у російській мові – *сумісності подій* – 54%, *протиставлення подій* – 18%, *залежності подій* – 11%, а також *групами спеціальних речень* – 13%; в українській мові – *сумісності подій* – 54%, *протиставлення подій* – 17%, *залежності подій* – 10%, а також *групами спеціальних речень* – 17%.

Таблиця 3.

Кількісне співвідношення інтенсивності граматико-формалізованого вияву категорії когезії реалізацією *інтегративного синтаксичного зв'язку* в германських та слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментах

Інтегративний внутрішньотекстовий міжреченневий синтаксичний зв'язок									
№	Засіб вияву	англійська		німецька		російська		українська	
		Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%
1.	сполучникові сполуки: <i>сумісність подій</i> (кон'юнкція)	228	56	204	52	234	54	220	54
2.	<i>альтернативність подій</i> (диз'юнкція)	14	3	-	-	16	4	10	2
3.	<i>протиставлення подій</i> (контраюнкція)	62	15	73	19	80	18	68	17
4.	<i>залежність подій</i> (субординація)	49	12	57	14	47	11	43	10

Продовження табл. 3.									
1.		2.		3.		4.		5.	
5.	<i>спеціальні речення (питальні, риторичні)</i>	57	14	61	15	58	13	69	17
Разом		410	100	395	100	435	100	410	100

Простеживши загальну реалізацію ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ та ІВТМСЗ у рамках художньої надфразно-текстової моделі германських та слов'янських мов, доходимо висновку, що той чи той засіб вияву певного зв'язку, завжди специфічно формалізований та граматично диференційований, постає типовим та властивим аналізованим мовам, про що свідчать кількісні показники отриманих результатів дослідження когезійної інтенсивності мовної маніфестації ВТМСЗ. Так, найпоширеніший вияв ЛВТМСЗ забезпечують *повтор власних імен / загальних назв або їхня заміна вказівно-замінювальними словами, вказівно-замінювальні слова на позначення останніх антецедентів, лексичний (тематичний, синонімічний, дериваційний, антонімічний) повтор*; ПВТМСЗ – *неповнота синтаксичних конструкцій, ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків, синтаксичний паралелізм*; ІВТМСЗ – *сполучники на позначення сумісності, протиставлення, залежності подій, групи спеціальних речень*.

Утім інтегрування реченневих структур НФЄ сполучниками альтернативності не спостерігається в німецькій мові, оскільки здебільшого властиве мовленнєвим зразкам-висловленням у художньотекстовому утворенні, які інколи утримують у собі сполучник альтернативності нім. *oder* 'або', що слугує не маркованим фокусом перетину висловлень, а структурним службовим компонентом скріплення останніх.

До того ж, у ході дослідження було встановлено, що широкий спектр специфічно-граматичної формалізації окреслених КЗ є характерним для германських мов, які багато в чому диференціюються між собою. Щодо слов'янських мов, то їм невластива розгалужена специфіка їхнього вияву, оскільки в знаки дається тісна спорідненість між ними.

Як наслідок, нашаровані типові засоби реалізації категорійної зв'язності в межах художніх НФЄ германських та слов'янських мов різняться специфічно

диференційованими ознаками їхньої граматичної формалізації, визначальними серед яких постають: 1) вживання артиклів у германських мовах; 2) протиставлення чітко фіксованого прямого порядку слідування компонентів речення в германських мовах здебільшого інверсованому порядку в слов'янських мовах; 3) невідповідність морфологічних категорій дієслова (особи, числа, часу, (аспекту – в англійській мові), стану і под.) у германських мовах видовій характеристиці дієслів-присудків у слов'янських мовах; 4) відсутність формалізації відмінкових змін словоформ в англійській мові, на відміну від слов'янських мов та частково німецької мови, у якій відмінкові закінчення лексем (слабкої та мішаної відмін) визначаються закріпленням за ними означеним артиклем на позначення родової ознаки останніх; 5) розгалужена система часових форм дієслів германських мов на протигагу компактній часовій системі слов'янських мов; 6) відсутність у слов'янських мовах допоміжних часових дієслів у заперечній та питальній формах речень, що частково відбивається в граматичній структурі німецької мови у часових площинах *Präsents* та *Imperfekt*, на відміну від англійської мови; 7) монозаперечна побудова речень у германських мовах на протигагу полізаперечній у слов'янських мовах тощо.

Отже, проаналізувавши по 2000 НФС з кожної мови, загальна кількість яких становить 8000 фіксацій, та дослідивши інтенсивність кількісного співвідношення граматики-формалізованої когезійної реалізації ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ та ІВТМСЗ у германських та слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментах (див. табл. 4, додаток М), доходимо висновку, що ці зв'язки, характеризуючись більшою чи меншою мірою свого вияву в аналізованих мовах (структурно-граматична інтенсивність вияву ЛВТМСЗ становить 45,5% компонування художнього надфразно-фрагментарного блоку англійської мови, німецької мови – 47,3%, російської мови – 42,8%, української мови – 45,3%; ПВТМСЗ в англійській мові – 34%, у німецькій мові – 33%, у російській мові – 35,5%, в українській мові – 34,3%; ІВТМСЗ в англійській мові – 20,5%, у німецькій мові – 19,8%, у російській мові – 21,8%, в українській мові – 20,5%), постають однаково значущими й

вагомими в структурно-семантичній побудові художньої надфразно-когезійної моделі германських та слов'янських мов.

Таблиця 4.

Структурно-граматична інтенсивність організаційної побудови художньої надфразно-когезійної моделі германських та слов'янських мов

Різновид ВТМСЗ	<i>англійська</i>		<i>німецька</i>		<i>російська</i>		<i>українська</i>	
	Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%
<i>Ланцюговий</i>	910	45,5	945	47,3	855	42,8	905	45,3
<i>Паралельний</i>	680	34	660	33	710	35,5	685	34,3
<i>Інтегративний</i>	410	20,5	395	19,8	435	21,8	410	20,5
Разом	2000	100	2000	100	2000	100	2000	100

Отже, простеживши реалізацію КЗ вияву окреслених ВТМСЗ у НФЄ як структурно-семантичних одиницях смислового рівня художньотекстових утворень англійської, німецької, російської та української мов, констатуємо, що загал цих засобів є типовим і властивим аналізованим мовам, що дозволяє стверджувати: **категорія когезії становить мовно-універсальну закономірність горизонтально-формального структурування загальної художньотекстової континуумної надфразно-фрагментарної моделі германських та слов'янських мов:**

1) якщо останній антецедент препозитивного речення НФЄ виражений власним ім'ям, то на початку постпозитивної реченнєвої структури його представлено вказівно-замінювальним словом;

2) якщо попередня реченнєва структура НФЄ містить власне ім'я, то в наступному реченні його репрезентовано займенниково-субститутивним елементом;

3) якщо препозитивне реченнєве утворення НФЄ утримує лексему, то в постпозиції ймовірна її формалізація дериваційними елементами, повтор у вихідній формі без жодних змін, маніфестація синонімічною, антонімічною, перифрастичною, гіпонімічною або тематично співвіднесеною словоформою;

4) якщо речення-зачин НФЄ містить синтаксичну конструкцію, формалізовану сукупністю підмета й присудка, то ймовірним постає її тотожний повтор у постпозиції;

5) якщо препозитивне речення НФС утримує дієслово-присудок, то останнє неодмінно має бути співвіднесеним за часом з дієсловами-присудками постпозитивної реченнєвої структури НФС;

6) якщо в препозиції НФС наявне інверсоване розташування присудків щодо підметів, то й постпозиції властиве аналогієне структурування;

7) якщо препозитивна реченнєва структура НФС відкривається анафоричним розміщенням вказівно-замінювального слова, то ймовірно позиційне дублювання останнього в постпозитивному реченні;

8) якщо зачином НФС постає риторичне питання, то, ймовірно, останнім виражатиметься й (розгортання) кінцівка НФС;

9) якщо в препозитивному реченні НФС наявний дієприслівниковий (дієприкметниковий) звороти, то ймовірно функціонування останніх, подібно формально виражених щодо попередніх, у постпозитивному реченні НФС;

10) якщо реченнєве ціле неможливо досягнути структурно й змістово, то, ймовірно, воно є неповним і має розглядатися в контексті із сусідніми реченнями – у межах НФС;

11) якщо препозитивне речення НФС утримує компонент переліку, то постпозитивна реченнєва структура міститиме аналогієні формальні показники паралельної побудови НФС;

12) формально-семантичне інтегрування реченнєвих структур у межах НФС германських та слов'янських мов забезпечуване переважно сполучниками й сполучниковими сполуками на позначення сумісності (протиставлення, залежності) подій та переліком спеціальних речень.

Вважаємо за необхідне зазначити те, що отримані результати аналізу заявленої проблеми на прикладі НФС дозволяють перенести всі структурні характеристики останньої на формальну побудову абзацу, у межах якого завжди представлений варіативний набір КЗ реалізацією ВТМСЗ. Проте нашарування інформативно й функційно маркованих ключових мовних одиниць, вертикально співвіднесених між собою й спрямованих на експлікацію тематико-парадигматичних та глибинно-

підтекстових смислів, закодованих у художньотекстових цілих мовною маніфестацією категорії зв'язності, постає можливим за умови їхнього простеження саме в сукупності мікросмислів НФС – глобальному макросмислі (цілісність) художніх творів, що зумовлює аналіз когезії як функційно-семантичної категорії.

2.3. Когезія як функційно-семантична категорія

Будь-яка текстова категорія, виокремлена на функційно-семантичному підґрунті, формує „універсальний смисл” тексту [113, с. 14]. Для кожної з них характерний цілісний ідеальний зміст та певна лінгвістична маніфестація, яка тісно не переплітається з рівнями мовної системи [113, с. 14].

Поняття текстової категорії у своїй основі наближене до поняття функційно-семантичної категорії, первинно визначеного у сфері функційної граматики. „Функційно-семантичними, – зазначає О. В. Бондарко, – ми називаємо категорії, у яких план змісту забезпечує поняття, що аналогічні поняттям, вираженим категоріями граматичними, а план вираження репрезентовано мовними засобами, які належать до різних рівнів мови (маються на увазі засоби морфологічні, синтаксичні, словотвірні, лексичні, різні комбінації засобів контексту). Критерієм виокремлення категорій постає спільність семантичної функції мовних елементів у взаємодії” (цит. за: [113, с. 14]).

Також поняття текстової категорії невід’ємно пов’язане із тлумаченням структури функційно-семантичної категорії як польової, компонентами якої виступають ядро та периферія, а внутрішня побудова зумовлена мікрополлями, що взаємодіють і перетинаються [113, с. 14].

До поняття статусу функційно-семантичної категорії відносять три групи відомостей: форма (формально-структурна організація), значення та функційно-стилістична реалізація [113, с. 14].

Ми, у свою чергу, дотримуватимемось думки, що когезія попри стилістично-експресивне навантаження деяких засобів свого вияву (*лексичний паралелізм*,

неповнота синтаксичних конструкцій тощо), зумовлених стилем художньої літератури, постає суто формально-структурною й функційно-семантичною категорією.

Усе це дозволяє спрямувати дослідження мовно-семантичних особливостей горизонтального вияву категорії *когезії*, підкріпленої корелятивним співвідношенням категорій *континууму* й *членованості*, що активізують категорію *цілісності*, у межах НФС та абзацу у вертикальне комунікативно-парадигматичне русло.

Аналіз лінгвістичної маніфестації глибинного смислу художньотекстового цілого постає можливим за умови дослідження лексичної структури останнього.

Так, Г. Г. Москальчук зауважує, що саме аналіз лінійної послідовності мовних знаків у тексті свідчить про той факт, що регулярно повторювана локалізація елементів симетрії є репрезентантом його змістово-глибинної структури [123, с. 254–263]. Послідовником запропонованої дослідницею концепції виступає К. І. Белоусов, який пропонує підхід до тексту як симультативного утворення засобом аналізу суцесивної його реалізації виокремленням мікротем тексту з опорою на таку одиницю, як слово, оскільки та сама лексема, аналізована з позиції всього тексту, може ознаменувати різні мікротеми [28, с. 148–149].

Текст можна розчленувати на низку смислових фрагментів, межі яких позначено зміною провідних тем, маніфестованих у вигляді повторів (корелятивів, ключових слів, асоціативного тематичного ланцюжка, пресупозиції і под.) [209, с. 16].

Задля визначення теми цілого тексту чи однієї з його підтем простеженням зв'язності на лексичному рівні необхідним постає виокремлення зі всіх повторів однієї певної лінії зв'язності [105, с. 29].

На нашу думку, **лексичну структуру тексту** виформовують тематично й функційно марковані рекурентно-мовні лексичні одиниці – ключові компоненти, що постають опорними комунікативно-смисловими й глибинно-парадигматичними

точками, забезпечуючи повноцінне розгортання художньотекстової структури як за горизонтальною, так і вертикальною віссю, а також її цілісне сприйняття.

Тема тексту знаходить своє вираження в референтно чи сигніфікативно об'єднаних групах лексики у його складі – у *тематичних групах*, сукупність яких формує текстове поле тематичної цілісності. Для тематичних груп семантично й структурно найважливішими постають безпосередні найменування предмета мовлення – елементні номінації, які становлять основний тип всіх наявних номінацій. Набір позначень певного предмета мовлення, що представлено вздовж тексту, прийнято називати *номінативним ланцюгом*. Основний номінативний ланцюг позначено терміном „*тематичний ланцюг*”, що пронизує увесь текст, утримує ім'я теми цілого тексту й дозволяє відрізнити головну інформацію від другорядної [113, с. 21].

Опорною, базовою номінацією ланцюжка постає лексична одиниця (власне ім'я, термін, загальнозживане слово) у своїй первинній функції [113, с. 22]. Усі інші номінації щодо базової є додатковими.

Додаткові номінації поділяються на три типи: лексично нові, до числа яких входять синоніми базової номінації, референтно тотожні номінації і таксономічні номінації – позначення родових понять щодо базового; трансформи – різноманітні перетворення базової номінації, що включають згорнуті й розгорнуті номінації, а також граматично змінені позначення; субститути – неповнозначні поза контекстом замішувачі базової номінації – займенники і под. [113, с. 22].

Найпоширенішу заміну базової номінації (антецедента) у тексті забезпечують займенникові субститути. Для встановлення зв'язку між займенником і предметом, якого він стосується, дослідники Р. Гасан і М. Гелідей пропонують термін „вузол” (tie) [236, с. 17].

Відтак, переважно займенникова (вказівно-замінювальні слова) та лексична (лексичний, дериваційний, синонімічний, антонімічний, перифрастичний, гіпонімічний, тематичний повтори) заміни антецедентів препозитивних реченневих структур НФС у постпозитивних реченнях формують лінії зв'язності.

Добір того чи того антецедента – лексичної (власне ім'я, загальна назва) одиниці – у художньотекстовому цілому не є випадковим, оскільки кожний локалізований елемент симетрії несе ідейно-сміслову навантаження та конгломерат певних емоцій та значень, що зумовлено мисленнєво-логічною й мовною діяльністю адресанта задля акцентуації уваги адресата на апріорних глибинно-підтекстових смислах.

З огляду на те, що загальний смисл (макросмисл, гіпертема, макротема) художнього твору формує сукупність смислових блоків інформації – НФС (за умови, що кожна мікротематична НФС, вступаючи в змістово-парадигматичні відношення з темами інших НФС, забезпечує тематико-сміслову інтеграцію текстового утворення), спробуємо простежити принцип вертикального укладання аналізованих художньотекстових єдностей германських та слов'янських мов, маркований формально-семантичними показниками категорійної зв'язності.

На нашу думку, окреслену проблему задля вичерпної аргументації й теоретико-практичної демонстрації доцільно розглядати поетапно за чітко встановленим алгоритмом дослідження вертикально-площинного характеру реалізації категорійної зв'язності: 1) у межах абзацу між контактено поєднуваними НФС; 2) у межах абзацу між дистантно поєднуваними НФС; 3) між контактено поєднуваними абзацами в текстовому утворенні; 4) між дистантно поєднуваними абзацами в текстовому цілому.

Зважаючи на те, що абзац є одиницею формального рівня, якій властиві всі структурні характеристики НФС, очевидним є той факт, що його організаційна побудова також забезпечувана варіативним набором КЗ вияву ВТМСЗ. Відповідно до цього структурне влаштування абзацу дозволяє вичленувати НФС на смислового рівні, експлікувати їхній зв'язок простеженням семантично й тематично співвіднесених змістово-лексичних компонентів у вертикальному розрізі художньотекстових утворень аналізованих мов, сукупність яких, функціонуючи за принципом рекурентності, формує цілісність художніх творів.

Задля перевірки висунутої теоретичної гіпотези на практиці проаналізуємо декілька прикладів:

1) англійська мова:

(140) *Martin went to the telephone in the corner of the room, and felt a wave of warmth rush through him as he heard **Ruth's voice**. In his battle with the sonnet he had forgotten her existence, and at the **sound of her voice** his love for her smote him like a sudden blow. And such a voice! – delicate and sweet, like a strain of music heard far off and faint, or, better, like a bell of silver, a perfect tone, crystal-pure. No mere woman had a voice like that (6, с. 96);*

2) німецька мова:

(141) *Sie hob die Störn; die Reste der Musik klangen herüber, klein, ineinandergezogen, schwankend, und dazu ging das Glöckchen einer Kapelle in den Feldern. Ihr war es, alle jene Stimmen sängen ihr nach; sie wiederholten, als sei es Traum und Neckerei, ihren eigenen **Schmerz**. Und das machte, daß Alba aufstand und, den Kopf gesenkt, auf den Heimweg trat. War ihr **Schmerz** nicht auch seiner? Gingen unser aller **Schmerzen** nicht ein in die große Harmonie der Welt? (7, с. 427);*

3) російська мова:

(142) *И за стойкой, в самом деле, на него обратили внимание. **Блондинка** взглянула на него несколько раз с особой пристальностью, потом нагнулась к подруге, перетиравшей рядом посуду, и шепнула ей что-то, показывая на Шелехова глазами. Сердце его забилося в неистовом и сладком испуге. Он очень мало знал **женщин**, знал их только сквозь литературу, стихи, сквозь голубые виденья и дешевую мелодраматическую музыку кино. **Женщины** казались ему всегда преисполненными самых неожиданных чудовищных порывов. Поэтому он был робок с ними, был робок, но в каждой чувствовал ее темную, безвольную, бесстыдную сущность (1, с. 47);*

4) українська мова:

(143) *Нарешті сп'янілість його дійшла того ступеня, коли людині стає сумно й турботно. Невже тут знову почнеться оте **кохання**, ота нудна тяганина між*

чоловіком та жінкою? Так, ніби він уже з'їхав з тієї гори й стояв самотній на сірій рівнині. І звідти глянув на свою сусідку з розпачем і страхом. Любов – це довге алгебрійне завдання, де після всіх зусиль, розкривши дужки, дістаєш нуль. І даліше завдання таке саме. І даліше. І даліше. Міняються складники, множники, знаки, але наслідок завжди рівний собі і незмінно порожній (2, с 226).

Аналіз у межах абзацу чинників контактного (або дистантного) поєднання двох НФС германських та слов'янських мов засвідчує той факт, що широкий загал КЗ горизонтально-структурного оформлення абзацу виявом ВТМСЗ забезпечує нашрування змістово-тематичних одиниць смислового наповнення аналізованих НФС.

Так, тему кохання в першій НФС англійської мови представлено топікальним ланцюгом лексичних одиниць на позначення початкової стадії кохання – захоплення (див. приклад (140)): англ. *a wave of warmth* ‘хвиля тепла’, *love* ‘любов’, *like a sudden blow* ‘наче вибух’ і под.; у другій – повторюваними змістово насиченими словосполученнями англ. *Ruth's voice* ‘голос Рут’, *the sound of her voice* ‘звук її голосу’, *such a voice* ‘такий голос’ тощо та перифрастично-порівняльними дескрипторами останніх англ. *like a strain of music* ‘наче музика’, *like a bell of silver* ‘наче срібний дзвіночок’ і под., що експлікують глибинно-підтекстове прагнення автора відтворити оманливе й помилкове уявлення персонажа про дівчину як божественну, неземну істоту, справжня сутність якої виявиться зовсім протилежною від зідєалізованої ним.

Наявна тема цікаво репрезентована в НФС інших мов переліком тематичних одиниць на позначення розчарування – роздуми й наслідки, до яких призводить це почуття: у німецькій мові (див. приклад (141)) поєднання обох НФС забезпечуване рекурентною маніфестацією емотивних словоформ негативної конотації нім. *der Schmerz* ‘горе’, *die Schmerzen* ‘муки’, націлених на викриття імпліцитно-парадигматичного смислу – протистояння чуттєвого й раціонального у свідомості дівчини, що підкріплено симетричними родо-видовими лексемами на позначення частин тіла нім. *die Stirn* ‘чоло’ – *der Kopf* ‘голова’ та тематичним ланцюгом

нім. *die Reste der Musik* ‘уривки музики’, *das Glöckchen einer Kapelle* ‘дзвони храму’, *Stimmen* ‘голоси’, сформованим навколо концепту *музыка*, як закликом обрати вірний шлях – зректися кохання, що завдає душевних страждань, й присвятити життя служінню Богу; у російській мові (див. приклад (142)) вихідним фокусом структурно-семантичного інтегрування НФЄ слугує родо-видове поняття рос. *блондинка – женщина*, що розкривається тематично спорідненими та емотивно маркованими компонентами рос. *сердце забилоь, неистовом и сладком испуге, голубые виденья и дешевую мелодраматическую музыку кино, неожиданных чудовищных порывов, темную, безвольную, бесстыдную сущность* тощо, активуючи закодований у тексті смисл – піднесені роздуми персонажа про сутність жіночого ества за браком досвіду в особистій сфері; в українській мові (див. приклад (143)) смислове поєднання НФЄ зумовлене викриттям вербалізованого синонімічно представленого концепту укр. *кохання – любов* переліком негативно забарвлених емоційно-чуттєвих доміант укр. *сумно, турботно, самотній, розпачем і страхом* та асоціативно-перифрастичним ланцюгом компонентів на позначення поняття укр. *математика (алгебрійне завдання, розкривши дужки, дістаєш нуль, завдання, складники, множники, знаки, наслідок незмінно порожній)*.

Смислово-тематична спорідненість проаналізованих художніх надфразно-текстових фрагментів англійської, німецької, російської та української мов забезпечувана домінуванням окреслених ключових функційно позначених емотивно-симетричних одиниць, спрямованих на висвітлення подій особистого життя кожного з головних героїв: *закоханість* (захоплення) – *сором’язливість* (страх, вагання, невпевненість) – *кохання* (любов, самовідданість) – *розчарування* (самотність, сум) – *розпач* (ненависть, зневіра), представленого в художньо-текстових єдностях германських та слов’янських мов.

Вважаємо за доцільне поряд із дослідженням особливостей змістово-тематичного поєднання сукупності контактної (дистантно (див. приклади (144)–(147), додаток Н.1.)) розташованих НФЄ в межах абзацу простежити принципи організаційно-семантичної співвіднесеності мовних

елементів контактно (дистантно (див. приклади (152)–(155), додаток Н.3.)) поєднаних абзаців у текстовому утворенні (див. приклади (148)–(151), додаток Н.2.): в англійській мові зв'язність абзаців формалізовано структурно-семантичними маркерами, що формують тематичне поле навколо бажання Мартіна стати письменником лексико-симетричними компонентами англ. *poetry* ‘ поезія’, *prose* ‘ проза’, *plays* ‘ п’єси’, *his name in print* ‘ твори, надруковані під його іменем’, *one of the eyes* ‘ одним з очей, яким світ дивитиметься’ тощо та співвіднесеністю повторюваних граматико-синтаксичних конструкцій англ. *The creative spirit in him flamed up at the thought* ‘ Творчий дух спалахнув у ньому за однієї цієї думки’ – *The thought was fire in him* ‘ Ця думка пекла його вогнем’; *He would write* ‘ Він має писати’ – *To write* ‘ Писати!’; у німецькій мові абзаци тематично інтегровано набором рекурентних лексем нім. *die Kirche* ‘ церква’, *der Beichtstuhle* ‘ сповідальня’, *die Nonne* ‘ чорниця’, *die Kapelle* ‘ храм’ тощо на позначення поняття *церква як релігійна установа*, переліком симетричних словоформ на позначення частин тіла нім. *die Augen* ‘ очі’, *die Knie* ‘ коліна’, *die Hände* ‘ руки’ і под., синтаксичними формально диференційованими повторами синонімічно-антонімічного вияву нім. *Alba flüchtete in den Schatten* ‘ Альба заховалася в тінь’ – *Sie glitt hervor* ‘ Вона вислизнула назовні’ – *schlich Alba rückwärts davon, in das Dunkel* ‘ Альба поринула знову у темряву’, що постають функційно провідними в зображенні внутрішнього конфлікту дівчини; у російській мові тематико-сміслові контактне поєднання абзаців забезпечуване формуванням асоціативного ланцюга на позначення поняття рос. *Черноморский флот* лінійно-симетричними локалізованими словоформами рос. *счастье – жизнь*; в українській мові абзаци уніфіковано спільною темою – прагнення Степана Радченка бути письменником – зумовленою співвіднесеністю видового поняття укр. *література (письменство)* першого абзацу з родовим – *творчість* другого та низкою паралельно-тотожних синтаксичних конструкцій укр. *Треба писати – Треба писати*; граматичних синонімів укр. *писати – писати (був писав) – творити*.

Вочевидь, абзац постає суто формальною одиницею, хоча й спрямованою на

виклад певної теми, становлячи собою її початок, продовження (доповнення) чи кінець структурно-семантичними КЗ реалізації ВТМСЗ, що в дослідженні особливостей зв'язності абзаців зосереджує увагу здебільшого на формальному боці співвідношення останніх. Викриття ж глибинно-парадигматичного вертикально-прихованого смислу (ідея художнього твору), імплікованого спектром КЗ маніфестації категорійної зв'язності, постає можливим за умови аналізу сукупності мікросмислів НФС, що і формують макросмисл (цілісність художнього твору) наявних художньотекстових утворень германських та слов'янських мов.

Проте очевидним є той факт, що саме лексичні повтори як формальні сигналізатори й ключові тематичні індикатори граматики-семантичного влаштування НФС в межах абзаців, а відповідно й художньотекстового цілого загалом, засвідчують закономірність когезійного структурування художньотекстової єдності, формуючи її ємне інформативно-сміслове тло.

З проблемою нашарування функційно й змістово маркованих елементів лексичної симетрії нерозривно пов'язане питання інтенсивності їхнього тематичного розподілу в художньотекстових утвореннях германських та слов'янських мов.

Так, з огляду на тематико-синхронну наближеність германських та слов'янських художньотекстових структур можливим постає виокремлення аналогічних *тематичних ліній* та *номінативних ланцюгів*, сформованих на основі діалектичних єдностей протиставлених парних смислів *майбутнє – минуле, успіх – поразка, любов – ненависть, життя – смерть, розквіт – занепад* і под. та репрезентованих наскрізно-функційними горизонтально й вертикально співвіднесеними локалізованими елементами симетрії та емоційно-чуттєвими домінантами емотивно-психічної сфери внутрішнього конфлікту героїв, експліковані глибинно-приховані смисли яких і формують універсальний змістово-семантичний простір аналізованих художньотекстових цілих:

1) *місто* – мешканці, народ як загальна сила (*номінативні ланцюги* – англ. *people* 'люди', *fellows* 'молоді люди', *a group of men* 'група людей' тощо (6);

нім. *die Menge* ‘натовп’, *das Volk* ‘народ’, *das Gewühl* ‘тиснява’, *das Gewimmel* ‘натовп’, *die Menschengasse* ‘провулок людей’ і под. (7); укр. *натовп*, *юрба*, *струмінь*, *потік*, *навала* тощо (2); народ як руйнівна сила – рос. *толпа*, *давка*, *многолюдье*, *свалка*, *толкучка* і под. (1)); архітектура, історичні пам’ятки; опис природи (*тематичний ланцюг* – рос. *Севастополь: море, волна, прибой, плеск* тощо (1); тема *війни* представлена *номінативним ланцюгом* – рос. *темнота, тьма, мгла, сумерки, ночь, мрак* і под. (1); *тематичним ланцюгом* – укр. *постріли, солдат, полк, загін, капітан, командир, бій* тощо (4)); дозвілля; суспільно-політичне життя тощо;

2) **особистість як окрема сила** – зовнішність (кожній частині тіла властиве певне асоціативно-метафоричне значення: *тематичний ланцюг* – нім. *die Stirn* ‘чоло’, *der Kopf* ‘голова’ – розум, логіка, *das Herz* ‘серце’ – почуття, душа – як одвічне протистояння раціоналізму чуттєвості; *der Mund* ‘рот’ (*der Atem* ‘дихання’) – життєва енергія; *die Schultern* ‘плечі’ – почуття власної гідності і под. (7)); професія (*номінативний ланцюг* – англ. *study* ‘навчання’, *work* ‘робота’, *toil* ‘важка праця’, *knowledge* ‘знання’ тощо (6); *тематичні ланцюги* концептів *навчання* – укр. *інститут, іспит, книжки, лекції* і под. (2); *Чорноморський флот* – рос. *юнкера, матросы, прапорщик, офицеры, флот, капитан, адмирал, взвод, генерал* тощо (1)); внутрішній монолог (почуття, емоції) (*тематичний ланцюг* негативної конотації на позначення *душевних страждань людини* – нім. *die Schmerzen* ‘душевні муки’, *die Einsamkeit* ‘самотність’, *die Unleidlichkeit* ‘нестерпність’, *die Gleichgültigkeit* ‘байдужість’, *die Angst* ‘страх’, *die Verzweiflung* ‘відчай’ і под. (5));

3) **кохання як життєдайна та руйнівна сила** – сила почуттів, емоцій (*номінативний ланцюг* – англ. *love* ‘любов’, *fire* ‘вогонь’, *flame* ‘полум’я’, *affection* ‘прихильність’, *care* ‘піклування’ тощо (6; 8); *тематичні ланцюги* – нім. *der Schmerz* ‘горе’, *der Haß* ‘ненависть’, *die Brunst* ‘пристрасть’, *die Sünde* ‘гріховність’, *die Sehnsucht* ‘хтивість’, *die Erkenntnis* ‘пізнання’, *die Zufriedenheit* ‘задоволення’ і под. (5; 7); рос. *любовь, жєницины, барыни, теплота, счастье, желание* тощо (1; 3); укр. *кохання, бажання, любов* і под. (2; 4));

4) *мистецтво / творчість* – музика (задоволення народу-глядача, слава, визнання артистів: *тематичні ланцюги* – нім. *die Primadonna* ‘примадонна’, *der Tenor* ‘тенор’, *die Musik* ‘музика’, *der Beifall* ‘оплески’, *die Sängerin* ‘співачка’, *das Stück* ‘п’єса’, *die Melodie* ‘мелодія’, *der Konzert* ‘концерт’ і под. (5; 7); рос. *сцена*, *зрителі*, *клуб*, *п’єса* тощо (1)); письменницька діяльність (*тематичні ланцюги* – англ. *writing* ‘писання’, *reading* ‘читання’, *manuscripts* ‘рукописи’, *editors* ‘редактори’, *writers* ‘письменники’, *magazines* ‘журнали’ і под. (6); укр. *література*, *критик*, *твори*, *письменник*, *книжки* тощо (2)).

Отже, дослідивши структурну й змістову значущість вияву ключових топікально-семантичних одиниць універсально-сміслової площини компонування художньо-текстових єдностей германських та слов’янських мов, зумовлених КЗ реалізації ВТМСЗ, доходимо висновку, що найбільша щільність локалізовано-симетричних лексичних елементів характерна для функційно та інформативно насичених текстових фрагментів, у яких тематично споріднені компоненти (ключові слова, цільові слова-образи, слова-символи), постаючи наскрізними у формуванні та сприйнятті концептуально-парадигматичного та імпліцитно-підтекстового пластів художньо-текстових цілих, забезпечують організацію останніх як систем, інтегрованих трьома конституентами – формою, структурою та змістом.

РОЗДІЛ 3. ТЕКСТОТВІРНІ ВИЯВИ КАТЕГОРІЙНОЇ ЗВ’ЯЗНОСТІ В ТЕМАТИКО-СИНХРОННИХ ХУДОЖНЬОТЕКСТОВИХ ЄДНОСТЯХ ГЕРМАНСЬКИХ ТА СЛОВ’ЯНСЬКИХ МОВ

3.1. Основні і периферійні засоби реалізації когезії

Формально-семантичний рівень реалізації категорії зв’язності представлено перетином ядра та периферії у відповідному тісному співвідношенні провідних та другорядних засобів вияву категорійної зв’язності, про що свідчить аналіз

універсальних маркерів мовно-змістового структурування германських та слов'янських художньотекстових цілих, забезпечуваних ВТМСЗ.

Відтак, загал КЗ вияву ЛВТМСЗ у межах художньотекстових утворень германських та слов'янських мов здебільшого постає **основним** (*повтор власних імен / загальних назв та їхня заміна вказівно-замінювальними словами* (англійська мова – 31%, німецька мова – 32%, російська мова – 31%, українська мова – 30%); *лексичний повтор* (англійська мова – 23%, німецька мова – 23,5%, російська мова – 24%, українська мова – 24%) та його різновиди (*синонімічний, антонімічний, тематичний, дериваційний, перифрастичний, гіпонімічний повтори*)). Щодо **основного** переліку КЗ реалізації ПВТМСЗ у рамках германського й слов'янського художньотекстового континууму, то такими постають: *неповнота синтаксичних конструкцій* (англійська мова – 33%, німецька мова – 31%, російська мова – 32%, українська мова – 34%); *ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків* (англійська мова – 25%, німецька мова – 25%, російська мова – 22%, українська мова – 25%), а також *синтаксичний паралелізм* (англійська мова – 20%, німецька мова – 19,5%, російська мова – 20%, українська мова – 19%). Решта засобів паралельно-зв'язної текстової побудови становлять **периферію** граматичної формалізації когезії: *анафорично-інверсоване розташування присудків щодо підметів, дієприкметникові та дієприслівникові звороти, формальні компоненти переліку, лексичний паралелізм, анафоричні й паралельні риторичні питання тощо*. **Основні** засоби вияву ІВТМСЗ у межах художньотекстових цілих аналізованих мов забезпечують сполучники та сполучникові сполуки на позначення відношення *кон'юнкції подій* (англійська мова – 56%, німецька мова – 52%, російська мова – 54%, українська мова – 54%), *контраюнкції подій* (англійська мова – 15%, німецька мова – 19%, російська мова – 18%, українська мова – 17%) та *спеціальні речення* (питальні, риторичні) (англійська мова – 14%, німецька мова – 15%, російська мова – 13%, українська мова – 17%), **периферію** КЗ інтегрування реченневих структур у рамках НФС – сполучники на позначення *диз'юнкції та субординації подій*.

Враховуючи те, що кількісні показники співвідношення основних і периферійних КЗ окреслено з огляду на інтенсивність граматико-формалізованого вияву категорії когезії тим чи тим ВТМСЗ у германських та слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментах, очевидним є той факт, що певні провідні засоби реалізації категорійної зв'язності мають суто умовний характер.

Так, за набором одних лише сполучникових елементів, які постають найпоширенішим засобом вияву ІВТМСЗ у межах НФС аналізованих мов, неможливо простежити ключові змістово-інформативні й комунікативно-сміслові лінії художньотекстового утворення, забезпечувані переважно *лексико-симетричним повтором* та його різновидами, що ставить під сумнів надання сполучникам статусу одного з основних КЗ реалізації категорійної зв'язності.

Це стосується і неповних синтаксичних конструкцій як провідного засобу мовної маніфестації ПВТМСЗ, який доцільно віднести до периферійних КЗ, формалізацію якого зумовлюють *ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків* та *граматичні повтори* (ПВТМСЗ), що перебувають на межі основного і периферійного фондів КЗ вияву категорії зв'язності.

Зрозуміло, що визначені основні і периферійні засоби реалізації ВТМСЗ без винятку відіграють важливу роль у цілісному формально-змістовому компонуванні художньотекстових єдностей германських та слов'янських мов, але пріоритетно-вершинними в ієрархічному співвідношенні основних і периферійних КЗ, на нашу думку, постають саме *лексичні одиниці* (ЛВТМСЗ) як уніфікатори сигнальних інформативно-тематичних, парадигматично-сміслових та ідейно-комунікативних ключових ланцюгів у межах контактено чи дистантно комбінованих НФС та абзаців, що забезпечує універсальна функційно-семантична категорія зв'язності в тематико-синхронних художньотекстових цілих аналізованих мов:

(156) англ. *Kitty began to weep. She had lied so much and she could lie so easily. What could a lie matter when it could only do good? It was so easy to say yes. She had to tell the truth. It did not seem worthwhile to lie* (8, с. 187) (повтор амбівалентних лексем англ. *lie* 'брехня' – *truth* 'правда' є стрижневим у компонуванні змістово-сміслового

простору художньотекстового утворення; лексичний повтор слів (див. додаток П) (157) нім. *der Schmerz* ‘біль’ – *die Schmerzen* ‘муки’ становить наскрізну лінію укладання змістово-тематичного тла аналізованого художньотекстового цілого; функційно маркований дериваційний повтор лексем (158) рос. *тоска* – *тоскливый*, навколо якого формується змістово-парадигматична площина художньотекстової єдності смислово-тематичними одиницями рос. *бесплезность, усталость, бред, страх* на позначення емоційно-психічної сфери літньої людини; лексичний (159) укр. *стен* – *стену* та дериваційний *стен* – *стеновикові* повтори постають провідними функційно-симетричними одиницями компонування інформативно-смислового простору художньотекстового цілого, активуючи прихований глибинний зміст концепту *спогади дитинства* як контраст нещадності війни).

Вагомою текстотвірною силою наділені й *займенниково-субститутивні елементи* (ЛВТМСЗ) (англ. *he* ‘він’, *she* ‘вона’, *they* ‘вони’ і под.; нім. *er* ‘він’, *sie* ‘вона (вони)’ тощо; рос. *он, она, они* і под.; укр. *він, вона, вони* тощо) провідних антецедентів (власних імен чи загальних назв, лексичних повторів) художнього твору, які, постаючи основним маркованим показником делімітації художньотекстового континууму на НФС й визначення меж останніх, слугують певними сигналізаторами розвитку реми, спрямовуючи її логічний перехід у тему та забезпечуючи тема-ремне (ретроспективно-проспективне, катафорично-анафоричне) розгортання подій у тексті встановленням логічних зв’язків не тільки з окремими реченнями, а й з цілим текстом.

Ізольовані ж лінії вказівно-замінювальних слів поза зв’язками з провідними антецедентами художнього твору, які вони позначають, є позбавленими будь-якого тематико-смислового навантаження та ідейно-концептуального змісту, що засвідчує доцільність їхнього зарахування до периферійного фонду КЗ вияву категорійної зв’язності.

Відтак, саме *лексичні одиниці* (ЛВТМСЗ), за ключовими ланцюгами яких можна простежити змістово-парадигматичну насиченість художньотекстового

цілого, експлікувати приховані глибинно-підтекстові зв'язки й декодувати інтенційний задум адресанта, мовно закладений у художньому творі, посідають перше місце в ієрархії КЗ реалізації категорії зв'язності.

Другу позицію в ієрархічній кореляції основних і периферійних КЗ обіймають паралельні форми вияву ПВТМСЗ – *ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків* та *граматико-синтаксичні повтори*. Останні постають міцним фундаментом формального структурування решти КЗ реалізації ПВТМСЗ, задають темп динаміки розгортання подій у художньому творі й функціонують як тональні виразники експресивної насиченості та емоційно-психологічної напруги ідейно-інформативного текстового викладу:

(160) нім. *Ich war nicht mehr ich, meine Persönlichkeit war aufgelöst im Festrausch wie Salz im Wasser. Ich tanzte mit dieser oder jener Frau, aber nicht nur sie war es, die ich im Arm hatte, deren Haar mich streifte, deren Duft ich einsog, sondern alle, alle die andern Frauen mit, die im selben Saal, im selben Tanz, in derselben Musik wie ich schwammen und deren strahlende Gesichter wie große phantastische Blumen mir vorüberschwebten, alle gehörten mir, allen gehörte ich, alle hatten wir aneinander teil. Ich tanzte ununterbrochen, mit jeder Frau, die mir eben in den Weg lief, mit ganz jungen Mädchen, mit blühenden jungen Frauen, mit sommerlich vollreifen, mit wehmütig verblühenden: von allen entzückt, lachend, glücklich, strahlend* (5, с. 217) (повний синтаксичний паралелізм відповідно забезпечуваний повтором граматичних конструкцій нім. *ich tanzte* ‘я танцював’ задля актуалізації смислу повної протилежності нового життєдайного захоплення людини її недавньому самотньому здичавілому існуванню, подібного до смерті; (див. додаток II) (161) англ. *she was thankful* ‘вона була вдячна’ задля акцентування уваги на відчутті полегшення, що сповнює жінку, коли нарешті викрито її зраду чоловікові, якого не сила вже терпіти; (162) рос. *Саша стоит* як наскрізним чинником формування провідного смислу художньотекстового цілого – болісна доля дитини-сироти, експлікованим переліком лексико-симетричних одиниць рос. *детский день, могилой родного отца, с пустой сумкой и с палочкой*; (163) укр. *солдати наближались* як формально-смисловим

фокусом емоційної напруги текстової розповіді, зумовленої імпліцитно-глибинним смислом неминучості трагічних подій війни).

До периферійних КЗ реалізації категорії зв'язності виявом ЛВТМСЗ (*займенниково-субститутивні елементи*), ПВТМСЗ (*неповні синтаксичні конструкції, анафорично-інверсоване розташування присудків щодо підметів, дієприкметникові / дієприслівникові звороти, формальні компоненти переліку, лексичний паралелізм, анафоричні й паралельні риторичні питання*) та ІВТМСЗ (*сполучники та сполучникові сполуки, спеціальні речення (питальні, риторичні)*) вважаємо за доцільне зарахування й певних *дейктичних засобів*.

Слушною є думка О. О. Селіванової щодо розмежування одиниць, які виконують дейктичну функцію – займенники, займенникові прислівники, прономіналізовані слова (іменники, дієслова, прикметники, числівники) і прийменники. Дейксис забезпечує зв'язність тексту, є універсальним виявом прагматичної (дискурсивної) компетенції носіїв мови [166, с. 113].

Дотримуючись кваліфікації дейктичних засобів дослідницею, периферійну дейктично-службову низку КЗ мовної маніфестації категорійної зв'язності в художньотекстових єдностях германських та слов'янських мов убачатимемо в *займенниково-субститутивних компонентах, прийменниках, сполучниках, прислівниках, частках, числівниках, модальних словах, вставних словах* тощо.

Отже, **основними** універсальними КЗ реалізації категорії зв'язності в структурно-смысловому художньотекстовому цілому аналізованих мов постають *лексичні одиниці* (ЛВТМСЗ), підкріплені паралельно-граматичними формами, вираженими *ланцюговою однорідністю часових форм дієслів-присудків* та *синтаксичним паралелізмом* (ПВТМСЗ).

Добір універсальних пріоритетних КЗ вияву категорійної зв'язності закладає стійкий формально-семантичний базис функціонування низки універсальних **периферійних КЗ**:

1) *неповні синтаксичні конструкції, анафорично-інверсоване розташування присудків щодо підметів, дієприкметникові / дієприслівникові звороти, формальні*

компоненти переліку, лексичний паралелізм, анафоричні й паралельні риторичні питання (ПВТМСЗ); спеціальні (питальні, риторичні) речення (ІВТМСЗ);

2) *дейктично-службові елементи (вказівно-займенникові слова (ЛВТМСЗ), сполучники (ІВТМСЗ), прийменники, прислівники, числівники, частки, модальні слова, вставні слова тощо)*, які, у свою чергу, прискорюючи послідовне й логічне розгортання текстової інформації, визначають напрям розвитку останньої, забезпечують тривалість утримання об'ємних сюжетних ліній та складних текстових схем у пам'яті реципієнта реалізацією своїх провідних функцій інтеграції, уточнення, конкретизації, деталізації подій, формально виражених або підкріплених основними КЗ.

Саме взаємозумовленість, взаємозалежність основних і периферійних засобів реалізації когезії забезпечують розгортання текстового континууму германських та слов'янських мов як за горизонтальною (формальний (когезія), семантичний (когерентність) рівні), так і за вертикальною (комунікативний (континуум і членованість), парадигматичний (цілісність) рівні) віссю, виявом на кожний з яких засвідчують ієрархічно-корелятивне співвідношення категорійних текстових ознак у сукупності НФЄ – художньотекстовому цілому.

Задля демонстрування взаємозалежності основних і периферійних КЗ вважаємо за доцільне простежити зумовленість периферійних КЗ, а саме *дейктично-службових*, формально-семантичним влаштуванням та функційним навантаженням основних КЗ (див. приклади (156)–(159), (160)–(163)) у структурно-змістовому компонуванні художньотекстового утворення германських та слов'янських мов у рамках НФЄ.

1) *Сполучники, сполучникові сполуки*: англ. *and* 'і (та)', *but* 'але', *though* 'хоча' і под.; нім. *und* 'і (та)', *aber* 'але' тощо; рос. *а, и, но, зато, как будто* і под.; укр. *і, та, але, проте, зате, тож* тощо:

(164) рос. *Когда Захар Павлович был молодым, он думал, что когда вырастет, то поумнеет. Но жизнь прошла без всякого отчета и без остановки, как сплошное увлечение: ни разу Захар Павлович не ощутил времени, как встречной твердой вещи,*

оно для него существовало лишь загадкой в механизме будильника. Но когда Захар Павлович узнал тайну маятника, то увидел, что времени нет, есть равномерная тугая сила пружины. Но что-то тихое и грустное было в природе – какие-то силы действовали невозвратно (3, с. 192) (інтегрування речень у межах НФС забезпечуване сполучниками рос. *но*, (див. додаток П) (165) англ. *but* ‘але’, (166) нім. *und* ‘та’, (167) укр. *а*).

2) **Прислівникові сполуки** (слова уточнення й конкретизації): англ. *there* ‘там’, *here* ‘тут’, *thus* ‘так (тому)’, *once or twice* ‘декілька разів’, *also* ‘також’, *at first* ‘спочатку’, *then* ‘потім’, *yet* ‘все ще’ і под.; нім. *nun* ‘тепер’, *wieder* ‘знову’, *plötzlich* ‘раптово’, *erst* ‘по-перше (тільки, лише)’, *dann* ‘тоді (потім)’, *da* ‘тут (там)’, *wenn* ‘коли’ тощо; рос. *здесь, тут, там, поэтому, потом, тогда, вниз, вверх* і под.; укр. *трохи, тут, там, попереду, ззаду, тоді, спочатку, праворуч* тощо:

(168) укр. *Та Чубенко вже їхав лісом геть, поминувши заставу, наказавши їй пильнувати. Він їхав на розвідку і мав надію знайти лісникову хату чи взагалі* якесь відмітне місце, щоб орієнтуватися на карті. Праворуч пішла низина, мов до ріки, лісовий молодняк розбігся від просіки. Спочатку були купи й ватаги, і це було так зване передлісся, а далі пішли купки й куці, і, нареши́ті, окремі дерева розбрелися по рівнині, в’ялою соломною й вогкою землею пахло з полів. Чубенків кінь раптом зупинився (4, с. 370) (формально-послідовне розгортання текстового змісту реченнєвих структур у рамках НФС та логічне поєднання останніх зумовлено добором прислівників укр. *вже, взагалі, праворуч, спочатку, далі, нареши́ті, раптом*; (див. додаток П) (169) англ. *yet* ‘все ще’, *then* ‘до того ж’, *too* ‘також’ та сполучниковим компонентом *while* ‘у той час як’; (170) нім. *plötzlich* ‘раптом’, *auch* ‘також’, *sehr* ‘дуже’, *jetzt* ‘зараз’, *bald* ‘скоро’; (171) рос. *вообще, здесь, там*).

3) **При́йменники**: англ. *at* ‘в’, *on* ‘на’, *along* ‘вздовж’, *across* ‘через’, *in* ‘в’, *from (out of)* ‘з’ і под.; нім. *durch* ‘через (крізь)’, *zwischen* ‘поміж’, *hinter* ‘за’, *an* ‘біля’, *für* ‘для’, *in* ‘в’, *vorbei* ‘повз’ тощо; рос. *за, у, от, при, на, из, для, в (во)* і под.; укр. *до, в, у, без, з, із, для, між* тощо:

(172) англ. *The night was sultry and Kitty sat at the window looking at the fantastic*

roofs, dark against the starlight, of the Chinese temple, when at last Walter came in. Her eyes were heavy with weeping, but she was composed. Notwithstanding all there was to harass her she felt, perhaps only from exhaustion, strangely at peace (8, с. 190) (вагомою зв'язувальною силою текстових елементів на структурному рівні наділені саме прийменники англ. *at* 'у (на, в)', *with (from)* 'від'; (див. додаток П) (173) нім. *in* 'в', *auf* 'з', *um* 'біля (навколо)', *durch* 'крізь', *von* 'з'; (174) рос. *с, на, по, в, к;* (175) укр. *в, до, на, коло*).

Специфіку вживання прийменників як найпоширенішого формально-службового КЗ забезпечує:

- фіксованість у германських мовах прийменників за іменниками родового відмінку (англ. *the Genetive Case*, нім. *der Genetiv*), що зовсім невластиве слов'янським мовам (див. приклади (172) англ. *the fantastic roofs of the Chinese temple* 'фантастичні дахи китайського храму', (173) нім. *lange Reihen von jungen Mädchen* 'довгі череди молодих дівчат');

- функціонування в англійській мові дієслів з чітко фіксованими за ними прийменниками: англ. *wait for* 'чекати на когось / щось', *speak to* 'говорити з кимсь', *come in* 'увійти' (див. приклад (172)) тощо. У німецькій мові наявні правила керування дієслів, що зумовлюють закріплення певних прийменників після себе. Ці прийменники, у свою чергу, встановлюють відмінкову форму іменника, у разі відсутності таких, дієслова самостійно передбачають відмінок іменникової форми: нім. *warten auf* (Akk) 'чекати на когось' (Akk (der Akkusativ (знахідний відмінок)) – фіксований за дієсловом прийменник вимагає після себе форми іменника в знахідному відмінку); *sprechen über* (Akk) / *von* (Dat) 'говорити про щось' (Dat (der Dativ (давальний відмінок)) – закріплені за дієсловом прийменники встановлюють після себе форми іменників у знахідному чи давальному відмінках). Ця специфічна ознака подекуди спостерігається і в українській мові, на відміну від російської мови, пор.: укр. *чекати на когось*, рос. *ждать кого-то*.

4) **Частки**: англ. *to* (інфінітивна дієслівна частка), негативні частки *not / no* 'ні (не)' і под.; нім. *zu* (інфінітивна дієслівна частка), *doch* 'адже' тощо; рос. *ли,*

хоть, нет, даже, лишь, только, б (бы), уж (ж) і под.; укр. *невже, хай, чи, адже, ось, би, хоч* тощо:

(176) нім. *Alba konnte nicht weiter; vom Balkon am zweiten Stock des Rathauses fiel ein Blick auf sie, der ihr den Mut, den Fuß zu heben, nahm, den Mut, zu atmen. Sie rief den Geliebten an, sie nahm ihre ganze Liebe zusammen: umsonst; der Haß dort oben war ungeheurer als ihre Liebe; die Angst überwältigte sie, in seinem Dunstkreis zu erlahmen und unterzugehen; sie floh zurück in die Gasse* (7, с. 270) (підсилювальна функція часток засвідчує емотивність викладених подій як центру зосередження провідних комунікативно-сміслових підтекстових зв'язків: частки нім. *zu* (*den Fuß zu heben* 'рушити з місця', *den Mut zu atmen* 'дихати', *zu erlahmen* 'задохнутися', *unterzugehen* 'загинути'); (див. додаток П) (177) англ. *to* (за інфінітивами дієслів *to be decent with people* 'бути терплячим до людей', *to get rid of them* 'позбавитися їх'); (178) рос. *бы, ли*; (179) укр. *хай, ж, би, та* слугують фіксаційними маркерами експресивної й емоційно-психологічної насиченості текстового повідомлення, що зумовлено загостренням внутрішнього конфлікту персонажів).

Специфічну ознаку вияву цього КЗ у германських мовах встановлює функціонування інфінітивно-дієслівних часток англ. *to*, нім. *zu*.

Так, в англійській мові частка *to* вживається замість інфінітива, що мається на увазі, задля уникнення його повтору: (180) англ. *He had asked her if he was the child's father. She knew that if she could say yes it would mean everything in the world to him. He would believe her, of course he would believe her, because he wanted to; and then he would forgive. She knew that he was not vindictive; he would forgive her if she could but give him an excuse to, an excuse that touched his heart, and he would forgive completely* (8, с. 186) (частка *to*, що функціонує замість інфінітивів *to believe* 'вірити', *to forgive* 'пробачити', наділена фокусною силою акцентування змістово-сміислової вагомості, емоційної напруги та експресивного забарвлення інформативності подій).

5) **Числівники** (кількісні й порядкові): англ. *one* 'один', *two* 'два' і под., *the first* 'перший', *the second* 'другий' тощо; нім. *ein* 'один', *zwei* 'два' і под., *der erste* 'перший', *der zweite* 'другий', *der ander* 'інший (другий)' тощо; рос. *один, два* і под.,

первый, второй тощо; укр. один, два і под., кілька, перша, друга тощо, третій, четвертий і под.:

(181) рос. Двадцатый номер мог выбирать. Ведь севастопольских вакансий было тридцать. Вторым подошел Лангемак, взводный четвертой юнкерской роты. Он вытащил один из сотых номеров. Выбирать было нечего: Лангемаку оставалась Балтика. Но еще двадцать девять Севастополей, двадцать девять счастливых. Кто? (1, с. 65) (числівники рос. двадцатый, тридцать, вторым, четвертой, сотых, двадцать девять посилюють емоційну напругу стану героя – нестерпне бажання отримати омріяного квитка до Севастополя; (див. додаток П) (182) англ. first ‘перший’, the second ‘другий’, twenty-one ‘двадцять один рік’, a third year ‘третій рік’, a fourth ‘четвертий рік’ емотивно насичують смислову цілісність поєднаних речень НФС – переживання молоді дівчини з приводу постійного відкладання заміжжя за відсутності гідної кандидатури; (183) нім. ein Becher Elsässer ‘одна склянка ельзаського’, ein Stück gutes Brot ‘одн шматок доброго хліба’, eine Portion Leber ‘одна порція печінки’, den zweiten Becher ‘друга склянка ельзаського’ активують прихований глибинний смисл – пригнічений стан самотньої людини; (184) укр. третій, сто двадцять три, чотири є вагомими показниками психологічно-емоційної напруги, яку відчуває розгублена людина в найвирішальнішу мить свого життя – вступ до вищої школи).

Диференційовану ознаку вживання числівників як провідного зв’язувального когезійного чинника компонентів реченневих структур НФС германських мов забезпечують (див. приклади (182)–(183)) означені англ. the, нім. der (die, das), die та неозначені англ. a (an), нім. ein (eine) артиклі.

б) **Вставні слова:** англ. in truth ‘насправді’, of course ‘звичайно’, certainly ‘безперечно’, besides ‘крім того’, furthermore (moreover) ‘до того ж’, probably ‘напевно’ і под.; нім. vielleicht ‘мабуть’, gewiß ‘безсумнівно’, vermutlich ‘напевно’, natürlich ‘звичайно’ тощо; рос. может быть, конечно, пожалуй, значит, вероятно, очевидно, кроме того і под.; укр. крім того, звичайно, щоправда, може, мабуть, з одного боку, з другого боку, напевно тощо:

(185) укр. *Ще за годину з'явилися й повстанці. Хто знає, які в них були думки, коли вони запропонували свої послуги на врангелівському фронті. Може, їм потрібні патрони або якась передишка? Може, чорні якісь плани спонукали Махна віддати на допомогу Червоній Армії свої полки на чолі з Каретниковим?* (4, с. 393) (повтор або перелік вставних слів укр. *може*; (див. додаток II) (186) англ. *perhaps* 'можливо'; (187) нім. *vielleicht* 'можливо'; (188) рос. *может быть, наверное* як інформативних сигналізаторів емоційно-експресивного й смислового навантаження НФС відчуттям вагання, невпевненості, розгубленості внаслідок загострення внутрішнього конфлікту персонажів).

7) **Модальні слова:** англ. *can (could* 'міг (могла, могло)') 'могти', *must (had to* 'довелось зробити щось') 'мусити', *may (might* 'міг (могла, могло)') 'могти', *should / would* 'мати / слід щось зробити' + інфінітив дієслова без частки *to* і под.; нім. *können (konnte* 'міг (могла, могло)'), *mögen (mochte* 'міг (могла, могло)') 'могти', *sollen (sollte* 'мусив (мусила, мусило)'), *müssen (mußte* 'мусив (мусила, мусило)') 'мусити' + інфінітив дієслова без частки *zu* тощо; рос. *надо, можно, нужно, мочь (мог, могла, могло), должен (должна, должно)* + інфінітив дієслова (переважно дієслово-зв'язка *быть* форми минулого часу (*был, была, было*)) і под.; укр. *могти (міг, могла, могло), мусити (мусив, мусила, мусило), мати (мав, мала, мало), треба* + інфінітив дієслова або дієслово-зв'язка *бути* форми минулого часу (*був, була, було*) тощо:

(189) англ. *He wasn't of their tribe, and he couldn't talk their lingo, was the way he put it to himself. He couldn't talk their talk just yet, though in time he would. But in the meantime, talk he must, and it must be his own talk, toned down, of course, so as to be comprehensible to them and so as not to shock them too much* (6, с. 25) (модальні дієслова слугують потужними скріпами компонентів реченневих структур НФС на структурно-змістовому рівні, експлікуючи приховані глибинні смисли прагнень та бажань персонажів, експресивно позначених емоційною напругою розгортання текстового континууму – отримання бажаного в житті, що веде до душевної спустошеності й байдужості: англ. *couldn't talk* 'не міг говорити', *he would* 'він має',

talk he must ‘говорити він повинен’, *it must be his own talk* ‘це має бути його власний говір’; (див. додаток П) (190) нім. *sollte ich sein* ‘мав би я бути’, *ich kann weder in einem Theater noch in einem Kino lange aushalten* ‘я не можу знаходитися довгий час ані в театрі, ані в кіно’, *kann kaum eine Zeitung lesen* ‘я ледве можу прочитати газету’, *ich kann nicht verstehen* ‘я не можу зрозуміти’, *ich kann all diese Freuden nicht verstehen, nicht teilen* ‘я не можу ані зрозуміти, ані витримати всіх цих утіх’; (191) рос. *не мог вспомнить, нужно было, надо было, можно было, должен был*; (192) укр. *мусив уже бути, мусить зачарувати, мусив перетворитися*).

Специфіка формалізації модальних дієслів у німецькій мові, на відміну від англійської мови, полягає в тому, що в теперішньому часі (*Präsents*) модальні дієслова німецької мови набувають особових закінчень щодо підметів (*ich kann* ‘я можу’, *du kannst* ‘ти можеш’, *wir können* ‘ми можемо’ і под.), а смислове дієслово переважно інфінітивної форми стоїть у кінці речення (див. приклад (190)).

Диференційовано-специфічним засобом логічного й континуумного інтегрування речень у рамках НФС германських мов постає **артикуль**: (193) англ. *But she was awakened by a loud knocking. At first, since it was interwoven with the dream from which she was aroused, she could not attach the sound to reality. The knocking went on and she was conscious that it must be at the gateway of the compound. It must be Walter coming back – how late he was – and he could not awake the boy* (8, с. 212) (*a loud knocking* ‘гучний стукіт’ – *the knocking* ‘стукіт’); (194) нім. *Aber oben im Rathaus hatte etwas sich geregt. Eine Jalousietür im zweiten Stock hatte einen Spalt bekommen, darin betrachteten ihn ein Paar Augen, und das weiße Gesicht – hatte es nicht genickt? Ein Zeichen! Frau Camuzzi, die keuscheste von allen, gab ihm das Zeichen!* (7, с. 88) (*ein Zeichen* ‘знак’ – *das Zeichen* ‘знак’) (див. приклади (21), (22)).

Неозначений артикуль (англ. *a (an)*, нім. *ein (eine)*) позначає рему (нове) у викладі подій художнього твору, забезпечуючи проспективне розгортання текстового континууму. **Означений** артикуль (англ. *the*, нім. *der (die, das, die)*) спрямовує розвиток реми, уведеної неозначеним артиклем (ретроспективна функція), її логічне розгортання, уточнення, конкретизацію й перетворення на тему.

Отже, аналізом кількісного співвідношення розподілу *дейктично-службових елементів* у межах периферійного загалу КЗ формально-семантичного інтегрування германських та слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментів (1000 НФС з кожної з досліджуваних мов) (див. табл. 5) встановлено, що найбільшою текстотвірною силою наділені *займенниково-субститутивні елементи* (англійська мова – 27,3%, німецька мова – 26,9%, російська мова – 26,1%, українська мова – 27,5%); *прийменники* (англійська мова – 23,2%, німецька мова – 24,7%, російська мова – 25,3%, українська мова – 26%); *сполучники, сполучникові сполуки* (англійська мова – 22,5%, німецька мова – 21,5%, російська мова – 20,9%, українська мова – 20,4%); *прислівники, прислівникові сполуки* (англійська мова – 10,9%, німецька мова – 10%, російська мова – 11,5%, українська мова – 12%). Решта засобів (*частки, числівники, вставні слова, модальні слова*), покриваючи навіть незначний відсоток від загального граматико-формалізованого периферійного фонду КЗ, відіграють важливу роль у структурно-смісловому компонуванні художньотекстових утворень германських та слов'янських мов.

Функціонування ж цих чинників структурно-змістового влаштування художньотекстового цілого як вагомих мовно маркованих показників тема-ремного інтегрування (*займенники, сполучники, прийменники, прислівники, артиклі*) та експресивно-емоційної насиченості (*частки, числівники, модальні слова, вставні слова*) текстового повідомлення постає можливим за умови безпосереднього співвідношення з основними КЗ (*лексичними одиницями, однорідними часовими формами дієслів, граматико-синтаксичними повторами*), поза якими окреслені периферійні *дейктично-службові* компоненти позбавлені будь-якого формального й смислового навантаження.

Таблиця 5.

Кількісне співвідношення розподілу *дейктично-службових елементів* у межах периферійного загалу КЗ формально-семантичного інтегрування германських та слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментів

№	Засіб вияву	<i>англійська</i>		<i>німецька</i>		<i>російська</i>		<i>українська</i>	
		Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%

<i>Продовження табл. 5.</i>									
1.		2.		3.		4.		5.	
1.	<i>займенниково- субститутивні елементи</i>	273	27,3	269	26,9	261	26,1	275	27,5
2.	<i>сполучники, сполучникові сполуки</i>	225	22,5	215	21,5	209	20,9	204	20,4
3.	<i>прислівники, прислівникові сполуки</i>	109	10,9	100	10	115	11,5	120	12
4.	<i>прийменники</i>	232	23,2	247	24,7	253	25,3	260	26
5.	<i>частки</i>	88	8,8	91	9,1	82	8,2	73	7,3
6.	<i>числівники</i>	23	2,3	18	1,8	27	2,7	32	3,2
7.	<i>вставні слова</i>	19	1,9	24	2,4	18	1,8	11	1,1
8.	<i>модальні слова</i>	31	3,1	36	3,6	35	3,5	25	2,5
Разом		1000	100	1000	100	1000	100	1000	100

Безперечним фактом залишається те, що саме сукупність основних і периферійних КЗ мовної маніфестації категорійної зв'язності виявом ВТМСЗ закладає потужний універсальний фундамент формально-змістового наповнення зв'язного художньотекстового утворення германських та слов'янських мов, аналіз яких зумовлює вичерпне трактування ідейного задуму, закодованого в художньому творі автором.

Утім ми намагалися встановити набір КЗ, які навіть ізольованим функціонуванням привносять найбільш провідні смисли до макротемати художнього твору, постаючи міцним базисом, фіксованим ґрунтом формалізації периферійних КЗ.

Отже, аналіз загалу КЗ вияву категорії зв'язності реалізацією ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ та ІВТМСЗ та диференціація його на основний і периферійний уможливають висновок, що добір цих КЗ є типовим у компонуванні художньотекстових єдностей германських та слов'янських мов, останнє дозволяє встановити **універсальну ієрархію співвідношення основних і периферійних КЗ у германських та слов'янських мовах** (див. додаток Р): 1) *лексичні одиниці* (лексичний, синонімічний, антонімічний, дериваційний, перифрастичний, гіпонімічний, тематичний повтори); 2) *ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків; синтаксичний паралелізм*; 3) *дейктично-службові компоненти*

(займенниково-субститутивні елементи, сполучники, прийменники, прислівники, частки, числівники, модальні слова, вставні слова).

3.2. Корелятивність категорії зв'язності зі смисловими внутрішньотекстовими міжреченневими відношеннями

Виходячи з того, що **художній твір** – це поєднання формального, змістового та смислового параметрів, доцільним постає простеження сукупності формальних КЗ зв'язності тексту, за якими закріплений певний семантичний зміст і які постають провідними чинниками формування смислу художнього твору, забезпечуючи функціонування СМВ у межах НФС германських та слов'янських мов корелятивним співвідношенням із ВТМСЗ.

Реалізацію комунікативно-прагматичного наміру адресанта, закладеного в художньому творі, аналізом варіативного набору граматико-семантичних мовних засобів компонування формально-структурного, змістово-цілісного, системно-організаційного пластів художньотекстового утворення, що спрямований на викриття глибинно-парадигматичних смислів та інформативно-тематичних зв'язків останнього інтерпретаційною діяльністю адресата, дозволяє простежити категорія зв'язності корелятивно-співвіднесеним виявом ВТМСЗ та СМВ у рамках НФС.

Саме завдяки дослідженню мовної маніфестації формально-семантичної категорійної зв'язності постає можливим простеження певних змістових, смислових і тематичних зв'язків між препозитивними й постпозитивними реченневими структурами в межах мікротематичних НФС германських та слов'янських мов, сукупність мікротем яких забезпечує нашарування функційно-інформативних ключових ланцюгів лексико-симетричних одиниць текстового цілого як провідних смислових вузлів формування глобального макротексту (макротеми) художнього твору, відповідно спрямовуючи його аналіз у русі від горизонтальної (структурної, матеріальної) побудови до втілення останньої у вертикальній (змістово-смисловій) площині.

Усе це дозволяє стверджувати, що кожна НФС, структурно-сміслові влаштування якої зумовлене загалом КЗ реалізації ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ та ІВТМСЗ, постає носієм певного мікросмислу (мікротеми), інтегрування яких поступово націлює реципієнта на досягнення змістової цілісності художнього твору – викриття задуму (наміру, інтенції) адресанта експлікацією імпліцитно-підтекстових зв'язків у результаті аналізу мовного вираження категорії зв'язності.

Актуалізація функційних структурно-граматичних засобів реалізації категорійної зв'язності виявом ВТМСЗ (*ЛВТМСЗ* (займенниково-субститутивні елементи, лексичний, синонімічний, антонімічний, гіпонімічний, дериваційний, перифрастичний, тематичний повтори); *ПВТМСЗ* (синтаксичний (лексичний) паралелізм, ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків, анафоричні та паралельні риторичні питання, неповнота синтаксичних конструкцій і под.); *ІВТМСЗ* (сполучники, сполучникові сполуки тощо) [72]) встановлює корелятивно-інтегровані співвідношення зі СМВ у межах художньотекстової структурованої НФС.

Так, А. П. Загнітко зазначає, що засобом організації смислових відношень між реченнями в тексті виступають лівобічний (ланцюговий зв'язок – анафора), правобічний зв'язок (паралельний зв'язок – катафора), інтегративно-кумулятивний та коаліційно-імпліцитний внутрішньотекстові міжреченнєві зв'язки [70, с. 133].

Відповідно до констатованих різновидів синтаксичних зв'язків науковець пропонує таку класифікацію типів міжреченнєвих смислових відношень у рамках НФС: **інформаційні, пояснювально-мотивувальні, аргументаційні та коментувальні, концептуально-парадигматичні, асоціативно-образні** смислові міжреченнєві відношення [72, с. 485–486].

На думку дослідника, у тексті між реченнями реалізуються окреслені смислові відношення, засобом організації яких виступають вище зазначені синтаксичні міжреченнєві зв'язки, а найбільше – **інтегративно-кумулятивний та коаліційно-імпліцитний** внутрішньотекстові міжреченнєві зв'язки [70, с. 134]. Ці зв'язки, корелюючи зі смисловими відношеннями між реченнями в межах надфразної

єдності, утворюють певну прагматичну парадигму текстового утворення, що дозволяє дослідити його структурно-змістову цілісність, тематико-семантичну єдність та інформативно-сміслову насиченість.

Інтегративно-кумулятивний внутрішньотекстовий міжреченневий зв'язок забезпечує смислову єдність об'єднаних частин, зокрема тематичне об'єднання речень, поширення або пояснення першого речення іншим, поєднання речень унаслідок наявності опорного (стрижневого) речення, щодо якого інші виступають певними інформаційними поширювачами.

Особливість **коаліційно-імпліцитного** зв'язку полягає в поєднанні двох або більше речень у складне синтаксичне ціле завдяки розгортанню певної теми (слів, що утворюють єдине концептуально-тематичне поле). Формальні засоби зв'язку імпліковані, хоча вірогідною постає можливість їхнього відновлення [72, с. 485–486].

Інформаційні СМВ, корелюючи з ЛВТМСЗ, зумовлюють розширення або пояснення ємності слів опорного речення або останнього загалом, забезпечуючи смислову цілісність текстового утворення:

(195) англ. *She was dazed by her husband's death. He was alive and now he was dead. She was sorry that Walter had died in that tragic manner, but she was sorry with a purely human sorrow such as she might have felt if it had been an acquaintance. She would not admit that his death was a relief to her, she could say honestly that if by a word of hers she could bring him back to life she would say it, but she could not resist the feeling that his death made her way to some extent a trifle easier* (8, с. 243) (змістова цілісність НФС забезпечувана розкриттям тематико-семантичного наповнення опорного речення текстового утворення (англ. *She was dazed by her husband's death* 'Вона була приголомшена смертю свого чоловіка') інформативним смислом посполорних реченневих структур, що пов'язані з опорною реченневою структурою НФС наскрізним змістово-лінійним антонімічним повтором англ. *life* 'життя' – *death* 'смерть', *alive* 'живий' – *dead* 'мертвий' та лексичним набором тематичних компонентів, які експлікують прихований смисл – справжні переживання жінки з

приводу загибелі її чоловіка – англ. *a purely human sorrow* ‘звичайне людське горе’, *if it had been an acquaintance* ‘наче це було просто знайомство’, *his death was a relief* ‘його смерть була полегшенням’, *his death made her way to some extent a trifle easier* ‘його смерть трошки б полегшила її існування’, що зумовлено реалізацією ЛВТМСЗ); (196) англ. *But the most radical change of all, and the one that pleased her most, was the change in his speech. Not only did he speak more correctly, but he spoke more easily, and there were many new words in his vocabulary* (6, с. 80) (сміслово-інтегрована єдність текстового цілого в межах НФЄ представлена гіпонімічним поясненням смності родової фрази англ. *the change in his speech* ‘зміна в його вимові’ препозитивної реченнєвої структури деталізованими видовими компонентами постпозитивного речення англ. *not only did he speak more correctly* ‘він не тільки говорив правильніше’, *spoke more easily* ‘говорив вільніше’, *there were many new words in his vocabulary* ‘вживав багато нових слів’); (див. додаток С) (197) формально-семантичне компоунування НФЄ забезпечуване реалізацією ЛВТМСЗ: 1) заміною опорного слова на позначення іменника загальної назви середнього роду нім. *das Wesen* ‘істота’ препозитивної реченнєвої структури вказівно-замінювальним словом *sie* ‘вона’ замість *es* ‘воно’ постпозитивного речення, що розкриває змістово-комунікативну інтенцію автора протиставити непоказну зовнішність Примадонни її сильному нескоримому характеру та культурній вищості над рештою духовно зубожілого й морально розбещеного люду міста; 2) субституцією родового поняття нім. *der Mantel* ‘пальто’ попереднього речення в наступному множиною видового поняття *die Taschen* ‘кишені’ в поєднанні з формою Partizip I *wände* ‘відтягнуті’ дієслова *wenden*, активуючи зміст відношення *ціле-частина* і закладаючи функційно-прагматичний смисл ворожого ставлення співачки до народу-глядача; 3) наявністю в межах поєднаних речень лексичних смислових антонімів нім. *die Menge* ‘натовп’ – *allein* ‘одна’, *die Fremden* ‘іноземці’ – *allein* ‘одна’, які актуалізують глибинно-прихований інформативний смисл – однаковий прояв ворожості Примадонни як до ненависного їй з першої зустрічі натовпу мешканців міста, так і до колег-артистів, над якими відчуває свою перевагу

та професійну досконалість; 4) виявом синонімічного повтору словоформ нім. *die Fremden* ‘іноземці’ – *die Kameraden* ‘товариші’ як засобу граматико-семантичного цілісного структурування аналізованої НФЄ; (198) структурно-сміслові інтегрування елементів НФЄ зумовлено розширенням змістової ємності опорної препозитивної реченневої структури (нім. *Sinnend schritt ich weiter* ‘Міркуючи, крокував я далі’) тематико-перифрастичними одиницями нім. *in machtlosem Verlangen nach Wärme* ‘у безсилій тузі за теплом’, *die Unabhängigkeit* ‘незалежність’, *der kalte stille Raum* ‘холодний спокійний простір’ на позначення концепту *die Einsamkeit* ‘самотність’ постпозитивних речень; (199) зміст постпозитивних речень НФЄ збагачує інформативне навантаження опорних одиниць препозитивної реченневої структури рос. *вокзальный быт та помесь старого с новым* відповідним набором тематичних маркерів рос. *звякали ложечки и стаканы, прикусывали и жевали люди і под.; сырой и мрачный Петроград, давняя, похороненная юность, заплаканное личико Аглаиды Кузьминишны* тощо, топікальну зв’язність яких забезпечує вияв ЛВТМСЗ; (200) інформативно-комунікативний зміст опорної препозитивної реченневої структури НФЄ насичений смисловими відтінками постпозитивних речень, структурованих унаслідок вияву найпоширеніших КЗ реалізації ЛВТМСЗ – повтору лексеми рос. *люди* (анафоричного паралелізму останньої як засобу маніфестації ПВТМСЗ) та гіпонімічного повтору видових лексем рос. *пирожки, пышки, хлеб* на позначення родового поняття *еда*; (201) реченнева структура, що слугує перетином препозитивних та постпозитивного речень НФЄ, інформативно експлікує змістово-опорну синонімічну лінію інтегрування останніх укр. *думка – бажання – жадання* як один з провідних КЗ реалізації ЛВТМСЗ; (202) вичерпне змістове тло опорної препозитивної реченневої структури НФЄ забезпечуване додатковими смислами постпозитивних речень, сформованих навколо концепту укр. *бій* топікальними одиницями *черехах, гармат та кулеметів, танки, хвилі піхоти, панцерники* тощо в результаті вияву ЛВТМСЗ.

Інформаційні СМВ реалізуються в рамках НФЄ внаслідок розширення або

обґрунтування постпозитивними реченнями ємності опорного слова препозитивної реченнєвої структури чи останньої загалом, що виступає ключовою щодо інших реченнєвих структур НФС.

Пояснювально-мотивувальні СМВ, корелюючи з *інтегративно-кумулятивним* та *коаліційно-імпліцитним* зв'язками, характеризуються супровідним смисловим відтінком попередніх речень, забезпечуючи змістову та тематичну єдність поєднаних речень:

(203) нім. *Es ging ihm, wie es allen ergeht: was er, aus einem innersten Trieb seines Wesens, aufs hartnäckigste suchte und anstrebte, das ward ihm zuteil, aber mehr als für Menschen gut ist. Der Machtmensch geht an der Macht zugrunde, der Geldmensch am Geld, der Unterwürfige am Dienen, der Lustsucher an der Lust. Und so ging der Steppenwolf an seiner Unabhängigkeit zugrunde* (5, с. 61) (смислова зв'язність НФС забезпечувана поясненням препозитивної реченнєвої структури (*Es ging ihm, wie es allen ergeht: was er, aus einem innersten Trieb seines Wesens, aufs hartnäckigste suchte und anstrebte, das ward ihm zuteil, aber mehr als für Menschen gut ist* 'З ним відбувалося те, що відбувається зі всіма: те, чого він шукав й до чого прагнув найглибшими пориваннями своєї сутності, те, чого так сильно бажав й жадав – це все випадало йому на долю, але в кількості, яка вже не йде людині на користь') інформативним змістом постпозитивних речень (*Der Machtmensch geht an der Macht zugrunde, der Geldmensch am Geld, der Unterwürfige am Dienen, der Lustsucher an der Lust* 'Владоможець гине від влади, сріблोलюбець від грошей, раби від рабства, прелюбодій від утіх'; *Und so ging der Steppenwolf an seiner Unabhängigkeit zugrunde* 'Ось так і степовий вовк гинув від своєї незалежності')); (див. додаток С)

(204) змістова цілісність НФС сформована кореляцією смислових відтінків препозитивного речення (англ. *At that hour the streets of the city were very empty so that more than ever it seemed a city of the dead* 'У цей час вулиці міста були майже порожніми, так що більше ніж завжди воно видавалось містом мертвих') та постпозитивних речень (англ. *The passers-by had an abstracted air so that you might almost have thought them ghosts* 'Перехожі мали доволі абстрагований вигляд, що

можна було подумати, що це привиди'; *The sky was unclouded and the early sun shed a heavenly mildness on the scene; it was difficult to imagine, on that blithe, fresh, and smiling morn, that the city lay gasping, like a man whose life is being throttled out of him by a maniac's hands, in the dark clutch of the pestilence* 'Прозоре небо і ранкове сонце освілювало природу небесною благодаттю; було складно навіть уявити, що цим безтурботним, свіжим та життєрадісним ранком місто ледве дихало, охоплене безжалісною епідемією, наче людина, чиє життя видушувалося руками маніяка'; *It was incredible that nature (the blue of the sky was clear like a child's heart) should be so indifferent when men were writhing in agony and going to their death in fear* 'Неймовірним було те, що стан природи (прозорість неба була чистою наче душа дитини) так різнився від стану людей, які помирали в агонії та лячних муках', які доповнюють, конкретизують та зумовлюють одне одного; (205) смислове розширення смності препозитивного речення НФЄ зумовлено тематичною низкою граматико-синтаксичних паралельних форм рос. *любил беседовать, человек беседует, беседовать самому с собой – это искусство, беседовать с другими людьми – забава* і под., сформованою навколо концепту рос. *беседа* постпозитивних реченневих структур; (206) інформативний зміст препозитивного речення НФЄ (укр. *В його особі рід турбаїв дістане слово на землі!*) вичерпно декодовано смисловим навантаженням дійових компонентів постпозитивних реченневих структур укр. *він напише історію свого роду, правнук запам'ятав його слова та батькові злидні, запам'ятав і напише* тощо.

Постпозитивні реченнєві структури, пояснюючи та мотивуючи причинно-емоційний зміст попередніх речень, забезпечують семантико-смислові відношення відповідної конотації в межах НФЄ логічним розгортанням чи поясненням певних дій, явищ, концептів, подій і под., що й засвідчує ієрархічне співвідношення реченневих структур у рамках НФЄ.

На особливу увагу заслуговує розгляд **концептуально-парадигматичних** СМВ, основу яких складає одне з речень НФЄ, що виступає опорним щодо інших, становлячи концепт усього тексту:

(207) рос. *И вот теперь – отданный ему полно, незапрещенный, его Севастополь расцвятился и возник, благословенный, обмечтанный бессознательно, ломая, стискивая гордо! Да, конечно, Шелехов все время с ужасом и ревностью мечтал только о нем* (1, с. 66) (постпозитивне речення НФС постає концептуально опорним щодо інших речень, з якими пов'язане тісними тематико-смісловими зв'язками, забезпечуючи змістову цілісність художньотекстового утворення); (див. додаток С) (208) опорний сегментований концепт неповної препозитивної реченнєвої структури НФС англ. *freedom* 'свобода' постає актуалізованим центром провідних підтекстових зв'язків, набуваючи інформативного насичення змістом постпозитивних речень: англ. *That was the thought that sung in her heart so that even though the future was so dim, it was iridescent like the mist over the river where the morning sun fell upon it* 'Ця думка співала в її серці, хоча майбутнє бачилось похмурим і нерайдужним, як туман навислий над рікою ранковим сонцем'; *Not only freedom from a bond that irked, and a companionship which depressed her; freedom, not only from the death which had threatened, but freedom from the love that had degraded her; freedom from all spiritual ties, the freedom of a disembodied spirit; and with freedom, courage and a valiant unconcern for whatever was to come* 'Не тільки свобода від набридливих зв'язків, спілкування, яке пригнічувало її; свобода не тільки від загрозованої смерті, але й свобода від принизливого кохання; свобода від усіх духовних зв'язків, свобода неусобленого духу; і з цією свободою, мужністю вперед до невідомого, що на неї чекає'; (209) постпозитивні речення щодо попередньої реченнєвої структури НФС та художньотекстового цілого загалом постають концептуально-парадигматичними, корелятивність яких забезпечують дихотомічно-сміслові пари нім. *hinauf* 'наверх' – *hinab* 'униз' (*sie* 'вона' – *die Menschengasse* 'вулиця людей'), активуючи прихований намір адресанта піднести духовність, непорочність дівчини-чорниці на вищий щабель порівняно з гріховністю, розбещеністю мешканців міста (попри наявність антонімічного контрасту слівформ нім. *weiße* 'білий' – *schwarz* 'чорний' як характеристики зовнішності дівчини з реалізацією смислу-підтексту – одвічна боротьба добра і зла в душі кожної

людини і як наслідок – вбивство дівчиною коханого і власне самогубство в кульмінаційно-сюжетній частині твору); (210) опорні речення, які репрезентують зачин (укр. *Все навкруги було дивне й чуже*) та кінцівку (укр. *І всьому цьому він був чужий*) НФС, постають наскрізними у формуванні макротемати (макросмислу) цілісної концептуально-парадигматичної площини художньотекстової єдності.

Концептуально-парадигматичні СМВ у межах НФС забезпечувано повтором опорного речення, будь-якої його частини або сегмента в текстовій структурі, що позначають провідні концепти аналізованих художніх творів (*місто, людина-особистість, мистецтво, кохання, служба* і под.), навколо яких формуються тематичні поля, що повторюються, доповнюються або поглиблюються новими топікально-лексичними компонентами вздовж розгортання текстового континууму, відтворюючи тематично й функційно вичерпний зміст тематико-синхронних цілих германських та слов'янських мов.

Особливий статус належить **асоціативно-образним** СМВ, що передбачають розгортання текстового смислового тла на основі асоціацій, уявлень, що у своїй основі підкріплені асоціативно-цільовими словами, словами-образами, словами-темами, словами-символами тощо:

(211) укр. *Чубенко дивився на карту і вів далі. Наче дном моря просувався загін донбасівських партизанів, і здавалося, що над соснами й над хмарами стелиться синя морська вода, і човники гойдаються під сонцем. А загонові вийти треба на берег і оглянутися назад на перейдене море. На березі куритиме Донбас, і заводи на ньому, домни, шахти й гуди, і вся краса рівного шматка зеленої поверхні* (4, с. 366) (змістове поєднання речень НФС репрезентовано перифрастичною заміною невербалізованої лексики *небо* цільовими словами-символами *наче дном моря, синя морська вода* на основі асоціативних уявлень задля імплікації глибинного смислу – виснажливі перепони, безмежні людські втрати, неймовірні зусилля, яких було докладено, аби дістатися бажаного місця призначення – вийти на *берег перейденого моря*, де *море* – це ліс, *берег моря* – Донбасівська земля); (див. додаток С) (212) смислові відношення в рамках поєднаних речень НФС

забезпечувано перифразуванням прямого найменування англ. *girl* ‘дівчина’ препозитивного речення асоціативними словами англ. *a pale gold flower upon a slender stem* ‘блідо-золота квітка на тоненькій стеблині’, *a spirit* ‘дух’, *a divinity / a goddess* ‘божество’, *sublimated beauty* ‘велична краса’ постпозитивних реченневих структур задля емоційно-урочистого піднесення образу жінки; (213) інформативно-сміслові інтегрування речень НФС зумовлено перифрастичною заміною родового поняття нім. *Gedränge* ‘натопв’ препозитивної реченневої структури асоціативно-ключовим сполученням словоформ нім. *Häuflein Staub* ‘горстка пилу’ та субституцією останнього в постпозитивних реченнях видовим асоціативно-цільовим фразовим словосполученням нім. *ein Korn dieses Staubes* ‘одне зернятко цього пилу’ на позначення однієї з жінок-співачок як комунікативно-прагматичної інтенції автора викрити зневажливе, зверхнє ставлення священика до людей, які для нього лише пил; (214) смислова зв’язність реченневих структур НФС забезпечувана перифрастично-субститутивним повтором словосполучення рос. *любовь людей* асоціативно-цільовими словами рос. *факт, ограниченное вещество*, словом-образом *округленное тело* тощо.

Аргументаційні та коментувальні СМВ реалізуються у формі речення, що наслідують попереднє, як аргумент, пояснення або коментування певних подій, фактів, явищ тощо. Аргументаційні відношення співвідносяться з *інтегративно-кумулятивним* зв’язком, що відтворюється в умовах актуалізації протиставлення:

(215) англ. *He began comparing himself with the students. He grew conscious of the muscled mechanism of his body, and felt confident that he was physically their master. But their heads were filled with knowledge that enabled them to talk her talk, – the thought depressed him* (6, с. 32) (постпозитивні речення з актуалізацією протиставлення, підкріпленого сполучниками англ. *but* ‘але’, (див. додаток С) (216) нім. *aber* ‘але’, (217) рос. *но*, (218) укр. *але*, посилюють смислове навантаження препозитивних реченневих структур, коментуючи та аргументуючи дії, вчинки, прагнення, певні події життя головних персонажів).

Коментувальним відношенням властиве розширення ємно-інформаційного тла

попередньої реченнєвої структури через покликання на неї відповідними засобами постпозитивного речення – **коментувальними елементами** (далі – КЕ) – вказівними словами **займенникового** (КЕЗТ) (англ. *it* ‘це’, *this (these)* ‘це (цей, ця, ці)’, *that (those)* ‘те (той, та, ті)’, *such* ‘такий (така, таке, такі)’ і под.; нім. *dies* ‘це’ (*dieser* ‘цей’, *diese* ‘ця’, *diese* ‘ці’), *jenes* ‘те’ (*jener* ‘той’, *jene* ‘та’, *jene* ‘ті’) тощо; рос. *это* (*этом, эта, эти*), *то* (*том, та, те*), *так* (*такой, такая, такое, такие*) і под.; укр. *це* (*цей, ця, ці*), *те* (*той, та, ті*), *так* (*такий, така, таке, такі*) тощо), **прислівникового** (КЕПТ) (англ. *here* ‘тут’, *there* ‘там’ і под.; нім. *hier* ‘тут’, *dort* ‘там’, *da* ‘там (тут)’ тощо; рос. *тут, здесь, там, туда, теперь* і под.; укр. *тут, там* тощо) або **узагальнювального** (КЕУТ) (англ. *all* ‘все (весь, вся, всі)’, *everything* ‘все’, *all this (that)* ‘все це (те)’ і под.; нім. *all (aller)* ‘весь’ (*alle* ‘вся’, *alles* ‘все’, *alle* ‘всі’) тощо; рос. *все* (*весь, вся, все*), *все это (то)*, *все эти (те)* і под.; укр. *все* (*весь, вся, всі*), *все це* (*те*), *всі ці* (*ті*) тощо) типів у відповідній формі щодо залежного слова, які змушують повернутися до препозитивного речення задля простеження смислових зв’язків аналізованих речень. За таких умов постпозитивне речення НФЄ забезпечує конкретизацію, пояснення, уточнення, деталізацію інформативного змісту препозитивного речення.

Залежно від смислового навантаження окреслених КЕЗТ, КЕПТ та КЕУТ постпозитивного речення, що ґрунтується на віднесеності до компонентів препозитивної реченнєвої структури НФЄ або останньої загалом, відповідно постають відношення *контактності* та *дистантності*, у яких перебувають визначені вказівні слова щодо реченнєвих елементів попереднього речення:

1) **КЕЗТ**: англ. *it* ‘це’, *this (these)* ‘це (цей, ця, ці)’, *that (those)* ‘те (той, та, ті)’, *such* ‘такий (така, таке, такі)’ і под.; нім. *dies* ‘це’ (*dieser* ‘цей’, *diese* ‘ця’, *diese* ‘ці’), *jenes* ‘те’ (*jener* ‘той’, *jene* ‘та’, *jene* ‘ті’) тощо; рос. *это* (*этом, эта, эти*), *то* (*том, та, те*), *так* (*такой, такая, такое, такие*) і под.; укр. *це* (*цей, ця, ці*), *те* (*той, та, ті*), *так* (*такий, така, таке, такі*) тощо + іменник (частіше повторюваний додаток або підмет препозитивної реченнєвої структури), дієслово чи дієслово-зв’язка англ. *to be* ‘бути’ (*was / were, been*), нім. *sein* ‘бути’ (*war, gewesen*), рос. *быть* (*был,*

была, было, были), укр. *бути* (був, була, було, були) переважно форми минулого часу:

контактний зв'язок: (219) англ. *He remembered that he had led always a secret life in his thoughts. These thoughts he had tried to share, but never had he found a woman capable of understanding – nor a man. He had tried, at times, but had only puzzled his listeners* (6, с. 54) (КЕЗТ у контактному поєднанні з повторюваними опорними реченнєвими компонентами препозитивного речення НФС розширюють та деталізують інформативний зміст останньої: англ. *thoughts* ‘думки’ – *these thoughts* ‘ці думки’; (див. додаток С) (220) нім. *ihr Duft* ‘її аромат’ – *dieser Duft* ‘цей аромат’; (221) рос. *Елховский – такие Елховские*; (222) укр. *першою авангардною сотнею – це вийшла сотня смертників*);

дистантний зв'язок: (223) нім. *Immer näher, immer deutlicher begann ich das Gespenst zu sehen, vor dem ich mich fürchtete. Es war die Heimkehr, die Rückkehr in meine Stube, das Stillhaltenmüssen vor der Verzweiflung! Dem entging ich nicht, auch wenn ich noch viele Stunden herumliief, nicht der Rückkehr zu meiner Tür, zum Tisch mit den Büchern, zum Diwan mit dem Bild meiner Geliebten darüber, nicht dem Augenblick, da ich das Rasiermesser abziehen und mir die Kehle durchschneiden mußte* (5, с. 110) (конкретизація змістового компонента препозитивного речення *das Gespenst* ‘привид’ забезпечувана дистантним відношенням до нього постпозитивної реченнєвої структури: Es war die Heimkehr, die Rückkehr in meine Stube, das Stillhaltenmüssen vor der Verzweiflung! ‘Це було повернення додому, до своєї кімнати, це була необхідність змиритися з відчаєм!’); (див. додаток С) (224) зміст препозитивної реченнєвої частини (англ. *she felt on a sudden a cold chill pass through her limbs and she shivered* ‘вона відчула, як її кінцівки раптово пройняв холодний озноб, вона тремтіла’) інформативно доповнено й узагальнено вичерпним обґрунтуванням сукупності КЕЗТ та іменника постпозитивного речення: англ. *She had that feeling which you describe by saying that someone was walking over your grave* ‘Вона мала те відчуття, яке можна передати, сказавши, що хтось пройшовся твоєю могилою’; розширення смислової ємності препозитивної реченнєвої структури НФС забезпечувано покликанням на неї КЕЗТ (225) рос. *это*, (226) укр. *це* дистантного

відношення постпозитивних речень.

2) **КЕПТ**: англ. *here* ‘тут’, *there* ‘там’ і под.; нім. *hier* ‘тут’, *dort* ‘там’, *da* ‘там (тут)’ тощо; рос. *тут, здесь, там, туда, теперь* і под.; укр. *тут, там* тощо + дієслово або дієслово-зв’язка англ. *to be* ‘бути’ (*was / were, been*), нім. *sein* ‘бути’ (*war, gewesen*), рос. *быть* (*был, была, было, были*), укр. *бути* (*був, була, було, були*) переважно форми минулого часу:

контактний зв’язок: (227) рос. *Вслед за вахтенным и Лобович, надел кожан и старую фуражку, спустился на нижнюю палубу. Лобович, прежде чем сойти на берег, заботливо заглянул, он делал так каждую ночь, в ночниковые сумерки матросского кубрика. Там все было спокойно, уютно выхрапывало в несколько тонов, отдыхало здоровяцкое матросское тело, нагулявшееся натрудившееся, намитинговавшееся за день* (1, с. 156) (посднання реченневих структур у межах НФЄ КЕПТ: рос. *там*; (див. додаток С) (228) англ. *here* ‘тут’ (*He was not long in assuming that Brissenden knew everything, and in deciding that here was the second intellectual man he had met* ‘Він одразу ж зрозумів і вирішив, що Брісенден знав усе, тут була друга інтелектуальна людина, яку він зустрів’ – *Here was the best the books had to offer coming true* ‘Тут було все найкраще, що книжки трактували як істину’ – *Here was an intelligence, a living man for him to look up to* ‘Тут був інтелект, дійсно жива людина для нього, на яку слід рівнятися’); (229) нім. *hier* ‘тут’ (*Ich suchte die kleine altväterische Kneipe auf... ‘Я відшукав старенький шинок...’ – Ich trat in das bescheidene Wirtshaus, hier war Zuflucht ‘Я увійшов до цього скромного трактиру, тут був притулок’ – *Hier warf ich Anker, hier war es für eine Stunde auszuhalten, auch für zwei ‘Тут кинув я якір, тут можна було протриматися годину, а то й дві’); (230) укр. *там* засвідчує контактність речень, унаслідок чого опорні реченневі компоненти препозитивної реченневої структури рос. *матросского кубрика*, англ. *Brissenden* ‘Брісенден’, нім. *die Kneipe* ‘шинок’, укр. *трамвай* збагачуються додатковими смисловими відтінками постпозитивних речень, уведених констатованими КЕПТ).**

Усе це дозволяє стверджувати, що КЕПТ, контактні співвіднесені з

препозитивним реченням або з будь-яким з його опорних реченнєвих компонентів, постають центром інтегрування, зоною перетину препозитивної та постпозитивної реченнєвих структур у рамках НФС.

Дистантний зв'язок: (231) укр. *Каретников вислухав терплячі пояснення командувача про причини негайної переправи через Сиваш. Він задумався, поглядаючи на легендарного командувача фронту. Це була не та людина, яку він чекав побачити. Тут не придуришся й не візьмеш криком. Каретников мовчав* (4, с. 393) (уніфікація речень НФС забезпечувана КЕПТ постпозитивних речень: укр. *тут*; (див. додаток С) (232) англ. *there* 'там' (*There were a dozen people there* 'Там було безліч людей', де конструкція *there were* є інтродуктивною, а прислівник *there* 'там' дистантно співвідноситься з препозитивним реченнєвим компонентом на позначення місця *at their house* 'у їхньому будинку'); (233) нім. *da* 'там' (прислівниковий елемент постпозитивного речення функціонує на позначення реченнєвої одиниці *nach der Treppengasse* 'у бік вулиці східцями' попереднього речення); (234) рос. *туда*, що, коментуючи та конкретизуючи змістове наповнення препозитивних реченнєвих структур, перебувають з останніми у відношенні дистантної кореляції).

3) **КЕУТ**, який позиційно передує переліку одиниць узагальнення або наслідує його: англ. *all* 'все (весь, вся, всі)', *everything* 'все', *all this (that)* 'все це (те)' і под.; нім. *all (aller)* 'весь' (*alle* 'вся', *alles* 'все', *alle* 'всі') тощо; рос. *все (весь, вся, все)*, *все это (то)*, *все эти (те)* і под.; укр. *все (весь, вся, всі)*, *все це (те)*, *всі ці (мі)* тощо:

контактний зв'язок: (235) англ. *It was the rejection slips that completed the horrible machine-likeness of the process. These slips were printed in stereotyped form and he had received hundreds of them – as many as a dozen or more on each of his earlier manuscripts. If he had received one line, one personal line, along with one rejection of all his rejections, he would have been cheered* (6, с. 113) (контактний зв'язок речень НФС зумовлений функціонуванням КЕУТ постпозитивної реченнєвої структури (англ. *If he had received one line, one personal line, along with one rejection of all his rejections*

‘Якби він отримав хоча б один рядок, один лише рядок, написаний людиною, в одній з усіх відмов’; (див. додаток С) (236) нім. *All diesen Verhältnissen wußte er sich zu entziehen...* ‘Всіх цих обставин він намагався уникнути...’; (237) рос. *все партии*; (238) укр. *всі свої тези*) у комбінації зі словом-узагальненням переліку одиниць або з повторюваним опорним реченнєвим компонентом препозитивного речення, що коментує й конкретизує останні – англ. *rejection slips* ‘бланки відхилення’, *these slips* ‘ці відмови’; нім. *ein Bureau* ‘контора’, *eine Kanzlei* ‘канцелярія’, *eine Amtsstubedie* ‘службове приміщення’, *die Gefangenschaft in einer Kaserne* ‘полон казарми’; рос. *самую серьезную партию*; укр. *план викладу*);

ДИСТАНТНИЙ ЗВ’ЯЗОК: (239) нім. *Als es halb eins schlug, schrak Nello Gennari auf, reckte sich, tat ein paar widerwillige Schritte nach der Treppengasse und bog wieder ab. Diese Wege, die nicht zu ihr führten, diese Menschen, die sie nicht kannten oder noch bei ihrem Namen gemeine Gedanken hatten: sie beleidigten Nello. Alles, was nicht Alba war, beleidigte ihn* (7, с. 88) (КЕУТ постпозитивного речення (нім. *Alles, was nicht Alba war, beleidigte ihn* ‘Все, що не було Альбою, ображало його’; (див. додаток С) (240) КЕУТ препозитивного речення: англ. *All that was godlike in him was blotted out* ‘Все те, що було в ньому від Бога, зникло’; (241) рос. *все*; (242) укр. *все*) дистантного відношення щодо препозитивної реченнєвої структури узагальнює перелік одиниць останньої – нім. *diese Wege, die nicht zu ihr führten* ‘шляхи, що вели не до неї’, *diese Menschen, die sie nicht kannten oder noch bei ihrem Namen gemeine Gedanken hatten* ‘люди, які не знали її або згадували її ім’я з огидливими думками’; низка постпозитивних реченнєвих одиниць – англ. *the spur of ambition* ‘спонукання до амбіційності’, *vitality* ‘життєвість’, *he saw no beauty in the sunshine* ‘він не бачив краси в сонячному сьайві’, *nor did the azure vault of the sky whisper as of old and hint of cosmic vastness and secrets trembling to disclosure* ‘не чув шепоту блакитного небосхилу як натяку давнини на безмежність всесвіту й тріпотіння тасмниць до викриття’; рос. *пирожное, конфеты, кусок торта и полбутылки сладкого церковного вина – висанта*; укр. *група верхівців відокремилася від загону, ринулась до тачанки, блиснули в повітрі шаблі, тачанка зникла в потоці верхівців, вони*

розбіглися, як вовки, і помчали доганяти своїх, надаючи додаткового коментувального смислу інформативному змісту НФС загалом).

Специфічною ознакою реалізації відношення дистантності в англійській мові КЕЗТ *it* ‘це’, *this* ‘це’, *that* ‘те’ і под. постпозитивної реченневої структури щодо препозитивного речення НФС є те, що ці вказівно-займенникові слова можуть функціонувати в ролі формальних підметів на позначення смислових підметів: (243) англ. *Poverty, to Ruth, was a word signifying a not-nice condition of existence. That was her total knowledge on the subject* (6, с. 189) (*Poverty, to Ruth, was a word signifying a not-nice condition of existence* ‘Бідність, для Рут, було словом на позначення не дуже добрих умов існування’ – *That was her total knowledge on the subject* ‘Це було її вичерпне знання з цієї дисципліни’). У межах НФС КЕЗТ *that* ‘це’ постпозитивного речення, дистантно корелюючи з попереднім реченням, збагачує останнє додатковими інформативними смислами, забезпечуваними змістовим наповненням реченнєвих компонентів постпозитивного речення, що й зумовлює функційно-парадигматичну цілісність НФС. Зведення речень аналізованої НФС в одну реченнєву структуру (пор.: *Poverty as a word signifying a not-nice condition of existence was her total knowledge on the subject* (‘Бідність як слово на позначення не дуже добрих умов існування було її вичерпним знанням з цієї дисципліни’)) дозволяє кваліфікувати КЕЗТ *that* ‘це’ постпозитивного речення як формальний підмет, що функціонує на позначення смислового підмета *poverty as a word signifying a not-nice condition of existence*, іменним складеним присудком якого є *was her total knowledge on the subject*.

Об’єднання речень коментувальними СМВ у рамках НФС подібне до структурно-смислової співвіднесеності НР: постпозитивне речення утриманням вказівно-замінювального КЕ засвідчує необхідність покликання на зміст попереднього речення задля відтворення смислової цілісності НФС.

Окреслені різновиди СМВ, вияв яких зумовлюють КЗ мовного вираження категорії зв’язності реалізацією ВТМСЗ у корелятивному співвідношенні із категоріями *членованості* (вилучення смислово-вичерпної НФС із текстового

поток), *цілісності* (мікросмисл НФЄ як провідний чинник формування макросмислу художнього твору) та *континууму* (трактування смислового навантаження постпозитивних реченневих структур НФЄ з огляду на інформативний зміст препозитивних речень й навпаки), вважатимемо визначальними маркерами делімітації художньотекстового цілого на НФЄ саме на **смисловому** (комунікативно-парадигматичному та прагматико-імпліцитному) **рівні**.

Відтак, встановлений добір СМВ постає провідним виразником смислово-семантичного, функційно-парадигматичного та інформативно-тематичного насичення ідейним змістом аналізованих тематико-синхронних художньотекстових утворень германських та слов'янських мов, що забезпечує загал КЗ мовної маніфестації категорії зв'язності в горизонтально-вертикальному вимірі (див. схема 1.):

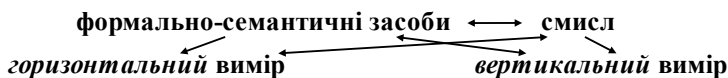

Схема 1. Взаємозумовленість горизонтального й вертикального вимірів реалізації категорійної зв'язності в художньотекстових цілих германських та слов'янських мов

Формально-семантичні засоби синтагматично-парадигматичної реалізації категорійної зв'язності, вибір яких зумовлено ідейним задумом (інтенцією, наміром) адресанта, активують смислову цілісність художньотекстової єдності, закладаючи міцний фундамент накопичення смислових вузлів виявом СМВ.

Дослідивши особливості реалізації СМВ у межах художньої НФЄ германських та слов'янських мов (у кількості 1000 НФЄ) і простеживши інтенсивність їхнього кількісного вияву в художньотекстових цілих кожної з аналізованих мов (див. табл. 6), доходимо висновку, що встановлений добір СМВ є типовим для германських та слов'янських мов, найпоширенішими серед яких постають **інформаційні** (англійська мова – 23,6%, німецька мова – 25,2%, російська мова – 21%, українська мова – 23,9%) та **коментувальні** СМВ (англійська мова – 40,1%,

німецька мова – 41,8%, російська мова – 43,3%, українська мова – 43%).

Таблиця 6.

Кількісна інтенсивність вияву СМВ у межах художнього надфразно-
текстового цілого германських та слов'янських мов

№	Різновид СМВ	<i>англійська</i>		<i>німецька</i>		<i>російська</i>		<i>українська</i>	
		Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%
1.	<i>Інформаційні</i>	236	23,6	252	25,2	210	21	239	23,9
2.	<i>Пояснювально-мотивувальні</i>	98	9,8	77	7,7	101	10,1	116	11,6
3.	<i>Концептуально-парадигматичні</i>	111	11,1	96	9,6	84	8,4	75	7,5
4.	<i>Асоціативно-образні</i>	45	4,5	34	3,4	38	3,8	41	4,1
5.	<i>Аргументаційні</i>	109	10,9	123	12,3	134	13,4	99	9,9
6.	<i>Коментувальні</i>	401	40,1	418	41,8	433	43,3	430	43
Разом		1000	100	1000	100	1000	100	1000	100

Типовість активації того чи того різновиду СМВ у германських та слов'янських НФЄ зумовлена універсальною низкою КЗ реалізації категорійної зв'язності виявом ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ та ІВТМСЗ на всіх текстових рівнях, що корелюють з окресленими СМВ. Усе це дозволяє стверджувати: **СМВ – провідний універсальний чинник насичення змістово-сислового й комунікативно-парадигматичного шарів художньотекстових єдностей германських та слов'янських мов:**

1) якщо поєднання речень у межах НФЄ забезпечуване КЗ вияву ЛВТМСЗ, унаслідок чого постпозитивне речення розширює або пояснює ємність опорного реченнєвого компонента препозитивного речення або останнього загалом вказівно-заміновальними словами або лексичним (дериваційним, синонімічним, антонімічним, гіпонімічним, тематичним, перифрастичним) повтором, то смислова інтеграція речень зумовлена реалізацією інформаційних СМВ;

2) якщо постпозитивна реченнєва структура схарактеризована супровідним смисловим відтінком попереднього речення, пояснюючи та мотивуючи останнє, то смислова й тематична єдність поєднаних речень у рамках НФЄ забезпечувана виявом пояснювально-мотивувальних СМВ;

3) якщо одне з речень (будь-яка його частина або сегмент) НФЄ виступає опорним та рекурентним щодо інших, становлячи концепт усього тексту, то реченнєві структури в межах НФЄ скомбіновано реалізацією концептуально-парадигматичних СМВ;

4) якщо розгортання текстового смислового тла здійснюється на основі асоціацій, уявлень, що підкріплені асоціативно-цільовими словами, словами-образами, словами-темами, словами-символами тощо, то корелятивне співвідношення реченнєвих компонентів НФЄ зумовлено виявом асоціативно-образних СМВ;

5) якщо постпозитивне речення закріплене за препозитивним сполучником протиставлення, пояснюючи й аргументуючи останнє, то інтегрування речень у межах НФЄ забезпечуване аргументаційними СМВ;

6) якщо розширення й коментування ємно-інформаційного тла попередньої реченнєвої структури НФЄ відбувається покликанням на останню відповідними засобами (КЕЗТ, КЕПТ, КЕУТ) постпозитивного речення, то контактна або дистантна кореляція речень у рамках НФЄ зумовлена реалізацією коментувальних СМВ.

Отже, простеження комунікативно значущих та інформативно насичених смислових пучків НФЄ, закодованих адресантом мовно маніфестованими КЗ реалізації категорійної зв'язності, забезпечуваними співвідношенням ВТМСЗ та СМВ, засвідчує функційно-діалогійну сутність художньотекстової структури, що націлена на дешифрування адресатом провідних змістово-тематичних та імпліцитно-підтекстових зв'язків художньотекстових утворень германських та слов'янських мов крізь призму корелятивності пріоритетних категорійно-текстових ознак – зв'язності, цілісності, членованості та континууму.

3.3. Поширені тенденції руйнації типових форм когезії як текстотвірний чинник

Ідейно-інформативний зміст художнього твору передбачає розгортання текстового континууму з тенденцією до емоційно-психологічного викладу подій (загострення, розвиток, вирішення внутрішнього конфлікту), частіше експресивно насичених та емотивно забарвлених, що структурно й функційно репрезентовано руйнацією типових форм когезії як текстотвірного чинника.

Такими руйнівними когезійними формами постають *неповні синтаксичні конструкції* (ПВТМСЗ) як маркери катафорично-анафоричного (тема-ремного, ретроспективно-перспективного) напряму розгортання текстової інформації, які здебільшого позначають рему (нове в повідомленні, утримуване постпозитивним реченням НФЄ) текстового цілого, унаслідок чого відтворення структурно-змістового влаштування НР є можливим за умови звернення до вже відомої інформації (теми препозитивного речення НФЄ), чим останні й забезпечують встановлення меж сегментування текстового потоку на НФЄ.

Відновлення зруйнованих граматико-змістових зв'язків між типово формалізованими повними реченневими структурами та НР у межах НФЄ внаслідок формально-сміслового деструктування останніх, спричиненого посиленням емоційним навантаженням викладених подій, постає можливим за умови співвіднесеності неповної синтаксичної конструкції з рештою повних речень аналізованої НФЄ, зі структурою та смислами інших надфразно-текстових одиниць або цілим текстом чи за умови утворення *сміслових лакун* (пресупозиції, концепти, фонові знання, імплікації, екстралінгвістичні фактори тощо) в уяві реципієнта.

Універсальний загал КЗ реалізації категорійної зв'язності виявом ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ та ІВТМСЗ у формально-смісловому компонуванні художньотекстового цілого германських та слов'янських мов функціонує за двома принципами: *симетричності* (лексичний (синонімічний, антонімічний, дериваційний, гіпонімічний, перифрастичний, тематичний) повтор, лексичний (синтаксичний) паралелізм і под., які, підсилюючи експресивність текстового континууму,

забезпечують стабільність, усталеність, послідовність, логічний розвиток його організаційного формально-змістового структурування) та *асиметричності* (*інверсія, еліпсис, замовчування, риторичне питання, парцеляція, сегментація* тощо, які, посилюючи емоційність тексту й провокуючи напругу в останньому, діють у зворотному напрямі й створюють враження структурного хаосу, порушуючи стан синтаксичного покою у фразі шляхом навмисного акцентованого руйнування мовної симетрії [30, с. 90]).

За спостереженням Л. М. Мурзина, на поверхневому (лексико-граматичному) рівні діють два взаємозалежні та зворотно спрямовані текстові механізми – це контамінація, завданням якої є розгортання тексту, та компресія, що передбачувана згортанням останнього (цит. за: [17, с. 22]).

Розгортання, як здебільшого наочний механізм текстотворення, пов'язане з лінійною організацією реалізації задуму тексту, з просуванням від глибинно-змістового рівня тексту до поверхневого (лексико-граматичного) рівня останнього. Згортання, навпаки, це перехід від поверхневого рівня тексту до глибинного, це осмислення змісту тексту, формально вираженого. Обидва ці механізми функціонують разом та зумовлюють один одного за принципом доповнення (цит. за: [17, с. 23]).

Суть механізму контамінації полягає в тому, що попереднє висловлення становить тему наступного (збереження, дублювання теми), чим забезпечує фундамент зв'язності тексту.

Компресія передбачає згортання попередньої інформації, з одного боку, та надання певної автономності, самостійності висловленням у межах тексту, з іншого, що представлено скороченням плану вираження тексту за умови збереження в повному обсязі плану змісту (цит. за: [17, с. 23]).

Л. М. Мурзин зазначає, що згортання попередніх висловлень може бути: 1) повним (редукується все речення) та частковим; 2) власним і субститутивним (за допомогою різних елементів-заміщувачів, зокрема займенників). Компресія продукує лаконічність, динамічність тексту, збагачує його неявно вираженими

підтекстовими смислами, позбавляючи від непотрібного повтору інформації (цит. за: [17, с. 23]).

На думку дослідника, контамінація та компресія – це засоби вияву в тексті універсальних текстотвірних законів розгортання та згортання, пов'язаних з темаремною організацією висловлення. Розгортання спрямоване на рему, унаслідок чого розгортається найсуттєвіша інформація, а згортання – на тему, оскільки редукується саме те, що є менш інформативним (цит. за: [17, с. 23]).

Відтак, основний закон текстотворення – інкорпорування таких двох виявів, як розгортання та згортання, на поверхневому рівні спостерігається в одночасній взаємодії контамінації та компресії [17, с. 24].

Ми вважаємо за доцільне реалізацію сформульованих законів текстотворення простежити в рамках НФС, де, на нашу думку, повна препозитивна реченнева структура (зачин, тема) завжди постає формально й змістово вичерпною, що зумовлено текстотвірним виявом розгортання (контамінації). Постпозитивне ж речення НФС (кінцівка або розгортання та кінцівка, рема), що утримує неповні руйнівні-синтаксичні форми когезійної зв'язності, структурно-сміслові відтворення яких є можливим за умови покликання на попереднє речення, побудоване, з одного боку, за принципом текстового закону згортання (компресії), а з іншого – за законом розгортання (контамінації). Оскільки саме НР як маркери структурної руйнації типових форм когезії постають визначальними емоційно-експресивними репрезентантами емотивно-сміислової насиченості художньо-текстового утворення й активаторами найбільш провідних глибинно-підтекстових інформативних зв'язків останнього.

Варто зазначити, що повні та неповні речення можуть розмежовуватися між собою на основі таких принципів (за Т. П. Ломтевим): 1) співвідносності модифікаційних моделей речення, реалізованих у висловленні, оскільки повному і неповному реченню властива та сама організація постійних елементів, або обов'язкових граматичних форм, тобто повні та неповні речення будуються за

однією моделлю; 2) безвідносно щодо зрозумілості/ незрозумілості смислу [72, с. 305].

Специфіка повних речень полягає в тому, що кожна їх позиція матеріально виражена. У неповних реченнях, побудованих за тією самою моделлю, деякі позиції словесно не окреслені [72, с. 305].

Неповні конструкції (еліпс, парцеляція, усічення, сегментація, контекстуальна неповнота) є тісно пов'язаними з лексико-синтаксичним середовищем тексту, на який спираються як у плані змісту, так і в плані вираження, й поза яким позбавлені смислу та адекватно не сприймаються у формальному відношенні [17, с. 190].

Сегментація, парцеляція, неповні речення постають засобами посиленої експресивності й актуалізації нової інформації (реми) [33, с. 14].

Слушною є думка А. П. Загнітка щодо класифікації неповних речень за умовами пропуску головних чи обов'язкових членів речення на еліптичні та власне-неповні, останні, у свою чергу, поділяються на контекстуальні, ситуативні, парцельовані й обірвані [72, с. 306].

Отже, з огляду на те, що НР (власне-неповні: *контекстуальні, парцельовані, обірвані, сегментовані* та еліптичні (за встановленою класифікацією А. П. Загнітка)) забезпечують фонд руйнівних форм реалізації категорійної зв'язності в komponуванні художньо-текстових цілих германських та слов'янських мов, спробуємо простежити особливості вияву руйнівно-когезійного добору НР у рамках НФС аналізованих мов як вагомого емотивно-експресивного чинника формально-змістового й функційно-сміслового влаштування сукупності останніх.

До власне-неповних речень належать **контекстуальні** неповні речення – це такі неповні речення, у яких пропущений член або члени повідомляються в тексті іншим реченням, найчастіше попереднім [72, с. 306].

1) *Контекстуальні* НР, на нашу думку, також представлено коментувально-займенниковими елементами: англ. *this* 'це (цього)', *that* 'те (того)', *it* 'це' і под.; нім. *dies* 'це (цього)' (*dieser* 'цього', *diese* 'цієї') тощо; рос. *это, этого* і под.; укр. *це,*

цього тощо, що відсилають до інформативного змісту препозитивного речення НФС:

(244) англ. *Doris was to be married in November. It wouldn't be very nice to be a bridesmaid at Doris's wedding. She would be glad to escape that. And then Doris as a married woman and herself single!* (8, с. 34) (вказівно-замінювальне слово *that* 'цього' (*to escape that* 'уникнути цього') постпозитивного контекстуально НР вимагає покликання на попереднє речення НФС задля відновлення змісту, закладеного в ньому – *to be a bridesmaid at Doris's wedding* 'бути подружкою нареченої на весіллі Доріс'); (245) нім. *Meine vergessenen Jünglingsjahre fielen mir ein – wie habe ich damals solche finstre und trübe Abende im Spätherbst und Winter geliebt, wie gierig und berauscht sog ich damals die Stimmungen der Einsamkeit und Melancholie, wenn ich halbe Nächte, in den Mantel gehüllt, bei Regen und Sturm durch die feindliche, entblätterte Natur lief, einsam auch damals schon, aber voll tiefen Genießens und voll von Versen, die ich nachher bei Kerzenlicht in meiner Kammer, auf dem Bettrand sitzend, aufschrieb! Nun, dies war vorüber, dieser Becher war ausgetrunken und wurde mir nicht mehr gefüllt. War es schade darum? Es war nicht schade darum. Es war um nichts schade, was vorüber war* (5, с. 38) (вказівно-займенникові слова *dies* 'це', *darum* 'про це (про що)', *vorüber* 'те, що минулося' контекстуально неповних постпозитивних речень: *Nun, dies war vorüber* 'Що ж, це минулося' – *War es schade darum?* 'Чи шкодував я про це?' – *Es war nicht schade darum* 'Не було, про що шкодувати' – *Es war um nichts schade, was vorüber war* 'Не було шкода того, що минулося' відсилають до інформативно-цілісного змісту препозитивного речення НФС ('Мені пригадалися забуті роки юнацтва – як я любив тоді такі темні й похмурі вечори пізньої осені та зими, як жадібно та сп'яніло вбирав тоді в себе настрої самотності та суму, коли майже цілими ночами, серед дощу та негоди, блукав, закутавшись у пальто, серед ворожої, оголеної природи, самотній вже й тоді, але сповнений глибоким щастям та віршами, які потім записував при світлі свічки, сидячи на краю ліжка у своїй кімнаті!') задля смислової реалізації власне-коментувальної функції); (246) рос. *Но письма тогда читали посторонние люди. Первым читал почттарь, затем все его*

знакомые, интересующиеся чтением: учитель, дьякон, вдова лавочника, сын псаломщика и еще кое-кто. Прочитанные письма почтарь заклеивал патокой и отправлял дальше по маршруту. Соня еще не знала этого, иначе бы она пошла пешком сквозь все деревенские почты (3, с. 235); (247) укр. Сам голова управи був чолов'яга без ніяких викрутасів, але він дуже здивувався, вислухавши Степана. Хіба він, сам активний робітник Спільки в районному масштабі, не знає, куди за такими справами треба звертатись? Треба насамперед зареєструватись, як командировочному, і взятись на облік у профспілчанській біржі праці. Степан вийшов з його кабінету трохи спантелечений. Все те, що казав йому голова, він і сам чудесно знав. Але це ... в загальному порядку! Хлопець весь час нишком надіявся, що для нього зроблять маленький виняток, хоч би за активну участь у революції й бездоганну працю в профспілці (2, с. 34) (займенниково-субститутивні компоненти рос. *этого*, укр. *все те, це* контекстуально неповних постпозитивних речень отримують змістово-інформативне насичення провідними смислами препозитивних речень у межах НФС).

Парцеляція – це мовленнєве членування єдиного системного цілого. З-поміж парцельованих структур можна виділити: 1) парцельовані сурядні частини – повні за структурою; 2) неповні парцельовані конструкції, що виражаються однорідними членами; 3) власне-парцельовані конструкції, що становлять граматично залежні компоненти попереднього речення, один або кілька його другорядних членів [72, с. 306–307]. Ознакою парцеляції є свідоме відокремлення автором фрагмента від базової частини, намір навмисно актуалізувати парцелят з емоційно-впливовою та посилено-акцентованою інформативною метою [33, с. 13].

2) *Парцельовані* НР:

(248) англ. *Life was to him like strong, white light that hurts the tired eyes of a sick person. During every conscious moment life blazed in a raw glare around him and upon him. It hurt. It hurt intolerably* (6, с. 363) (емоційно-експресивний виклад текстового повідомлення засвідчують постпозитивні парцельовані паралельні структури: *It hurt* ‘Життя завдавало болю’ – *It hurt intolerably* ‘Життя завдавало нестерпного болю’,

що посилюють провідний смисл НФС – подолання бажання жити людиною, яка збирається покінчити життя самогубством); (249) нім. *Der Schneider Chiaralunzi kam mit seinem Horn und einer Federboa. Auf seiner großen Hand, die er offen hielt, um das zarte Ding nicht zu drücken, und weit von sich streckte, damit es ihn nicht einmal streife, balancierte er sie.* Schritt für Schritt. *Von den Anstrengung war er außer Atem* (7, с. 122) (постпозитивне парцельоване НР – *Schritt für Schritt* ‘Крок за кроком’ – змушує повернутися до контексту препозитивного речення задля активації смислу, що слугує базисом змістового інтегрування реченневих структур у рамках НФС – напруження й водночас усвідомлення важливості своєї місії кравцем, який несе речі для самої Примадонни); (250) рос. „*Какой вы партии, господин мичман?*” *Если на корабле в ответ можно было отшучиваться, то ведь в совете существовали разные фракции, и к одной из них он должен был обязательно примкнуть. Всего безобиднее и естественнее, конечно, к той партии, в которой состояли едва ли не все матросы и младшие офицеры, которая почти главенствовала в политике и в стране.* К партии эсеров. *Но именно от того, что она невероятно распухла и сделалась безопасно доступной для всех, – слиная прежняя ее мученическая и бунтарская притягательность* (1, с. 167) (відновлення структурно-інформативного насичення парцельованого НР у розгортанні НФС як фокусу певних емоційно-психологічних зрушень у внутрішньому світі людини, зумовлених важливим кроком у її житті, постає можливим за умови аналізу попереднього речення); (251) укр. *Із штадиву 51 командувач рушив до Перекопу. Було вже надвечір’я. Сутінки й густий туман, за кілька кроків нічого не видно. Безперервний гуркіт гармат. Під гарматним обстрілом командувач був цілком спокійний.* В дорозі пили чай. Сміялися, жартували (4, с. 392) (кінцівка НФС, що забезпечувана парцельованими реченневими неповними структурами, активує імпліцитний смисл препозитивних НР – передчуття небезпеки та неминучої загрози життю воїнів).

Обірвані речення – це конструкції, що є незавершеними в силу певних ситуативно-прагматичних чинників. Такі речення є незакінченими і в змістовому, і в структурному, і в інтонаційному планах [72, с. 307].

3) **Обірвані** НР:

(252) англ. *She shook herself a little and again she felt that sweet pain in her heart which she always felt when she thought of Charlie. He had said that he would stand by her, and if the worse came to the worse, well ... Let Walter kick up a row if he chose. She had Charlie; what did she care?* (8, с. 15); (253) нім. *Was das für ein Leben war! Und in ein solches war Nello gebannt. Das edlere, nach dem ihn verlangte, ließ ihn nicht ein. Würde Alba je von ihm erfahren? Sie war erschreckend hoch und fern. Die Nacht unter ihren Fenstern lag schon weit dahinten, und kaum konnte man sich denken, daß sie wiederkehre...* (7, с. 88); (254) рос. *И какими иными способами остановить и вернуть в казармы одичалые скопища, становившиеся с каждым часом все разнузданнее и опаснее? ... Нет, это только на одну минуту. Никогда такие мысли не могли серьезно возникнуть у него, Шелехова, окончившего филологический, воспитанного русской общественностью и русской литературой, ни у большинства его товарищей, тоже окончивших или почти окончивших университеты и институты, по пятнадцать лет сидевших над книгами, с Кантом, с высшей математикой, с пушкинским кружком профессора Венгерова, с демонстрациями протеста, с идейными спорами до зари... Нет, все отпадает само собой, как внезапный дурной сон* (1, с. 8); (255) укр. *До самотньої підводи з мертвим листоношею підійшов Чубенко. Коло листоноші сиділа зігнута Василиха, не зводячи очей з мертвого. Чубенко зняв шапку й поцілував Василиху в руку... Лист у вічність пішов разом із життям, як світло від давно згаслої одинокої зорі* (4, с. 364) (обірвані реченнєві структури НФС германських та слов'янських мов (англ. *He had said that he would stand by her, and if the worse came to the worse, well ... Let Walter kick up a row if he chose* 'Він сказав, що залишиться з нею, і, якщо найгірше все ж таки станеться, тоді ... Нехай Уолтер влаштує скандал, якщо захоче'; нім. *Die Nacht unter ihren Fenstern lag schon weit dahinten, und kaum konnte man sich denken, daß sie wiederkehre...* 'Ніч під її вікнами давно вже була в минулому, і навряд чи можна було сподіватися, що вона колись повернеться...') постають формально й функційно вичерпними, емотивно збагачуючи дійово-інформативне розгортання фабул

художніх творів та маркуючи провідні смислові зв'язки змістової цілісності останніх – зламний період у житті персонажів, вірність своїм моральним принципам тощо).

У **сегментованій** конструкції необхідними є дві частини: перша („тема”) переважно готує слухача до повідомлення, друга („причина”) повідомляє щось про „тему”, хоча порядок розташування „теми” і „причини” не є суворо регламентованим. Найбільш яскравою конструкцією сегментації виступає називний уявлення (або називний теми) [72, с. 524].

4) *Сегментовані* НР:

(256) англ. *But today she felt on a sudden desperately sick and with her head swimming she stood at the window trying to compose herself. It had never been as bad as this before. Cholera! The thought flashed through Kitty's mind and then a deathlike feeling came over her; she was seized with terror, she struggled for a moment against the night that seemed agonizingly to run through her veins; she felt horribly ill; and then darkness* (8, с. 179); (257) нім. *Er horchte entsetzt. Ihre Stimme! Sie nahte, schwoh an, sie lachte wie der Dämon. Don Taddeo hielt sich die Ohren zu, er hörte. Er drückte die Lider aufeinander, und dennoch sah er das Weib mit dem Mann ihr Zimmer betreten, sah sie die Kleider lösen, erblickte den Glanz des Fleisches. Er krümmte sich unter den Bildern* (7, с. 316); (258) рос. *Шелехов горько встрепенулся. Поход! Так вот откуда черный дым над рейдом. Корабли дрожали на якорях, с раскаленными топками наготове. А он-то мечтал, что выйдет в первый раз в море не только как офицер, но и как один из немногих народных избранников, – будто не с одной, а с пятью драгоценными жизнями в груди, и все эти жизни, на глазах у матросов, весело подставит навстречу злобному вражьему ветру...* (1, с. 170); (259) укр. *О дев'ятнадцятий рік поразок і перемог, кривавий рік історичних баталій і нелюдських битв, критичний по силі, незламний по волі, затятий і ніжний, наріжний і вузловий, безсонний дев'ятнадцятий рік! Рік оборони Луганська і мужніх маршів під Царицин, рік боїв із французами, греками, німцями – під Миколаєвом та Одесою, рік героїчного, славетного відходу Таманської армії товариша Ковтюха, рік зрад Григор'єва й*

Махна. Рік Сталіна, Фрунзе, Ворошилова, Будьонного, Чапаєва, Щорса, і Херсон стоїть під липневою спекою дев'ятнадцятого року, його затопила липа, за Дніпром – білі, Харків, Катеринослав, Царицин захопили білі армії, Херсон стоїть, як півострів, у ворожому морі, і військо Денікіна котиться невпинними маршами на Москву (4, с. 350) (емоційно-посилену напругу поєднаних речень у межах НФС експліковано експресивною сегментованою реченнєвою структурою – називним теми: англ. *Cholera!* ‘Холера!'; нім. *Ihre Stimme!* ‘Її голос!'; рос. *Поход!*; укр. *О дев'ятнадцятий рік поразок і перемог..!* – попереднього речення, що, отримуючи смислове розширення своєї ємності змістом постпозитивних речень, акцентує увагу адресата на чинниках загострення внутрішнього конфлікту персонажів).

Еліптичними є такі неповні речення, у яких уява про пропущений член речення безпосередньо встановлюється із власного змісту та будови, насамперед із значення та форми синтаксично залежного слова. Еліптичні речення надзвичайно емоційно насичені, експресивно забарвлені [72, с. 308]. Основу **еліпса**, такого ж когезійного засобу, як субституція та рекуренція, складають (ко)референтні відношення. Пропущені частини структури висловлення легко відтворюються фондом знань реципієнта та намаганням останнього встановити змістові зв'язки між ними [199, с. 128].

Еліптичні НР:

(260) англ. *Then came the announcement of Doris's engagement to Geoffrey Denison. Doris, at eighteen, was making quite a suitable marriage, and she was twenty-five and single. Last year she had refused a widowed Knight of the Bath with three children. She almost wished she hadn't* (8, с. 30) (еліпс присудка постпозитивного речення НФС представлено ізольованим функціонуванням допоміжного часового дієслова: *She almost wished she hadn't* ‘О, якби вона не відмовилась’ щодо смислового дієслова, за яким має бути закріплене *she had refused* ‘вона відмовилась’ і зміст якого актуалізує); (261) нім. *Prüfend blickte ich zu der alten Mauer hinüber, heimlich wünschend, der Zauber möge wieder beginnen, die Inschrift mich Verrückten*

*einladen, das kleine Tor mich einlassen. Gelassen sah die dunkle steinerne Wand mich an, in tiefer Dämmerung, zugeschlossen, tief in ihren Traum versunken. Und nirgends ein Tor, nirgends ein Spitzbogen, nur dunkle, stille Mauer ohne Loch (5, с. 51) (постпозитивне НР НФС зумовлено еліпсом присудка: *Und nirgends ein Tor, nirgends ein Spitzbogen, nur dunkle, stille Mauer ohne Loch* ‘І жодних воріт, жодних зведень, лише темна, тиха стіна без отвору’, що експресивно забарвлює змістово-цілісне інтегрування речень у рамках НФС); (262) рос. Офицеры держались совсем не так, как держались юнкерами. Старались есть изящно и медлительно, несмотря на голод, и Шелехов, наблюдая за Пелетьминым и Софроновым, невольно перенимал те же плавные, горделивые повороты головы. Говорили о том, куда лучше попасть – в Балтику или в Севастополь, сколько дадут подъемных денег, можно ли теперь рассчитывать попасть на корабль (1, с. 60) (постпозитивні НР з еліпсом підмета *офицеры*, утримуваного препозитивним реченням НФС, активують підтекстовий смисловий зв’язок поєднаних речень – збентеження, хвилювання, невпевненість новоспечених офіцерів флоту); (263) укр. *Батько її, дрібний урядовець, одержував надто мало грошей, щоб хатнє життя їхнє могло бути принадним. А її самій знайти посаду ніяк не щастило. І Степан силкувався розважати її як міг. Приносить шоколаду, цукерки, квітки, ілюстровані журнали, що вони разом проглядали. А тепер хотів зробити подарунок (2, с. 172) (еліпс підмета неповних постпозитивних речень підсилює емоційність викладу текстового цілого ретроспективним спрямуванням останнього, експлікуючи вихідний смисл інтегрування речень у межах НФС – прояви уваги закоханою людиною).**

Еліптичні речення як експресивно-виразні маркери емоційної напруги посилюють актуалізацію смислу в художньому творі, оскільки повне опущення смислових компонентів речення, що відповідає граматичному чи семантичному еліпсу в структурі висловлення, є прямим проявом імпліцитності.

Встановлений добір НР зумовлює руйнацію фіксованих форм експліцитномовної маніфестації категорійної зв’язності переліком КЗ вияву ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ та ІВТМСЗ, акцентуючи увагу читача на провідних імпліцитних смислах та

змістово-тематичних зв'язках формування художньотекстового цілого й провокуючи логічно-мисленнєву діяльність реципієнта, спрямовану на викриття останніх аналізом експресивно-виразного й емотивно-стилістичного пластів зв'язного художньотекстового утворення.

Специфікою руйнації типових форм когезії виявом НР у германських та слов'янських НФС постає те, що: 1) германським мовам у силу усталено-прямого порядку слідування компонентів речення, на відміну від слов'янських мов, невластивий еліпс підмета, тобто відокремлення підмета й присудка різними реченнєвими структурами НФС; 2) у слов'янських мовах безособові речення формалізовано дієсловом-зв'язкою рос. *быть* (*было*), укр. *бути* (*було*) форми минулого часу; структурування германських мов передбачає наявність безособових конструкцій: англ. *it was* (нім. *es war*) 'було' форми минулого часу, де елементи англ. *it* (нім. *es*) 'це' позначено інтродуктивною функцією; 3) германським мовам властиве ізольоване функціонування допоміжних часових дієслів щодо смислових (див. приклад (260)), за якими вони закріплені, як маркерів змістового навантаження останніх.

Отже, дослідженням особливостей вияву руйнівних форм когезії реалізацією НР як провідних чинників смислового структурування художньотекстових єдностей германських та слов'янських мов репрезентацією ПВТМСЗ у рамках НФС встановлено, що окреслений перелік НР є характерним для кожної з аналізованих мов, за виключенням низки специфічних ознак, властивих тій чи тій мові, що дозволяє стверджувати: **руйнівний вияв типових форм когезії реалізацією контекстуальних, парцельованих, обірваних, сегментованих та еліптичних НР у межах НФС германських та слов'янських мов постає універсальним потужним КЗ формування змістово-тематичного, функційно-смислового та інформативно-парадигматичного простору художньотекстового цілого.**

Аналізом кількісного співвідношення інтенсивності граматико-формалізованого вияву категорії когезії реалізацією ПВТМСЗ у германських та слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментах було встановлено, що

найпоширенішим КЗ наявного зв'язку є *неповнота синтаксичних конструкцій* (в англійській мові – 33%, у німецькій мові – 31%, у російській мові – 32%, в українській мові – 34%). Отримані кількісні показники дозволяють простежити інтенсивність руйнації типових форм категорійної зв'язності функціонуванням НР як текстотвірного чинника. Так, дослідивши реалізацію неповних граматико-синтаксичних конструкцій у кількості (див. табл. 7): англійська мова – 224 НФС, німецька мова – 203 НФС, російська мова – 228 НФС, українська мова – 235 НФС, констатуємо, що найбільш виявлюваними серед визначених різновидів НР постають *контекстуальні* (англійська мова – 53%, німецька мова – 57%, російська мова – 53%, українська мова – 50%) та *еліптичні* НР (англійська мова – 21%, німецька мова – 17%, російська мова – 18%, українська мова – 27%).

Таблиця 7.

Інтенсивність руйнівного вияву типових форм категорійної зв'язності реалізацією *неповних речень* як текстотвірного чинника в художньому германському й слов'янському надфразно-текстовому цілому

№	Різновид НР	<i>англійська</i>		<i>німецька</i>		<i>російська</i>		<i>українська</i>	
		Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%	Кіл.	%
1.	<i>Контекстуальні</i>	119	53	115	57	120	53	118	50
2.	<i>Парцельовані</i>	28	13	19	9	18	8	31	13
3.	<i>Обірвані</i>	12	5	21	10	26	11	13	6
4.	<i>Еліптичні</i>	47	21	35	17	42	18	64	27
5.	<i>Сегментовані</i>	18	8	13	7	22	10	9	4
	Разом	224	100	203	100	228	100	235	100

Зіставлення кількісного співвідношення виявів типових форм когезії, забезпечуваних загалом КЗ реалізації ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ та ІВТМСЗ (7110 НФС), та їхніх руйнівних чинників (890 НФС) дозволяє встановити: типово-усталений мовний фонд когезійних маркерів компонування художньотекстового цілого германських та слов'янських мов становить 87,5%, а добір форм його руйнівного вияву – 12,5% від фіксованого загалу КЗ маніфестації категорійної зв'язності (див. додаток Т).

Отже, набір руйнівних форм категорійної зв'язності реалізацією НР, що засвідчує співвіднесеність граматичного та смислового рівнів, постає марковано-сфокусованим виразником експресивно-емотивного пласту художньотекстового утворення, формуючи провідні змістово-тематичні й комунікативно-парадигматичні ідейні шари художнього твору, з одного боку, імплікуючи, а з іншого, структурно й функційно експлікуючи найглибші підтекстові зв'язки.

ВИСНОВКИ

Посилена увага до поняття „текст” з моменту його виникнення й дотепер зумовлює дослідження останнього з огляду на *структурно-граматичний, семантичний, соціокомунікативний (прагматичний) та синергетичний* підходи.

Унаслідок цих підходів внутрішня текстова структура аналізується як пластова система, забезпечувана інтегруванням *формального, семантичного, комунікативного й парадигматичного* рівнів (Н. С. Болотнова, М. П. Брандес, А. П. Загнітко, К. А. Філіпов, І. Я. Чернухіна та ін.), що порушує нагальні проблеми встановлення провідних текстових ознак – категорій **зв'язності** (*когезія* (Р. де Богранд, Р. Гасан, М. Гелідей, В. Дресслер та ін.) / *когерентність* (Е. Агрікола, Р. Гасан, М. Гелідей, С. Гіндін, Т. ван Дейк та ін.)), **цілісності, континууму й членованості**, за умови ієрархічно-корелятивного співвідношення яких у текстовому цілому постає можливою делімітація текстової структури на рівневі одиниці (*слово, висловлення, речення, період, абзац, НФЄ, власне-текст*).

Серед загалу цих одиниць на особливу увагу заслуговує саме **НФЄ** (І. Р. Гальперін, А. П. Загнітко, О. І. Москальська, О. О. Селіванова, Г. Я. Солганик та ін.), яка, на відміну від **абзацу** як смислово-семантичної одиниці формального рівня, суб'єктивно (прагматично й композиційно) вичленованої автором задля полегшеного сприйняття реципієнтом її тематико-змістових блоків, постає визначальною формально-семантичною одиницею тексту смислового рівня.

НФС становить контактне або дистантне поєднання двох чи більше самостійних реченневих структур (зачин, розгортання, кінцівка) мовно маркованими КЗ реалізації категорійної зв'язності внаслідок кореляції ВТМСЗ та СМВ, сукупності яких, як і **тексту** зокрема, властиве певне структурно-семантичне оформлення, смислово-тематична викінченість та комунікативно-прагматична цілісність.

Аналіз номенклатури КЗ мовного вияву текстової **категорії зв'язності** (**когезія** (структурно-граматична зв'язність) / **когерентність** (змістово-семантична зв'язність)) у художньотекстовому утворенні, відібраної адресантом свідомо чи несвідомо задля кодифікації свого функційно-ідейного задуму (**цілісність**) у художньому творі, постає можливим за умови її простеження в сукупності НФС (**членованість**) як мініатюрно-згорнутих схем тема-ремного розгортання текстового **континууму** з відображенням його основних властивостей – формальної побудови, семантичної насиченості й комунікативного спрямування, що цілком і повністю забезпечує мовна маніфестація категорійної зв'язності.

Тобто **категорія зв'язності** як вершина категорійно-текстового апарату є ієрархічно співвіднесеною із текстовими категоріями **членованості**, **континууму** та **цілісності**.

Відповідно до цього очевидно постає кореляція пріоритетних категорійно-текстових ознак із рівнями текстового цілого: **когезія** (формальний рівень), **когерентність** (семантичний рівень), **континуум** і **членованість** (комунікативний рівень), **цілісність** (парадигматичний рівень).

Відтак, доцільним постає вичленування НФС із незалежними (наявність антецедентів) й переважно залежними (займенниково-субститутивні елементи на позначення антецедентів) зачинами, формальний, логіко-смісловий та комунікативний розвиток яких підтримується розгортанням та кінцівкою. Встановлення меж НФС в текстовому потоці забезпечують структурно-семантичні параметри останньої: 1) формальне маркування (**когезія**) семантично позначених мовних одиниць (**когерентність**) у контактено чи дистантно поєднуваних самостійних реченнях текстового утворення; 2) смислова викінченість (мікротема

НФЄ як частина глобальної макротемати тексту – *цілісність*); 3) комунікативна вичерпність (*континуум* – ретроспективно-проспективні відношення, що зумовлюють синтаксичну та смислову самостійність НФЄ навіть за вилучення її з контексту (*членованість*)).

Простеженням реалізації категорійної зв'язності мовною маніфестацією КЗ граматико-формалізованої інтенсивності вияву ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ та ІВТМСЗ у межах германських та слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментів встановлено, що окреслений загальний засобів репрезентації наявних ВТМСЗ є типовим, а відповідно й універсальним, в аналізованих мовах. Так, найпоширеніший вияв **ЛВТМСЗ** забезпечують: *повтор власних імен/загальних назв або їхня заміна вказівно-замінювальними словами; лексичний повтор; тематичний повтор; вказівно-замінювальні слова на позначення останніх антецедентів; синонімічний повтор; дериваційний повтор; антонімічний повтор; ПВТМСЗ – неповнота синтаксичних конструкцій; ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків; синтаксичний паралелізм; ІВТМСЗ – сполучники та сполучникові сполуки на позначення відношення сумісності подій, протиставлення подій, залежності подій, а також групи спеціальних речень.*

Дослідження інтенсивності кількісного співвідношення універсальної граматико-формалізованої когезійної реалізації ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ та ІВТМСЗ у рамках художньотекстової НФЄ англійської, німецької, російської та української мов уможливило висновок, що ці зв'язки, характеризуючись більшою чи меншою мірою свого вияву в аналізованих мовах, постають однаково визначальними у формально-смисловій побудові зв'язної художньої надфразно-текстової моделі германських та слов'янських мов.

Утім типовий добір КЗ реалізації категорійної зв'язності виявом ВТМСЗ у художньому надфразно-фрагментарному цілому германських та слов'янських мов зумовлює й *специфічно диференційований фонд* граматичної формалізації того чи того КЗ в англійській, німецькій, російській та українській мовах: 1) вживання артиклів у германських мовах; 2) протиставлення чітко фіксованого прямого

порядку слідування компонентів речення в германських мовах здебільшого інверсованому порядку в слов'янських мовах; 3) невідповідність морфологічних категорій дієслова (особи, числа, часу, (аспекту – в англійській мові), стану і под.) у германських мовах видовій характеристиці дієслів-присудків у слов'янських мовах; 4) відсутність формалізації відмінкових змін словоформ в англійській мові, на відміну від слов'янських мов та частково німецької мови, у якій відмінкові закінчення лексем (слабкої та мішаної відмін) визначаються закріпленим за ними означеним артиклем на позначення родової ознаки останніх; 5) розгалужена система часових форм дієслів германських мов на противагу компактній часовій системі слов'янських мов; 6) відсутність у слов'янських мовах допоміжних часових дієслів у заперечній та питальній формах речень, що частково відбивається в граматичній структурі німецької мови у часових площинах *Präsents* та *Imperfekt*, на відміну від англійської мови; 7) монозаперечна побудова речень у германських мовах на противагу полізаперечній у слов'янських мовах тощо.

Сформульоване дозволяє констатувати: **категорія когезії становить мовно-універсальну закономірність горизонтально-формального структурування художньотекстової континуумної надфразно-фрагментарної моделі германських та слов'янських мов** встановленням таких **імплікацій**: 1) якщо останній антецедент препозитивного речення НФЄ виражений власним ім'ям, то на початку постпозитивної реченнєвої структури його представлено вказівно-замінювальним словом; 2) якщо попередня реченнєва структура НФЄ містить власне ім'я, то в наступному реченні його репрезентовано займенниково-субститутивним елементом; 3) якщо препозитивне реченнєве утворення НФЄ утримує лексему, то в постпозиції ймовірна її формалізація дериваційними елементами, повтор у вихідній формі без жодних змін, маніфестація синонімічною, антонімічною, перифрастичною, гіпонімічною або тематично співвіднесеною словоформою; 4) якщо речення-зачин НФЄ містить синтаксичну конструкцію, формалізовану сукупністю підмета й присудка, то ймовірним постає її тотожний повтор у постпозиції; 5) якщо препозитивне речення НФЄ утримує дієслово-

присудок, то останнє неодмінно має бути співвіднесеним за часом з дієсловами-присудками постпозитивної реченнєвої структури НФЄ; 6) якщо в препозиції НФЄ наявне інверсоване розташування присудків щодо підметів, то й постпозиції властиве аналогієне структурування; 7) якщо препозитивна реченнєва структура НФЄ відкривається анафоричним розміщенням вказівно-замінювального слова, то ймовірно позиційне дублювання останнього в постпозитивному реченні; 8) якщо зачином НФЄ постає риторичне питання, то, ймовірно, останнім виражатиметься й (розгортання) кінцівка НФЄ; 9) якщо реченнєве ціле неможливо осягнути структурно й змістово, то, ймовірно, воно є неповним і має розглядатися в контексті із сусідніми реченнями – у межах НФЄ; 10) формально-семантичне інтегрування реченнєвих структур у рамах НФЄ германських та слов'янських мов забезпечуване переважно сполучниками й сполучниковими сполуками на позначення сумісності (протиставлення, залежності) подій та переліком спеціальних речень.

Відтак, формальній побудові абзацу притаманні всі структурні характеристики НФЄ – варіативний добір КЗ реалізації ВТМСЗ. Проте нашарування інформативно маркованих ключових мовно-симетричних одиниць (*тематичні лінії й номінативні ланцюги* за провідними темами: *місто, особистість як окрема сила, кохання як життєдайна та руйнівна сила, мистецтво / творчість* тощо), вертикально співвіднесених між собою й націлених на експлікацію комунікативно-парадигматичних та глибинно-підтекстових смислів, закодованих у лексичних структурах тематико-синхронних художньотекстових цілих мовним вираженням **функційно-семантичної категорійної зв'язності**, постає можливим за умови їхнього простеження саме в сукупності мікросмислів НФЄ як запоруки формування універсального змістово-семантичного простору глобального макросмислу (**цілісність**) художніх творів германських та слов'янських мов.

Формально-семантичний рівень реалізації категорійної зв'язності представлено перетином ядра та периферії у відповідному тісному співвідношенні провідних та другорядних засобів вияву категорії зв'язності, забезпечуваних

репрезентацією ВТМСЗ, як універсальних маркерів мовно-змістового структурування германських та слов'янських художньотекстових цілих.

З огляду на отримані параметри кількісного співвідношення інтенсивності граматико-формалізованого вияву категорії когезії тим чи тим ВТМСЗ у межах художньотекстових утворень германських та слов'янських мов встановлено, що загал КЗ мовної маніфестації ЛВТМСЗ здебільшого постає **основним** (*повтор власних імен/загальних назв та їхня заміна вказівно-замінювальними словами; лексичний повтор* та його різновиди (*синонімічний, антонімічний, тематичний, дериваційний, перифрастичний, гіпонімічний повтори*)). Щодо **основного** переліку КЗ реалізації ПВТМСЗ у рамках германського й слов'янського художньотекстового континууму, то такими постають: *неповнота синтаксичних конструкцій; ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків; синтаксичний паралелізм*. Решта засобів паралельно-зв'язної текстової побудови становлять **периферію** граматичної формалізації когезії: *анафорично-інверсоване розташування присудків щодо підметів; дієприкметникові та дієприслівникові звороти; формальні компоненти переліку; лексичний паралелізм; анафоричні й паралельні риторичні питання* тощо. **Основні** засоби вияву ІВТМСЗ у межах художньотекстових цілих аналізованих мов забезпечують сполучники та сполучникові сполуки на позначення відношення кон'юнкції (*контраюнкції*) подій та *спеціальні речення* (питальні, риторичні), **периферію** КЗ інтегрування реченневих структур у рамках НФЄ – сполучники на позначення *диз'юнкції* та *субординації подій*.

Та більшість констатованих провідних КЗ формально-семантичного вияву категорійної зв'язності окресленими ВТМСЗ у межах германських та слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментів мають суто умовний характер.

Так, за ізольованими лініями одних лише *вказівно-замінювальних слів* (основний КЗ реалізації ЛВТМСЗ), *неповних синтаксичних конструкцій* (провідний засіб мовної маніфестації ПВТМСЗ) та *сполучникових елементів* (найпоширеніший чинник вияву ІВТМСЗ) неможливо нашарувати ключові змістово-інформативні й комунікативно-сміслові лінії художньотекстового утворення, що забезпечує саме

лексико-симетричний повтор та його різновиди. Все це ставить під сумнів надання *займенниково-субститутивним елементам* (позбавленим будь-якого смислового навантаження поза зв'язками з провідними антецедентами художнього твору), *неповним синтаксичним конструкціям* (формалізацію яких зумовлюють *ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків* та *граматичні повтори*) та *сполучникам* статусу основних КЗ реалізації категорійної зв'язності, що дозволяє віднести останні до **периферійного** фонду КЗ мовної маніфестації зв'язності.

До периферійного загалу КЗ граматико-змістової реалізації категорійної зв'язності вважаємо за доцільне зарахування й певних *дейктичних засобів* (*займенниково-субститутивні елементи* (ЛВТМСЗ), *прийменники*, *сполучники* (ІВТМСЗ), *прислівники*, *частки*, *числівники*, *модальні слова*, *вставні слова*), найбільшою текстотвірною силою серед яких наділені *займенниково-субститутивні елементи*, *прийменники*, *сполучники*, *прислівники*.

Проте саме взаємозумовленість та взаємозалежність основних і периферійних когезійних чинників мовного вираження категорійної зв'язності виявом ВТМСЗ закладають потужний універсальний формалізований фундамент функційно-смислового наповнення зв'язного художньотекстового утворення германських та слов'янських мов, аналіз яких зумовлює вичерпне трактування ідейного задуму, закодованого в художньому творі автором. Останнє дозволяє встановити **універсальну ієрархію співвідношення основних і периферійних КЗ у германських та слов'янських мовах**: 1) *лексичні одиниці* (лексичний, синонімічний, антонімічний, дериваційний, перифрастичний, гіпонімічний, тематичний повтори); 2) *ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків*; *синтаксичний паралелізм*; 3) *дейктично-службові компоненти* (займенниково-субститутивні елементи, сполучники, прийменники, прислівники, частки, числівники, модальні слова, вставні слова).

Універсальний добір КЗ горизонтально-вертикальної реалізації категорійної зв'язності (*когезія / когерентність*) репрезентацією ВТМСЗ у художньотекстових цілих германських та слов'янських мов зумовлює функціонування в межах останніх

певних СМВ: *інформаційних, пояснювально-мотивувальних, аргументаційних та коментувальних, концептуально-парадигматичних, асоціативно-образних*, що постають вагомими виразниками смислово-семантичного, функційно-парадигматичного та інформативно-тематичного насичення ідейним змістом аналізованих тематико-синхронних художньотекстових єдностей.

Окреслені різновиди СМВ, забезпечувані мовним виявом *категорії зв'язності* в корелятивному співвідношенні із категоріями *членованості* (вилучення смислово-вичерпної НФС із текстового потоку), *цілісності* (мікросмисл НФС як провідний чинник формування макросмислу художнього твору) та *континууму* (трактування смислового навантаження постпозитивних реченневих структур НФС з огляду на інформативний зміст препозитивних речень й навпаки), слід вважати визначальними маркерами делімітації художньотекстового цілого на НФС саме на смисловому (комунікативно-парадигматичному та прагматико-імпліцитному) рівні.

Формально-семантичні засоби синтагматично-парадигматичної реалізації категорійної зв'язності, вибір яких зумовлено ідейним задумом (інтенцією, наміром) адресанта, активують смислову цілісність художньотекстової єдності, формуючи міцний базис накопичення смислових вузлів виявом СМВ.

Зважаючи на те, що встановлений перелік СМВ є типовим для германських та слов'янських мов, найпоширенішими серед яких постають *інформаційні та коментувальні СМВ*, констатуємо: **СМВ – провідний універсальний чинник насичення змістово-смислового й комунікативно-парадигматичного шарів художньотекстових структур германських та слов'янських мов**, що зумовлює формулювання таких *імплікацій*: 1) *якщо поєднання речень у межах НФС забезпечуване КЗ вияву ЛВТМСЗ, унаслідок чого постпозитивне речення розширює або пояснює ємність опорного реченневого компонента препозитивного речення або останнього загалом вказівно-замінювальними словами або лексичним (дериваційним, синонімічним, антонімічним, гіпонімічним, тематичним, перифрастичним) повтором, то смислова інтеграція речень зумовлена реалізацією інформаційних СМВ*; 2) *якщо постпозитивна реченнева структура*

схарактеризована супровідним смисловим відтинком попереднього речення, пояснюючи та мотивуючи останнє, то смислова й тематична єдність поєднаних речень у рамках НФЄ забезпечувана виявом пояснювально-мотивувальних СМВ; 3) якщо одне з речень (будь-яка його частина або сегмент) НФЄ виступає опорним та рекурентним щодо інших, становлячи концепт усього тексту, то реченнєві структури в межах НФЄ скомбіновано реалізацією концептуально-парадигматичних СМВ; 4) якщо розгортання текстового смислового тла здійснюється на основі асоціацій, уявлень, що підкріплені асоціативно-цільовими словами, словами-образами, словами-темами, словами-символами тощо, то корелятивне співвідношення реченнєвих компонентів НФЄ зумовлено виявом асоціативно-образних СМВ; 5) якщо постпозитивне речення закріплене за препозитивним сполучником протиставлення, пояснюючи й аргументуючи останнє, то інтегрування речень у межах НФЄ забезпечуване аргументаційними СМВ; 6) якщо розширення й коментування ємно-інформаційного тла попередньої реченнєвої структури НФЄ відбувається покликанням на останню відповідними засобами (КЕЗТ, КЕПТ, КЕУТ) постпозитивного речення, то контактна або дистантна кореляція речень у рамках НФЄ зумовлена реалізацією коментувальних СМВ.

Ідейно-інформативний зміст художнього твору передбачає розгортання текстового континууму з тенденцією до емоційно-психологічного викладу подій (загострення, розвиток, вирішення внутрішнього конфлікту), частіше емотивно навантажених та експресивно забарвлених, що структурно й функційно репрезентовано руйнацією типових форм когезії як текстотвірного чинника.

Такими руйнівними когезійними формами постають *НР* (ПВТМСЗ) (власне-неповні: контекстуальні, парцельовані, обірвані, сегментовані та еліптичні *НР*) як маркери тема-ремного напрямку розгортання текстової інформації, які здебільшого позначають рему (нове в повідомленні, утримуване постпозитивним реченням НФЄ) текстового цілого, унаслідок чого відтворення структурно-змістового влаштування *НР* є можливим за умови звернення до вже відомої інформації (теми препозитивного

речення НФС), чим останні й забезпечують встановлення меж сегментування текстового потоку на НФС.

Простеження особливостей маніфестації руйнівного когезійного добору НР у рамках НФС аналізованих мов уможливує висновок, що окреслені НР є характерними для кожної з досліджуваних мов (найбільш виявленими серед яких постають *контекстуальні* та *еліптичні* НР), що дозволяє стверджувати: **руйнація типових форм когезії виявом НР у межах НФС германських та слов'янських мов постає потужним універсальним КЗ формування змістово-тематичного, функційно-сміслового та інформативно-парадигматичного простору художньотекстового цілого.**

Зіставленням кількісного співвідношення виявів типових форм когезії, забезпечуваних загалом КЗ реалізації ЛВТМСЗ, ПВТМСЗ та ІВТМСЗ, та їхніх руйнівних чинників встановлено: типово-усталений мовний фонд когезійних маркерів компонування художньотекстового утворення германських та слов'янських мов у кількісному плані значно переважає добір форм його руйнівного вияву.

Набір руйнівних форм категорійної зв'язності виявом НР, зумовлений співвіднесеністю граматичного та смислового рівнів, постає визначальним емоційно-експресивним репрезентантом емотивно-сміслової насиченості художньотекстової єдності, з одного боку, імплікуючи, а з іншого, структурно й функційно активуючи найбільш провідні глибинні інформативно-підтекстові зв'язки.

Зміст викладених постулатів дослідження засвідчує сутність **категорії зв'язності як універсально-закономірної мовної ознаки горизонтально-вертикального компонування формально-структурного й функційно-змістового пластів художньотекстових цілих германських та слов'янських мов.**

Отже, запропонований нами універсальний процедурний алгоритм дій з дослідження формально-сміслової організації внутрішніх художньотекстових структур германських та слов'янських мов мовними маркованими чинниками

реалізації категорійної зв'язності зі встановленням типово-специфічних ознак граматико-семантичної формалізації основного, периферійного та руйнівного фондів КЗ вияву категорійної зв'язності в англійській, німецькій, російській та українській мовах доцільно застосовувати в аналізі художньотекстових цілих інших мов, літературних течій, напрямів, синхронних вимірів. Подібний горизонтально-вертикальний аналіз художньотекстових утворень у рамках НФС простеженням корелятивного співвідношення ВТМСЗ та СМВ спрямований на досягнення ідейного змісту художніх творів унаслідок нашарування провідних найглибших підтекстових концептуально-тематичних та імпліцитно-парадигматичних зв'язків. Останнє окреслює перспективу заявленої проблеми й необхідність подальших наукових розвідок у її ґрунтовному вирішенні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Андрєєнко* О. Ю. Прагматичний потенціал власних назв у художньому творі / О. Ю. Андрєєнко // Мовознавство. – 1989. – № 4. – С. 45–49.
2. *Андрущенко* В. О. Ієрархічно-корелятивне співвідношення категорійної зв'язності із текстовими категоріями членованості, цілісності та континууму / В. О. Андрущенко // Україністика : нові імена в науці : зб. наук. праць за матеріалами III Всеукр. конф. студентів і молодих науковців. – Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2011. – С. 193–196.
3. *Андрущенко* В. О. Інформативно-комунікативна площина вияву категорійної зв'язності у внутрішній художньотекстовій структурі / В. О. Андрущенко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – Вип. 23. – С. 116–120.
4. *Андрущенко* В. О. Корелятивність категорійної зв'язності зі смисловими міжреченневими внутрішньотекстовими відношеннями в горизонтальній і вертикальній внутрішній художньотекстовій структурі / В. О. Андрущенко // Вісник студентського наукового товариства Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов : матеріали VII Міжрегіон. конф. молодих учених та аспірантів. – Горлівка : ГДПШМ, 2009. – Вип. 11. – С. 15–18.
5. *Андрущенко* В. О. Специфічні граматико-формалізовані особливості вияву лінійної зв'язності в англомовній художньотекстовій надфразно-фрагментарній моделі / В. О. Андрущенко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк : Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2011. – Т. 31. – С. 124–129.
6. *Андрущенко* В. О. Тематико-композиційна інтенсивність вияву елементів змістово-симетричного простору художньотекстової структури / В. О. Андрущенко // Науковий вісник Херсонського державного університету.

- Серія „Лінгвістика”: зб. наук. праць. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. – Вип. XII. – С. 10–14.
7. *Андрущенко В. О.* Типові форми вияву паралельно-когезійної зв'язності в слов'янській художньотекстовій структурі: граматично-семантичний аспект / В. О. Андрущенко // *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка.* – Донецьк: Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2010. – Т. 28. – С. 188–198.
 8. *Андрущенко В. О.* Типологічні засоби реалізації категорійних форм лексико-рівневої когезії у внутрішніх художньотекстових структурах синхронного виміру / В. О. Андрущенко // *Культура народів Причорномор'я: науч. журнал.* – 2009. – № 168. – Т. 1. – С. 16–18.
 9. *Андрущенко В. О.* Типологічно-диференційні вияви паралельних форм категорійної зв'язності в слов'янській і германській художньотекстових структурах синхронного виміру / В. О. Андрущенко // *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія ФІЛОЛОГІЯ.* – Харків, 2010. – № 910. – Частина I. – Вип. 60. – С. 730–735.
 10. *Андрущенко В. О.* Універсально-диференційовані ознаки лінійно-горизонтального структурування художньої надфразно-текстової зв'язної моделі германської та слов'янської мов / В. О. Андрущенко // *Актуальні проблеми іноземної філології: лінгвістика та літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст.* – Бердянськ: БДПУ, 2012. – Вип. VII. – Ч. 1. – С. 105–114.
 11. *Андрущенко В. О.* Формалізовано-специфічні особливості паралельно-граматичного структурування англомовної художньотекстової надфразної єдності / В. О. Андрущенко // **АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕНТАЛІНГВІСТИКИ**: зб. наук. праць за матеріалами VII Міжнар. наук. конф. – Черкаси: Ант, 2011. – С. 220–222.
 12. *Андрущенко В. О.* Функційні вияви когезійної зв'язності як змістово-семантичної категорії художньотекстової структури / В. О. Андрущенко //

- Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – Вип. 21. – С. 180–183.
13. *Андрущенко В. О.* Функційні ланцюгово-симетричні елементи як закономірність когезійного структурування художньотекстового цілого : формально-змістовий аспект / В. О. Андрущенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія „Лінгвістика” : зб. наук. праць. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. – Вип. XI. – С. 185–189.
14. *Арнольд И. В.* Значение сильной позиции для интерпретации художественного текста / И. В. Арнольд // Иностранные языки в школе. – 1978. – № 4. – С. 23–31.
15. *Арнольд И. В.* Импликация как прием построения текста и предмет филологического изучения / И. В. Арнольд // Вопросы языкознания. – 1982. – № 4. – С. 83–91.
16. *Аспекты общей и частной лингвистической теории текста* / [отв. ред. Н. А. Слюсарева]. – М. : Наука, 1982. – 192 с.
17. *Бабенко Л. Г.* Лингвистический анализ художественного текста : Теория и практика : учебник-практикум / Л. Г. Бабенко. – [3-е изд., испр.]. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 496 с.
18. *Байкова Л. И.* Стилистико-композиционная роль периода как экспрессивного элемента структуры текста / Л. И. Байкова // Русский язык : исторические судьбы и современность : IV междунар. конгресс исслед-телей русск. языка : труды и материалы, 20–23 марта 2010 г. / состав. М. Л. Ремнева, А. А. Поликарпов. – М. : Изд-во МГУ, 2010. – С. 223–224.
19. *Баранник Д. Х.* Текст / Д. Х. Баранник // Українська мова : енциклопедія. – К. : Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2000. – С. 627–628.
20. *Баранов А. Н.* Лингвистическая экспертиза текста : теоретические основания и практика : учеб. пособ. / А. Н. Баранов. – М. : Флинта : Наука, 2007. – 592 с.
21. *Барт Р.* Избранные работы : Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1989. – 615 с.

22. *Бархударов Л. С.* К вопросу о поверхностной и глубинной структуре предложения / Л. С. Бархударов // Вопросы языкознания. – 1973. – № 3. – С. 50–61.
23. *Бацевич Ф. С.* Основы комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – [2-ге вид., доп.]. – К. : ВЦ „Академія”, 2009. – 376 с.
24. *Бацевич Ф.* Прагматика природності спілкування : комунікативні смисли і парадигматичні зв'язки частки *та* в сучасному українському мовленні / Ф. Бацевич // Українська мова. – 2008. – № 4. – С. 15–21.
25. *Безугла Л. Р.* Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі / Л. Р. Безугла. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
26. *Беллерт И.* Об одном условии связности текста / И. Беллерт // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 172–207.
27. *Белоусов К. И.* Введение в экспериментальную лингвистику : учеб. пособ. / К. И. Белоусов, Н. А. Блазнова. – М. : Флинта : Наука, 2005. – 136 с.
28. *Белоусов К. И.* Синергетика текста : От структуры к форме / К. И. Белоусов. – М. : Книжный дом „ЛИБРОКОМ”, 2008. – 248 с.
29. *Бенвенист Э.* Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М. : Прогресс, 1974. – 447 с.
30. *Береговская Э. М.* Система синтаксических фигур : к проблеме градации / Э. М. Береговская // Вопросы языкознания. – 2003. – № 3. – С. 79–91.
31. *Биренбаум Я. Г.* Роль союзных парентез в организации текста / Я. Г. Биренбаум // Межуровневая организация текста в естественном языке : межвуз. сб. науч. трудов. – Челябинск : ЧГПИ, 1987. – С. 24–31.
32. *Блохинская Л. О.* Компоненты смыслового содержания художественного текста / Л. О. Блохинская // Текст : Варианты интерпретации : материалы VI межвуз. науч.-практ. конф. – Бийск : НИЦ БПГУ, 2001. – Вып. 6. – С. 51–53.
33. *Бобрикова Е. Н.* Средства связности текста в литературе „потока сознания” (на материале романа Джеймса Джойса „Улисс”) : автореф. дисс. на соискание

- науч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.19 „Теория языка” / Е. Н. Бобрикова. – Ростов-на-Дону, 2008. – 20 с.
34. *Бойчук Н.* Трактатування поняття дискурсу і тексту у сучасній лінгвістиці / Н. Бойчук // Сучасні проблеми германістики в Україні : матеріали міжнар. наук. конф. – Дрогобич : Видавець Сурма, 2008. – С. 261–268.
35. *Болотнова Н. С.* Филологический анализ текста : учеб. пособ. / Н. С. Болотнова. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : Флинта : Наука, 2007. – 520 с.
36. *Бондаренко А. І.* Художній текст в інтерпретаційному вимірі (лінгвостилістичний аспект) : посібник / А. І. Бондаренко. – Ніжин : Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя, 2008. – 226 с.
37. *Борботько В. Г.* Принципы формирования дискурса : от психолингвистики к лингвосинергетике / В. Г. Борботько. – [3-е изд., испр.]. – М. : URSS : Либроком, 2009. – 286 с.
38. *Брандес М. П.* Стилистика текста : Теорет. курс / М. П. Брандес. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Прогресс–Традиция : Инфра-М, 2004. – 413 с.
39. *Бухбиндер В. А.* О целостности и структуре текста / В. А. Бухбиндер, Е. Д. Розанов // Вопросы языкознания. – 1975. – № 6. – С. 75–87.
40. *Валгина Н. С.* Теория текста : учеб. пособ. / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2004. – 280 с.
41. *Васильев С. А.* Синтез смысла при создании и понимании текста : философские проблемы / С. А. Васильев. – К. : Наукова думка, 1988. – 240 с.
42. *Виноградов В. В.* О языке художественной прозы : избр. труды / В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1980. – 360 с.
43. *Волчанська Г. В.* Функціонування займенникових слів у структурі тексту : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Волчанська Ганна Василівна. – Кіровоград, 2004. – 179 с.
44. *Воробьева О. П.* Текстовые категории и фактор адресата / О. П. Воробьева. – К. : Вища школа, 1993. – 199 с.

45. *Всеволодова М.* Текст как категориальная единица коммуникативного уровня языка / М. Всеволодова // *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – Вип. 16. – С. 245–251.
46. *Гальперин И. Р.* Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – [2-е изд.]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 144 с.
47. *Гаузенблас К. О.* характере и классификации речевых произведений / К. Гаузенблас // *Новое в зарубежной лингвистике.* – М. : Прогресс, 1978. – Вип. 8. – С. 57–78.
48. *Гильдина А. К.* К вопросу о ретроспекции в тексте / А. К. Гильдина // *Межуровневая организация текста в естественном языке* : межвуз. сб. науч. трудов. – Челябинск : ЧГПИ, 1987. – С. 37–43.
49. *Гіков Л. В.* Особливості вживання лексико-граматичних і лексичних одиниць в авторському стилі (на матеріалі німецької художньої прози) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Гіков Леонід Вікторович. – Чернівці, 2003. – 247 с.
50. *Гладько С. В.* Емотивність художнього тексту : семантико-когнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійської прози) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Гладько Світлана Вікторівна. – Київ, 2000. – 223 с.
51. *Голянич М.* Курс лінгвістичного аналізу тексту у світлі сучасних наукових парадигм / М. Голянич // *Українська мова в освіті.* – Івано-Франківськ : „Плай”, 2000. – С. 154–173.
52. *Горшкова И. М.* Дискуссионные вопросы организации текста в чехословацкой лингвистике / И. М. Горшкова // *Синтаксис текста.* – М. : Наука, 1979. – С. 341–358.
53. *Грещук О. Б.* Слововір у процесі породження тексту : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Грещук Оксана Богданівна. – Івано-Франківськ, 1996. – 150 с.
54. *Грушко Н.* Текстові категорії як фактор текстової системності / Н. Грушко // *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – Вип. 8. – С. 192–195.

55. Гуревич В. В. О текстовом дейксисе / В. В. Гуревич // Грамматические категории в тексте : межвуз. сб. науч. трудов. – М. : МГПИ им. В. И. Ленина, 1985. – С. 30–42.
56. Гюббенет И. В. Основы филологической интерпретации литературно-художественного текста : для изуч. англ. яз. / И. В. Гюббенет. – М. : Изд-во МГУ, 1991. – 204 с.
57. Дацко Т. Ф. Семантическая грамматика текста : коммуникативная перспектива интерпретации / Т. Ф. Дацко. – Краснодар : Кубанский изд. дом, 2006. – 380 с.
58. Дейк ван Т. А. Стратегии понимания связного текста / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. 23. – С. 153–211.
59. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация : сб. работ / Т. А. ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 311 с.
60. Дидковская Л. А. О причинно-следственных отношениях в тексте / Л. А. Дидковская // Реализация грамматических категорий в тексте : сб. науч. трудов. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1984. – Вып. 231. – С. 21–32.
61. Долинин К. А. Интерпретация текста / К. А. Долинин. – М. : Просвещение, 1985. – 288 с.
62. Донецких Л. И. Слово и мысль в художественном тексте / Л. И. Донецких. – Кишинев : „Штиница”, 1990. – 168 с.
63. Дородных А. И. Коммуникативная лингвистика и текст / А. И. Дородных // Смысловые и прагматические характеристики текста и его единиц : межвуз. сб. науч. трудов. – Иваново : Изд-во Ивановского ун-та, 1989. – С. 31–37.
64. Дресслер В. Синтаксис текста / В. Дресслер // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 111–137.
65. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации : Проблемы семиосоциопсихологии / Т. М. Дридзе. – М. : Наука, 1984. – 268 с.

66. *Дымарский М. Я.* Проблемы текстообразования и художественный текст : на материале русск. прозы XIX–XX вв. / М. Я. Дымарский. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : УРСС, 2001. – 326 с.
67. *Ермакова И. В.* Автосемантия на сверхфразовом уровне / И. В. Ермакова // Лингвистика текста : сб. науч. работ / [отв. ред. Москальская О. И.]. – М. : МГПИИЯ им. М. Горького, 1979. – Вып. 141. – С. 29–37.
68. *Єщенко Т. А.* Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. / Т. А. Єщенко. – К. : ВЦ „Академія”, 2009. – 264 с.
69. *Загнітко А.* Текст як лінгвістична категорія / А. Загнітко // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонДУ, 1997. – Вип. 3. – С. 106–130.
70. *Загнітко А. П.* Лінгвістика тексту : Теорія і практикум / А. П. Загнітко. – Донецьк : ООО „Юго-Восток” Лтд, 2006. – 289 с.
71. *Загнітко А. П.* Основи дискурсології : наук.-навч. вид. / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 194 с.
72. *Загнітко А. П.* Теоретична граматики української мови. Синтаксис : монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с.
73. *Загнітко А. П.* Український синтаксис : навч.-практ. комплекс : [в 2 ч.] / А. П. Загнітко, М. О. Вінтонів, Л. В. Сегін. – Донецьк-Слов’янськ : ДонНУ, 2010. – 651 с.
74. *Залевская А. А.* Текст и его понимание / А. А. Залевская. – Тверь : Тверской гос. ун-т, 2001. – 178 с.
75. *Засєкін С. В.* Дискурсивні маркери когерентності англomовного діалогічного тексту : когнітивний та прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Засєкін Сергій Васильович. – Луцьк, 2001. – 174 с.
76. *Зильберман Л. И.* Структурно-семантический анализ текста : пособ. по обуч. чтен. англ. науч. лит. / Л. И. Зильберман. – М. : Наука, 1982. – 136 с.
77. *Зиновьева А. Ф.* Функционально-коммуникативный аспект целостности текста / А. Ф. Зиновьева // Прагматика и структура текста : сб. науч. трудов. – М. : МГПИИЯ им. М. Горького, 1983. – Вып. 209. – С. 100–113.

78. *Иванчикова* Е. А. Лексический повтор как экспрессивный прием синтаксического распространения / Е. А. Иванчикова // Мысли о современном русском языке. – М. : Просвещение, 1969. – С. 126–139.
79. *Иванчикова* Е. А. Парцелляция, ее коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции / Е. А. Иванчикова // Морфология и синтаксис современного русского литературного языка. – М. : Наука, 1969. – С. 156–181.
80. *Исследования по структуре текста* / [под ред. Т. В. Цивьян]. – М. : Наука, 1987. – 303 с.
81. *Кагановська* О. М. Логіко-семантичні зв'язки як фактор співвідношення імплікації та експлікації / О. М. Кагановська // Семантика мови і тексту : матеріали VI міжнар. конф., 26–28 вересня 2000 року. – Івано-Франківськ : Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2000. – С. 229–234.
82. *Кайда* Л. Г. Стилистика текста : от теории композиции – к декодированию : учеб. пособ. / Л. Г. Кайда. – М. : Флинта, 2011. – 208 с.
83. *Каменская* О. Л. Текст и коммуникация : учеб. пособ. для ин-тов и ф-тов иностр. яз. / О. Л. Каменская. – М. : Высшая школа, 1990. – 151 с.
84. *Кацнельсон* С. Д. Типология языка и речевое мышление / С. Д. Кацнельсон. – [2-е изд., стер.]. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 220 с.
85. *Кибрик* А. А. Фокусирование внимания и местоименно-анафорическая номинация / А. А. Кибрик // Вопросы языкознания. – 1987. – № 3. – С. 79–90.
86. *Ковальчук* И. Ю. Повтор и его функции в тексте : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 „Романские языки” / И. Ю. Ковальчук. – Пятигорск, 2004. – 20 с.
87. *Кожевникова* К. Об аспектах связности в тексте как целом / К. Кожевникова // Синтаксис текста. – М. : Наука, 1979. – С. 49–67.

88. *Кожевникова К.* Формирование содержания. Синтаксис художественного текста / К. Кожевникова // Синтаксис и стилистика. – М. : Наука, 1976. – С. 301–315.
89. *Кожина М. Н.* О функциональных семантико-стилистических категориях текста / М. Н. Кожина // Филологические науки. – 1987. – № 2. – С. 35–41.
90. *Кочерган М. П.* Зіставне мовознавство : методи, принципи, аспекти й рівні дослідження / М. П. Кочерган // Мовознавство. – 2006. – № 5. – С. 34–51.
91. *Кошечая И. Г.* К вопросу о грамматике текста / И. Г. Кошечая, А. У. Панахова, Т. И. Стригунова // Грамматические категории в тексте : межвуз. сб. науч. трудов. – М. : МГПИ им. В. И. Ленина, 1985. – С. 16–30.
92. *Красных В. В.* Основы психолингвистики и теории коммуникации : Курс лекций / В. В. Красных. – М. : ИТДГК „Гнозис”, 2001. – 270 с.
93. *Кузнецова Э. М.* К вопросу о соотношении смысла и значения в сверхфразовом единстве / Э. М. Кузнецова // Лингвистика текста : сб. науч. работ / [отв. ред. Москальская О. И.]. – М. : МГПИИЯ им. М. Горького, 1979. – Вып. 141. – С. 49–61.
94. *Купина Н. А.* Структурно-смысловый анализ художественного произведения : учеб. пособ. по спецкурсу / Н. А. Купина. – Свердловск : Уральский гос. ун-т им. А. М. Горького, 1981. – 92 с.
95. *Кухаренко В. А.* Інтерпретація тексту : підручник для студ. старш. курс. філол. спец. / В. А. Кухаренко. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 261 с.
96. *Лазаренко С. В.* Засоби та форми репрезентації зв'язності в газетному тексті : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Лазаренко Світлана В'ячеславівна. – Одеса, 2007. – 203 с.
97. *Левицкий А. Э.* Сравнительная типология английского, немецкого, русского и украинского языков : учеб. пособ. / А. Э. Левицкий, Н. Д. Борисенко, А. А. Борисов и др. – К. : Освіта України, 2009. – 360 с.
98. *Левицкий Ю. А.* Структура связного текста / Ю. А. Левицкий. – Пермь : Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького, 1987. – 32 с.

99. Лейкина Б. М. К вопросу об оценке связности и цельности текста / Б. М. Лейкина // Структурная и прикладная лингвистика. – Л. : Ленинградский гос. ун-т, 1978. – Вып. 1. – С. 38–48.
100. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
101. Лосева Л. М. Как строится текст? / Л. М. Лосева. – М. : Просвещение, 1980. – 100 с.
102. Лосева Л. М. Структурно-семантическая организация целых текстов / Л. М. Лосева. – Одесса : Обл. ин-т усовершенствования учителей, 1973. – 100 с.
103. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман. – М. : Искусство, 1970. – 384 с.
104. Лузина Л. Г. Распределение информации в тексте : Когнитивные и прагматилистические аспекты / Л. Г. Лузина. – М. : ИНИОН РАН, 1996. – 140 с.
105. Лукин В. А. Художественный текст : основы лингвистической теории и элементы анализа / В. А. Лукин. – М. : Ось – 89, 1999. – 192 с.
106. Лук'янова Т. В. Про розмежування підходів до вивчення тексту з позицій лінгвістики тексту та інтерпретації тексту / Т. В. Лук'янова // Мовознавство. – 1990. – № 3. – С. 57–61.
107. Луцак С. М. Внутрішня організація прозового тексту (на матеріалі художніх творів І. Франка) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / Луцак Світлана Миколаївна. – Івано-Франківськ, 2002. – 210 с.
108. Майенова М. Р. Теория текста и традиционные проблемы поэтики / М. Р. Майенова // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 425–441.
109. Мальчева Н. В. Текст и сложное синтаксическое целое : системно-функциональный анализ : автореф. дисс. на соискание науч. степени

- доктора филол. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык” / Н. В. Малычева. – Ростов-на-Дону, 2003. – 42 с.
110. Манучарова Л. А. Лексические связи на межфразовом уровне / Л. А. Манучарова // Вопросы романо-германской и русской филологии : межвуз. сб. науч. трудов. – Пятигорск : ПГЛУ, 2001. – С. 115–120.
111. Маслов Б. А. Проблемы лингвистического анализа связного текста : учеб. пособ. к спецкурсу / Б. А. Маслов. – Таллин : Таллинский пед. ин-т, 1975. – 104 с.
112. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику : учеб. пособ. / В. А. Маслова. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 294 с.
113. Матвеева Т. В. Функциональные стили в аспекте текстовых категорий : синхр.-сопостав. очерк / Т. В. Матвеева. – Свердловск : Изд-во Уральского гос. ун-та им. А. М. Горького, 1990. – 172 с.
114. Матвійчук Т. П. Займенникова реалізація текстових категорій : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Матвійчук Тетяна Павлівна. – Київ, 2010. – 225 с.
115. Мацько Л. І. Риторика : навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 311 с.
116. Методы анализа текста и дискурса / [С. Тичер, М. Мейер, Р. Водак, Е. Веттер; пер. с англ. и под ред. А. А. Киселевой]. – Х. : Гуманитарн. центр, 2009. – 354 с.
117. Мещлер А. А. Структурные связи в тексте / А. А. Мещлер. – Кишинев : Бельцкий гос. пед. ин-т им. А. Руссо, 1987. – 141 с.
118. Мечковская Н. Б. Общее языкознание : структурная и социальная типология языков : учеб. пособ. для студ. филол. и лингв. спец. / Н. Б. Мечковская. – [2-е изд.]. – М. : Флинта : Наука, 2001. – 312 с.
119. Моисеева И. Ю. Синергетическая модель текстообразования : автореф. дисс. на соискание науч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 „Теория языка” / И. Ю. Моисеева. – Челябинск, 2007. – 38 с.

120. *Мороховский А. Н.* К проблеме текста и его категорий / А. Н. Мороховский // Текст и его категориальные признаки : сб. науч. трудов. – К. : КГПИИЯ, 1989. – С. 3–8.
121. *Москальская О. И.* Грамматика текста : учеб. пособ. / О. И. Москальская. – М. : Высшая школа, 1981. – 183 с.
122. *Москальская О. И.* Текст как лингвистическое понятие / О. И. Москальская // Иностранные языки в школе. – 1978. – № 3. – С. 9–17.
123. *Москальчук Г. Г.* Структура текста как синергетический процесс / Г. Г. Москальчук. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 296 с.
124. *Мурзин Л. Н.* Основы дериватологии : Конспект лекций / Л. Н. Мурзин. – Пермь : Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького, 1984. – 56 с.
125. *Николаева Т. М.* Лингвистика текста. Современное состояние и перспективы / Т. М. Николаева // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 5–39.
126. *Новиков А. И.* Семантические расстояния в языке и тексте / А. И. Новиков, Е. И. Ярославцева. – М. : Наука, 1990. – 136 с.
127. *Новиков Л. А.* Художественный текст и его анализ / Л. А. Новиков. – [2-е изд., испр.]. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 301 с.
128. *Ноздрина Л. А.* Взаимодействие грамматических категорий в художественном тексте : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.19 / Ноздрина Людмила Александровна. – Москва, 1997. – 475 с.
129. *Ноздрина Л. А.* Интерпретация художественного текста. Поэтика грамматических категорий : учеб. пособ. для лингв. вуз. и ф-тов / Л. А. Ноздрина. – М. : Дрофа, 2009. – 252 с.
130. *Ноздрина Л. А.* Языковые средства делимитации текста коротких рассказов / Л. А. Ноздрина // Лингвистика текста : сб. науч. работ / [отв. ред. Москальская О. И.]. – М. : МГПИИЯ им. М. Горького, 1979. – Вып. 141. – С. 116–129.

131. *Образцова* Е. М. Линейная организация высказывания как межъязыковая универсалия (на материале английского, русского и украинского языков) : монография / Е. М. Образцова. – Одесса : Феникс, 2010. – 397 с.
132. *Овсянникова* Н. М. К вопросу о конституировании единиц художественного текста („сверхабзацных единств“) / Н. М. Овсянникова // Вестник МГУ. Серия 9. Филология. – 1982. – № 3. – С. 70–73.
133. *Одинцов* В. В. О структурных единицах текста / В. В. Одинцов // Лингвистические аспекты исследования лит.-художественных текстов : межвуз. тематич. сб. – Калинин : Калининский гос. ун-т, 1979. – С. 87–111.
134. *Одинцов* В. В. Стилистика текста / В. В. Одинцов. – [3-е изд., стер.]. – М. : URSS, 2006. – 261 с.
135. *Откупщикова* М. И. Синтаксис связного текста / М. И. Откупщикова. – Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1982. – 104 с.
136. *Павлюк* Л. С. Текст і комунікація : Основи дискурсивного аналізу : посібник / Л. С. Павлюк. – Львів : ПАІС, 2009. – 76 с.
137. *Палек* Б. Кросс-референция : к вопросу о гипертонимии / Б. Палек // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 243–258.
138. *Папина* А. Ф. Текст : его единицы и глобальные категории / А. Ф. Папина. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 368 с.
139. *Пац* Л. Засоби реалізації лексичної когезії в художньому тексті / Л. Пац // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – Вип. 12. – С. 323–327.
140. *Пац* Л. І. Способи текстової організації : парцеляція, приєднання, сегментація / Л. І. Пац // Вісник Львівського ун-ту. Серія філологія. – Львів, 2004. – Частина І. – Вип. 34. – С. 105–112.
141. *Пашунова* Л. О. Про лексико-тематичні лінії як компоненти польової структури тексту / Л. О. Пашунова // Мовознавство. – 1989. – № 6. – С. 44–47.

142. *Пашунова Л. О.* Роль лексико-тематичних ліній у структурі тексту газетної статті / Л. О. Пашунова // Семантико-стилістична будова тексту та функціонування одиниць різних мовних рівнів : зб. наук. праць. – К. : ІСДО, 1995. – С. 50–53.
143. *Пишна Л. М.* Повтори як засіб вираження авторської модальності та прагматичної настанови тексту : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Пишна Людмила Михайлівна. – Дніпропетровськ, 1996. – 152 с.
144. *Пищальникова В. А.* Общее языкознание : учебник для студ. вузов / В. А. Пищальникова, А. Г. Сонин. – М. : ИЦ „Академия”, 2009. – 448 с.
145. *Познякова Н. О.* Лінгвостилістичні та композиційні засоби відтворення емоційного стану людини в художньому тексті (на прикладі англійської прози XIX ст.) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Познякова Наталя Олександрівна. – Київ, 1997. – 170 с.
146. *Пономаренко К. В.* Інформаційний потенціал девербативів у комунікативній структурі речення і тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / К. В. Пономаренко. – Донецьк, 2010. – 20 с.
147. *Поперечна О.* Проблема тексту і текстових категорій у сучасній лінгвістиці / О. Поперечна // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – Вип. 14. – С. 226–231.
148. *Попова Т. Г.* Текстобразующая роль артикля в современном немецком языке / Т. Г. Попова // Реализация грамматических категорий в тексте : сб. науч. трудов. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1984. – Вып. 231. – С. 3–12.
149. *Правдин М. Н.* Анализ содержательной структуры текста / М. Н. Правдин // Лингвистика текста : материалы науч. конф. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1974. – Ч. II. – С. 15–19.
150. *Прохоров Ю. Е.* Действительность : Текст : Дискурс : учеб. пособ. / Ю. Е. Прохоров. – [2-е изд., испр.]. – М. : Флинта : Наука, 2006. – 224 с.

151. *Пушкина Е. С.* Теоретико-экспериментальное исследование структурно-семантических параметров текста : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 „Теория языка” / Е. С. Пушкина. – Кемерово, 2004. – 23 с.
152. *Пфютце М.* Грамматика и лингвистика текста / М. Пфютце // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 218–242.
153. *Радзієвська Т. В.* Деякі проблеми текстової комунікації : до постановки питання / Т. В. Радзієвська // Мовознавство. – 1992. – № 2. – С. 14–20.
154. *Радзієвська Т. В.* Комунікативно-прагматичні аспекти текстотворення : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.15 / Радзієвська Тетяна Вадимівна. – Київ, 1999. – 359 с.
155. *Радзієвська Т. В.* Про один із напрямів сучасної лінгвістики тексту / Т. В. Радзієвська // Мовознавство. – 1991. – № 3. – С. 53–58.
156. *Радзієвська Т. В.* Текст як засіб комунікації / Т. В. Радзієвська. – К. : Вид-во АН України, 1993. – 194 с.
157. *Рекало В. В.* Зв'язність і членування тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / В. В. Рекало. – Харків, 1996. – 20 с.
158. *Рекало В. В.* Зв'язність і членування тексту (на матеріалі англійської мови) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Рекало Валентина Володимирівна. – Харків, 1996. – 165 с.
159. *Реферовская Е. А.* Лингвистические исследования структуры текста / Е. А. Реферовская. – Л. : Наука, 1983. – 216 с.
160. *Ринберг В. Л.* Конструкции связного текста в современном русском языке / В. Л. Ринберг. – Львов : Вища школа, 1987. – 166 с.
161. *Різун В. В.* Нариси про текст. Теоретичні питання комунікації і тексту / В. В. Різун, А. І. Мамалига, М. Д. Феллер. – К. : РВЦ „Київський ун-т”, 1998. – 335 с.

162. Романюк Ю. В. Граматичні процеси текстової компресії (на прикладі анафоричного еліпсу) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Романюк Юлія Віталіївна. – Київ, 1996. – 122 с.
163. Сгалл П. К программе лингвистики текста / П. Сгалл // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 79–88.
164. Севбо И. П. Структура связного текста и автоматизация реферирования / И. П. Севбо. – М. : Наука, 1969. – 135 с.
165. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : монограф. учеб. пособ. / Е. А. Селиванова. – К. : ЦУЛ, „Фитосоцицентр”, 2002. – 336 с.
166. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : „Довкілля-К”, 2010. – 844 с.
167. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : „Довкілля-К”, 2008. – 712 с.
168. Семантико-стилістична будова тексту та функціонування одиниць різних мовних рівнів : зб. наук. праць / [відп. ред. О. П. Пророченко, С. М. Іваненко]. – К. : ІСДО, 1995. – 188 с.
169. Семенець О. О. Синергетика поетичного слова / О. О. Семенець. – Кіровоград : Імекс ЛТД, 2004. – 338 с.
170. Сергиенко П. И. Смысловая связность и цельность гипертекста в англоязычном пространстве / П. И. Сергиенко // Вестник Московского ун-та. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2009. – № 4. – С. 134–139.
171. Сидорова М. Ю. Грамматика художественного текста / М. Ю. Сидорова. – М. : Изд-во МГУ, 2000. – 416 с.
172. Синиця І. А. Лексичний повтор як засіб реалізації семантичної зв'язності тексту / І. А. Синиця // Мовознавство. – 1994. – № 2–3. – С. 56–61.

173. *Скребнев Ю. М. Функциональный аспект лингвистики текста / Ю. М. Скребнев // Лингвистика текста : материалы науч. конф. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1974. – Ч. II. – С. 60–66.*
174. *Слово и текст в психолингвистическом аспекте : сб. науч. трудов / [отв. ред. А. А. Залевская]. – Тверь : ТГУ, 1992. – 141 с.*
175. *Содержательные аспекты предложения и текста : межвуз. темат. сб. / [отв. ред. И. П. Сусов]. – Калинин : Калининский гос. ун-т, 1983. – 168 с.*
176. *Солганик Г. Я. Стилистика текста / Г. Я. Солганик. – М. : Флинта : Наука, 1997. – 256 с.*
177. *Соловьян В. А. Единство экстра- и интралингвистического при интерпретации текста / В. А. Соловьян // Лингвистика текста : сб. науч. работ / [отв. ред. Москальская О. И.]. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1979. – Вып. 141. – С. 138–149.*
178. *Сорокин Ю. А. Психолингвистические аспекты изучения текста / Ю. А. Сорокин. – М. : Наука, 1985. – 168 с.*
179. *Сравнительная грамматика германских языков : в 5 т. / [сост. Кубрякова Е. С., Макаев Э. А., Москальская О. И., Миронов С. А.; гл. ред. Гухман М. М.]. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – Т. 3. : Морфология. – 455 с.*
180. *Степанов Г. В. Цельность художественного образа и лингвистическое единство текста / Г. В. Степанов // Лингвистика текста : материалы науч. конф. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1974. – Ч. II. – С. 72–76.*
181. *Страхова В. С. Внешние средства организации текста / В. С. Страхова // Лингвистика текста : сб. науч. работ / [отв. ред. Москальская О. И.]. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1979. – Вып. 141. – С. 150–159.*
182. *Стриженко А. А. Художественный текст как особая форма коммуникации / А. А. Стриженко // Лингвистика текста : материалы науч. конф. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1974. – Ч. II. – С. 81–88.*
183. *Структурно-типологическое описание современных германских языков / [отв. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Наука, 1966. – 324 с.*

184. *Сучасна українська мова* : підручник / [за ред. О. Д. Пономарева та ін.]. – [2-ге вид., перероб.]. – К. : Либідь, 2001. – 400 с.
185. Сыров И. А. Способы реализации категории связности в художественном тексте : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.01 / Сыров Игорь Анатольевич. – Москва, 2005. – 349 с.
186. Танабаева З. К. Языковые средства смысловой организации текста : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 „Романские языки” / З. К. Танабаева. – Москва, 1980. – 23 с.
187. *Текст и познавательная деятельность* : межвуз. науч. сб. / [отв. ред. Л. П. Добраев]. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1974. – Вып. 1. – 160 с.
188. Терехова С. І. Типологія вказівних особових репрезентацій / С. І. Терехова // Мовознавство. – 2007. – № 2. – С. 49–57.
189. Терехова С. І. Типологія дейксисту / С. І. Терехова // Мовознавство. – 2004. – № 2–3. – С. 48–54.
190. Торопова Н. А. Проблемы лингвистической теории текста / Н. А. Торопова // Смысловые и прагматические характеристики текста и его единиц : межвуз. сб. науч. трудов. – Иваново : Изд-во Ивановского ун-та, 1989. – С. 3–9.
191. Тураева З. Я. Лингвистика текста : (Текст : структура и семантика) : учеб. пособ. / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.
192. Турчин В. Роль когезії у романах Е. М. Ремарка „На Західному фронті без перемін” та „Чорний обеліск” / В. Турчин, М. Турчин // Семантика мови і тексту : матеріали ІХ міжнар. наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2006. – С. 531–534.
193. Тхем Ч. Н. Абзац как грамматико-семантическая сущность / Ч. Н. Тхем // Предложение и текст : семантика, прагматика и синтаксис : межвуз. сб. / [отв. ред. В. В. Богданов]. – Л. : Ленинградский гос. ун-т, 1988. – С. 118–123.

194. *Українська мова* : Енциклопедія / [редкол. : Русанівський В. М. та ін.]. – К. : „Укр. енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
195. *Универсалии и типологические исследования : мещановские чтения* : сб. ст. / [отв. ред. В. Н. Ярцева; АН СССР : Ин-т языкознания]. – М. : Наука, 1974. – 144 с.
196. *Федосюк М. Ю.* Неявные способы передачи информации в тексте : учеб. пособ. по спецкурсу / М. Ю. Федосюк. – М. : МПГУ им. В. И. Ленина, 1988. – 83 с.
197. *Фивегер Д.* Лингвистика текста в исследованиях ученых ГДР / Д. Фивегер // Синтаксис текста. – М. : Наука, 1979. – С. 314–323.
198. *Фигуровский И. А.* Основные направления в исследованиях синтаксиса целого текста / И. А. Фигуровский // Лингвистика текста : материалы науч. конф. – М. : МГПИИЯ им. М. Горького, 1974. – Ч. II. – С. 108–115.
199. *Филиппов К. А.* Лингвистика текста : курс лекций / К. А. Филиппов. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2007. – 331 с.
200. *Филологическая герменевтика и общая стилистика* : сб. науч. трудов / [редкол. : Г. И. Богин (отв. ред.) и др.]. – Тверь : Тверской гос. ун-т, 1992. – 158 с.
201. *Фридман Л. Г.* Некоторые особенности элементов внутренней и внешней структуры абзаца в современном немецком языке / Л. Г. Фридман // Лингвистика текста : материалы науч. конф. – М. : МГПИИЯ им. М. Горького, 1974. – Ч. II. – С. 115–121.
202. *Хованская З. И.* Категория связности и смысловое развертывание коммуникации / З. И. Хованская // Лингвостилистические проблемы текста : сб. науч. трудов. – М. : МГПИИЯ им. М. Горького, 1980. – Вып. 158. – С. 100–118.
203. *Хованская Л. В.* Участие субстантивных местоимений в организации текста / Л. В. Хованская // Прагматика и структура текста : сб. науч. трудов. – М. : МГПИИЯ им. М. Горького, 1983. – Вып. 209. – С. 206–218.

204. Черемисина М. И. Анафорические связи в тексте / М. И. Черемисина // Лингвистика текста : материалы науч. конф. – М. : МГПИИЯ им. М. Горького, 1974. – Ч. II. – С. 140–147.
205. Чернейко Л. О. Смысловая структура художественного текста и принципы ее моделирования / Л. О. Чернейко // Коммуникативно-смысловые параметры грамматики и текста : сб. ст. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – С. 449–460.
206. Чернухина И. Я. К вопросу о единицах связного текста / И. Я. Чернухина // Лингвистика текста : материалы науч. конф. – М. : МГПИИЯ им. М. Горького, 1974. – Ч. II. – С. 155–158.
207. Чернухина И. Я. Элементы организации художественного прозаического текста / И. Я. Чернухина. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1984. – 115 с.
208. Черняховская Л. А. Смысловая структура текста и ее единицы / Л. А. Черняховская // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 117–126.
209. Чиквашвили К. С. Структура семантической организации текста : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 „Романские языки” / К. С. Чиквашвили. – Москва, 1980. – 25 с.
210. Шереметьева С. О. Прагматика синтаксиса текста в условиях специфической коммуникации / С. О. Шереметьева // Предложение и текст : семантика, прагматика и синтаксис : межвуз. сб. / [отв. ред. В. В. Богданов]. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1988. – С. 80–84.
211. Шмидт З. Й. „Текст” и „история” как базовые категории / З. Й. Шмидт // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 89–108.
212. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : Енциклопедичний словник / І. Б. Штерн. – К. : „АртЕК”, 1998. – 336 с.
213. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Л. В. Щерба. – Л. : Наука, 1974. – 428 с.

214. Щербина Э. Ф. К вопросам внутренней и внешней структуры текста / Э. Ф. Щербина // Текст : структура и семантика : межвуз. сб. науч. трудов. – Пятигорск : ПГЛУ, 1981. – С. 70–77.
215. Щур Г. С. К вопросу о соотношении типов и средств текстуальной связи / Г. С. Щур, А. А. Мальченко // Лингвистика текста : материалы науч. конф. – М. : МГПИИЯ им. М. Горького, 1974. – Ч. II. – С. 205–209.
216. Ягунова Е. В. Коммуникативная и смысловая структуры текста и его восприятие / Е. В. Ягунова // Вопросы языкознания. – 2007. – № 6. – С. 32–49.
217. Языковые универсалии и лингвистическая типология / [отв. ред. И. Ф. Вардуль]. – М. : Наука, 1969. – 344 с.
218. Янус Э. Обзор польских работ по структуре текста / Э. Янус // Синтаксис текста. – М. : Наука, 1979. – С. 325–340.
219. Barzilay R. Modeling Local Coherence : An Entity-Based Approach / R. Barzilay, M. Lapata // Computational Linguistics. – 2008. – Vol. 43. – № 1. – P. 1–34.
220. Bellert I. On the Condition of the Coherence of Texts / I. Bellert // Semiotica. – 1970. – № 2. – P. 336–337.
221. Bloor T. The Functional Analysis of English : A Hallidayan Approach / T. Bloor, M. Bloor. – China : Edward Arnold (Publishers) Limited, 2001. – 287 p.
222. Buitkiene J. Variability of Cohesive Devices across Registers / J. Buitkiene // Studies about Languages. – 2005. – № 7. – P. 17–20.
223. Chomsky N. Knowledge of Language : Its Nature, Origin and Use / N. Chomsky. – China : Greenwood Publishing Group, 1985. – 320 p.
224. Cipollone N. Linear Order, Hierarchical Structure and Ambiguity / N. Cipollone // Language Files. – USA, 1994. – P. 170–175.
225. Danes F. Probleme der Textgrammatik / F. Danes, D. Wichweger. – B. : Akad.-Verl., 1976. – 211 s.
226. Dijk van T. A. Pragmatic Connectives / T. A. van Dijk // Journal of Pragmatics. – 1979. – V. 3. – P. 447–456.

227. *Dijk van T. A. Text and Context : Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse / T. A. van Dijk. – London : Longman, 1977. – 261 p.*
228. *Enkvist N. E. Stylistics and Textlinguistics / N. E. Enkvist // Current Trends in Textlinguistics. – Berlin; New York, 1978. – P. 174–190.*
229. *Ernst P. Pragmalinguistik : Grundlagen, Anwendungen, Probleme / P. Ernst. – Berlin : New Yourk : de Gruyter, 2002. – 210 p.*
230. *Fox A. Linguistic Reconstruction : An Introduction to Theory and Method / A. Fox. – Oxford : University Press, 1995. – 372 p.*
231. *Fraser B. An Approach to Discourse Markers / B. Fraser // Journal of Pragmatics. – 1990. – V. 14. – P. 219–236.*
232. *Fromkin V. An Introduction to Language / V. Fromkin, R. Rodman, N. Hyams. – USA : Thomson Heinle Corporation, 2003. – Seventh Edition. – 620 p.*
233. *Gazdar G. Pragmatics : Implicature, Presupposition and Logical Form / G. Gazdar. – New York : Acad. Press, 1979. – 512 p.*
234. *Grosse E. U. Text und Kommunikation : Eine Einführung in die Funktionen der Texte / E. U. Grosse. – Stuttgart : Kohlhammer, 1976. – 164 s.*
235. *Hadumod B. Kohärenz. Kohäsion / B. Hadumod // Lexikon der Sprachwissenschaft. – [2., völlig neu bearbeitete]. – Auflage Stuttgart : Kröner, 1990. – S. 388–390.*
236. *Halliday M. Cohesion in English / M. Halliday, R. Hasan. – London : Longman, 1976. – 256 p.*
237. *Hartmann D. Zur Semantik von Satzpartikeln und zu ihren Funktionen in Texten / D. Hartmann // Beiträge zur Grammatik und Pragmatik. – Kronberg : Ts. Scriptor, 1975. – S. 233–252.*
238. *Hassel M. Pronominal Resolution in Automatic Text Summarization : Master Thesis [Електронний ресурс] / M. Hassel. – Sweden : Stockholm University, 2000. – 20 p. – Режим доступу : <http://www.nada.kth.se/xmartin>.*
239. *Hoey M. Patterns of Lexics in Text / M. Hoey. – Oxford : Oxford University Press, 1991. – 276 p.*

240. *Isenberg H.* Einige Grundbegriffe für eine linguistische Texttheorie / H. Isenberg // Probleme der Textgrammatik. – Berlin : Akademie Verlag, 1976. – S. 47–145.
241. *Johnson K.* Coherence and Cohesion / K. Johnson, H. Johnson // Applied Linguistics. – USA, 2001. – P. 55–57.
242. *Lyons J.* Introduction to Theoretical Linguistics / J. Lyons. – Cambridge : The University Press, 1972. – 544 p.
243. *McCarthy M.* Discourse Analysis for Language Teachers / M. McCarthy. – USA : Cambridge University Press, 2002. – 214 p.
244. *Muller O.* Text und Wörterbuch / O. Muller // Text als Gegenstand der Forschung und der Lehre. – Rostock : Universität Rostock, 1997. – Heft 4. – S. 133–153.
245. *Muto K.* The Use of Lexical Cohesion in Reading and Writing [Электронный ресурс] / K. Muto. – P. 107–129. – Режим доступа : [http://www.library.nakanishi.ac.jp/kiyou/gaidai\(30\)/07.pdf](http://www.library.nakanishi.ac.jp/kiyou/gaidai(30)/07.pdf).
246. *O'Grady W.* Contemporary Linguistics (an Introduction) / W. O'Grady, J. Archibald, M. Aronoff, J. Rees-Miller. – USA : Bedford St. Martin's : Boston-New-York, 2001. – Fourth Edition. – 751 p.
247. *Palek B.* Cross-Reference. A Study from Hypersyntax / B. Palek. – Praha : Universita Karlova, 1968. – 158 p.
248. *Peccei J. S.* Pragmatics / J. S. Peccei. – China : Taylor & Francis Limited, 1999. – 101 p.
249. *Poškiene A.* The Role of Parallel Structure as a Cohesion Device in a Technical Text : Contrastive Linguistics [Электронный ресурс] / A. Poškiene. – Lithuania : Kaunas University of Technology, 2009. – P. 5–12. – Режим доступа : <http://www.hytext.info>.
250. *Reiss K.* Texttyr und Übersetzungsmethode : Der operative Text / K. Reiss. – [3 Aufl., unverand]. – Heidelberg : Julius Groos Verl., 1993. – 146 s.
251. *Sanders T.* Cohesion and Coherence : Linguistic Approaches / T. Sanders, H. Maat. – Utrecht University : Elsevier Ltd., 2006. – 230 p.

252. *Scovel T. Psycholinguistics* / T. Scovel. – USA : Oxford University Press, 2000. – 135 p.
253. *Storrer A. Coherence in Text and Hypertext [Электронный ресурс]* / A. Storrer // *Document Design*. – 2002. – P. 1–16. – Режим доступа до журн. : <http://www.hytex.info>.
254. *Strunk W. The Elements of Style* / W. Strunk. – New-York : The Macmillan Company, 1963. – 71 p.
255. *Tanskanen S.-K. Collaborating towards Coherence : Pragmatics & Beyond New Series* / S.-K. Tanskanen. – University of Turku : John Benjamins Publishing Company, 2006. – 192 p.
256. *Textlinguistik* // *Lexikon der Germanistischen Linguistik*. – [hrsg. von H. P. Althaus...]. – Tübingen : Niemeyer, 1980. – Studienausg 1–2. – S. 242–258.
257. *Werlich E. Typologie der Texte : Entwurf eines textlinguistischen Modelle zur Grundlegung einer Textgrammatik* / E. Werlich. – Heidelberg, 1975. – 140 s.
258. *Widdowson H. G. Linguistics* / H. G. Widdowson. – New-York : Oxford University Press, 2002. – 134 p.
259. *Yeh C.-C. The Relationship of Cohesion and Coherence : A Contrastive Study of English and Chinese* / C.-C. Yeh // *Journal of Language and Linguistics*. – 2004. – Vol. 3. – № 2. – P. 243–260.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Мальшкін А.* Севастополь : [роман] / А. Мальшкін. – Симферополь : Крымиздат, 1957. – 359 с.
2. *Підмогильний В. П.* Місто : [роман та оповідання] / В. П. Підмогильний. – К. : Веселка, 1993. – 351 с.
3. *Платонов А. П.* Чевенгур : [роман] / А. П. Платонов // Избранное : Повести, роман. – Х. : Прапор, 1990. – С. 166–477.
4. *Яновський Ю. І.* Вершники : [роман] / Ю. І. Яновський // Твори : В 5-ти т. – К. : Дніпро, 1983. – Т. 2. – С. 327–410.
5. *Hesse H.* Der Steppenwolf : [Roman] / H. Hesse. – Germany : Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 2000. – 430 s.
6. *London J.* Martin Iden : [novel] / J. London. – London : Macmillan and Company Edition, 2004. – 367 p.
7. *Mann H.* Die kleine Stadt : [Roman] / H. Mann. – Frankfurt : Fisher Taschenbuch Verlag, 2006. – 430 s.
8. *Maugham S. W.* The Painted Veil : [novel] / W. S. Maugham. – London : Longman Edition, 2006. – 288 p.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

англ.	англійська мова
ВТМСЗ	внутрішньотекстові міжреченнєві синтаксичні зв'язки
ІВТМСЗ	інтегративний внутрішньотекстовий міжреченнєвий синтаксичний зв'язок
КЕ	коментувальний елемент
КЕЗТ	коментувальний елемент займенникового типу
КЕПТ	коментувальний елемент прислівникового типу
КЕУТ	коментувальний елемент узагальнювального типу
КЗ	когезійний засіб
ЛВТМСЗ	ланцюговий внутрішньотекстовий міжреченнєвий синтаксичний зв'язок
нім.	німецька мова
НР	неповне речення
НФЄ	надфразна єдність
ПВТМСЗ	паралельний внутрішньотекстовий міжреченнєвий синтаксичний зв'язок
рос.	російська мова
СМВ	сміслові міжреченнєві відношення
укр.	українська мова

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абзац – смислово-семантична величина, суб'єктивно (прагматично й композиційно) вичленована автором одиниця формального рівня задля полегшеного сприйняття реципієнтом її тематико-змістових блоків.

Аргументаційні СМВ – смислові міжреченнєві відношення, що реалізуються у формі речення, що наслідуює попереднє, як аргумент, пояснення певних подій, фактів, явищ тощо. Аргументаційні СМВ співвідносяться з *інтегративно-кумулятивним* зв'язком, що відтворюється в умовах актуалізації протиставлення (за А. П. Загнітком).

Асоціативно-образні СМВ – смислові міжреченнєві відношення, що передбачають розгортання текстового смислового тла на основі асоціацій, уявлень, що у своїй основі підкріплені асоціативно-цільовими словами, словами-образами, словами-темами, словами-символами тощо (за А. П. Загнітком).

Дискурс – лінгвосоціокультурна актуальна взаємодія, що здійснюється суб'єктами мовленнєвої діяльності задля досягнення комунікативних цілей та реалізується в основній формі організації та продукції цієї взаємодії – тексті.

Еліптичні НР – неповні емотивно насичені й експресивно забарвлені постпозитивні речення НФС, у яких уява про пропущений член речення безпосередньо встановлюється із власного змісту та будови, насамперед із значення та форми синтаксично залежного слова (за А. П. Загнітком), або за умови покликання на формально-сміслові структурування препозитивних речень.

Зв'язність – структурно-семантична категорія, репрезентована горизонтальною дихотомією *когезія* (формальна зв'язність – набір мовних одиниць) / *когерентність* (семантична зв'язність – семантичні значення, що закріплені за мовними одиницями), яка постає головною ознакою тексту відповідно співвіднесеною із планом вираження й планом змісту, виявляючись щоразу в інших параметрах, на різних рівнях тексту кореляцією ВТМСЗ та СМВ, маніфестованих формально-семантичними варіаціями мовних засобів.

Інтегративний ВТМСЗ – внутрішньотекстовий міжреченневий синтаксичний зв'язок, за якого речення в текстовому цілому можуть інтегруватися внаслідок їхньої структурної цілісності й смислової єдності. Засобами вияву ІВТМСЗ постають: сполучники та сполучні сполуки на позначення відношення *сумісності* (кон'юнкції), *протиставлення* (контраюнкції), *альтернативності* (диз'юнкції), *залежності* (субординації) подій, а також *групи спеціальних речень* (*питальні, риторичні*) (за А. П. Загнітком).

Інтегративно-кумулятивний ВТМСЗ – внутрішньотекстовий міжреченневий синтаксичний зв'язок, що забезпечує смислову єдність об'єднаних частин, зокрема тематичне об'єднання речень, поширення або пояснення першого речення іншим, поєднання речень унаслідок наявності опорного (стрижневого) речення, щодо якого інші виступають певними інформаційними поширювачами (за А. П. Загнітком).

Інформаційні СМВ – смислові міжреченнєві відношення, що, корелюючи з ЛВТМСЗ, зумовлюють розширення або пояснення ємності слів опорного препозитивного речення або останнього загалом у рамках НФЄ, забезпечуючи смислову цілісність текстового утворення (за А. П. Загнітком).

Коаліційно-імпліцитний ВТМСЗ – внутрішньотекстовий міжреченневий синтаксичний зв'язок, що полягає в поєднанні двох або більше речень у складне синтаксичне ціле завдяки розгортанню певної теми (слів, що утворюють єдине концептуально-тематичне поле). Формальні засоби зв'язку імпліковані, хоча вірогідною постає можливість їхнього відновлення (за А. П. Загнітком).

Коментувальні СМВ – смислові міжреченнєві відношення, що реалізуються у формі речення, що наслідуює попереднє, як обґрунтування, коментування певних подій, фактів, явищ тощо. Коментувальним СМВ властиве розширення ємно-інформаційного тла попередньої реченнєвої структури НФЄ покликанням на неї відповідними засобами постпозитивного речення (за А. П. Загнітком) – коментувальними елементами *займенникового, прислівникового та узагальнювального* типів.

Контекстуальні НР – неповні постпозитивні речення НФС, що утриманням коментувально-займенникових елементів відсилають до інформативного змісту препозитивної реченнєвої структури.

Концептуально-парадигматичні СМВ – смислові міжреченнєві відношення, основу яких складає одне з речень текстового утворення (будь-яка його частина або сегмент), що виступає опорним щодо інших, становлячи концепт усього тексту (за А. П. Загнітком).

Ланцюговий ВТМСЗ – внутрішньотекстовий міжреченнєвий синтаксичний зв'язок, що забезпечує лінійну послідовність та смислово-семантичну єдність компонентів текстового цілого. Засобами реалізації ЛВТМСЗ постають: *вказівно-замінювальні слова на позначення останніх антецедентів; повтор власних імен / загальних назв та їхня заміна займенниково-субститутивними елементами; лексичний (дериваційний, синонімічний, антонімічний, перифрастичний, гіпонімічний, тематичний) повтор* (за А. П. Загнітком).

Надфразна єдність – визначальна формально-семантична одиниця тексту смислового рівня, репрезентована контактним або дистантним поєднанням двох чи більше самостійних реченнєвих структур (зачин, розгортання, кінцівка) мовно маніфестованими засобами реалізації *категорійної зв'язності* дихотомічним виявом *когезія* (формальна зв'язність) / *когерентність* (семантична зв'язність), сукупності яких, як і тексту зокрема, властиве певне структурно-семантичне оформлення, смислово-тематична викінченість та комунікативно-прагматична цілісність.

Обірвані НР – неповні речення, що є незавершеними в змістовому, структурному та інтонаційному планах у силу певних ситуативно-прагматичних чинників (за А. П. Загнітком), відновлення формально-смислової побудови яких можливе за умови звернення до змістового структурування інших речень НФС.

Паралельний ВТМСЗ – внутрішньотекстовий міжреченнєвий синтаксичний зв'язок, суть якого полягає в співвіднесеності однакових форм всіх членів речення або тільки окремих у контактному поєднуваних реченнях НФС, що свідчить про сильний та слабкий вияви інтенсивності наявного зв'язку. Мовними засобами

маніфестації цього зв'язку є *синтаксичний паралелізм, ланцюгова однорідність часових форм дієслів-присудків, неповні синтаксичні конструкції, анафорично-інверсоване розташування присудків щодо підметів, дієприкметникові / дієприслівникові звороти, формальні компоненти переліку, лексичний паралелізм, анафоричні й паралельні риторичні питання* (за А. П. Загнітком).

Парцельовані НР – неповні речення, які передбачають членування текстового континууму на власне-парцельовані конструкції, що становлять граматично залежні компоненти попереднього речення, один або кілька його другорядних членів (за А. П. Загнітком). Структурування цих НР у межах НФС акцентує увагу на смисловій цілості останньої, що утримує провідні глибинно-підтекстові зв'язки текстового цілого.

Пояснювально-мотивувальні СМВ – смислові міжреченнєві відношення, які, корелюючи з *інтегративно-кумулятивним* та *коаліційно-імпліцитним* зв'язками, характеризуються супровідним смисловим відтінком попередніх речень, забезпечуючи змістову та тематичну єдність поєднаних речень у текстовому утворенні (за А. П. Загнітком).

Сегментовані НР – неповні речення, поєднання яких у рамках НФС зумовлено їхнім ієрархічним розташуванням у вигляді двох частин: перша („тема” (називний уявлення або називний теми) – препозитивне речення) переважно готує слухача до повідомлення, друга („причина” – постпозитивне речення) повідомляє щось про „тему”, хоча порядок розташування „теми” і „причини” не є суворо регламентованим (за А. П. Загнітком).

Текст – вербалізована цілісно-викінчена рівнево-пластова структурно-семантична величина прагматико-комунікативної природи, утворена інтегруванням мікротематичних текстових одиниць – НФС (об'єднаних експліцитно-імпліцитними, синтагматично-парадигматичними й синтаксично-смисловими зв'язками та відношеннями), що формують макротему текстового цілого та активують інтенційний задум адресанта, закодований горизонтально-вертикальною

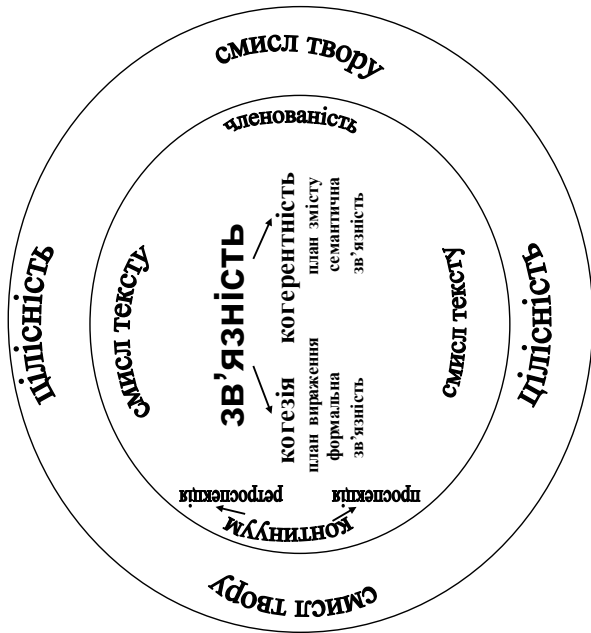
ієрархічною системою мовних чинників, забезпечуваних реалізацією вершинної категорійно-текстової ознаки – *зв'язності* (дихотомією вияву структурно-формальної когезії та змістово-цілісної когерентності) – у корелятивному співвідношенні із категоріями *цілісності*, *членованості* та *континууму*.

Цілісність – змістово-сміслова категорія парадигматичного глибинно-вертикального виміру, яка спрямована на декодування реципієнтом інформативно-тематичного змісту, ідеї (мотив, намір, інтенція автора) тексту, зашифрованих номенклатурою когезійних засобів мовного вираження категорії *зв'язності*.

ДОДАТКИ

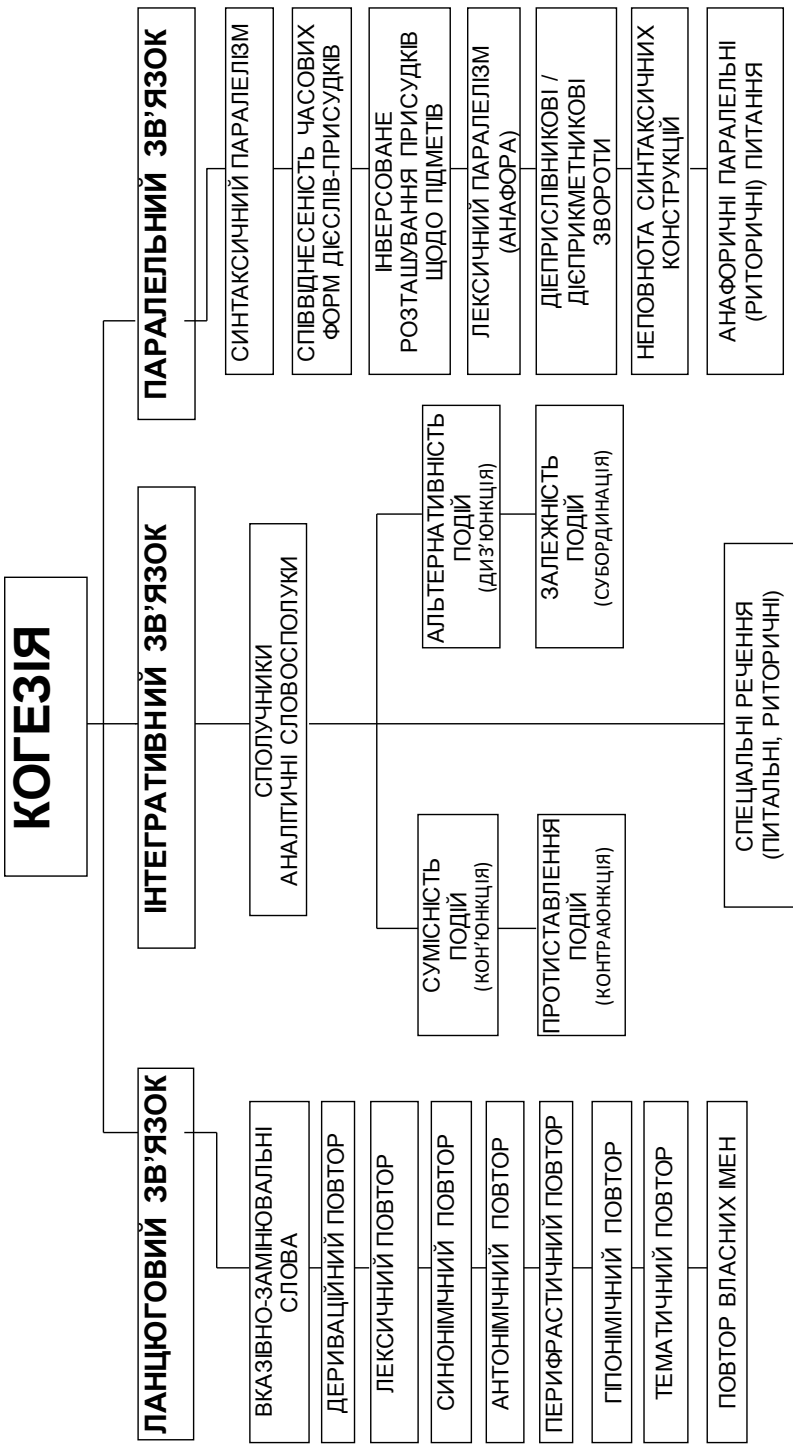
Додаток А

Корелятивне співвідношення пріоритетних категорійно-текстових ознак у внутрішньому художньо-текстовому утворенні

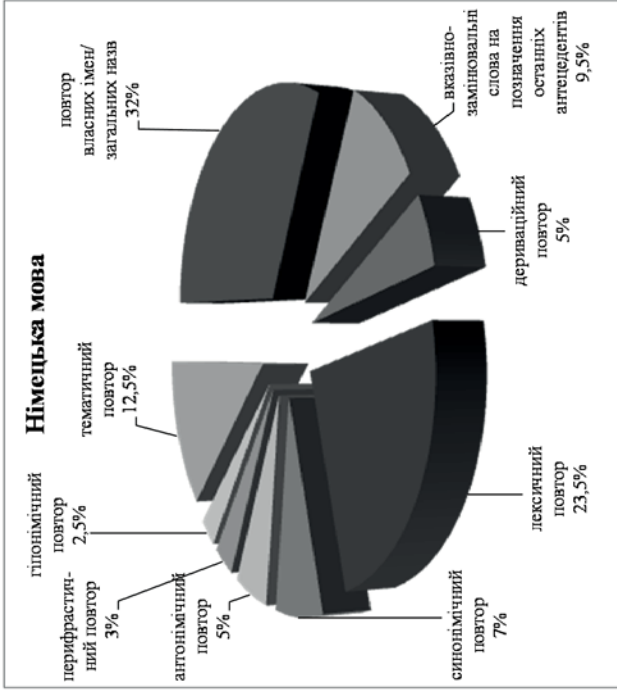
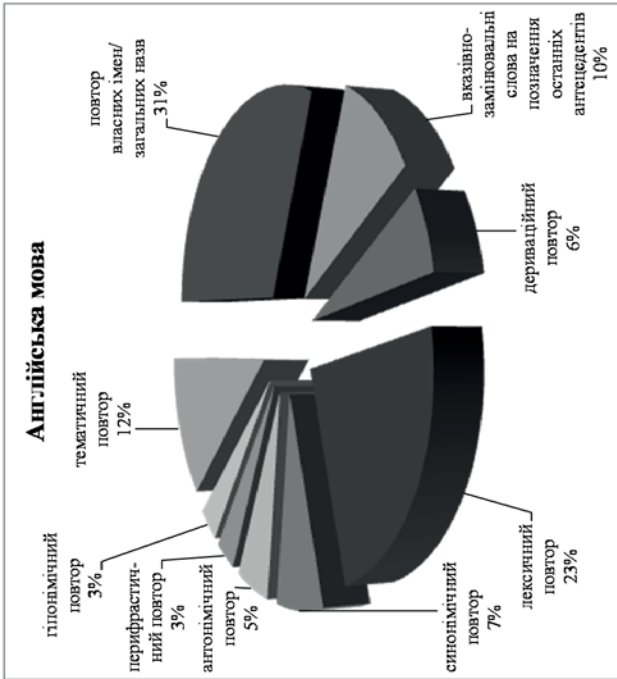
Додаток Б

Марковані засоби мовної маніфестації когезії вивом внутрішньотекстових мікреченнєвих синтаксичних зв'язків у художньо-текстовому цілому

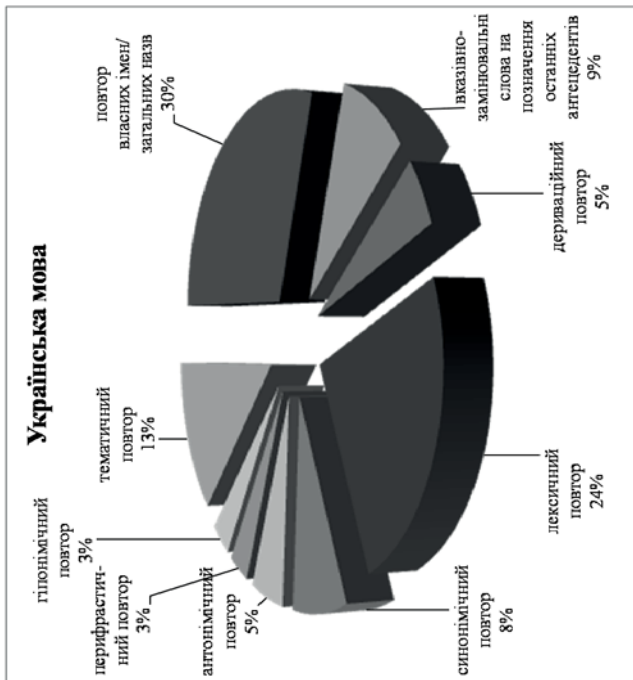
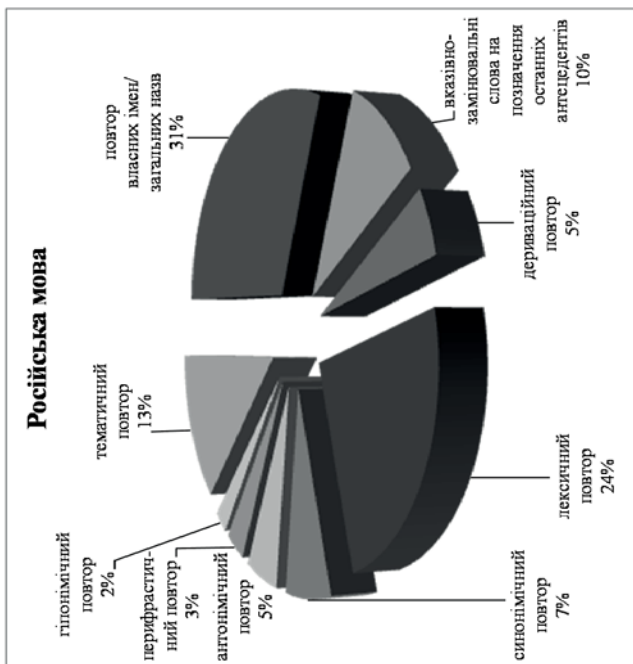
Додаток В

Кількісне співвідношення інтенсивності граматики-формалізованого вияву категорії когезії реалізацією ланцюгового синтаксичного зв'язку в германських художніх надфразно-текстових фрагментах

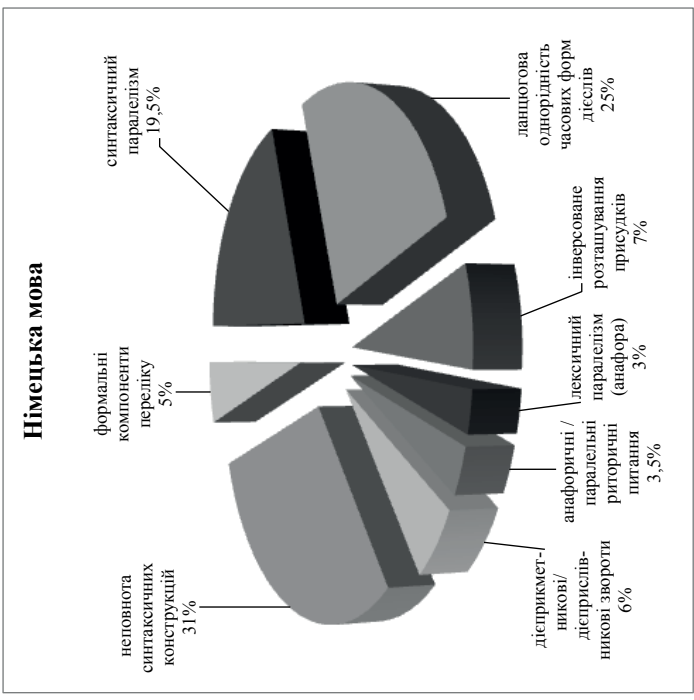
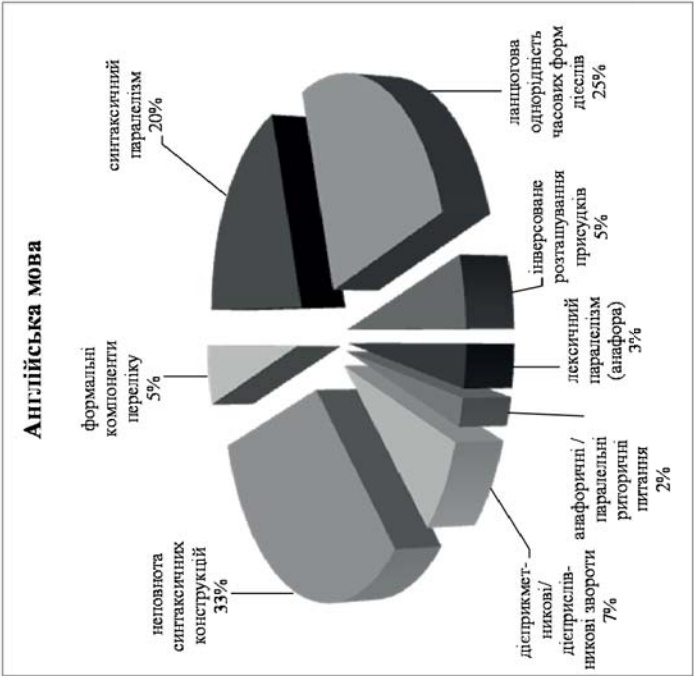
Додаток Д

Кількісне співвідношення інтенсивності граматико-формалізованого вияву категорій когезії реалізацією ланцюгового синтаксичного зв'язку в слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментах

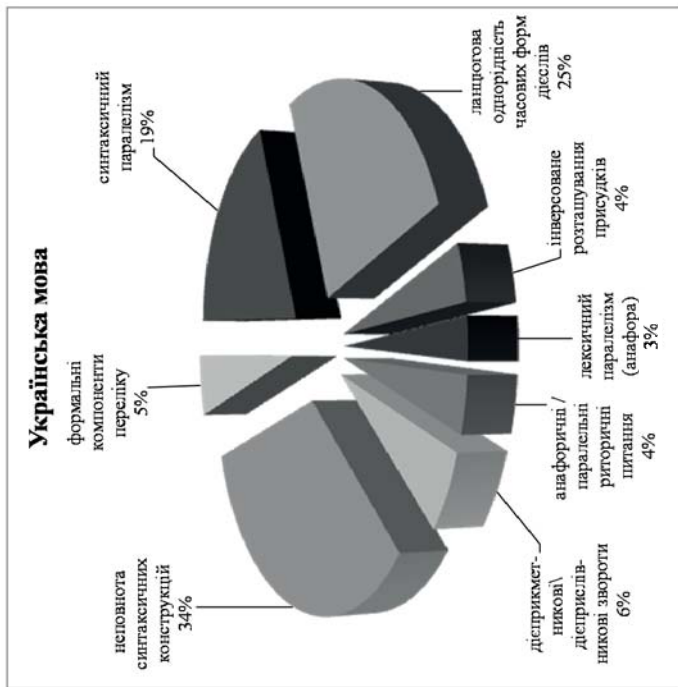
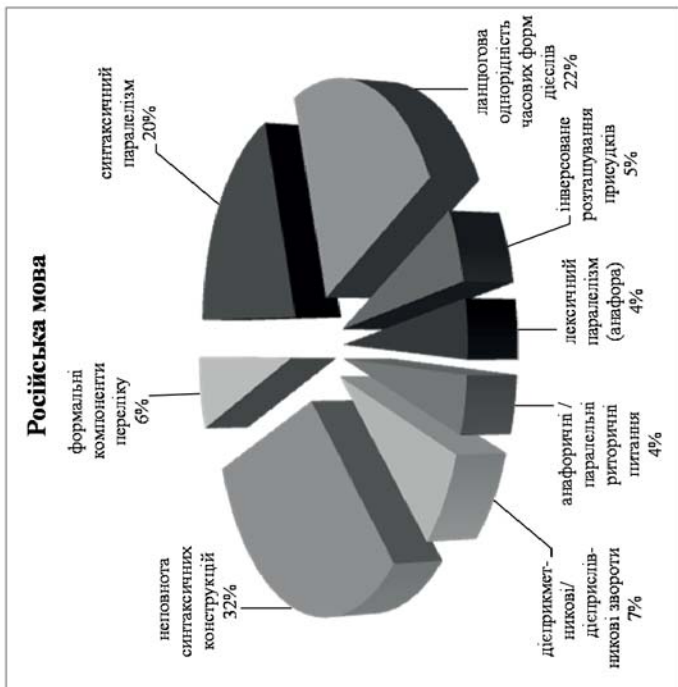
Додаток Ж

Кількісне співвідношення інтенсивності граматики-формалізованого вияву категорії когезії реалізацією паралельного синтаксичного зв'язку в германських художніх надфразно-текстових фрагментах

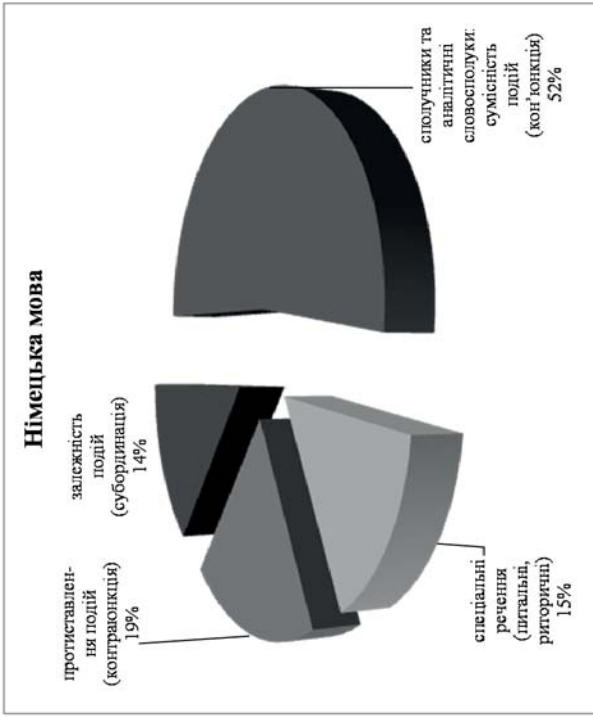
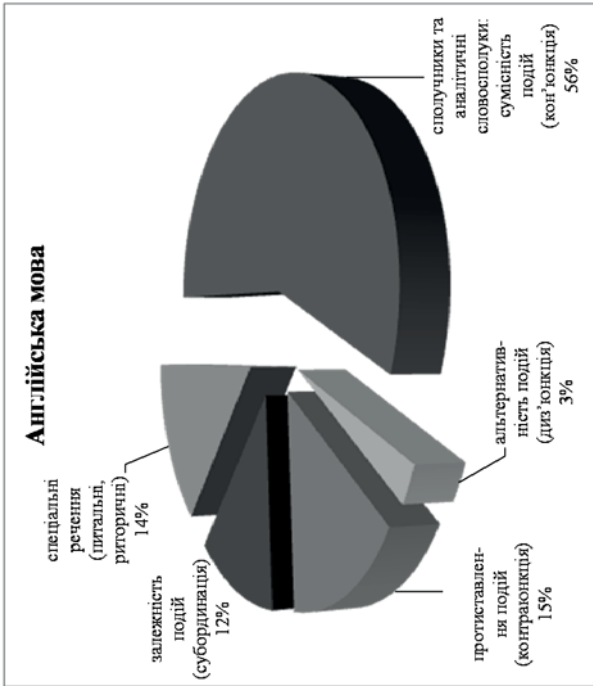
Додаток 3

Кількісне співвідношення інтенсивності граматики-формалізованого вияву категорії когезії реалізацією паралельного синтаксичного зв'язку в слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментах

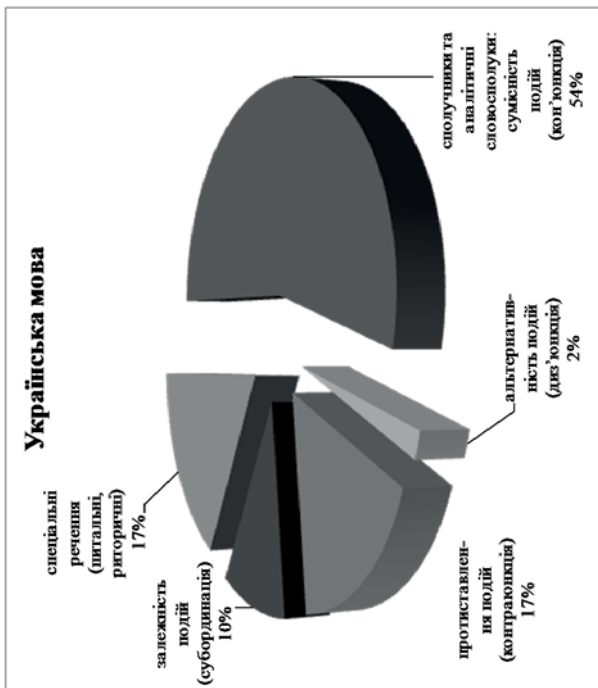
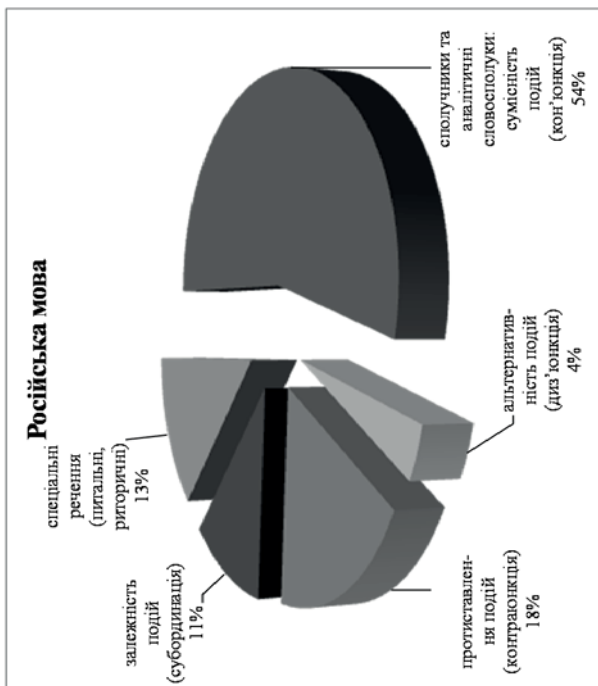
Додаток К

Кількісне співвідношення інтенсивності граматико-формалізованого вияву категорії когезії реалізацією інтегративного синтаксичного зв'язку в германських художніх надфразно-текстових фрагментах

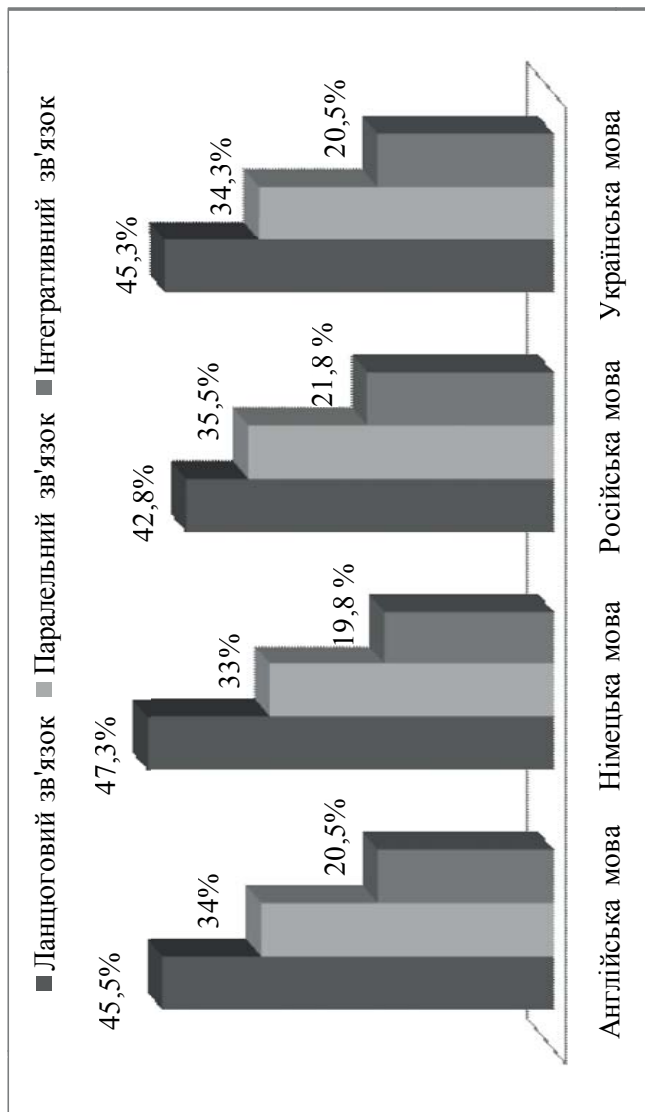
Додаток Л

Кількісне співвідношення інтенсивності граматико-формалізованого вияву категорії когезії реалізацією інтегративного синтаксичного зв'язку в слов'янських художніх надфразно-текстових фрагментах

Додаток М

Структурно-граматична інтенсивність організаційної побудови
художньої надфразно-когезійної моделі германських та слов'янських мов

Функційно-семантична співвіднесеність мовно-маркованих чинників вияву категорії
зв'язності в межах тематико-синхронних художньотекстових структур
германських та слов'янських мов

1. У межах абзацу між дистантно поєднаними НФС:

1) англійська мова:

(144) *But his chief trouble was that he did not know any editors or writers. And not merely did he not know any writers, but he did not know anybody who had ever attempted to write. There was nobody to tell him, to hint to him, to give him the least word of advice. He began to doubt that editors were real men. They seemed cogs in a machine. That was what it was, a machine. He poured his soul into stories, articles, and poems, and entrusted them to the machine. He folded them just so, put the proper stamps inside the long envelope along with the manuscript, sealed the envelope, put more stamps outside, and dropped it into the mail-box. It travelled across the continent, and after a certain lapse of time the postman returned him the manuscript in another long envelope, on the outside of which were the stamps he had enclosed. There was no human editor at the other end, but a mere cunning arrangement of cogs that changed the manuscript from one envelope to another and stuck on the stamps. It was like the slot machines wherein one dropped pennies, and, with a metallic whirl of machinery, had delivered to him a stick of chewing-gum or a tablet of chocolate. It depended upon which slot one dropped the penny in, whether he got chocolate or gum. And so with the editorial machine. One slot brought checks and the other brought rejection slips. So far he had found only the latter slot (6, c. 112);*

2) німецька мова:

(145) *Der Marsch sprengte daher, man klatschte; der Advokat entriß sich dem Volk; er sah auf sich zu den großen rostigen Schlüssel kommen, den Don Taddeo mit beiden Händen vor sich hinhielt. Don Taddeo war bleich, als sei er tot; seine scharfroten Augen wichen nie von dem Advokaten. Wenn eine Frau sich nach seiner Soutane bückte, um sie zu küssen, tat er eine rasche Wendung, sonst aber hielt er obwohl alle von ihm die Hände ließen, seine Schritte lange zurück, als wollte er diesen Gang verlängern, immer noch*

verlängern... Der Advokat streckte plötzlich beide Hände aus und begann zu eilen. Er hatte eine achtungsvolle Miene, und fast lief er. So trafen sie sich, noch ehe Don Taddeo beim Brunnen war. Er hielt den Schlüssel weiter von sich, der Advokat nahm ihn mit einem Kratzfuß. Dann zogen sie sich leise voneinander zurück. Das Volk wartete, verstummt. Der Advokat hüstelte, und Don Taddeo sah zu Boden. Auf einmal hatte er, mit einem Lächeln, die Augen aufgeschlagen und der Advokat die Arme ausgebreitet. Der Beifall des Volkes umstürmte sie, wie sie einander auf der Brust lagen. Am Dom klatschte die Fahne des Papstes, gelb und weiß gleißend, in ihre schweren Falten. Der Gevatter Achille warf, über dem Gewimmel, sein weiß-rot-grünes Tuch rasend hin und her durch die blaue Luft. Pipistrelli zog nun beide Glocken, er ließ sie tanzen. Die Musik setzte sich in Bewegung, im Eilschritt blies sie ihr Stück, wie einen berauschten Wind, um den Platz; – und da ging zum drittenmal die Kanone los. Don Taddeo und der Advokat hielten sich an den Händen; „Es lebe der Advokat! Es lebe Don Taddeo!“ – und indes jeder sich nach seiner Seite verneigte, gaben in der Mitte ihre Hände sich manchmal einen Ruck, als leitete einer auf den andern den ganzen Beifall ab: gerade wie man es in der „Armen Tonietta“ an der Primadonna und dem Tenor gesehen hatte (7, c. 400);

3) російська мова:

(146) И как тут было не голосовать, если дыхание давилось от яростной, грудь распирающей гордости! Адмирал знал, чем воспламенить матросское, избалованное морем и бульварами воображение. Черноморский флот, только один Черноморский флот может еще мужественной рукой поддержать родину на краю жуткой бездны, вернуть на путь счастья и славы. Завтра же нужно выбрать делегатов для дела всероссийской важности, послать их на самые ненадежные участки фронта, в гибнущий Кронштадт, в Петроград, на фабрики, в казармы. Делегаты должны всюду сказать: „Черноморский флот – вот он: офицер об руку с матросом зовет вас очнуться от безумия, сплотить расколотые врагом ряды во имя великих идеалов революции, во имя свободы, равенства и братства!“ Роль флота обрела потрясающие исторические масштабы, Севастополь готовился стать для России второй собирательницей Москвой. Будущее могло быть чудеснее Босфора... (1, c. 117);

4) українська мова:

(147) Простеливши ковдру на підлозі, він сів і почав шити. Але млюсть від тепла, що пашіло йому в обличчя та груди, незабаром налила йому пальці, і голка з них упала додола. Він не потурбувався її навіть підняти, витягнувся в глибокій стомі на ковдрі ничма, упершись ліктями в підлогу, й поклав голову на руки. Тепер огонь був просто перед ним – живий, неспокійний, чарівний, що вбирає й досі очі своєю палющою, гнучкою красою, що й досі дає відчутти в собі могутність першого і неперевершеного бога. Вогонь! Він знав його так добре, бо вогнем були позначені цілі доби його життя. Чи не це подум'я гріло його дитиною вночі на пасовиську серед лячної темряви, де жили страхи й вовкулаки? Чи не в огнище втупивши очі, лежав він повстанцем-юнаком, спочиваючи після кривавих пригод на взліссі, де стовбури здавались ворожою чатою? І тепер, у нових боях, споглядає він на це буяння тепла осінньої ночі серед міста, ще не знаного, не здобутого, де криються, може, більші небезпеки, ніж витвори дитячої уяви та військові супротивники! Але на відповідь їм палахкотів його внутрішній огонь та непоборна сила життя, що гасне тільки з останнім подихом людини, той чарівний ліхтар людського пориву, що зводить на екран майбутнього високості, кладучи тінь на драговину, і кличе голосом пророчим у нові й нові походи по золоте, хоч і бараняче руно (2, с. 153).

2. **Між контактено поєднуваними абзацами в текстовому утворенні:**

1) англійська мова:

(148) [...] He was tortured by the exquisite beauty of the world, and wished that Ruth were there to share it with him. He decided that he would describe to her many of the bits of South Sea beauty. The creative spirit in him flamed up at the thought and urged that he recreate this beauty for a wider audience than Ruth. And then, in splendor and glory, came the great idea. He would write. He would be one of the eyes through which the world saw, one of the ears through which it heard, one of the hearts through which it felt. He would write – everything – poetry and prose, fiction and description, and plays like Shakespeare. There was career and the way to win to Ruth [...].

[...] To write! The thought was fire in him. He would begin as soon as he got back. The first thing he would do would be to describe the voyage of the treasure-hunters.

He would sell it to San Francisco newspaper. He would not tell Ruth anything about it, and she would be surprised and pleased when she saw his name in print. While he wrote, he could go on studying [...] (6, с. 76);

2) німецька мова:

(149) Die Kirche war ganz leer. Alba strich den Schleier von den Augen, sah, leise keuchend, umher wie nach Verfolgern und sank in der nächsten Bank auf die Knie. Sie legte die Stirn in die Hände. Als die kalte Luft ihren heißen Nacken wollüstig erschauern machte, zog sie das Tuch darüber. Ihre Schultern zuckten, ihre Stirn preßte, als würde sie immer schwerer, die schmerzenden Hände gegen das harte Holz. Mit einem Ruck richtete sie sich auf, betrachtete diese Hände, betrachtete den See von Tränen, den ihre beiden Augen auf der Bank zurückgelassen hatten, und schüttelte langsam den Kopf... Ein Geräusch in der Vorhalle: Alba flüchtete in den Schatten eines Beichtstuhls.

Sie glitt hervor, stahl sich bis hinter die Nonne, die vor der Kapelle des heiligen Agapitus kniete, und tastete leise nach ihrem Saum: tastete und stockte. Die Hand fuhr zurück, angstvoll um den Hals, woraus ein Schluchzen brechen wollte. Die Augen heiß auf der im Frieden Anbetenden, schlich Alba rückwärts davon, in das Dunkel (7, с. 258);

3) російська мова:

(150) [...] Верилось в лучшие времена, в счастье, в согретую и всеми голосами запевиую, наконец, жизнь. Это будет, будет! В кармане у прапорщика Шелехова 700 рублей, вакансия в Черноморский флот и впереди – безграничные доли жизни, расхлеставшиеся океаном революции, где возможно все, где костром пропыляет каждый день, где спрятано, наверно, спрятано оно – всю жизнь угадываемое, ни разу не встреченное счастье. Жить, жить, отплыть от всех берегов! Кто его знает, кто его запомнит в этом безыменном океане, прапорщика Шелехова!

Хотелось, чтобы эта жизнь начиналась скорее, сегодня же. Сердце заломило от сладостного предощущения. Все возможно! [...] (1, с. 68);

4) українська мова:

(151) Треба писати, коли почав! Ця книжка обернула йому письменство в обов'язок, у вимогу, в слово честі, що він мусив додержати. Але разом з тим воно переставало бути для нього простою грою в славу, способом висунутись серед

безлічі своїх подіб, набуваючи в його очах значення праці занадто відповідальної, щоб дозволити собі писати про будь-що і якось. Чому? Він і сам не міг цього з'ясувати, не міг простежити того плутаного шляху, яким пройшли його стосунки з літературою від хлоп'ячої витівки до душевної виразки. Граючись, він порізався й ненавмисне перетяв ті жили, що в них серце жене повільно крові. Отже, мав творити тепер під подвійним тягарем обов'язку й відповідальності.

Треба писати. Ця думка не покидала його ні вдома, ні на лекціях, ні в розмовах, ні на побаченні. Він кутив і обідав з нею, як з найкращим другом, як з невідступним ворогом. Треба писати! Але про що? Він вибрав і скомпопував кілька сюжетів з повстанського життя, рясного на пригоди, але по одному всі їх збрактував, почувуючи в них лукаве повторення того, що вже був писав. Ні, ця ділянка для нього вичерпана! Та вона й відсунулась, стала якась примарна, не зворушувала вже тієї цікавості, що може захопити, примусити шукати й добирати намистини на новий разок, і він зовсім не хвилювався, що саме там нічого до вжитку знайти не спроможен. Він невиразно прагнув писати про те, що бачить зараз, обробляти останні враження свої, враження міста. Тут, тільки тут лежить його плодюча земля, той ґрунт, що він ралити має, бо тільки тут він почував те невідоме, що в прагненні зрозуміти його з'являється запал і радість творчості [...] (2, с. 176).

3. Між дистантно поєднуваними абзацами в текстовому утворенні:

1) англійська мова:

(152) *It was the automatic instinct to live. He ceased swimming, but the moment he felt the water rising above his mouth the hands struck out sharply with a lifting movement. The will to live, was his thought, and the thought was accompanied by a sneer. Well, he had will, – ау, will strong enough that with one last exertion it could destroy itself and cease to be.*

He changed his position to a vertical one. He glanced up at the quiet stars, at the same time emptying his lungs of air. With swift, vigorous propulsion of hands and feet he lifted his shoulders and half his chest out of water. This was to gain impetus for the descent. Then he let himself go and sank without movement, a white statue, into the sea. He breathed in the water deeply, deliberately, after the manner of a man taking an anesthetic.

When he strangled, quite involuntarily his arms and legs clawed the water and drove him up to the surface and into the clear sight of the stars.

The will to live, he thought disdainfully, vainly endeavoring not to breathe the air into his bursting lungs. Well, he would have to try a new way. He filled his lungs with air, filled them full. This supply would take him far down. He turned over and went down head first, swimming with all his strength and **all his will**. Deeper and deeper he went. His eyes were open, and he watched the ghostly, phosphorescent trails of the darting bonita. As he swam, he hoped that they would not strike at him, for it might snap **the tension of his will**. But they did not strike, and he found time to be grateful for this last kindness of life (6, c. 366);

2) німецька мова:

(153) Sie hob die **Stirn**; die Reste der Musik klangen herüber, klein, ineinandergezogen, schwankend, und dazu ging das Glöckchen einer Kapelle in den Feldern. Ihr war es, alle jene **Stimmen** sängen ihr nach; sie wiederholten, als sei es Traum und Neckerei, ihren eigenen Schmerz. So hatte Piero, als er die Tonietta verlor, im Hochzeitszuge weit dahinten die Flöte der Pifferari gehört! Und das machte, daß Alba aufstand und, den Kopfgesenkt, auf den Heimweg trat. War ihr Schmerz nicht auch seiner? Gingen unser aller Schmerzen nicht ein in die große Harmonie der Welt?

Schwindelnd warf sie sich wieder herum und lief weiter: in Stürzen, mit Pausen der Atemlosigkeit, des Wankens. Einmal blieb sie stehen und sah, langsam den Kopf schüttelnd, umher. Der Wind roch noch immer nach dem Rauch auf den Feldern, sanft wie je glänzte das Öllaub, der Himmel war blau – und Alba rang, zu den kühlen Bäumen hinan, die Hände.

Vor dem Stadttor blieb sie, das Taschentuch in den Mund gewühlt, daß niemand sie atmen höre, hinter der schwarzen Säule und horchte. Keine **Stimme** in der Zollwache, auf dem Pflaster kein Fuß. Sie griff sich an die **Stirn**; war's nicht vielleicht Lüge und Wahnsinn? Wenn sie bis zwanzig zählte und es blieb still, wollte sie umkehren... Ein Hahn krächte, sie trat ein (7, c. 428);

3) російська мова:

(154) Под ночью лежали нищенские поля, ожидавшие далеких, забредших в кровавую землю хозяев. Под ночью – незагаданное, необоримое дыханье войны, деревенские ростани, помнящие о криках женщин, заплеваннные разлушные вокзалы. И там ведь, в брезжущих за ночью странах – война, и он – на войну.

Гудело железом, ухало, как вопль, текло в лощины беспопадным обрекающим гулом. Прапорщик Шелехов, ведь это не счастье, а война, война!..

„Я офицер революционного выпуска!..”

Он чувствовал под рукой холодную медь кортика – это офицерское достоинство и отличие, и чувствовал эту ночь и в ней всего себя, офицера, вот стоящего в вагоне, одинокого во всем мире, облеченного достоинством и долгом. Он принимает и эту ночь в коридоре и поля, задавленные войной, и будет вот так же спокоен, когда однажды, в такую же ночь, так же резко и действительно ощущая жизнь, пойдет на гибель, на безыменность (1, с. 79);

4) українська мова:

(155) Він здригнув, скорчився й пішов, з жахом почуваючи свій рух. Потім почав міркувати, чим взагалі можна отруїтись. Арсеном, сулимою, стрихніном, синім квасом, опієм? Яка різниця між діянням цих отрут? Якою з них труять мух, купуючи в аптеках темні аркуші, де написано великими літерами з знаком оклику: „Смерть мухам!” І що таке смерть? Як може людина зникнути так, щоб її більше ніколи не побачили? Як можна померти не на день, не на тиждень, не на рік, а „померти як єсть”? Отже, і він може померти? Яке безглуздя! Яке страшне непорозуміння!

Йому здавалось ту мить, що він вільно може лягти під трамвай, проколоти серце ножем, пити будь-яку отруту – і все-таки лишиться живим.

Він підвів очі, невиразно сподіваючись побачити когось знайомого й підійти до нього. Але всі обличчя, що він побачив, були чужі... і якісь неживі! Так, ніби вони давно вже повмирили, давно вже напились отрути. І він раптом почув себе єдиним живим серед безмежного царства смерті (2, с. 238).

Додаток П

Особливості маніфестації основного і периферійного загальв КЗ реалізації
категорійної зв'язності в художньотекстових утвореннях
германських та слов'янських мов

Основні засоби реалізації категорійної зв'язності:

Лексичні одиниці (ЛВТМСЗ):

(157) нім. *Es ist eine schöne Sache um die Zufriedenheit, um die Schmerzlosigkeit, um diese erträglichen geduckten Tage, wo weder Schmerz noch Lust zu schreien wagt, wo alles nur flüstert und auf Zehen schleicht. Nur steht es mit mir leider so, daß ich gerade diese Zufriedenheit gar nicht gut vertrage, daß sie mir nach kurzer Dauer unausstehlich verhaßt und ekelhaft wird und ich mich verzweiflungsvoll in andre Temperaturen flüchten muß, womöglich auf dem Wege der Lustgefühle, nötigenfalls aber auch auf dem Wege der Schmerzen* (5, с. 35);

(158) рос. *Тоска Захара Павловича была сильнее сознания бесполезности труда, и он продолжал тесать колья до полной ночной усталости. Без ремесла у Захара Павловича кровь от рук прилиwała к голове, и он начинал так глубоко думать о всем сразу, что у него выходил один бред, а в сердце поднимался тоскливый страх* (3, с. 174);

(159) укр. *Комуś, не степовикові, не зрозуміло, як живуть люди на голій, порожній рівнині, а малий Данилко виходив крадькома з хати, покинувши сестру, коло якої був за няньку, стен простелявся перед ним, як чарівна долина, на якій пахне трава, пахнуть квіти, навіть сонце пахне, як жовтий віск (ось візьміть лишень потримайте на сонці руку й понюхайте її!). І скільки всіляких ласоців росте на степу, яких можна попоїсти, і потім приблукати до батька, що пасе ватагу панських овець, мов військо, а батько дасть шкоринку з хліба й маленьку цибулинку та солі до неї* (4, с. 337).

Паралельні форми (ПВТМСЗ):

(161) англ. *She was thankful that he knew the truth at last. She hated him and wished never to see him again. Yes, she was thankful that it was all over* (8, с. 52);

(162) рос. Дванов сжался до полного оцущения своего тела – и затих. И постепенно, как рассеивающееся утомление, вставал перед Двановым его детский день – не в глубине заросших лет, а в глубине притихшего, трудного, себя самого мучающего тела. Маленький мальчик Сашиа стоит под шумящими последними листьями над могилой родного отца. Сашиа стоит с пустой сумкой и с палочкой, подаренной Прохором Абрамовичем на дальнюю дорогу. Маленький Сашиа, вместо себя, оставляет отцу палку – он зарывает ее в холм могилы и кладет недавно умершие листья, чтоб отец знал, как скучно Саше идти одному и что Сашиа всегда и отовсюду возвратится сюда – за палкой и за отцом (3, с. 346);

(163) укр. Рибалка обдивився, чи добре замасковано небезпечну печеру, відійшов далі по берегу, заходився коло сіток на приколах, солдати наближались. Над Одесою йшов дощ, Пересип був у мряці, на рейді диміли крейсери й міноносці, солдати наближались. Вони йшли рівним військовим кроком, вони сунулись, як на магніт, Половець для чогось помацав свої кощаві руки (4, с. 333).

Периферійні дейктично-службові засоби реалізації категорійної зв'язності:

1) Сполучники, сполучникові сполуки (ІВТМС3):

(165) англ. Kitty was a success. She was amusing as well as beautiful, and very soon she had a dozen men in love with her. But none was suitable, and Kitty, charming and friendly with all, took care to commit herself with none (8, с. 23);

(166) нім. Obwohl ich in jenen paar Tagen des Wartens niemals daran zweifelte, daß meine Freundin ihr Wort halten werde, war ich am letzten Tage doch sehr erregt und ungewiß; nie im Leben habe ich ungeduldiger auf den Abend eines Tages gewartet. Und während die Spannung und Ungeduld mir beinahe unerträglich wurde, tat sie zugleich doch wunderbar wohl: unausdenklich schön und neu war es für mich, den Ernüchterten, der seit langer Zeit auf nichts gewartet, sich auf nichts gefreut hatte – wunderbar war es, diesen ganzen Tag voll Unruhe, Bangigkeit und heftiger Erwartung hin und her zu rennen, sich die Begegnung, die Gespräche, die Ergebnisse des Abends im voraus auszudenken, sich dafür zu rasieren und anzukleiden (mit besonderer Sorgfalt, neuem Hemd, neuer Krawatte, neuen Schuhnesteln) (5, с. 137);

(167) укр. Чубенко хилив голову й пускав з руки повід, кінь спотикався на корчах

лісової дороги, урочиста лісова осінь нахилилась над загоном, багато було поранених, які несли перед собою обмотані руки, мов білі келехи. А дехто тримався за груди чи за живіт, і трудних несли на ношах, двоколки з патронами виглядали, як грона, до них тулилися поранені й потомлені. Попереду йшли похмурі й неголені велетні, міцно ставили ногу обвішані патронами й гранатами бійці (4, с. 365).

2) **Прислівникові сполуки** (слова уточнення й конкретизації):

(169) англ. Yet, he did not know how to make love to a girl like Ruth. Then, too, he was handicapped by the possession of a great fund of experience with girls and women who had been absolutely different from her. They had known about love and life and flirtation, while she knew nothing about such things (6, с. 157);

(170) нім. Und plötzlich war auch ich sehr müde und hatte das Gefühl, es sei sehr spät und es sei gut, jetzt heimzukommen. Ich lief rascher und war bald durch die schlafende Vorstadtgasse in meine Gegend zwischen den Wallanlagen gelangt, wo in kleinen saubern Miethäusern hinter etwas Rasen und Efeu die Beamten und kleinen Rentner wohnen. Am Efeu, am Rasen, an der kleinen Tanne vorbei erreichte ich die Haustür, fand das Schlüsselloch, fand den Drücker für das Licht, schlich an den Glastüren, an den polierten Schränken und Topfpflanzen vorüber und schloß meine Stube auf, meine kleine Scheinheimat, wo der Lehnstuhl und der Ofen, das Tintenfaß und die Malschachtel, der Novalis und der Dostojewski auf mich warteten, so, wie auf andere, auf richtige Menschen, wenn sie heimkommen, die Mutter oder Frau, die Kinder, die Mägde, die Hunde, die Katzen warten (5, с. 52);

(171) рос. Вообще все здесь было как-то легкомысленно-невесело после цирка. Там – громада всего флота, начиная с матросов, там – узаконенные порывы энтузиазма. Здесь – злоба с подозрительным оттенком, какие-то неизвестные, старающиеся спрятаться в тени матросы (1, с. 119).

3) **Прийменники**:

(173) нім. Die Sonne war fort, der Himmel beschattete sich violett. Die Menge floß rascher, in den Corso hinein und zurück auf den Platz. Um den Brunnen schwenkten sich lange Reihen von jungen Mädchen, wie Strahlen eines Feuerrades. Plötzlich stand es still, alles Geschrei brach ab, und durch die Schleier der Dämmerung schwang sich vom Turm

das Ave (7, с. 119);

(174) рос. Дванов увидел вспышку напряженного беззвучного огня и покатился с бровки оврага на дно, как будто сбитый ломом по ноге. Он не потерял ясного сознания и слышал страшный шум в населенном веществе земли, прикладываясь к нему поочередно ушами катящейся головы. Дванов знал, что он ранен в правую ногу, – туда впилась железная птица и шевелилась колкими остьями крыльев (3, с. 232);

(175) укр. Червона тачанка просувалася в складі Донбасівського полку до Дніпра. Здалеку повіяло вогкістю, недалеко була мета. На четверту годину ранку зупинилися на високому березі. Внизу коло води рухались частини Шостої армії, сапери лагодили міст (4, с. 382).

4) Частки:

(177) англ. Martin heaved a sigh of relief when the door closed behind the laundryman. He was becoming anti-social. Daily he found it a severe strain to be decent with people. They made him restless, and no sooner was he in contact with them than he was casting about for excuses to get rid of them (6, с. 358);

(178) рос. И опять ты, Сергей Шелехов, проходишь, как сереброгонный пария, только обманываешь себя пустыми речами, липовый ты офицер! Быть бы тебе педагогом по словесности где-нибудь в Пензенской губернии, если бы не война, водовозной клячей, проверять диктанты, ставить двойки... вот она, настоящая, по закону отведенная тебе жизнь! Женился бы на Людмиле, журналы бы выписывал, ходил бы чай пить к местным интеллигентам... брал бы в лавочке книжку до двадцатого числа. В самом деле, не оставит ли, учитель словесности, все эти мальчишеские мечтания, не очнутесь ли? (1, с. 108);

(179) укр. Вийшовши з двору, він пішов перед себе незнайомими вулицями, несучи на серці нестерпучий гніт безсилої люті. Зухвалі слова того книжного хробака лягли на нього ганебними плювками. Ну хай йому ніколи, але ж призначив би час! Хай зовсім одмовиться, але мусить порадити, куди вдатись! Та й яке має він право так казати? О, його до крові стібнув той пихуватий тон, той панський тон дідича від літератури! (2, с. 72).

5) Числівники (кількісні й порядкові):

(182) англ. Her first season passed without the perfect suitor presenting himself, and the second also; but she was young and could afford to wait. Mrs. Garstin told her friends that she thought it a pity for a girl to marry till she was twenty-one. But a third year passed and then a fourth. Kitty still danced a great deal, she went to Wimbledon and Lord's, to Ascot and Henley, she was thoroughly enjoying herself; but still no one whose position and income were satisfactory asked her to marry him (8, с. 23);

(183) нім. Wunderlich, was der Mensch alles schlucken kann! Das Beste war der Elsässer. Ein Becher Elsässer und ein Stück gutes Brot, das ist die beste aller Mahlzeiten. Nun aber hatte ich schon eine Portion Leber in mir, aparter Genuß für mich, der selten Fleisch ißt, und hatte den zweiten Becher vor mir stehen (5, с. 45);

(184) укр. Щосили розпихаючи іспитників, хлопець вибився на площинку й побіг на третій поверх. Червоний від сорому й хвилювання, він зайшов у кімнату комісії – ні, вона була ще на місці. Його записали під числом сто двадцять три. Через чотири години Степан пройшов приймальню комісію і дістав призначення на іспит післязавтра (2, с. 37).

б) Вставні слова:

(186) англ. And the future? It was curious how indifferent it left her; she could not see into it at all. Perhaps she would die when the baby was born. Her sister Doris had always been much stronger than she, and Doris had nearly died. If the future was so vague it meant perhaps that she was destined never to see it (8, с. 211);

(187) нім. Es gibt ziemlich viele Menschen von ähnlicher Art, wie Harry einer war, viele Künstler namentlich gehören dieser Art an. Unter den Menschen dieser Art ist der gefährliche und schreckliche Gedanke entstanden, daß vielleicht das ganze Menschenleben nur ein arger Irrtum, eine heftige und mißglückte Fehlgeburt der Urmutter, ein wilder und grausig fehlgeschlagener Versuch der Natur sei. Unter ihnen ist aber auch der andere Gedanke entstanden, daß der Mensch vielleicht nicht bloß ein halbwegs vernünftiges Tier, sondern ein Götterkind und zur Unsterblichkeit bestimmt sei (5, с. 59);

(188) рос. В воскресные дни Захар Павлович ходил на реку ловить рыбу и додумывать последние мысли. Дома его утешением был Саша. Но и на этом утешении мешала сосредоточиться постоянно недовольная жена. Может быть, это

вело к лучшему: если бы Захар Павлович мог до конца сосредоточиться на увлекавших его предметах, он бы, наверное, заплакал (3, с. 199).

7) **Модальні слова:**

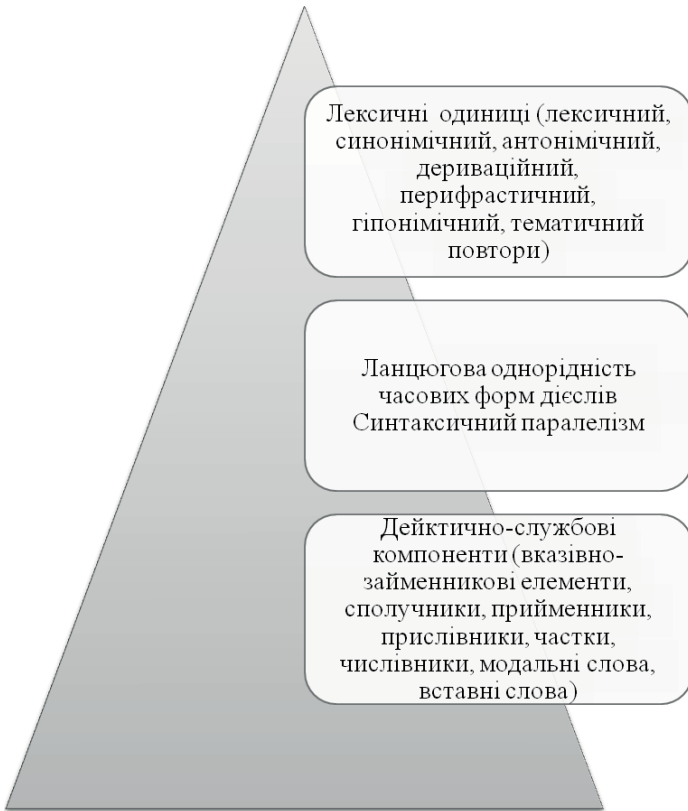
(190) нім. Wie sollte ich nicht ein Steppenwolf und ruppiger Eremit sein inmitten einer Welt, von deren Zielen ich keines teile, von deren Freuden keine zu mir spricht! Ich kann weder in einem Theater noch in einem Kino lange aushalten, kann kaum eine Zeitung lesen, selten ein modernes Buch, ich kann nicht verstehen, welche Lust und Freude es ist, die die Menschen in den überfüllten Eisenbahnen und Hotels, in den überfüllten Cafés bei schwüler aufdringlicher Musik, in den Bars und Varietés der eleganten Luxusstädte suchen, in den Weltausstellungen, auf den Korsos, in den Vorträgen für Bildungsdurstige, auf den großen Sportplätzen – ich kann all diese Freuden, die mir ja erreichbar wären und um die tausend andre sich mühen und drängen, nicht verstehen, nicht teilen (5, с. 40);

(191) рос. Шелехов посмотрел в журнал: он прочитал целых три страницы, но никак не мог вспомнить – о чем... Он отбросил журнал, устроился поудобнее в кресле. Так редко приходилось в последнее время оставаться наедине с самим собой, а нужно было еще многое привести в себе в порядок, особенно теперь, о многом подумать, решить. Прежде всего надо было ответить самому себе на один вопрос, который задавали Шелехову все чаще и чаще и которого он начинал даже стыдиться. «Какой вы партии, господин мичман?» Если на корабле в ответ можно было отшучиваться, то ведь в совете существовали разные фракции, и к одной из них он должен был обязательно примкнуть (1, с. 167);

(192) укр. Другого ж дня о третій з половиною він мусив уже бути в житлоспіці. До одинадцятої він проглядав підручники й виробляв конспект свого вступного слова, бо хотів почати свій курс не без певної помпи, добре розуміючи, що в кожній справі важить враження від першого удару. Не менше він розумів, що з'являться в такій одежі перед аудиторією, що він мусить зачарувати, це однаково, що грати на розладженому роялі, де й найкраща симфонія обернеться в какофонію. Він мусив перетворитися в ім'я поступу українізації – спіймав, отже, достатню підставу, що йому досі бракувала, і, витягнувши свої заощадження, пішов до тієї крамниці, що півроку тому була спинила його, навівши своєю пишнотою стільки ревливих думок (2, с. 113).

Додаток Р

Універсальна ієрархія співвідношення основних і периферійних КЗ вияву
категорійної зв'язності в художньотекстових цілих
германських та слов'янських мов

Додаток С

Особливості реалізації смислових міжреченневих відношень у рамках зв'язних художніх надфразно-текстових єдностей германських та слов'янських мов

1) Інформаційні СМВ:

(197) нім. *Aber der lange starkknochige Schneider trat vor, sah sich langsam und ehrlich die Fremden an – und dann verbeugte er sich mit Wucht, daß die Spitzen seines hängenden, rostroten Schnurrbartes schaukelten, vor dem kleinen, unansehnlichen Wesen im schmutzfarbigen Mantel. Sie stand, indes ihre Kameraden zusammen flüsteren und lachten, ganz allein; durch die Taschenwände sah man, daß sie Fäuste machte; und ihre weit voneinander entfernten Augen gingen kalt über die wachsende Menge, als prüfte eine Macht die andere* (7, с. 22);

(198) нім. *Sinnend schritt ich weiter. Nein, es ging auch ohne die Kammermusik und ohne den Freund, und es war lächerlich, sich in machtlosem Verlangen nach Wärme zu verzehren. Einsamkeit ist Unabhängigkeit, ich hatte sie mir gewünscht und mir erworben in langen Jahren. Sie war kalt, o ja, sie war aber auch still, wunderbar still und groß wie der kalte stille Raum, in dem die Sterne sich drehen* (5, с. 49);

(199) рос. *Шелехов присел на чемодан в буфетной комнате. Огни засветились над столиками, восстанавливая ежевечерний вокзальный быт, помесь старого с новым. Звякали ложечки и стаканы, прикусывали и жевали люди у стойки, метались растопыренные барыни, водя за собой ободранных окопных солдат, нагруженных чемоданами. За залом чувствовался сырой и мрачный Петроград, докатывающий до вокзальных дверей гулы своей чудовищной необозримой населенности, и где-то там давняя, похороненная юность, похожая на солнечные осколки, заплаканное личико Аглаиды Кузьминишны под тусклым лестничным окном, тяжеловесное, горестное бабье ее объятие... (1, с. 71);*

(200) рос. *Дванов понял, что это серьезно, что у революции стало другое выражение лица. До самого его дома больше лавок не встретилось, но пирожки и пышки продавали на каждом углу. Люди покупали, ели и говорили о еде. Город сытно пировал. Теперь все люди знали, что хлеб растет трудно, растение живет сложно и*

нежно, как человек, что от лучей солнца земля взмокает потом мучительной работы; люди привыкли теперь глядеть на небо и сочувствовать земледельцам, чтобы погода шла нужная, чтобы снег таял враз и вода на полях не застывала ледяной коркой: это вредно озимым. Люди обучились многим неизвестным ранее вещам – их профессия расширилась, чувство жизни стало общественным (3, с. 292);

(201) укр. Степан вертався додому, охоплений єдиною думкою, віддаючись їй до решити, до останньої клітини свого мозку. Бажання, виникши в ньому й прищепившись, скоряло його всього, зрушувало собі на користь всі його сили, заступало весь світ, роблячи його самого подібним на тетерю, що тільки власний спів чує. Так, Степан мусив стати письменником. Нічого ні страшного, ні незвичайного він не почував у цьому жаданні (2, с. 67);

(202) укр. На очах у Чубенка плацдарм ожив. У сірому туманному світанку загорівся бій. У сірому світанку по далекій рівнині зарухалося кілька черепах, і кожна стріляла з гармат та кулеметів; «танки», – подумав Чубенко. За черепахами сунули хвилі піхоти, панцерники, земля відгукувалася на вибух важких гармат, тисячі кулеметів наче шили кулями велетенські сталеві аркуші (4, с. 383).

2) Пояснювально-мотивувальні СМВ:

(204) англ. At that hour the streets of the city were very empty so that more than ever it seemed a city of the dead. The passers-by had an abstracted air so that you might almost have thought them ghosts. The sky was unclouded and the early sun shed a heavenly mildness on the scene; it was difficult to imagine, on that blithe, fresh, and smiling morn, that the city lay gasping, like a man whose life is being throttled out of him by a maniac's hands, in the dark clutch of the pestilence. It was incredible that nature (the blue of the sky was clear like a child's heart) should be so indifferent when men were writhing in agony and going to their death in fear (8, с. 153);

(205) рос. В этом затухающем, наклонившемся мире Дванов разговорился сам с собой. Он любил беседовать один в открытых местах, но, если бы его кто услышал, Дванов застыдился бы как любовник, захваченный в темноте любви со своей любимой. Лишь слова обращают текущее чувство в мысль, поэтому размышляющий человек беседует. Но беседовать самому с собой – это искусство, беседовать с другими

людьми – забава (3, с. 230);

(206) укр. Данило оглядався навкруги – на бідний степ, наче вперше помітивши дитинство його. Він подумав, як він писатиме про це. В його особі під турбаїв дістане слово на землі! Він напише історію свого роду, як він ішов довгим столітнім шляхом і прийшов у революцію. Вже хай прадід не рушиться в землі – правнук запам'ятав його слова та батькові злидні, запам'ятав і напише (4, с. 388).

3) Концептуально-парадигматичні СМВ:

(208) англ. Freedom! That was the thought that sung in her heart so that even though the future was so dim, it was iridescent like the mist over the river where the morning sun fell upon it. Freedom! Not only freedom from a bond that irked, and a companionship which depressed her; freedom, not only from the death which had threatened, but freedom from the love that had degraded her; freedom from all spiritual ties, the freedom of a disembodied spirit; and with freedom, courage and a valiant unconcern for whatever was to come (8, с. 246);

(209) нім. Die einsamen Klänge der Höhe; unten das Staunen der Stille: und da ging dort hinten im Sonnenstreif, allein und rasch, eine Frau in Schwarz entlang. Sie war klein und schlank, ging vor Eile ein wenig geneigt; und in dem schwarzen Schleier, den die letzte Sonne durchleuchtete, sah Nello Gennari ein weißes, weißes Profil, dessen Lid gesenkt war und sich nicht hob. Sie langte beim Portal an, stieg zwischen den Löwen hinauf, und schon schwamm vor dem Dunkel, das sie aufnahm, nur noch, kupferrot und besonnt, ihr großer Haarknoten – da wendete sie sich um, ganz um und sah, von oben, die Menschengasse hinab (7, с. 27);

(210) укр. Все навкруги було дивно й чуже. Він бачив тир, де стріляли з духових рушниць, ятки з морозивом, пивом та квасом, перекупок з булками, насінням, хлопчаків з ірисками, дівчат з кошиками абрикос і морелей. Повз нього пропливали сотні облич, веселих, серйозних і заклопотаних, дець голосила обікрадена жінка, кричали, граючись, пацани. Так звичайно тут є, так було, так буде й надалі. І всьому цьому він був чужий (2, с. 27).

4) Асоціативно-образні СМВ:

(212) англ. *And then he turned and saw the girl. He likened her to a pale gold flower upon a slender stem. No, she was a spirit, a divinity, a goddess; such sublimated beauty was not of the earth* (6, с. 11);

(213) нім. *Von unsichtbaren Dächern stießen braune Falken zu ihm empor; um ihn wehte die Bläue; – und sein inständiger Blick folgte, jenseits der Stadt, im weiten Land einem kleinen Gedränge, einem Häuflein Staub, das dahinschlich. Ein Korn dieses Staubes war die Welt gewesen! Es war Sehnsucht und Haß, Brunst und Erkenntnis, Sünde und Abdankung gewesen* (7, с. 429);

(214) рос. *Над домами, над Москвой-рекой и всюю окраинной ветхостью города сейчас светила луна. Под луной, как под потухшим солнцем, шуришали женщины и девушки – бесприютная любовь людей. Все было заранее благоустроено: любовь идет в виде факта, в виде определенного, ограниченного вещества, чтобы ей возможно было свершиться и закончиться. Сербинов отказывал любви не только в идее, но даже в чувстве, он считал любовь одним округленным телом, об ней даже думать нельзя, потому что тело любимого человека создано для забвения дум и чувств, для безмолвного труда любви и смертельного утомления; утомление и есть единственное утешение в любви* (3, с. 439).

5) Аргументаційні СМВ:

(216) нім. *Er hatte ein Gesicht wie ein Hungernder. Aber ihre Worte gingen aus, wie er kaum anfing, sie zu verschlingen* (7, с. 25);

(217) рос. *А когда стемнело – ворота остались настезь на всю ночь, на плац через ворота поползли парки, полные сугробов и весеннего ветра, по плацу шлялись уланы в папахах набекрень, в распоясанных шинелях, шел галдеж до позднего, и строились зачем-то матросы. По-настоящему уже проснулась, гуляла темная земля. Но было все равно юнкерам, потому что знали, что вечер – последний, что завтра-послезавтра отпустят совсем, и вокзальные свистки кричали о каменных, таких знакомых и желанных улицах Петрограда* (1, с. 32);

(218) укр. *Він познайомився з хлопцями й теж сів. Їсти й пити хлопець категорично відмовився, хоч не обідав сьогодні й був голодний. Але їсти коштом*

чужих хлопців, – бо вони ж безперечно влаштували цю бесіду, – йому не дозволяв гонор (2, с. 52).

б) Коментувальні СМВ:

1) Коментувальний елемент займенникового типу (КЕЗТ):

а) контактні:

(220) нім. *Ein Lufthauch wehte ihn an: Nello öffnete die Nasenflügel. „Ihr Duft! Er kommt aus ihrem Garten, aus ihrem Haar, von ihrem Körper, der leidenschaftlich auf meinen Kuß wartet!“ Aber dieser Duft durchdrang ihn bitterer glühend als sonst; nicht nur Liebe brachte er mit (7, с. 319);*

(221) рос. *Елховский принадлежал к чужой, враждебной касте, заранее, с юности приучающейся с деревянным высокомерием смотреть на штатских и на нижних чинов. Такие Елховские, надев офицерские погоны, недавно могли почти безнаказанно зарубить студента вроде Шелехова просто за непочтительный взгляд. Но все-таки Шелехов слушал его. И странно: слова не только отвращали, но притягивали чем-то смутно и неотвязно (1, с. 8);*

(222) укр. *І Чубенко вийшов з красою полку – його першою авангардною сотнею – наперед, вийшов піший з гвинтівкою в руці, вітер розвівав червоний прапор, деякі бійці порозтібали сорочки, і на грудях видко татуйовані п'ятикутні зорі. Це вийшла сотня смертників, які в полон не здавалися, тиша була в селі, ні душі на вулиці, сотня стояла струнко, як і належить регулярній частині (4, с. 374);*

б) дистантні:

(224) англ. *He came into the room: her heart was beating wildly and her hands were shaking; it was lucky that she lay on the sofa. Her heart sank; she felt on a sudden a cold chill pass through her limbs and she shivered. She had that feeling which you describe by saying that someone was walking over your grave. He knew everything (8, с. 53);*

(225) рос. *Захар Павлович жил, ни в ком не нуждаясь: он мог часами сидеть перед дверцей паровозной топки, в которой горел огонь. Это заменяло ему великое удовольствие дружбы и беседы с людьми. Наблюдая живое пламя, Захар Павлович сам жил – в нем думала голова, чувствовало сердце, и все тело тихо удовлетворялось (3, с. 189);*

(226) укр. *Надворі був уже зовсім день, коли Степан прокинувся й схопився на верстаті. Сьогодні вступний іспит, чи не прослав він? Тихий одноманітний дзюркіт чути було з-за перетинки, що межувала його мешкання від стійла, – там доїли корів. Це зовсім заспокоїло його – ще рано (2, с. 31).*

2) **Коментувальний елемент прислівникового типу (КЕПТ):**

а) **контактні:**

(228) англ. *He was not long in assuming that Brissenden knew everything, and in deciding that here was the second intellectual man he had met. Here was the best the books had to offer coming true. Here was an intelligence, a living man for him to look up to* (6, с. 251);

(229) нім. *Ich suchte die kleine altväterische Kneipe auf, in der sich seit meinem ersten Aufenthalt in dieser Stadt, vor wohl fünfundzwanzig Jahren, nichts geändert hat, auch die Wirtin ist noch die von damals, und manche von den heutigen Gästen saßen auch damals schon hier, am gleichen Platz, von den gleichen Gläsern. Ich trat in das bescheidene Wirtshaus, hier war Zuflucht. Hier warf ich Anker, hier war es für eine Stunde auszuhalten, auch für zwei (5, с. 44);*

(230) укр. *На розі вул. Свердлова, потрапивши знову в тиск, він на мить затримався й глянув вздовж рівного схилу, яким підіймався трамвай. Там був несподіваний затишок поруч бурі, раптова заводь, де юрба, звернувши, розпалася на окремі постаті, завмираючи й уцухаючи геть. Він провів очима трамвай, що зник на верховині, розчинившись у далекому мороці, і в цій синястій від ліхтарів смугі серед нерухомих, потуплених будівель відчув дивну красу міста (2, с. 48);*

б) **дистантні:**

(232) англ. *He was evidently shy. One Sunday afternoon he appeared at their house in South Kensington. There were a dozen people there, and he sat for some time, somewhat ill at ease, and then went away (8, с. 27);*

(233) нім. *Und der Schwarm Buben mit dem weißen Konditorjungen voran stürzte sich nach der Treppengasse. Die am Brunnen schwatzten, kamen nach; schon traten der Perückenmacher Nonoggi und der Konditor Serafini über ihre Schwellen; zwei Reihen entstanden: und da sah man den Advokaten Belotti mit der Komödiantin auf den Stufen*

erscheinen. Bevor er die letzte verließ, entsandte er, in die Brust geworfen, ein Lächeln des Triumphes über die Menge, die ihm huldigte, nach dem Café, wo alle verstummt waren; – und dann bot er seiner Dame den galant zusammengerollten Arm, um sie durch das Spalier zu führen (7, с. 101);

(234) рос. Дванов продремал весь день близ железной дороги, а на ночь пошел в просторную хату около станции, где давался любому человеку ночной приют за какую-нибудь плату. На полу постоянной хаты народ лежал ярусами. За деревянной перегородкой была другая комната – меньше и темней. Там стояла русская печка, на ней бодрствовали только два голых человека и чинили свою одежду. Дванов обрадовался простору на печке и полез туда (3, с. 241).

3) Коментувальний елемент узагальнювального типу (КЕУТ):

а) контактні:

(236) нім. Keine Vorstellung war ihm verhafter und grauenhafter als die, daß er ein Amt ausüben, eine Tages- und Jahres-einteilung innehalten, anderen gehorchen müßte. Ein Bureau, eine Kanzlei, eine Amtsstube, das war ihm verhaßt wie der Tod, und das Entsetzlichste, was er im Traum erleben konnte, war die Gefangenschaft in einer Kaserne. All diesen Verhältnissen wußte er sich zu entziehen, oft unter großen Opfern (5, с. 61);

(237) рос. Утром Саиша и Захар Павлович отправились в город. Захар Павлович искал самую серьезную партию, чтобы сразу записаться в нее. Все партии помещались в одном казенном доме, и каждая считала себя лучше всех. Захар Павлович проверял партии на свой разум – он искал ту, в которой не было бы непонятной программы, а все было бы ясно и верно на словах (3, с. 206);

(238) укр. З усіх запропонованих на іспиті тем він одразу спинився на «Змичімі міста й села». Писав швидко і вільно, наперед скомпоновавши в голові план викладу. Всі свої тези розвинув широко, освітлюючи разом економічну й культурну потребу спілки, її завдання і бажані наслідки (2, с. 50);

б) дистантні:

(240) англ. He was self-repelled, as though he had undergone some degradation or was intrinsically foul. All that was godlike in him was blotted out. The spur of ambition was blunted; he had no vitality with which to feel the prod of it. He saw no beauty in the sunshine

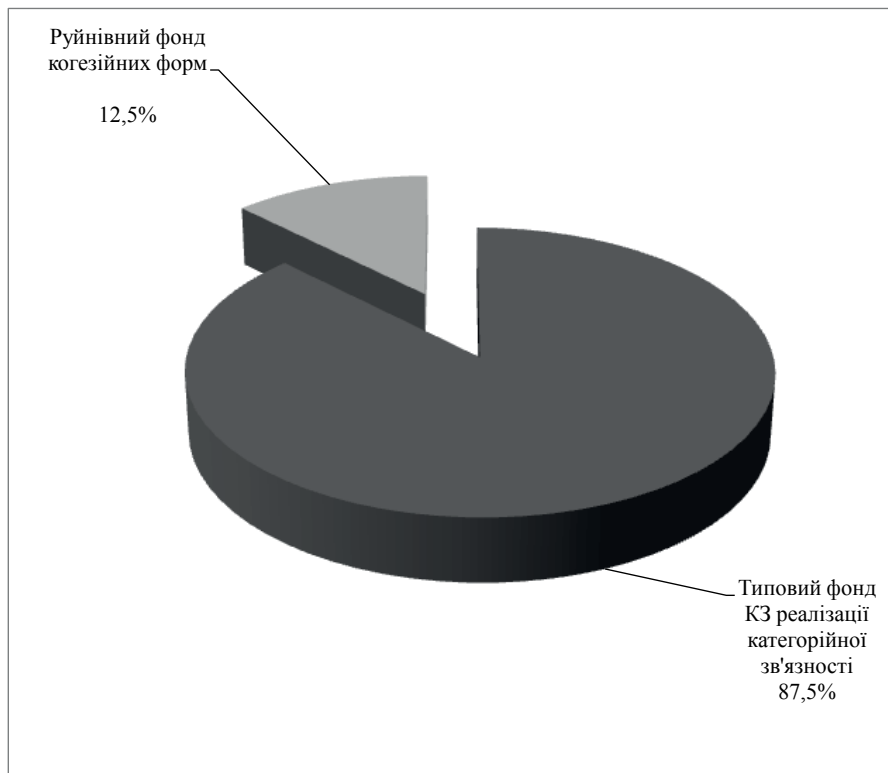
sifting down through the green leaves, nor did the azure vault of the sky whisper as of old and hint of cosmic vastness and secrets trembling to disclosure. Life was intolerably dull and stupid, and its taste was bad in his mouth (6, с. 143);

(241) рос. Женица принесла угощенье для своего знакомого: пирожное, конфеты, кусок торта и полбутылки сладкого церковного вина – висанта. Постепенно Сербинов поел все – и удовлетворился, а знакомая женщина говорила и смеялась, словно радуясь, что принесла в жертву пищу, вместо себя (3, с. 438);

(242) укр. Махновці помітили червону тачанку, пізнали. Група верхівців відокремилася від загону і, не зменшуючи галопу, ринулась до тачанки. Блиснули в повітрі шаблі. На мить тачанка зникла в потоці верхівців. Потім вони розбіглися, як вовки, і помчали доганяти своїх. Все трапилось так блискавично, що Половець з Гертом опам'яталися лише тоді, коли з тачанки випало двоє людей, і коні в тачанці почали кружляти, ніким не керовані (4, с. 395).

Додаток Т

Інтенсивність кількісного співвідношення *типового* і *руйнівного* фондів КЗ реалізації категорійної зв'язності виявом ВТМСЗ у художньотекстових цілих германських та слов'янських мов

SUMMARY

The monograph focuses on the peculiarities of the universal coherence category realization as a prominent textual feature of the horizontal-vertical formal-semantic and functional-informative spaces organization of the Germanic and Slavonic belles-lettres style text structures within a supra-phrasal unity (SPU) by means of pointing out a number of linguistic cohesive devices (CDs) specifically formalized due to manifestation of linear (LITISL), parallel (PITISL) and integrative (IITISL) intra-textual interlinear syntactic links in correlation with sense interlinear relations (SIRs) in the English, German, Russian and Ukrainian languages.

In the research for the first time a spectrum of coherence linguistic realization factors as a structural-formal and functional-semantic category is differentiated into main, peripheral and destructive funds, the universal hierarchy of the basic and secondary cohesive devices interrelation of coherence category representation in the Germanic and Slavonic belles-lettres style text unities based on the own view of cohesive isolated markers choice is established.

The first chapter (“Linguistic views at text structural internal organization evolution” (p. 10–61)) defines key terms and considers general theoretical and conceptual postulates of the study. Scholars’ linguistic views at text origin as a formal-contensive parameter are traced in regard with the grammatical, semantic, sociocommunicative, pragmatic, synergetic approaches to its research. The most prominent text units (a supra-phrasal unit, a paragraph) and categories (coherence (cohesion / coherence), continuum, integrity and segmentation) are distinguished. At that, a SPU is qualified both as a determinant text structural-semantic unit of a sense level and a miniature reduced scheme of a belles-lettres style text unity which principal peculiarities of organization appear to be text characteristics proper – structural, sense and communicative integrity.

Coherence (cohesion (formal coherence) / coherence (semantic coherence)) is identified as a hierarchically primary text formation category determining its prominent characteristics – segmentation, continuum and integrity, which, in their turn, determine the latter. All this enables to interrelate text categories with its levels: cohesion (formal level), coherence (semantic level), continuum and segmentation (communicative level), integrity (paradigmatic level).

The second (“Cohesion within categorical structural-integral text whole hierarchy (p. 61–125)) and the third (“Text formation patterns of the coherence category representation within the Germanic and Slavonic belles-lettress style thematic-synchronic text unities” (p. 125–172)) chapters deal with coherence interpretation as a formal-structural and functional-semantic category. As a formal-structural category, coherence is manifested by a spectrum of CDs of LITISL (demonstrative-substitutive words, lexical,

antonymic, synonymic, periphrastic, derivational, hyponymic, thematic repetition), PITISL (syntactic parallelism, linear homogeneity of verbs-predicates tense forms, lexical parallelism (anaphora), anaphoric-inverse position of predicates in relation to subjects, formal components of enumeration, gerundial / participial constructions, anaphoric / parallel rhetoric questions, incomplete syntactic constructions) and IITISL (conjunctive combinations of compatibility (alternativity, dependence, opposition of events, special sentences (interrogative, rhetoric)) horizontal realization within integrated SPUs. As a functional-semantic characteristic, coherence is vertically represented by ITISLs and SIRs (informational, explanatory-motivating, conceptual-paradigmatic, associative-figurative, argumentative, commenting) correlation within distant and contact paragraphs, a belles-lettres style text proper. Hence, a number of CDs, provided with ITISLs and SIRs interrelation, witnesses a formal-semantic coherence category functioning as a universal linguistic regularity of the Germanic and Slavonic languages internal belles-lettres style text wholes horizontal-vertical completion with this or that CD specific grammatical formalization trace in English, German, Ukrainian and Russian.

In accordance with this coherence determines similar thematic lines and nominative chains identification due to functional horizontally and vertically interrelated symmetrical elements which explicit covert senses form a universal contensive-semantic space of the Germanic and Slavonic thematic-synchronic belles-lettres style text unities.

The general linguistic fund of coherence category CDs realization is differentiated into the main (lexical units; syntactic parallel constructions, linear homogeneity of verbs-predicates tense forms) and peripheral (deictic-functional elements: pronominal-substitutive elements, conjunctions, adverbs, prepositions, particles, numerals, parenthetical words, modal words) that establishes a universal hierarchical correlation of primary and secondary CDs within the Germanic and Slavonic belles-lettres style texts.

Though a typical spectrum of CDs of a formal-semantic coherence category representation undergoes destruction because of incomplete sentences (ISs) (contextual, parcelled, broken, elliptical, segmented) and their universal tendency to manifestation as a major structural-grammatical and functional-sense text formative characteristic of the Germanic and Slavonic belles-lettres style text wholes emotive-expressive and stylistic planes.

Наукове видання

Андрущенко Вікторія Олегівна

ТИПОЛОГІЯ КАТЕГОРІЇ ЗВ'ЯЗНОСТІ

Здано на складання 22.12.2015. Підписано до друку 24.12.2015. Формат 210x148. Папір офсетний. Друк ризографічний. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 2,5. Обл.-вид. арк. 2,4. Тираж 300 прим. Зам. № 12191

Видавництво «Літограф»

Ідентифікатор видавця у системі ISBN: 2267

Адреса видавництва та друкарні:

49000, Дніпропетровськ, вул. Паторжинського, 29/б

тел. : (066) 369-21-55, (056)713-57-25

E-mail: Litograf.dp@gmail.com

